

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПІВДЕННИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ ЦЕНТР
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

**«ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ,
НАУКИ, БЕЗПЕКИ ТА ЗДОРОВ'Я
В СУЧАСНИХ УМОВАХ:
ПОШУКИ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ»**

*12 грудня 2024 року
м. Одеса, Україна*

Львів – Торунь
Liha-Pres
2024

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова:

К.В. Громошенко – д.ю.н., професор, ректор Міжнародного гуманітарного університету.

Перший заступник голови:

В.О. Лефтеров – д.психол.н., професор, перший проректор Міжнародного гуманітарного університету.

Заступник голови:

В.Б. Бедан – начальник відділу аспірантури та науково-дослідної роботи Міжнародного гуманітарного університету.

Члени оргкомітету:

Г.В. Адалмова – к.пед.н., декан факультету лінгвістики і перекладу Міжнародного гуманітарного університету; **Г.О. Браткевич** – голова ради молодих вчених Міжнародного гуманітарного університету, здобувачка ступеня доктора філософії спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; **О.В. Дишкантюк** – к.т.н., доцент, декан факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму Міжнародного гуманітарного університету; **О.Л. Заградська** – к.мед.н., доцент, декан факультету стоматології Міжнародного гуманітарного університету; **Н.В. Кравець** – декан факультету мистецтва та дизайну Міжнародного гуманітарного університету; **В.Н. Кукушкін** – к.мед.н., доцент, декан факультету медицини та громадського здоров'я Міжнародного гуманітарного університету; **Д.Г. Манько** – д.ю.н., професор, завідувач кафедрою державно-правових дисциплін факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету; **І.В. Стрелковська** – д.т.н., професор, декан факультету кібербезпеки, програмної інженерії та комп'ютерних наук Міжнародного гуманітарного університету; **О.О. Тарабрін** – завідувач кафедрою анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів, д.мед.н., професор; **Я.В. Тицька** – к.ю.н., доцент, декан факультету права та економіки Міжнародного гуманітарного університету; **Ю.В. Шарпановська** – директорка фахового коледжу Міжнародного гуманітарного університету, доктор філософії; **Н.М. Шкворченко** – д.філол.н., професор, завідувачка кафедрою романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного гуманітарного університету.

Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах: пошуки молодих вчених : Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих учених, 12 грудня 2024 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. 436 с.

ISBN 978-966-397-479-8

До збірника матеріалів конференції увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Екзистенційні виклики освіти, науки, безпеки та здоров'я в сучасних умовах: пошуки молодих вчених» у м. Одесі 12 грудня 2024 року у Міжнародному гуманітарному університеті.

Збірник зібраний та підготовлений до друку відділом аспірантури і науки Міжнародного гуманітарного університету і розрахований на наукових та науково-педагогічних працівників, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37+001+614"313"(062.552)

© Міжнародний гуманітарний університет, 2024

© Південний регіональний центр

Національної академії правових наук України, 2024

ISBN 978-966-397-479-8 © Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2024

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Визначення деяких принципів використання штучного інтелекту Балацька О. Р., Ткачук Ю. С.	13
Адміністративна відповідальність за ухилення від сплати митних платежів Батанова Л. О., Соцький А. М.	17
Дискусійні аспекти криптовалютної невизначеності в Україні Биков І. О.	20
Проблеми ведення господарської діяльності за відсутності здійснення державного ринкового нагляду за будівельною продукцією Богданець Б. В.	24
Верховенство права як засада унормування кримінальних процесуальних правовідносин Бут Ю. А.	26
Історія прийняття Організацією Об'єднаних Націй та ратифікації Україною Конвенції про права осіб з інвалідністю Варгуляк О. Г.	29
Поняття та ключові характеристики цифрової держави Гедіков В. В.	32
Акти «м'якого права» Європейського Союзу та їх вплив на національне законодавство України Дамаскін М. П.	35
Integration of artificial intelligence into unmanned aerial vehicles and its practical use in civilian and combat conditions Derevianko K. V.	39
Суб'єкти платіжної інфраструктури як учасники правовідносин у сфері захисту прав споживачів у мережі Інтернет Дзьобан В. В.	41
Щодо проєкту закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» (реєстр. № 11322 від 06.06.2024 р.) Дунасва Т. Є.	44
Захист прав споживачів у сфері електронної комерції Зайцев О. О.	47

Актуальні проблеми й напрями оптимізації публічних закупівель в Україні	
Казімірова Б. А.	51
Доктринальне закріплення права на правову допомогу	
Карпова К. М.	55
Розвиток електронного правосуддя у зарубіжних країнах	
Луняченко І. В.	57
Види матеріальної відповідальності державних службовців	
Луцу С. С.	60
Правова культура адвокатури як основа ефективного правозахисту в громадянському суспільстві	
Макаров І. М.	64
Юридична логіка в контексті становлення української правової культури	
Мельник Ю. П.	67
Принцип правової визначеності як складова верховенства права	
Мерцалов Д. Ю.	69
Принцип правової визначеності як вимога стабільності правовідносин	
Мерцалов Д. Ю.	72
Окремі аспекти гармонізації акцизного оподаткування України у контексті адаптації до стандартів ЄС	
Мурашко І. С.	75
Вплив законодавчого визначення поняття «посадова особа юридичної особи публічного права» на відносини щодо притягнення до відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією	
Негара Р. В., Даниленко-Негара Ю. С.	79
Вплив міжнародних економічних санкцій на права людини	
Ольшак М. В.	83
Ретроспектива кримінально-правових засобів запобігання піратству на морі	
Осадца Р. О.	85
Resolving the conflict of interests as a means of preventing corruption risks during customs procedures	
Pai I. I.	88
Проблеми поняття, сутності та правової природи правовідносин в сфері інформаційних технологій	
Поварчук Н. С.	92

До питання доцільності регулювання відповідальності за порушення митних правил нормами Митного кодексу України	
Сарибаєва Г. М.	97
Професійні кваліфікації доступу до юридичної професії у Великобританії	
Серединко А. А.	101
Сутність та значення соціального захисту працівників митних органів України	
Соцький А. М.	106
Meaning of international criminal law	
Stanko A. P.	108
Ключові принципи обробки персональних даних згідно з загальним регламентом про захист даних (GDPR) та перспективи їх імплементації	
Старчук Є. В.	112
Можливість впровадження штучного інтелекту в електронні майданчики публічних закупівель в Україні	
Ступак В. О.	118
Специфіка міжнародної правової регламентації наукової взаємодії України	
Тицька Я. О.	121
Способи вирішення податкового спору: переваги та недоліки	
Фатьянов Р. О.	124
Питання адаптації до стандартів права ЄС положень Проекту нового Кримінального кодексу України	
Федоренко Д. В.	127
Правова свідомість підлітків: стан, перспективи та роль шкільної освіти в її формуванні	
Шелих А. А.	129
Національна політика в сфері розвитку малого та середнього підприємництва: правові інструменти та їх ефективність	
Яковенков С. С.	133
 НАПРЯМ 2. МЕНЕДЖМЕНТ. ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА ТА ТУРИЗМ	
Технології резервного живлення торговельно-розважальних центрів в умовах воєнного стану	
Бринзило А. В.	137
Шляхи оптимізації прийняття управлінських рішень: приклад рекламної кампанії	
Ковтун О. О.	139

Управління через чинники неформальної освіти Мельщик Є. М.	142
Роль HR-менеджменту: нові виклики та можливості Мокану О. В.	148
Гендерні аспекти в управлінні підприємством: виклики та шляхи подолання стереотипів Мороз М. М.	150
Сучасні тренди у ресторанному бізнесі Руденко В. В.	155
Інформаційне моделювання управлінського та освітнього процесу спеціальності «Хореографія» у закладі вищої освіти України Ткаченко І. О.	158

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА. СТАТИСТИКА. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

Розвиток лідерства та HR: стратегії формування лідерів у сучасних організаціях Бабенко К. В.	161
Сучасний стан розвитку світового ринку «зелених» облігацій Балан О. М.	165
Інвестиційні стратегії громадян: сталий розвиток і виклики Бойцов О. О.	167
Штучний інтелект у децентралізованих фінансах: можливості та виклики Кокосєв П. С.	170
Світові інвестиції у розвиток інфраструктурних проєктів: сучасний стан та виклики Крохмаль І. В.	173
Основні методи оцінювання ефективності діяльності політики корпоративної соціальної відповідальності на підприємстві Лиска П. О.	175
Інтеграція України до ENTSO-E: вплив інвестицій на модернізацію енергетичного сектора та формування маркетингових стратегій Магдич Ю. О.	177
Вплив глобальних викликів на аграрний сектор в Україні: економічні, екологічні та соціальні аспекти Насиф Т. І., Рассадникова С. І.	181

Діджиталізація культурної політики: вступ до проблеми
Олійник О. М. 183

Трансформація гендерної та вікової структури здобувачів
вищої освіти в умовах воєнного стану в Україні
Шевченко І. Ю. 186

НАПРЯМ 4. ФІЛОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА

Екологічна свідомість у вітчизняному та зарубіжному вимірах
Ахматова Н. О. 189

Екзистенційні виклики до патріотичного виховання молоді
в сучасних умовах
Бабак П. С. 191

How can ChatGPT influence the educational process
Varlamova A. O. 196

Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників
в США та Україні
Васютинський Є. В. 199

Переосмислення історичної освіти в рамках нової української школи:
виклики та перспективи
Висоцька Л. В. 202

Розвиток емоційного інтелекту дошкільника
на музичних заняттях в ЗДО
Волік Н. М., Хомич О. Б. 206

Експериментальна перевірка ефективності засобів комплексної
програми на технічну підготовленість учнів, що займаються повітряною
акробатикою та пілонним спортом
Драч Т. Л. 210

Індивідуальний дизайн в умовах спеціального навчання учнів
із особливими потребами
Замша А. В. 214

Розвиток творчої особистості як головний фактор розвитку культури
Іванова О. С. 218

Співпраця органів місцевого самоврядування, закладів освіти
та роботодавців у процесі реформування освітньої галузі
Кріпак Т. П. 221

Інтернаціоналізація педагогічної освіти: виклики, можливості
та перспективи для України
Крутько І. В. 224

Громадянське виховання в контексті національно-патріотичного розвитку	
Кульбач Л. М.	226
Багатозначні терміни «кордон» і «територія»: проблема інтерпретації	
Лазарчук Д. С.	229
Забезпечення недискримінації в освіті: політики, практики та виклики	
Микитенко М. В.	233
Децентралізація в системі шкільної освіти України: десятиліття системного впровадження	
Овчаренко О. А.	236
Гендерна складова в англомовному рекламному дискурсі	
Поліщук М. І.	239
Ментальні карти як засіб подачі інформації в процесі викладання органічної хімії майбутнім магістрам фармації	
Пророва В. О.	242
Аналітичний опис поняття контексту у лінгвістиці	
Сухомлин В. В.	245
Формування творчої особистості в умовах інноваційного навчання	
Толкачова Г. В., Єрмакова С. С.	248

НАПРЯМ 5. МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО. АУДІОВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ТА ВИРОБНИЦТВО. ДИЗАЙН

Специфіка роботи з музичним твором в рамках дисципліни «Сценічний спів»	
Архіпова Н. Є.	251
Реалії сучасного театрального мистецтва: фокус на дитячому балеті «Дюймовочка» Юрія Шевченка	
Богосва Т. П.	253
Роль компресії в аудіопродакшені	
Горovenko М. Г.	255
Архетип у сучасній музикознавчій думці	
Каплун Т. М.	261
Діяльнісний універсалізм Богдана Антківа в музичному мистецтві	
Кирея М. В.	263
Джазова естетика та український мелос: до питання траєкторії розвитку та взаємодії у сучасній виконавській діяльності	
Костандова Ю. В.	266

Індивідуалізація процесу підготовки вокалістів до конкурсних виступів: взаємодія викладача та учня	
Кочиашвілі А. В.	268
Образ Богородиці в православній літургійній традиції (на прикладі жанру задостойника)	
Литвиненко О. В.	271
Фільм Олесея Янчука «Голод-33»: символіка та образотворчі алюзії	
Мудрий Н. О.	273
Фотографія в контексті семіотичного аналізу	
Остроус С. С.	276
Нормативне забезпечення професійного розвитку вчителів в умовах освітніх реформ	
Павленко М. С.	281
Сценографія майбутнього: роль інтерактивних технологій у театральних постановках (з акцентом на музичний театр «Мюзикл»)	
Рудий Д. Ю.	283
Сучасна дитяча книжкова ілюстрація: художньо-образні особливості та техніки виконання	
Рябінова І. М., Ямроз Л. С., Токарєв О. В.	286
Семантичні особливості вокальної музики французьких композиторів (на прикладі образу Мікаели в опері Жоржа Бізе «Кармен»)	
Сердюк Д. С.	289
Сучасна мистецька освіта: науково-дослідницька діяльність як основа професійної підготовки фахівців	
Татарнікова А. А.	293
Феноменологічний аналіз професійної діяльності телевізійного ведучого в контексті сучасного медіапростору	
Тоцька О. В.	295
Прогноз розвитку 3D-звуку	
Устинов М. М.	298
Вплив манери джазового співу на формування сучасного вокального мистецтва	
Цеховалова А. О.	301
НАПРЯМ 6. МЕДИЦИНА. СТОМАТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ	
Особливості копінг-стратегій у внутрішньо переміщених осіб з різним рівнем адаптації	
Абдуллаєв М. А.	304

Візуалізація біоплівки як спосіб оцінки якості чищення зубів у дітей різного віку Антощук В. О.	309
Прокрастинація як психологічна проблема в професійному середовищі Бобришов Т. М.	312
Особливості перебігу та лікування хронічного фарингіту Вітюков О. С.	315
Роль 3D-моделювання у дослідженні ембріогенезу сечового міхура Владиченко К. А.	316
Особливості функціонування психозахисної системи особистості під час криз професійного розвитку педагогів Ворона О. Ю.	319
Особливості профілактики соціального відтворення осіб з тривожними розладами Глушченко А. В.	321
Теоретико-прикладний аналіз самосприйняття особистості в сучасних умовах Григоращенко І. В.	325
Кроки до розвитку біологічної компетенції в студентів-медиків Гурняк О. М., Бичко А. В.	328
Особливості впливу кризового стану на психологічне благополуччя студентської молоді Ільченко О. І.	331
Сучасна концепція нейро-ендокринної регуляції функції нирок Іщенко В. С.	334
Аритмогенні порушення серця при гіпергомоцистеїнемії: морфологічне та біохімічне підґрунтя Камінський Р. Ф., Ігнатіщев М. Р.	335
Самостійна робота з медичної біології як складова природничо-наукової підготовки студента Кравчук М. Г., Романенко О. В.	337
Самооцінка як чинник формування життєвих перспектив у професійній діяльності осіб дорослого віку Луговська О. П.	341
Факторна структура співзалежних осіб Мамонов Я. Є.	343

Мистецтво як ключ до емоційного здоров'я: терапевтичний потенціал творчих практик Мараховська К. Д.	347
Причини розвитку гіпотиреозу щитоподібної залози Маслова А. А., Погоріла І. О.	349
Психологічні особливості готовності до батьківства сучасної молоді Мотулько О. М.	351
Позитивна психологія як важлива складова сучасного освітнього процесу Пальчинська М. В., Єрмакова С. С.	355
Психологічний стан військовослужбовців під час війни Паніван Г. М.	357
Особливості клінічного стану осіб похилого віку з ожирінням та ендопротезом кульшового суглоба як передумови створення програми фізичної терапії Парцей О. С.	361
Психологічне та фізичне здоров'я сучасної молоді Пасхін Г. І.	364
Генетичні модифікації та їх вплив на здоров'я людини Погоріла В. Г.	368
Медична біологія як освітній компонент у підготовці фізичних терапевтів в закладі вищої освіти Погоріла І. О., Романенко О. В.	371
Мотивація навчання студентів як предмет наукового дослідження Ременюк Я. А.	374
Зміни показників низькочастотної п'єзоелектричної тромбоеластографії у пацієнток хворих на генітальний ендометріоз на фоні стимуляції яєчників Суслов О. С.	377
Особливості переживання жінками кризи середнього віку Тищенко А. С.	381
Безпека здоров'я пацієнта в сучасних умовах: екологічна чистота рослинної лікарської сировини Харлампович С. А.	384
Біль в попереку у жінок з дисфункцією м'язів тазового дна як напрямок реабілітаційного втручання у післяпологовому періоді Чурпій-Дидирко І. І.	387

Адиктивність і агресивність: співвідношення феноменів Шакін А. А.	389
Класифікаційні критерії прогнозування ефективності хірургічного закриття рецесії ясен Шипілов Ю. Є.	393

НАПРЯМ 7. КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Розробка масштабованих мікросервісів за допомогою Spring Boot: виклики та переваги Биков Р. Г.	398
Обґрунтування надійності механізму захисту інформації від підміни та видалення в блокчейн-мережах Горелікова Т. О.	401
Аналіз освітніх технологій та методик навчання інформатики Григор'єва Т. І., Лазутін В. Ю.	405
Логіка в професійній діяльності психолога Григор'єва Т. І.	407
Дослідження моделей і методів оцінки якості обслуговування низькошвидкісних радіомереж зв'язку автоматизованих систем управління Золотухін Р. В., Стрелковська Ю. О.	411
Дослідження методів підвищення ефективності розробки мобільних застосунків Ілляшенко О. М.	414
Роль штучного інтелекту в розпізнаванні і протидії кібератакам з використанням соціальної інженерії Ковальчук Д. А.	417
Аналіз поточного стану криптографічних протоколів Петков Є. І.	421
Дослідження методів підвищення ефективності використання пристроїв мобільного зв'язку Потапальський К. В., Бублик М. І.	425
Використання ШІ у розробці програмного забезпечення та архітектури Проценко М. М.	428
Аналіз методів та моделей верифікації комп'ютерних систем критичного призначення з використанням діагностичних експериментів Салагор В. І.	432

НАПРЯМ 1. НАЦІОНАЛЬНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-1>

ВИЗНАЧЕННЯ ДЕЯКИХ ПРИНЦИПІВ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Балацька О. Р.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Рівненська область, Україна*

Ткачук Ю. С.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Рівненська область, Україна*

Попри те, що розробки систем штучного інтелекту проводились ще з другої половини ХХ століття, лише кілька років тому він став доступним кожному користувачу мережі Інтернет. Враховуючи сучасну поширеність доступу до штучного інтелекту постає нагальна необхідність в законодавчому регулюванні використання штучного інтелекту, зокрема створення системи принципів такого використання та формування законодавчої бази у цій сфері.

Як зазначили О.К. Намясенко та С.М. Ратушний: «Існуючі політичні, геополітичні та економічні розбіжності, які ще більше поширюються агресією РФ проти України, створили умови, за якими розвиток штучного інтелекту та розробка правил його застосування відбуваються паралельно» [1, с. 8].

Актуальність питання визначення певних принципів використання штучного інтелекту полягає у відсутності нормативного регулювання цієї сфери у законодавстві України, при тому, що фактичне використання штучного інтелекту на сьогодні є надзвичайно поширеним. Окрім того, враховуючи той факт, що серед користувачів штучного інтелекту є велика частка дітей та молоді вважаємо, що якнайшвидше законодавче врегулювання окресленого питання полегшить формування правової культури законного використання штучного інтелекту.

Основною метою є визначення загальних принципів та підходів до їх реалізації щодо законодавчого врегулювання питання етичного використання штучного інтелекту користувачами подібних програм через аналіз Рекомендацій етичності штучного інтелекту ЮНЕСКО.

Тема правового регулювання використання штучного інтелекту та прав на результати такого використання висвітлювалась у наукових працях українських авторів, зокрема О.В. Явтушенко, О.К. Намясенко, С.М. Ратушного, М.М. Янишівського, Т.В. Ярошевської та інших. Питання теми актуалізувались з 2020 року, зі схваленням Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. [2].

Сучасні системи штучного інтелекту здатні генерувати як наукові реферати, так і художні тексти, ілюстрації, картини, музику та пісні, які раніше могли бути створеними лише людиною в рамках її творчості. Проте, першою проблемою постає той факт, що сучасні системи штучного інтелекту для «навчання» використовують не відібраний людиною перелік матеріалів, а ті матеріали, які наявні у вільному доступі в мережі Інтернет. В результаті такого «навчання» остаточний твір, згенерований штучним інтелектом, є компіляцією тих даних, які програма змогла знайти за потрібним запитом. В результаті постає питання правомірності використання чужих творів для створення такої компіляції.

Водночас в законодавстві України про освіту та вищу освіту, про авторське право та суміжні права, наукову і науково-технічну діяльність відсутнє визначення поняття компіляції у науковій (творчій) роботі учасників освітнього процесу. Тлумачний словник з української мови визначає компіляцію як «1) писання твору на підставі чужих матеріалів без самостійного дослідження й опрацювання джерел; компілювання; 2) твір, написаний таким способом» [3]. Принагідно зазначити, що Закон України «Про авторське право та суміжні права» від (далі – Закон) розглядає терміни «бази даних» та «компіляція даних» як синонімічні поняття. Так, згідно з п. 4 ч. 1 ст. 1 цього Закону «база даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої інформації у довільній формі, що розташовані у систематизованому або упорядкованому вигляді, що можуть бути доступні за допомогою спеціальної пошукової системи та/або на основі електронних засобів (комп'ютера) чи інших засобів» [4]. Також законодавство про авторське право та суміжні права відносить бази даних (компіляції даних) до об'єктів авторського права за умови, якщо вони за добром або упорядкуванням їх складових частин є результатом інтелектуальної діяльності (п. 17 ч. 1 ст. 6 Закону) [4] та визначає умови їх охорони авторським правом.

Іншою проблемою сучасності є питання використання штучного інтелекту в освітній діяльності, зокрема у сфері академічної доброчесності,

оскільки штучний інтелект зараз здатен виконувати не лише консультативні та пошукові функції, а й аналізувати та писати тексти. В результаті цього постає питання належності авторських прав на подібні, сформовані за допомогою штучного інтелекту, роботи. Адже на сьогодні нормативно не встановлено, що компіляція є порушенням академічної доброчесності відповідно до законодавства про освіту України. Однак, на нашу думку, компіляція, зокрема генерування твору штучним інтелектом на основі наявних баз даних, може свідчити про академічну недоброчесність.

Цей перелік не є завершеним та вичерпним, проте ілюструє загальну тенденцію проблематики щодо авторських прав на об'єкти, створені штучним інтелектом.

Одним із важливих етапів формування принципів використання штучного інтелекту варто відзначити прийняті ЮНЕСКО у листопаді 2021 року «Рекомендації етичності штучного інтелекту» (Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence). Зазначені рекомендації стосуються різних видів штучного інтелекту, зокрема і генеративного штучного інтелекту, але не тільки, а тому є узагальненими. Попри це, варто виділити декілька основних принципів, які матимуть вплив і на повсякденне використання генеративного штучного інтелекту.

Одним із таких принципів є людський нагляд за системами штучного інтелекту та визначення відповідальності, що передбачає зобов'язання держав-членів гарантувати можливість покладення відповідальності за будь-яку стадію життєвого циклу систем штучного інтелекту, при чому це передбачає не лише індивідуальний контроль, а й забезпечення громадського контролю [2, с. 8].

Інший принцип відповідальності та підзвітності передбачає, що етична відповідальність за рішення та дії в кінцевому підсумку повинна покладатись на учасника/користувача штучного інтелекту відповідно до його ролі в життєвому циклі системи [2, с. 9].

Важливим також є принцип багатостороннього та адаптивного управління та співпраці, зокрема з державами. Цей принцип передбачає в тому числі створення способів контролю урядами держав за даними, які створюються на їх території чи проходять через них [2, с. 9].

Ще один принцип, який варто розглянути, це право на конфіденційність і захист даних, який, поміж іншого, передбачає, що дані для систем штучного інтелекту мають бути зібрані у спосіб, який узгоджується з міжнародним та національним правом [2, с. 8].

Виходячи з вищевикладених принципів, які наведені у Рекомендаціях етичності штучного інтелекту, вважаємо доцільним сформулювати наступні принципи та необхідні кроки для їх реалізації в нашій державі. Першим є принцип державного нагляду за системами штучного інтелекту, які виходять на український ринок Інтернет-послуг. Зокрема

в практичному плані важливо законодавчо покласти відповідальність за контроль штучного інтелекту на провайдера та зобов'язати власника цієї програми створювати обов'язкове маркування при копіюванні продуктів, створених штучним інтелектом. Також існує необхідність створення механізму державного контролю за дотриманням законодавчих норм та надання можливості блокування ресурсів, які порушують такі норми. По друге, згідно із принципом відповідальності має бути визначена можливість покладення відповідальності також і на недобросовісного кінцевого користувача штучним інтелектом в частині протизаконних дій, які залежали від кінцевого користувача. По третє, внесення змін до законодавства про авторське право, зокрема в частині введення в авторське право норм щодо автоматичного дозволу чи заборони використання авторського твору штучним інтелектом з метою «навчання» при публікації такого авторського твору в мережі Інтернет; створення механізму вилучення авторського твору з бази даних штучного інтелекту на вимогу автора оригінального твору.

Література:

1. Намясенко О., Ратушний С. Штучний інтелект: у пошуках моделі правового регулювання. *Успіхи і досягнення у науці*. 2024. № 6(6). URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6\(6\)-128-140](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-6(6)-128-140) (дата звернення: 20.12.2024).
2. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.12.2024).
3. Глумачний словник української мови в 11-ти томах. URL: <https://slovyk.ua/index.php?swrd=%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8F%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 20.12.2024).
4. Про авторське право і суміжні права: Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2023, № 57, ст. 166. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20?find=1&text=%D0%B1%D0%B0%D0%B7+%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%85#w1_8 (дата звернення: 20.12.2024).
5. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. UNESCO, November, 2021. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000380455> (дата звернення: 20.12.2024).

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ

Батанова Л. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри морського та митного права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Соцький А. М.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри соціального адміністрування
та гуманітарних комунікацій
Чернівецький інститут
Міжнародного гуманітарного університету
м. Чернівці, Україна*

Реалізація державної політики у сфері митної справи пов'язана із вирішенням ряду складних політичних, економічних, соціальних і правових проблем, оскільки реальний стан справ в державі та суспільстві не відповідає вимогам часу. Мають місце погіршення рівня захищеності населення, велика кількість протиправних посягань на права і свободи громадян, власність, громадський порядок і громадську безпеку, порушення митних правил, особливо правопорушення пов'язані з ухиленням від сплати митних платежів тощо.

Переважну більшість зазначених завдань митні органи України виконують під час здійснення правоохоронної діяльності в сфері митної справи. Все частіше виявляються випадки добре організованого та ґрунтовно підготовленого незаконного переміщення через митний кордон великих партій товарів, в першу чергу, підакцизних, сировини, матеріалів тощо. Це свідчить про те, що боротьба з митними правопорушеннями вийшла на якісно новий рівень, який потребує від працівників митниць підвищення професіоналізму та організованості. А це, на нашу думку, неможливо без жорстокої централізації, своєчасного та точного виконання поставлених завдань.

Питання адміністративної відповідальності за порушення митних правил висвітлювались в наукових роботах учених-адміністративістів С.В. Ващенко, С.Т. Гончарука, І.П. Голосніченка, Д.П. Каляянова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, О.І. Остапенка, М.М. Тищенко, Н.В. Хо-

рошак. Дослідженню окремих питань порушень митних правил та провадження у справах про порушення митних правил торкалися у своїх працях такі відомі учені митно-правової науки як Є.В. Додін, С.Ю. Дьоміна, Д.В. Приймаченко, О.П. Федотов, В.В. Ченцов та інші.

Проте очевидно, що сьогодні держава переживає критичний стан. Із введенням воєнного стану в Україні політична, економічна ситуація в країні характеризується комплексом складних, часом суперечливих процесів, тенденцій і явищ [1].

Велике значення адміністративної відповідальності в охороні суспільних відносин пояснюється, перш за все тим, що адміністративні проступки є одним з найпоширеніших видів правопорушень. Велика кількість і невелика шкідливість (кожного окремо) цих проступків потребує порівняно простого порядку застосування заходів реагування. Це необхідно для швидкого дисциплінуючого впливу на винних з метою економії часу та сил як державних органів, так і самих порушників. До того ж для виявлення порушень митних правил частіше за все потрібні не тільки юридичні, а й спеціальні технічні, економічні, санітарні, агрономічні та інші знання (ст. 319, 558-562 Митного кодексу) [2]. Підвищення ефективності боротьби з адміністративними порушеннями митних правил, які через свою поширеність завдають значної шкоди економіці нашої держави, потребує не тільки активізації зусиль спеціально уповноважених органів виконавчої влади у сфері державної митної справи, але й посилення правовиховної роботи серед населення, особливо прикордонних регіонів нашої країни, роз'яснення законодавства про адміністративні правопорушення з метою забезпечення належного його виконання тощо.

Адміністративно-карні заходи на митні правила належать до розряду найбільш шкідливих антисуспільних проявів та, на нашу думку, можуть розглядатися у вигляді таких блоків правопорушень:

- а) правопорушення в місцях переміщення предметів через митний кордон (ст. 468, 469, 471);
- б) правопорушення, що виникають у зв'язку з оформленням документів і здійсненням митного забезпечення (ст. 472, 474);
- в) порушення строків доставлення в митницю призначення предметів та документів для переміщення через кордон (ст. 470, 473, 475);
- г) порушення щодо митних режимів (ст. 477-481);
- д) правопорушення, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів (ст. 483-485).

Слід зазначити, що хоча розподіл порушень митних правил на такі блоки є умовним, це може сприяти утворенню бази для наукової класифікації даної категорії адміністративно-карних проступків.

Адміністративну відповідальність можна розглядати у вигляді ефективного інструменту припинення будь-яких правопорушень, в тому числі і спрямованих проти митних правил інструмент попередження будь-якої протиправної поведінки.

Зі змісту ст. 485 МК України випливає, що склад вказаного порушення обумовлює наявність в діях декларанта особливої мети – ухилення від сплати податків та зборів, або зменшення їх розміру, та вини у формі прямого умислу. Відповідно до ч.ч. 5, 6 ст. 69 МК України під складним випадком класифікації товару розуміється випадок, коли у процесі контролю правильності заявленого декларантом або уповноваженою ним особою коду товару виникають суперечності щодо тлумачення положень УКТЗЕД, вирішення яких потребує додаткової інформації, спеціальних знань, проведення досліджень тощо.

Особливо необхідно звернути увагу на питання адміністративної відповідальності за ухилення від сплати митних платежів під час дії воєнного стану було внесено певні зміни до санкції ст. 485 та ст. 471 Митного кодексу України [3].

Зокрема, в новій редакції викладено ст. 471, яка передбачає штрафи за недекларування товарів, що переміщуються через митний кордон:

недекларування валюти, сума якої перевищує в еквіваленті 10000 євро, тягне за собою накладення штрафу в розмірі 20 відсотків суми, що перевищує дозволену;

недекларування товарів заборонених або обмежених до ввезення або вивезення (крім валюти) тягне за собою накладення штрафу у розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією таких товарів або без такої;

недекларування товарів (крім вищезазначених) тягне за собою накладення штрафу в розмірі 30 відсотків вартості цих товарів.

Також встановлюється можливість в разі укладення мирової угоди між особою та митним органом поміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил у митні режими імпорту або експорту з обов'язковим дотриманням заходів тарифного та нетарифного регулювання, в тому числі сплатою належних митних платежів, та за умови внесення до державного бюджету коштів в розмірі, що дорівнює сумі штрафу, передбаченого санкцією відповідної статті, із застосуванням коефіцієнту 1,3.

Раніше ст. 471 МК «Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю» передбачала накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі якщо безпосередніми предметами правопорушення є товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством, – також конфіскацію

цих товарів. 21 липня 2021 року Конституційний суд визнав неконституційними окремі положення статті 471 Митного кодексу України, а саме «а у разі якщо безпосередніми предметами правопорушення є товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, – також конфіскацію цих товарів».

Новий закон привів положення ст. 471 МК у відповідність до рішення Конституційного Суду та врегулював питання притягнення до адміністративної відповідальності за порушення порядку переміщення товарів через митний кордон України.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64. URL <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. *Урядовий кур'єр*. 2012. № 86 (4730). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

3. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо адміністративної відповідальності громадян за порушення митних правил: Закон України від 16.02.2022 р. № 2058-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 14. ст.47. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2058-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-3>

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ КРИПТОВАЛЮТНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ В УКРАЇНІ

Биков І. О.

*кандидат юридичних наук, адвокат,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Доволі часто в сучасній правозастосовній практиці та в буденному житті поняття електронних та цифрових грошей, як віртуальних активів часто ототожнюється із віртуальними грошима та криптовалютою. Як відомо, частина 5 статті 3 Закону України «Про платіжні послуги» встановлює, що електронні гроші, які є номінованими в валюті гривня, та цифрові гроші вже використовуються фізичними та юридичними особами

як платіжний засіб з метою проведення платіжних операцій та проведення будь-яких розрахунків винятково у випадках, передбачених чинним законодавством [1]. Разом із тим, відповідно до статті 1 Закону України «Про Національний банк України» встановлює та описує поняття грошового сурогату, під яким визначає будь-які документи у вигляді грошових знаків, що відрізняються від грошової одиниці України, випущені в обіг не Національним банком України і виготовлені з метою здійснення платежів в господарському обороті, крім валютних цінностей [2]. У даному випадку законодавець не визначає конкретно криптовалюту ні як платіжний засіб, ні як грошовий сурогат. Водночас, доволі дискусійним, на нашу точку зору, є те, що при більш уважному дослідження криптовалюта має певні ознаки грошового сурогату, а саме те, що вона виготовлена з метою платежів, тобто не лише з даною метою виключно, але включає таку можливість та випущені в обіг не Національним банком України. Поруч із тим, криптовалюта має й ознаки електронних та цифрових грошей, адже має здатність бути засобом проведення розрахунків.

Намагаючись врегулювати ці та інші дискусійні аспекти, національний законодавець зробив спробу унормувати дане питання, так було підготовлено проект Закону України «Про віртуальні активи» [3], який наразі не набрав чинності. Однак в контексті дослідження, положення вказаного закону є досить цікавими, адже з його положень вбачається, що криптовалюта фактично вважається віртуальним активом, який за своєю суттю набуває рис інвестиційного інструменту. Крім того, в згаданому вище законі зазначено, що стосовно віртуальних активів можуть застосовуватися операції з обміну в частині, що не суперечить чинному законодавству. Таким чином, маємо ситуацію за якої нині в Україні існує криптовалютна невизначеність, як фактичний стан діючого законодавства держави, який нездатний описати та унормувати фактичні відносини, які склалися навколо обігу та функціонування криптовалюти. Зазначений стан речей залишає громадян, суспільство та державу в стані незрозумілого ставлення до даного явища.

Закон України «Про віртуальні активи» визначає їх, як нематеріальне благо що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі [3]. Крім того, стан правової невизначеності призвів до того, що законодавець в Законі України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначив, що віртуальний актив – це цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей [4]. Якщо поглянемо на хронологія, то останній закон

датований 2019 роком, а закон України «Про віртуальні активи» лише 2022 роком, крім того, він не набрав законної сили. Однак, в випадку нашого аналізу, важливим є саме те, що поняття віртуальних активів у зазначених документах, на нашу думку, суттєво різняться за своїм сенсом. Чинний закон «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» чітко зосереджує увагу на здатності віртуального активу бути як інвестиційним та і платіжним інструментом, а закон «Про віртуальні активи» наголошує на тому, що віртуальний актив є нематеріальним благом, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [3]. На нашу думку, законодавець відходить від підходу визначення криптовалюти саме як платіжного засобу, або активу, нехай і віртуального, але із явно присутньою в ньому рисою та якісною характеристикою, як здатність бути засобом платежу. Очевидно, що децентралізована емісія криптовалюти, що має вияв у процесі «майнінгу» (який є, на нашу думку, саме рівнозначним за своєю суттю явищем по відношенню до явища емісії) не може мати ознаки централізованого та імперативно налаштованого процесу емісії криптовалюти.

У будь-якому випадку, окремої уваги заслуговує питання оподаткування криптовалюти. Зазначимо, що дане питання не врегульоване в Україні взагалі. Розвиваючи логіку законодавця про те, що криптовалюта є інвестиційним інструментом, логічно припустити, що унормування зазначеного питання буде реалізовано аналогічним шляхом як це влаштовано у випадку оподаткування доходу від продажу інвестиційного активу. Водночас, у сучасних реаліях правозастосовної практики в Україні присутній підхід за яким податкові органи розцінюють реальну можливість стягнення податку на доходи фізичних осіб у випадку коли такі особи відчують зазначений актив третій особі, і в залежності де географічно знаходилась криптовалюта формують порядок та правила оподаткування (так, у випадку коли покупець є іноземцем – дохід від продажу включається до загального річного оподаткованого доходу як іноземний дохід, а у випадку коли купівля здійснювалася резидентом України то такий дохід декларується як інші доходи. Очевидно, що за даною логікою податкового органу базою оподаткування є сума коштів, яка отримується платником податків за результатами проведених операцій к криптовалютою. Так, такий дохід оподатковується податком на доходи фізичних осіб та військовим збором.

Як бачимо, сучасна правозастосовна практика в Україні стикається з проблемою ототожнення понять електронних, цифрових грошей та криптовалюти, що призводить до правової невизначеності у відносинах, пов'язаних з віртуальними активами. Підводячи підсумок, констатуємо, що відповідно до чинного законодавства, електронні та цифрові гроші можуть використовуватися як платіжний засіб, проте криптовалюта не має чіткого правового статусу. Водночас вона має ознаки як грошового сурогату, так і платіжного засобу. Проект Закону України «Про віртуальні активи» намагається врегулювати це питання, але наразі залишається нечинним. Важливим є те, що законодавець вбачає у криптовалюті інвестиційний інструмент, проте уникає визнання її платіжним засобом, що створює додаткову правову плутанину. Для усунення цих проблем пропонується внести зміни до законодавства, спрямовані на чітке розмежування понять електронних грошей, цифрових грошей, віртуальних активів і криптовалюти. Це дозволить усунути правову невизначеність та полегшить правозастосування. Окрім того, необхідно розробити положення, які б дозволили визначити статус криптовалюти як платіжного засобу або інвестиційного інструменту, з урахуванням її функціональних особливостей. Оподаткування операцій з криптовалютою також потребує окремого врегулювання. Пропонується внести відповідні зміни до Податкового кодексу України, щоб забезпечити чіткий порядок оподаткування доходів від операцій з криптовалютами, зокрема шляхом встановлення спеціальних правил для визначення податкової бази. Особливої уваги потребує питання регулювання децентралізованої емісії криптовалюти, зокрема майнінгу, який слід врегулювати на законодавчому рівні. Окрім того, необхідно гармонізувати закони «Про віртуальні активи» та «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом», щоб уникнути розбіжностей у визначеннях та правовому регулюванні віртуальних активів. Впровадження цих змін сприятиме створенню прозорого правового поля для криптовалют і віртуальних активів в Україні.

Література:

1. Про платіжні послуги. Закон України від 30.06.2021 р. № 1591-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
2. Про Національний банк України. Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text>
3. Про віртуальні активи. Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню

розповсюдження зброї масового знищення. Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-4>

ПРОБЛЕМИ ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ВІДСУТНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО РИНКОВОГО НАГЛЯДУ ЗА БУДІВЕЛЬНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

Богданець Б. В.

*аспірант кафедри права юридичного факультету
Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Основною метою здійснення державного ринкового нагляду є забезпечення відповідності продукції встановленим вимогам, а також забезпечення відсутності загроз суспільним інтересам [2]. Зазначені вимоги визначаються у технічних регламентах.

На період до 2025 року в Україні встановлено одночасну дію вимог Закону України «Про надання будівельної продукції на ринку» та Технічного регламенту будівельних виробів (продукції), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1764 [3, 4].

Україна взяла на себе зобов'язання дотримуватися європейських принципів та практик ринкового нагляду [6]. Проте, в нашій державі протягом дії воєнного стану припинено здійснення заходів державного ринкового нагляду за будівельною продукцією [5].

У зв'язку з відсутністю належних регуляторних заходів у сфері ринкового нагляду за будівельною продукцією, виникли наступні нагальні проблеми:

1. Невиконання Україною, взятих на себе зобов'язань згідно Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Зазначене створює загрозу відтермінування набрання Україною статусу члена Європейського Союзу. До моменту набуття Україною членства в Європейському Союзі, українські виробники будівельної продукції матимуть менше переваг та можливостей для виходу на європейський ринок.

2. Якість будівельних виробів та матеріалів під час дії воєнного стану не контролюється державою. Вказане створює небезпеку невідповідності

будівель та споруд основним вимогам, визначеним у Законі України «Про будівельні норми»: механічному опору та стійкості; пожежній безпеці; гігієні, здоров'ю та захисту довкілля; безпеці і доступності під час експлуатації; захисту від шуму та вібрації; енергозбереження та енергоефективності; сталого використання природних ресурсів [1]. Неякісна будівельна продукція може спричинити виникнення техногенних надзвичайних ситуацій. Наприклад: вибухи та викиди небезпечних речовин на об'єктах підвищеної небезпеки, руйнування інфраструктурних (мости, залізниці, автомобільні дороги, греблі тощо) та інших об'єктів (житлові, громадські, виробничі, складські та інші будинки (споруди)). Використання неякісних виробів та матеріалів у господарській діяльності з будівництва може призвести до повної втрати об'єкта інвестицій у зв'язку з його руйнуванням.

3. Зниження конкурентоспроможності відповідальних виробників будівельної продукції. Поширення фальсифікованої та неякісної будівельної продукції спокушає кінцевого споживача своєю вартістю, яка є нижчою ніж у підприємства, яке неухильно дотримується вимог технічних регламентів.

Вважаємо, що відновлення заходів державного ринкового нагляду наблизить законодавство України до права Європейського Союзу, мінімізує ризики невиконання основних вимог до будівель та споруд у зв'язку із застосуванням неякісної будівельної продукції, посилить позиції виробників, які виконують вимоги технічних регламентів.

Література:

1. Про будівельні норми : Закон України від 05.11.2009 № 1704-VI : станом на 9 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text> (дата звернення: 07.12.2024)

2. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції : Закон України від 02.12.2010 № 2735-VI : станом на 15 листоп. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

3. Про затвердження Технічного регламенту будівельних виробів, будівель і споруд : Постанова Каб. Міністрів України від 20.12.2006 № 1764: станом на 21 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-2006-п#Text> (дата звернення: 07.12.2024)

4. Про надання будівельної продукції на ринку : Закон України від 02.09.2020 № 850-IX : станом на 9 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-20#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

5. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану : Постанова Каб.

Міністрів України від 13.03.2022 № 303 : станом на 14 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-п#Text> (дата звернення: 07.12.2024).

б. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода Україна від 27.06.2014 : станом на 30 листоп. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 07.12.2024).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-5>

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ЗАСАДА УНОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Бут Ю. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри кримінального процесу
м. Київ, Україна*

Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Аналогічна вимога закріплена і у ст. 8 Кримінального процесуального кодексу України, де визначено, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [2].

Ця вимога зобов'язує законодавця таким чином унормувувати кримінальні процесуальні правовідносини, щоб гарантувати унеможливлення порушень прав, свобод та законних інтересів усіх учасників кримінального провадження.

Адже кримінальні процесуальні правовідносини – це складна система суспільних відносин, де є дві сторони – сторона обвинувачення та сторона захисту, які мають протилежні інтереси. Адже сторона обвинувачення заінтересована в тому, щоб встановити особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, та виявити обставини, які підтвердять її винуватість з тим, щоб притягнути винуватого до відповідальності. В той же час,

сторона захисту заінтересована у тому, щоб уникнути кримінальної відповідальності, або щоб покарання було якомога м'якшим.

Під час кримінального провадження сторони відстоюють свої інтереси за допомогою визначених законодавством процесуальних прав та повноважень. Тому перед законодавцем постає складне завдання – врегулювати кримінальні процесуальні правовідносини таким чином, щоб забезпечити можливість реалізації принципу верховенства права та гарантувати права усіх учасників (сторін) кримінального провадження.

Особливої актуальності набуває це питання при регламентації процесуальної форми обмеження права на свободу та особисту недоторканність під час кримінального провадження. Адже в таких випадках виникає дилема: чиї права мають бути враховані першочергово – права потерпілого, зокрема і право на відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням, чи права підозрюваного (обвинуваченого)? Адже під час кримінального провадження підозрюваний має право на презумпцію невинуватості та право на свободу й особисту недоторканність.

Пошук шляхів вирішення цієї проблеми можна знайти у рішеннях Конституційного Суду України. Зокрема, у рішенні Конституційного Суду України від 19 червня 2024 року № 7-р(П)/2024 наголошується, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, їх установлюють виключно Конституція і закони України, вони мають відповідати правомірній меті, домірними; у разі обмеження суспільною потребою досягнення цієї мети, домірними; у разі обмеження конституційного права (свободи) законодавець зобов'язаний запровадити таке нормативне регулювання, яке уможливить оптимальне досягнення правомірної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права (свободи) і не порушуватиме сутності такого права; «верховенство права» (правовладдя) вимагає, щоб втручання в конституційні права і свободи людини завжди було домірним; відповідно до принципу верховенства права (правовладдя) законодавець може обмежувати конституційні права людини і громадянина за дотримання умов, визначених Конституцією України [3].

У зв'язку з вищевикладеним, Конституційний Суд України, дійшов висновку, що оскільки метою ст. 29 Конституції України є недопущення свавільного обмеження (позбавлення) свободи й особистої недоторканності людини, то право на свободу та особисту недоторканність хоч і може бути обмежене, однак обмеження має бути здійснене з дотриманням конституційних гарантій захисту прав і свобод людини і громадянина, принципів правовладдя, справедливості, рівності, домірності, на підставі та у порядку, визначених законами України, за вмотивованим рішенням суду, ухваленим у порядку справедливої судової процедури, а також із ураху-

ванням актів міжнародного права, позицій Європейського суду з прав людини [3].

Отже, під час регламентації кримінальних процесуальних правовідносин законодавець має визначати такі обмеження конституційних прав учасників кримінального провадження, які б мали правомірну мету, бути обумовлені суспільною потребою досягнення цієї мети. При цьому втручання у конституційні права учасників кримінального провадження мають бути пропорційними очікуваному результату.

Література:

1. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р.; зі змін. та доповн. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>
3. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Бичкова Сергія Андрійовича, Бая Анатолія Анатолійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України від 19 червня 2024 року № 7-р(П)/2024. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-24#Text>

ІСТОРІЯ ПРИЙНЯТТЯ ОРГАНІЗАЦІЄЮ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Варгуляк О. Г.

доктор філософії,

в.о. завідувача кафедри соціального адміністрування

та гуманітарних комунікацій

Чернівецький інститут

Міжнародного гуманітарного університету

м. Чернівці, Україна

Ключовим міжнародним договором про права людини, спрямованим на захист прав та гідності людей з інвалідністю, а також першим у XXI столітті договором про права людини є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю (далі – CRPD).

Саме CRPD наголошує, що всім людям незалежно від причини та виду інвалідності повинно бути забезпечено повний доступ до всіх прав людини та основних свобод. Крім того, CRPD роз'яснює, як різні категорії прав застосовуються до осіб з інвалідністю, визначає напрями, де необхідно створити умови для ефективної реалізації їхніх прав, окреслює сфери, у яких права осіб з інвалідністю зазнали порушень і потребують посиленого захисту.

У CRPD конкретизовано права людей з інвалідністю за всіма сферами життєдіяльності, а також деталізовано зміст механізму імплементації її норм.

Окрім прав серед ключових тем цього документу: підхід до інвалідності, базований на правах людини, а також моніторинг забезпечення прав людей з інвалідністю.

Розробка тексту CRPD тривала понад десятиліття. Її метою була зміна медичного підходу до інвалідності на підхід, що базується на правах людей з інвалідністю. Як стверджується з цього приводу в Комітеті Організації Об'єднаних Націй з прав осіб з інвалідністю, «це виводить на нову висоту рух від розгляду людей з інвалідністю як «об'єктів» благодійності, лікування та соціального захисту до розгляду людей з інвалідністю як «суб'єктів» з правами, які здатні відстоювати ці права та приймати рішення щодо свого життя на основі їх вільної та усвідомленої згоди, а також як активних членів суспільства» [5].

Загалом розробці та прийняттю CRPD значною мірою передувало проголошене на 1981–1992 роки Десятиліття людей з інвалідністю.

У 1987 році на Глобальній нараді експертів з огляду виконання Всесвітньої програми дій щодо осіб з інвалідністю Генеральній Асамблеї ООН було рекомендовано скликати спеціальну конференцію для розробки проєкту міжнародної конвенції про усунення всіх форм дискримінації щодо осіб з інвалідністю, яка повинна була бути ратифікована державами до кінця Десятиліття людей з інвалідністю. Італія та Швеція запропонували проєкти документу, однак їх не було підтримано через відсутність єдиної позиції стосовно змісту майбутнього міжнародного договору, а також через те, що побутувала думка про достатність чинних міжнародних норм у сфері прав людини для захисту прав осіб з інвалідністю.

Після завершення вказаного десятирічного періоду 20 грудня 1993 р. ГА ООН прийняла резолюцію № 48/96 «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю». Метою цього документу задекларовано забезпечення того, щоб дівчата, хлопці, жінки та чоловіки з інвалідністю як члени своїх суспільств могли користуватися тими ж правами та обов'язками, що й інші [7].

Проте в 2000 році лідери міжнародних громадських організацій людей з інвалідністю прийняли декларацію з закликом підтримати саме Конвенцію про права осіб з інвалідністю. Із цією метою через рік ГА ООН створила Спеціальний комітет для розгляду пропозицій про всебічну і цілісну конвенцію про заохочення та захист прав і гідності людей з інвалідністю на основі цілісного підходу.

Унаслідок окреслених вище заходів 13 грудня 2006 р. в штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку під час шістдесят першої сесії ГА ООН прийнята CRPD [1]. Невід'ємним від CRPD документом є Факультативний протокол до неї [4; 6]. Принагідно зазначимо, що Факультативний протокол регламентує механізм звернення окремих осіб і груп до Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю після вичерпання всіх національних процедур відстоювання прав за фактом порушення положень CRPD [8].

Значені документи були відкриті для підписання 30 березня 2007 р., а набули чинності 3 травня 2008 р. після ратифікації двадцятьма та десятьма державами-учасницями відповідно.

Значимо, що CRPD стала одним із найбільш підтриманих інструментів у сфері прав людини в історії. 160 держав підписали CRPD після її відкриття в 2007 році та 126 держав ратифікували її протягом перших п'яти років.

Загалом підписали CRPD 164 держави, водночас її сторонами є 191 держава.

Варто зазначити, що CRPD стала першим договором про права людини, ратифікованим Європейським Союзом як організацією регіональної інтеграції [5].

Україна підписала CRPD і Факультативний протокол до неї 24 вересня 2008 року.

Водночас Кабінет Міністрів України 03 грудня 2008 р. за № 1513-р прийняв розпорядження, яким затвердив План невідкладних заходів щодо розв'язання проблем соціального захисту інвалідів та забезпечення захисту їх прав. Серед заходів цього Плану було визначено забезпечення перегляду законодавства на відповідність положенням CRPD та – підготовка висновків і пропозицій щодо ратифікації CRPD за результатами проведення відповідної роботи [2].

Як наслідок, 16 січня 2009 р. із прийняттям Закону України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» [3] нашою державою ратифіковано зазначені документи. Набула чинності CRPD для України 06 березня 2010 року.

Потрібно зауважити, що ратифікації Україною CRPD передував спротив органів державної влади та активна позиція громадянського суспільства стосовно необхідності здійснення відповідного кроку в законодавстві. Також особливістю ратифікації Україною CRPD є те, що вона стала частиною національного законодавства до забезпечення виконання її вимог, тобто, на перспективу, на відміну від інших держав світу, в яких спершу вживалися заходи, спрямовані на забезпечення певною мірою чи загалом стандартів CRPD, а вже потім здійснювалася ратифікація.

Література:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
2. Про затвердження плану невідкладних заходів щодо розв'язання проблем соціального захисту інвалідів та забезпечення захисту їх прав : розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 груд. 2008 р. № 1513-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1513-2008-%D1%80#Text>
3. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї : Закон України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text>
4. Факультативний протокол до Конвенції про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g72#Text
5. Background to the Convention. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crpd/background-convention>

6. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. URL: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=_en

7. Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disabilities. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/standard-rules-equalization-opportunities-persons-disabilities>

8. The Convention in Brief. URL: <https://social.desa.un.org/issues/disability/cosp/the-convention-in-brief>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-7>

ПОНЯТТЯ ТА КЛЮЧОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦИФРОВОЇ ДЕРЖАВИ

Гедіков В. В.

здобувач II курсу аспірантури

за спеціальністю 081 – Право

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Арабаджі Н. Б.***

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

В умовах глобалізації та зростання використання цифрових технологій відбуваються численні зміни в суспільно-економічному устрої держави, тому перед будь-якою державою виникає питання адаптації до цих швидкоплинних змін.

Актуальність існування та розвитку цифрової держави зростає, оскільки цифровізація дозволяє оптимізувати процеси, зменшити витрати та час на виконання адміністративних процедур, що підвищує загальну ефективність управлінських структур.

На сьогоднішній день цифрова держава стає не просто бажаною, а необхідною для ефективного управління та забезпечення високої якості життя громадян. Під час повномасштабної війни в Україні цифровізація забезпечує громадянам безпечний доступ до публічних послуг у зручному для них форматі. Безпека населення та швидкість надання послуг стали стратегічними пріоритетами України, тоді як для самої держави

цифровізація відкриває можливості для створення ефективної моделі комунікації, заснованої на електронній інформації.

Питання цифрової держави та її особливості були предметом дослідження у наукових працях таких вчених як Буряка Г., Довгань І.А., Трещова М.М., Туровець Ю., Яковюк І.В. та ін.

Цифрову державу можна визначити як специфічну концепцію управління, яка використовує інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) для оптимізації державних процесів, надання послуг громадянам і забезпечення прозорості.

Деякі автори визначають цифрову державу як концепцію, що ґрунтується на застосуванні сучасних технологій для оптимізації адміністративних процесів, підвищення якості послуг та ефективності управління. Вона використовує Інтернет речей, штучний інтелект, аналіз даних та інші цифрові інструменти, спрямовані на створення прозорої, інтегрованої та відкритої системи управління [2, с. 254].

В останні роки Україна активно намагається впровадити концепцію цифрової держави, яка проявляється в наступних характеристиках [1]:

1. Насамперед наша держава плідно розвиває електронний уряд (e-Government). Багато державних послуг на сьогоднішній день стають доступними в онлайн форматі, громадяни мають можливість отримувати електронні паспорти та довідки, реєструвати бізнес і подавати податкові звіти онлайн. Завдяки цифровим платформам для взаємодії між громадянами та державними органами знижуються бюрократія в країні. Це, в першу чергу, стало можливим завдяки впровадженню державного порталу (застосунок) «Дія». Автоматизація процесів, яка реалізується через застосунок «Дія», допомагає прискорити прийняття рішень у державних структурах, що у свою чергу підвищує ефективність надання послуг, зменшуючи кількість ручної роботи та знижуючи людський фактор у взаємодії між державою і громадянами.

2. Активне впровадження цифрової ідентифікації: використання електронних документів та цифрових підписів для ідентифікації особистості та підписання юридично значимих документів. Таким чином, це дає можливість громадянам підтверджувати свою особу та використовувати електронний підпис під час виконання онлайн-транзакцій з державними органами, фізичними та юридичними особами.

3. Відкриті дані (Open Data): держава відкриває доступ до багатьох даних, таких як статистика, бюджетні показники, державні закупівлі тощо. Це підвищує прозорість і дає громадянам та бізнесу можливість використовувати ці дані для створення нових сервісів та впровадження інновацій.

4. Цифрова безпека: держава створює механізми та впроваджує політики для захисту інформації та забезпечення безпеки в цифровому

середовищі (наприклад, кіберзахист, захист персональних даних, протидія кіберзлочинності).

5. Залучення громадян: цифрова держава створює умови для активної участі громадян у процесі прийняття рішень через цифрові платформи та інструменти. Громадяни мають змогу висловлювати свою позицію, пропонувати ідеї та долучатися до державного управління.

6. Цифрова інклюзія: забезпечення рівного доступу до цифрових послуг для всіх громадян, включаючи малозабезпечені групи населення та осіб з обмеженими можливостями.

Серед переваг цифровізації держави можна виділити наступні: зменшення витрат на утримання центрів надання публічних послуг, швидкість і гнучкість комунікації між державою та суспільством, можливість оптимізації витрат державних коштів і їх раціонального використання, ефективний контроль за законністю наданих послуг, а також зменшення корупційних ризиків. Проте серед недоліків слід зазначити нестабільність роботи інформаційно-комунікаційних технологій та високі витрати на їх впровадження, що робить державу більш вразливою в інформаційному просторі перед зовнішніми загрозами [3, с. 3].

Крім того, цифрові системи можуть бути вразливими до кібератак і порушень конфіденційності. Недостатній рівень кібербезпеки може призвести до витоку або неправомірного використання особистих даних громадян. Впровадження цифрових технологій також може спричинити виключення певних груп населення, які мають обмежений доступ до цифрових ресурсів, що може поглибити соціальну нерівність та обмежити доступ до державних послуг.

Незважаючи на виклики у сфері побудови цифрової держави, які постали перед Україною в умовах воєнного стану, зусилля держави слід зосередити на створенні сприятливих умов для реалізації інноваційних стартапів, розвитку малого і середнього бізнесу, IT-сектору та електронних комунікаційних інструментів.

Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що потреби цифровізації держави та державного управління добре усвідомлюються на рівні вищого політичного керівництва багатьох держав, зокрема і України. Незважаючи на виклики і певні недоліки цифровізації держави, перспективи розвитку концепції цифрової держави в Україні виглядають багатообіцяючими, враховуючи швидкий прогрес у технологіях та зростаючий інтерес до електронних послуг.

Беззаперечно, для продовження ефективного впровадження концепції цифрової держави необхідно застосовувати системний підхід, який передбачає інтеграцію різних аспектів цифровізації (зокрема, стратегічне планування; інтеграція державних структур; розвиток інфраструктури; подальше впровадження заходів кібербезпеки; залучення громадськості;

партнерство з технологічними компаніями для впровадження інноваційних рішень та обміну досвідом у розробці електронних послуг; регулярний моніторинг реалізації стратегій цифровізації, оцінка їх ефективності та коригування планів за необхідності; впровадження новітніх технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн та аналітика даних, для оптимізації державних процесів і покращення обслуговування громадян; готовність до змін у відповідь на нові виклики та потреби суспільства, включаючи соціально-економічні зміни чи кризові ситуації), що дозволяє забезпечити комплексний і ефективний розвиток цифрової держави.

Література:

1. Буряк Г., Йовдій Г. Цифрова держава: проблеми, інструменти їх вирішення та майбутнє Є-громадянина у Smart-місті. Громадське об'єднання «Союз Золотий Вік України». URL: <https://zovu.org/digital-state-problems-tool/>

2. Сидоріна Д. В. Цифрова держава та права громадян. *Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання* : матеріали ІХ Міждисциплінарної наук.-практ. конф. студентів і молодих вчених, 30 листопада – 1 грудня 2023 р. ; наук. кер. Топоркова М. М. Харків : ДБТУ, 2023. С. 254–256.

3. Трещов М. М., Наумик А. С. Цифровізація воюючої держави: необхідність та переваги. *Фаховий електронний науково-практичний журнал «Проблеми сучасних трансформацій. Серія : Право, публічне управління та адміністрування»*. № 9. Чернігів, 2023. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-02-10/2023-9-02-10>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-8>

АКТИ «М'ЯКОГО ПРАВА» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Дамаскін М. П.

*здобувач ступеня доктора філософії
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Акти «м'якого права» або «soft law» душе широко використовуються в межах Європейського Союзу протягом тривалого часу. Приміром, ще у 1957 році, при підписанні Договору про створення Європейського

економічного співтовариства (далі по тексту – ЄЕС), у його тексті передбачено можливість прийняття актів «soft law». Приміром, відповідно до ч. 1 ст. 189 Договору про створення ЄЕС, «з метою виконання своїх завдань і відповідно до цього Договору Рада та Комісія може видавати вказівки та рішення, давати рекомендації або думки» [1]. Згідно з ч. 4 ст. 189 Договору про створення ЄЕС, «рекомендації або думки не є обов'язковими» [1]. Для обґрунтування позиції, що таким чином було передбачено можливість прийняття ЄЕС актів «soft law», варто звернутися до визначення сутності поняття «soft law».

Проблематика актів «soft law» завжди була незручною для вчених-міжнародників. З одного боку, це зовсім не «закон», строго кажучи. Відповідно до традиційних підходів, як стверджує професор Вайль, ці зобов'язання «не є ані м'яким правом, ані жорстким правом: вони просто не є законом взагалі» [2].

З іншого боку, практично всі вчені-юристи погодяться з тим, що акти «soft law» також не є просто політикою. Вважається, що акти «soft law» впливають на правову систему держав через власний квазі-правовий характер. Але стверджувати, що норми актів «soft law» є квазі-правовими, означає ставити питання про те, що відокремлює квазі-правові норми від неправових, з одного боку, і правових, з іншого.

На наше переконання, поняття «soft law» є залишковою категорією, визначеною на противагу більш чітким категоріям, для відмежування актів, які приймаються органами на виконання своїх повноважень, але не містять обов'язкових норм права. Таким чином, «soft law» найчастіше визначається як таке, що включає не юридичні, а спонукальні зобов'язання.

Прийняття актів «soft law» супроводжується як правило письмовим обміном обіцянками між державами або між державами та міжнародними органами, які можуть сприйматися як юридичні зобов'язання, але не несуть жодних наслідків та не забезпечуються нормами права. В загальному розумінні, актами «soft law» є ті акти, що не несуть обов'язкового характеру, як акти «hard law» міжнародного права.

Таке визначення «soft law» ставить щонайменше два безпосередні виклики. По-перше, воно визначає межу між «soft» і «hard» правом, але воно нечітке щодо відмінності між «soft» правом і відсутністю будь-яких міжнародних зобов'язань. Другий виклик, що постає перед «soft law», – це його широта. Все, що «схоже на закон», можна описати як форму «soft law». Це і офіційні письмові документи, підписані державами, але які з якихось причин не відповідають вимогам договору, і неформальні обміни обіцянками в дипломатичному листуванні, і голосування в міжнародних організаціях, і рішення міжнародних трибуналів, і багато іншого.

Найбільш прийнятним, на наше переконання, варто вважати визначення актів «soft law», відповідно до якого останнє формується з правил

поведінки, які закріплені в документах, які не пов'язані юридично обов'язковою силою, але можуть мати певні непрямі правові наслідки, які здійснюються і можуть здійснювати практичний вплив [3, с. 111]. Такий підхід до з'ясування змісту поняття «м'яке» право дозволяє стверджувати, що можливість прийняття ЄС рекомендацій та думок, які не носять обов'язкового характеру, фактично є закріпленням права Європейської економічної спільноти створювати акти «м'якого» права.

За своїм сутнісним наповненням «soft law» Європейського Союзу має на меті реалізувати декілька функцій. Зокрема, актами «soft law» може здійснюватися фіксація елементів нормотворчого процесу або закріплюватися результати досягнення консенсусу щодо укладання в майбутньому угоди або прийняття спільного акту. Також нормами «soft law» можуть бути інтерпретовані і доповнені норми «hard law», адже «м'яке» право може доповнити правове регулювання, посприяти заповненню прогалів в регулюванні правовідносин та вирішенні спірних питань. Окрім наведеного, однією із функцій «soft law» є фіксація згоди договірних сторін щодо конкретного питання без прийняття жодних юридичних зобов'язань.

Акти «soft law» можуть приймати інституційні органи ЄС, а також спеціалізовані органи ЄС. Перелік актів «soft law» Європейського Союзу є доволі широким. До актів «м'якого права ЄС належать:

1. Зелена книга, випущена Європейською Комісією. Окреслений документ має на меті ініціювати проведення консультації з конкретно визначеного проблемного питання в межах Європейського Союзу.

2. Біла книга, випущена Європейською Комісією. Цей документ включає пропозиції щодо діяльності Європейського Союзу та являє собою розроблений експертами та/або офіційними службами конкретний напрямок політики. У певних випадках випуск Білої книги передуює випуску Зеленої книги, якою розпочинається процес консультацій на рівні ЄС.

3. Кодекс поведінки Європейської Комісії. Окреслений документ приймається з метою викладення на рівні ЄС тих етичних принципів та стандартів, що їх має дотримуватися суб'єкти, відносно яких кодекс прийнято.

4. Резолюція Європейського Парламенту. Цей документ має на меті надати пропозиції або висловити позиції Європейського Парламенту щодо конкретного питання.

5. Рекомендація Європейської Комісії. Окреслений документ включає в себе перелік пропозицій щодо реалізації політики Європейського Союзу задля забезпечення єдиного правового простору в межах ЄС.

6. Повідомлення Європейської Комісії. Цей документ має повідомний характер та може включати певний перелік дій, що їх доречно вчиняти з метою реалізації певного напрямку діяльності ЄС.

7. Акти Європейського омбудсмана, що носять рекомендаційний характер. Загалом, Європейський омбудсман є посадовою особою, який має повноваження щодо прийняття та розгляду скарг громадян та резидентів ЄС на порушення з боку Європейського Союзу та його органів. За результатами розгляду скарги Європейський омбудсман складає звіт, який направляється Європейському Парламенту та установі, на порушення з боку якої скаржився скаржник для вжиття заходів.

8. Програма політики ЄС, план дій органів ЄС та інші акти, що можуть мати форму висновку, резолюції, декларації тощо.

Відповідно, зважаючи на види та характер актів «soft law» Європейського Союзу, варто визнати, що вони, хоча і не мають обов'язкового характеру для України та національного законодавства України, але є базисом для імплементації певних приписів до національного законодавства. Приміром, в Резолюції Європейського Парламенту щодо спільної стратегії Європейського Союзу по відношенню до України від 15.03.2001 року, Європейський Парламент вказує на конкретні сфери гармонізації українського законодавства зі стандартами ЄС [4].

Підсумовуючи, варто вказати, що акти «soft law» Європейського Союзу мають вагомий вплив на підтримання правопорядку в межах Європейського Союзу, не дивлячись на їх рекомендаційний характер. На наше переконання, акти «soft law» Європейського Союзу є для національного законодавства України цінним орієнтиром, а імплементація актів ЄС рекомендаційного характеру до законодавства України є кроком на шляху до наближення України до набуття повноправного членства в Європейському Союзі.

Література:

1. Treaty establishing the European Economic Community : Rome (Italy) 25 March 1957. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:11957E/TXT> (дата звернення 20.12.2024 року).

2. Prosper Weil, Toward Relative Normativity in International Law, 77 AM. J. INT'L L. 413, 414-417 n.7 (1983).

3. Senden L. Soft Law in European Community Law. Hart publishing, USA, 2004. 533 p.

4. Резолюція Європейського Парламенту щодо спільної стратегії Європейського Союзу по відношенню до України : Європейський Союз; Резолюція, Стратегія, Міжнародний документ від 15.03.2001. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_493.http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_493.#Text (дата звернення 20.12.2024 року).

**INTEGRATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
INTO UNMANNED AERIAL VEHICLES AND ITS PRACTICAL
USE IN CIVILIAN AND COMBAT CONDITIONS**

Derevianko K. V.

senior lieutenant of the police,

Lecturer at the Department of Administrative Law and Procedure

Educational and Research Institute of Specialist Training

for Preventive Activity Units National Police of Ukraine

Dnipro State University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

The study is conditioned by the need to highlight the widely usage of artificial intelligence in unmanned aerial vehicles in both civilian and military applications. The development of software engineering does not stand still, and artificial intelligence has added human-like features to unmanned systems. Stimulating the detection of criminal and other offenses by optimizing the involvement of police officers in operational and investigative activities through AI-equipped UAVs. The study uses the dialectical method to assess the dynamic development of artificial intellect for demonstration of the highest results of using unmanned aerial vehicles in many fields.

The use of artificial intelligence (hereinafter referred to as AI) in the context of rapid digitalization and the development of the latest technologies is gaining more and more demand every day not only in education, science and certain theoretical areas, but also in industries where the practical application of technical means must be adapted to the changing conditions of today and is impossible without demonstrating the highest results to achieve a certain goal. In today's world, it is impossible to imagine many areas of activity, including law enforcement, without the use of unmanned aerial vehicles (UAVs), which are widely used in both civilian and military applications. AI significantly improves the efficiency of UAVs, and its latest inventive abilities are truly impressive. The first developments with UAV artificial intelligence began, of course, with the ability of drones to track and move behind an object. This system uses computer vision and AI to identify objects, recognize their movement, and continue tracking without additional pilot action. Such a function is important for the operational work of law enforcement agencies in the form of tracking criminals and stolen cars, and during hostilities it is indispensable for monitoring the frontline situation, convoy movements, enemy movements and deployment, as well as reconnaissance activities without the presence of manpower, which

undoubtedly saves many lives. Another option for using AI in UAVs is to perform combat missions in the face of electronic warfare (EW), which is designed to break the connection between the pilot and the drone. AI is able to recognize the effects of EW, as well as to make an emergency landing or return the drone to counteract its loss, which reduces material damage, as the cost of the drone is currently fully consistent with its undeniable benefits at the front. In exploring this topic, it should be noted that an AI-assisted control system can work not only for a single UAV, but for a whole range of devices that interact with each other.

The corresponding software integrates them into a single network for more efficient use and targeting of the drone in a topographic way, i.e. when one drone loses communication with the satellite, the other intercepts the signal and continues to work, which allows for a more successful prediction of the course of the task. In addition, the Law enforcement agencies are also scaling up the use of UAVs while on duty, with programmers developing a special AI application to recognize faces that have been previously entered into a special database. This feature will allow law enforcement officers to increase the number of crimes solved in the future and improve the efficiency of public order during mass events. For example, rallies and mass gatherings where AI UAVs will be used to monitor people who have operational information about their involvement in offences that infringe on public safety or may be involved in preparing riots. Optimizing the search for individuals while recording all actions makes them versatile and indispensable, and their autonomy and ability to process large amounts of information far exceeds human resources.

AI algorithms significantly increase the accuracy and speed of analytical work of unmanned systems, making them an indispensable tool in the hands of defence structures, executive authorities and public associations. The development of unmanned systems in conjunction with the use of artificial intelligence will help us choose the best ways to optimize our work, open up new opportunities and technological advances in the future. Surveillance and monitoring inherent in AI provide a quick response to any changes in public order and security, and allow for a smooth response to various threats without risking the life and health of police officers. Conducting police operations to search for and detain offenders, real-time search operations, investigative actions, inspection of the scene of an incident, and high-quality collection of evidence – all this allows the National Police to increase the effectiveness of responding to statements and reports of criminal, administrative offenses or incidents, as well as to ensure further processes related to the proceedings in such cases.

Bibliography:

1. «Про Національну поліцію»: Закон України, (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41), від 02.07.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
2. «Про затвердження Правил виконання польотів державної авіації України», Наказ, від 05.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0031-17#Text>
3. «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні», Розпорядження, від 02.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-10>

СУБ'ЄКТИ ПЛАТІЖНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК УЧАСНИКИ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Дзьобан В. В.

*здобувач вищої освіти третього рівня,
аспірант за спеціальністю D8 Право
Науковий керівник: Антошкіна В. К.
доктор юридичних наук, професор
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Розвиток електронної комерції, зокрема за останнє десятиріччя, обумовлює активізацію міжнародного та національного законодавчого регулювання у сфері онлайн-платежів та захисту прав споживачів [1]. Широка доступність інтернет-технологій та діджиталізація комерційних процесів надали змогу суб'єктам господарювання пропонувати товари та послуги глобальній аудиторії. Водночас споживачі отримали зручний доступ до широкого спектра пропозицій безпосередньо зі своїх електронних пристроїв.

Разом з тим, зростання кількості онлайн-транзакцій [2] призвело до формування складної екосистеми суб'єктів платіжної інфраструктури, що беруть участь у процесі оброблення та проведення електронних платежів. Крім традиційних учасників правовідносин у сфері захисту прав споживачів (продавці, постачальники послуг, споживачі), вагоме місце

посідають такі суб'єкти, як еквайрингові установи, емітенти платіжних карток, платіжні шлюзи та інші посередники.

Еквайрингові установи (acquirers) є ключовою ланкою платіжної інфраструктури, забезпечуючи можливість приймання платежів від споживачів за допомогою мережі Інтернет. Вони надають змогу відкривати мерчант-рахунки (merchant accounts), що дозволяє продавцям приймати розрахунки за товари та послуги онлайн. Важливим обов'язком еквайрів є забезпечення належної безпеки платіжних операцій, включно із захистом персональних даних та інформації про платіжні картки від несанкціонованого доступу, фішингу, шахрайських транзакцій.

Емітенти платіжних карток (issuers) відповідають за випуск, обслуговування та належне функціонування інструментів електронних платежів покупців – платіжних карток (дебетових, кредитних, віртуальних тощо). На них покладається обов'язок створення та впровадження ефективних механізмів багатофакторної автентифікації (такі як 3D Secure, токенізація), що мінімізують ризик шахрайства та несанкціонованого використання платіжних реквізитів.

Платіжні шлюзи (payment gateways) виступають важливими технологічними посередниками між продавцями і банківськими установами. Вони забезпечують захищену передачу чутливих платіжних даних у процесі авторизації та проведення платежу. Для дотримання міжнародних стандартів безпеки (зокрема PCI DSS) платіжні шлюзи повинні використовувати криптографічні протоколи, засоби виявлення та запобігання шахрайства, а також регулярні аудити безпеки.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про недостатній рівень деталізації та чіткості правових норм, що визначають відповідальність суб'єктів платіжної інфраструктури перед споживачами. Наразі бракує нормативної бази, яка б встановлювала:

- чіткі строки та процедури проведення процедури повернення коштів (chargeback) – механізму, що дозволяє споживачеві оскаржити транзакцію в разі порушення його прав продавцем або у випадку вчинення шахрайських дій;
- обов'язки платіжних посередників щодо інформування споживачів про їхні права та порядок оскарження транзакцій; та
- відповідальність за порушення вимог безпеки платіжних даних, включаючи санкції та механізми відшкодування шкоди.

Ця прогалина створює ризик підвищеної вразливості споживачів та підриває довіру до електронної комерції загалом.

Практика Європейського Союзу та США свідчить про дієвість більш детального та суворого регулювання діяльності платіжних посередників. Зокрема, Директива (ЄС) 2015/2366 про платіжні послуги (PSD2) [3] встановлює чіткі вимоги до безпеки електронних платежів, захисту

персональних даних, відповідальності платіжних установ. Вона зобов'язує учасників платіжної інфраструктури впроваджувати посилені механізми автентифікації, забезпечувати чітку та зрозумілу інформацію для споживачів щодо їхніх прав та процедур оскарження, а також підтримувати прозорий механізм вирішення спорів.

У США правове регулювання у цій сфері здійснюється як на федеральному рівні (зокрема, Fair Credit Billing Act [4]), так і на рівні окремих штатів. Ці норми визначають строгі строки оскарження транзакцій, закріплюють обов'язки фінансових установ щодо повернення коштів у разі несанкціонованих чи помилкових операцій, а також встановлюють санкції за недотримання вимог безпеки.

Вивчення такого досвіду може слугувати основою для гармонізації національного законодавства України із загальноприйнятими міжнародними стандартами, сприяти підвищенню довіри споживачів до електронних платіжних сервісів, а також зміцненню позицій українських фінтехкомпаній на світовому ринку.

З огляду на виявлені прогалини, доцільним є внесення наступних змін до законодавства України:

1. Встановлення максимальних термінів для оброблення chargeback-заявок та чітких критеріїв для схвалення чи відмови у відшкодуванні.

2. Закріплення обов'язку інформувати споживачів про їхні права щодо оскарження платіжних операцій, процедуру подання скарг та механізми захисту.

3. Встановлення відповідальності (штрафів, позбавлення ліцензій, відшкодування шкоди) для платіжних посередників у разі недотримання стандартів безпеки.

4. Гармонізація з нормами права ЄС [5], зокрема шляхом зближення національного законодавства з положеннями PSD2.

Література:

1. Бондарчук М. Є. Особливості захисту прав споживачів в інтернет-торгівлі *Підприємництво і торгівля*. 2022. Вип. 33. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1256-2022-33-02>.

2. Васильченко З. М., Пилипенко А. М. Аналіз ринку платіжних карток та платіжної інфраструктури. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-8>.

3. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market (PSD2). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015L2366-20240408> (Дата доступу: 15.12.2024).

4. Fair Credit Billing Act. URL: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/15/chapter-41/subchapter-I/part-D> (Дата доступу: 15.12.2024).

5. Коваленко Д. І., Обертинський Л. В. Імплементация механізму захисту прав споживачів фінансових послуг в умовах інтеграції України до Європейського Союзу. *Journal of Strategic Economic Research*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.5.10>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-11>

**ЩОДО ПРОСКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН
ДО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ,
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
ТА ІНШИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ ЩОДО
ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ
АБО ПРОХОДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ
ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ»
(РЕЄСТР. № 11322 ВІД 06.06.2024 Р.)¹**

Дунаєва Т. Є.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник відділу дослідження проблем кримінального
процесу та судоустрою*

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса*

*Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Ознайомившись із проєктом Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану» (реєстр. № 11322 від 06.06.2024 р.) [1], а також пояснювальною запискою та порівняльною таблицею, слід зазначити, що метою є вдосконалення під

¹ Підготовлено на виконання фундаментальної теми «Теоретико-правові проблеми цифровізації кримінального провадження в Україні», що досліджується в НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В.Сташиса НАПрН України (№ державної реєстрації в УкрІНТЕІ 0121U114401).

час дії воєнного стану кримінального законодавства у сфері злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, зокрема пропонує встановити юридично визначені механізми звільнення військовослужбовців Збройних Сил України від кримінальної відповідальності за вчинення військового кримінального правопорушення. Крім того проект Закону має на меті удосконалити положення чинного законодавства щодо скасування запобіжного заходу для проходження (продовження проходження) військової служби за призовом під час мобілізації та на особливий період.

У абз. 7 ч. 2 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» після слів «...З цього ж дня для таких військовослужбовців продовжується» додати слово «*проходження*».

Отже, доцільно викласти абз. 7 ч. 2 ст. 24 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ у такій редакції:

«Військовослужбовці, яким обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, призначено кримінальне покарання у виді службового обмеження, арешту з відбуттям на гауптвахті або тримання у дисциплінарному батальйоні, з дня початку відбування такого покарання вважаються такими, що входять до чисельності відповідно Збройних Сил України та інших військових формувань, а також виконують (несуть) обов'язки військової служби. З цього ж дня для таких військовослужбовців продовжується *проходження* військової служби та дія контракту, поновлюється виплата грошового й здійснення продовольчого, речового, інших видів забезпечення, пільги та соціальні гарантії, встановлені законодавством України».

Оскільки нормативні документи містять у назві саме словосполучення «проходження військової служби», а саме: «Порядок проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України регулюється Положенням про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України (далі – Положення), затвердженим Указом Президента України від 10 грудня 2008 року № 1153/2008, а також Інструкцією про організацію виконання Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України (далі – Інструкція), затвердженої наказом Міністра оборони України від 10.04.2009 № 170, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 19 травня 2009 року за № 438/16454.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що в цілому проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження

військової служби під час дії воєнного стану» (реєстр. № 11322 від 06.06.2024 р.), є важливим в контексті є вдосконалення під час дії воєнного стану кримінального законодавства у сфері злочинів проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, зокрема пропонує встановити юридично визначені механізми звільнення військовослужбовців Збройних Сил України від кримінальної відповідальності за вчинення військового кримінального правопорушення. Крім того проект Закону має на меті удосконалити положення чинного законодавства щодо скасування запобіжного заходу для проходження (продовження проходження) військової служби за призовом під час мобілізації та на особливий періоди, однак потребує доопрацювання з врахуванням висловлених зауважень.

Література:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення кримінальної відповідальності за злочини проти встановленого порядку несення або проходження військової служби під час дії воєнного стану : проект Закону України реєстр. № 11322 від 06.06.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/8d319a9b-8049-4fbb-9cbe-6f86a4f70228>

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

Зайцев О. О.

*здобувач третього освітньо-наукового рівня вищої освіти,
аспірант кафедри державно-правових дисциплін*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Згама А. О.***

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Стрімкий розвиток інформаційних технологій та створення глобальної мережі зв'язку «Інтернет» мали наслідком появи нового явища – «Цифрової економіки», в основі складової якої є електронна комерція. Прийшовши на заміну традиційним способам веденням бізнесу електронна комерція швидко інтегрувалась в глобальну економіку світу, ставши її невід'ємною частиною. Електронна комерція безумовно створює нові можливості для бізнесу покращуючи комунікацію з клієнтами та відкриваючи нові шляхи для масштабування бізнесу й виходу на нові міжнародні ринки.

Водночас, трансформація комерційної діяльності бізнесу у цифровий простір змінює традиційні способи комунікації бізнесу з клієнтами й потребує особливого правового регулювання.

Проблема захисту прав споживачів у сфері електронної комерції в Україні полягає в необхідності існування ефективних засобів забезпечення інтересів та безпеки споживачів в умовах глобалізації та цифровізації суспільства. Швидкий розвиток технологій вимагає постійного оновлення законодавства для врахування нових технічних рішень і забезпечення їхньої правової регламентації.

Правове регулювання електронної комерції в Україні здійснюється Законом України «Про електронну комерцію». Вказаний нормативно-правовий акт закріплює визначення електронної комерції як «відносини, спрямовані на отримання прибутку, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, здійснені дистанційно з використанням інформаційно-комунікаційних систем, внаслідок чого в учасників таких відносин виникають права та обов'язки майнового характеру» [1].

Деякі положення щодо захисту прав споживачів містить Закон України «Про електронну комерцію», оскільки цим нормативно-правовим актом визначено права і обов'язки учасників відносин у сфері електронної комерції та особливості укладання електронних правочинів.

Зокрема, серед основних принципів правового регулювання у сфері електронної комерції закріплених статтею 5 Закону України «Про електронну комерцію» закріплено принцип забезпечення належної якості товарів, робіт та послуг, що реалізуються у сфері електронної комерції, це сприяє підвищенню довіри споживачів до електронної комерції та стимулює розвиток цього ринку. Іншим не менш важливим для споживачів є принцип забезпечення доступу до інформації всіх учасників відносин у сфері електронної комерції який гарантує прозорість та відкритість бізнес-процесів, це дозволяє споживачам отримувати необхідну інформацію про товари та послуги, що підвищує їхню поінформованість та впевненість у своїх рішеннях [5, с. 12].

Профільним законом у сфері захисту прав споживачів зокрема у сфері електронної комерції є Закон України «Про захист прав споживачів» прийнятий у 1991 році, що регулює відносини між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, встановлює права споживачів, а також визначає механізм їх захисту та основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів [2]. Проте, тривалий час норми цього закону не відповідали сучасним реаліям, будь-які правові норми щодо регулювання відносин між продавцями та споживачами у сфері електронної комерції були відсутні.

З прийняттям у 2022 році Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення управління у сфері електронних комунікацій» [3] ситуація із захистом прав споживачів у сфері електронної комерції значно покращилась. Ключовими змінами у Законі України «Про захист прав споживачів» можна назвати появу нормативно-правового визначення договору, укладеного на відстані та договору, укладеного поза торговельними або офісними приміщеннями, та закріплення прав споживачів у таких договорах.

Однак, вказані зміни є недостатніми для ефективного правового захисту споживачів у сфері електронної комерції. Серед іншого вчені, що досліджували українську проблематику захисту прав виділяють також наступні проблеми, що стосуються й сфери електронної комерції.

Письменна О. П. акцентує на таких проблемах як недосконале законодавство, недостатнє фінансування, матеріально-технічна та кадрова база, відсутність навчання споживачів, непоінформованість споживачів щодо своїх прав, бездіяльність центральних та місцевих органів влади та

органів місцевого самоврядування щодо реалізацій прав та інтересів споживачів, корупція в органах влади, недовіра громадян [6, с. 34].

Утехін І. Б. виокремлює наступні проблеми правового регулювання: розгалуженість національного законодавства про захист прав споживачів, наявність прогалин в ньому прогалин; відсутність дієвих санкцій для всіх порушників; інертність змін, які потрібні для оновлення нормативних актів, декларативний характер положень актів про захист прав споживачів-фізичних осіб та відсутність правової освіти у сфері захисту прав споживачів [7, с. 218].

Питання необхідності правової освіти населення у сфері споживчого законодавства є актуальним серед більшості вчених, що досліджують цю тему.

З метою вирішення вищезгаданих проблем та наближення національного законодавства до права Європейського Союзу, а принципів захисту прав споживачів в Україні до принципів, практик та підходів Європейського Союзу Верховною Радою України прийнято новий Закон України «Про захист прав споживачів» від 10 червня 2023 року.

Головними новачками вказаного закону є:

- запровадження електронного Єдиного державного вебпорталу для споживачів у сфері електронної комерції (Портал е-покупець) з метою взаємодії суб'єктів електронної комерції, споживачів та органів, що здійснюють захист прав споживачів;

- врегулювання відносин зі споживачами у сфері електронної торгівлі, зокрема при покупці товарів, робіт і послуг в інтернет-магазинах, класифайдах, прайс-агрегаторах і маркетплейсах;

- врахування електронної комунікації зі споживачами;

- деталізація нечесних комерційних практик;

- забезпечення можливості громадським об'єднанням споживачів проводити дослідження продукції, виступати від імені невизначеного кола споживачів, а також залучення до досудового вирішення споживчих спорів;

- запровадження нових суб'єктів у сфері розгляду скарг споживачів;

- суб'єкт електронної комерції, який пропонує продукцію для реалізації через інтернет-магазин, нестиме відповідальність за наявність та достовірність інформації, яка стосується даних про такого суб'єкта електронної комерції та ним для реалізації продукції [4].

Однак, закон вступить в силу лише через рік після його опублікування та не раніше дня припинення чи скасування воєнного стану, тому наразі слід керуватися нормами чинного Закону України «Про захист прав споживачів» від 1991 року.

Таким чином, необхідність правового захисту прав споживачів у сфері електронної комерції обумовлена трансформацією комерційної діяльності

бізнесу у цифровий простір, змінами традиційних способів комунікації бізнесу з клієнтами, а також правовою природою споживачів як більш слабого суб'єкта економічних відносин. Основними проблемами вітчизняного регулювання захисту прав споживачів у сфері електронної комерції є недосконалість законодавчої бази, наявність в ній прогалин та відсутність правової освіти споживачів, однак з набранням чинності нового Закону України «Про захист прав споживачів» є сподівання на вирішення зазначених проблем.

Література:

1. «Про електронну комерцію» Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>
2. «Про захист прав споживачів» Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
3. «Про внесення змін до деяких законів України щодо покращення управління у сфері електронних комунікацій» Закон України від 16.08.2022 № 2529-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2529-20#Text>
4. «Про захист прав споживачів» Закон України від 10.06.2023 № 3153-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3153-20#Text>
5. Волинець В. В. Виклики правового регулювання електронної комерції в контексті глобалізації цифрової економіки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* Том 2. 2024. № 84. С. 9–15.
6. Письменна О. П. Правовідносини, що виникають у зв'язку з порушенням прав споживачів внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) : монографія. Вінниця : Видавництво «Вінницька газета», 2009. С. 160.
7. Утехін І. Б. Захист прав споживачів в Україні та Європейському Союзі: сучасний стан та перспективи. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка.* 2023. № 2. С. 216–228.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ Й НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Казімірова Б. А

*здобувач освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 081 – Право*

Державний податковий університет

Науковий керівник: Чайка В. В.

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри фінансового та податкового права

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Київська область, Україна

У держави для здійснення своїх функцій постійно існує потреба в закупівлі товарів і послуг, що реалізується через публічні закупівлі. В Україні публічні закупівлі регулюються Законом України «Про публічні закупівлі» № 922-VIII, який встановлює порядок проведення закупівель, основні умови та принципи їх здійснення. Застосування електронних систем, зокрема Prozorro, дозволяє підвищити прозорість, запобігти корупційним ризикам та забезпечити рівний доступ до участі в торгах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика вдосконалення системи публічних закупівель залишається надзвичайно актуальною. Серед українських дослідників можна виділити низку вчених, які активно займаються цією тематикою: Г. Белінська, В. Зубар, С. Касінов, В. Мельников, В. Смиричинський, Н. Ткаченко, О. Підмогильний, Д. Чернуха. Водночас спостерігається нестача досліджень, спрямованих на реформування системи публічних закупівель з урахуванням розвитку інформаційних технологій. Особливо важливою є робота над створенням умов для більш ефективного доступу підприємств мікро-, малого та середнього бізнесу до участі в публічних закупівлях.

Провідною рушійною силою глобалізаційних та інтернаціоналізаційних процесів в економіці є стрімкий розвиток мережевих технологій, який із засобу комунікації перетворюється на дієвий інструмент здійснення бізнесу. У результаті застосування мережевих технологій як важливої складової бізнес-процесів виникає новий вид бізнесу – електронний бізнес. Цей вид бізнесу можна лише умовно вважати «новим», оскільки при його функціонуванні застосовуються подібні до традиційного бізнесу елементи, такі як: використання аналогічних продуктів (товарів, робіт, послуг); інформаційні потоки,

джерела доходів і напрями витрат; а також прагнення досягти переваг для постачальників і споживачів. Водночас специфіка Е-бізнесу, що здійснюється виключно в онлайн-середовищі, обумовлює появу певних особливостей, які впливають на всі аспекти господарської діяльності.

Електронні бізнес-процеси охоплюють такі операції, як купівля та продаж товарів, робіт і послуг; обслуговування клієнтів; обробка платежів; контроль за діяльністю; співпраця з бізнес-партнерами; обмін інформацією; управління персоналом; рекрутинг тощо.

На сьогодні до традиційних форм Е-бізнесу належать: електронні гроші, електронний обмін інформацією, електронний рух капіталу, електронний банкінг, електронна торгівля, електронний маркетинг, а також електронне страхування.

Одним із важливих секторів Е-бізнесу є сектор B2G. Модель B2G (бізнес-влада) передбачає взаємодію бізнесу та адміністрації і включає ділові зв'язки комерційних структур із державними організаціями, починаючи від місцевої влади й закінчуючи міжнародними організаціями. Цей вид взаємодії має значне поширення в Європі та США, а з 1 квітня 2016 року почав новий етап розвитку в Україні, із введенням у дію системи електронних державних закупівель ProZorro.

За даними Публічного модуля аналітики [2] за час функціонування системи електронних державних закупівель ProZorro по лютий 2021 року, за її допомогою здійснено 8,58 млн закупівельних процедур, у яких взяли участь 49,99 тис. організаторів торгів і 385,37 тис. учасників торгів. Торги здійснюються через авторизовані електронні майданчики системи ProZorro, їх кількість постійно зростає.

Відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі», під час здійснення закупівель передбачена можливість проведення різних їх видів [1]:

- спрощені закупівлі;
- звіт про договір про закупівлю;
- відкриті торги;
- торги з обмеженою участю;
- переговорна процедура закупівлі;
- конкурентний діалог.

Досліджуючи питання публічних закупівель, можна виділити дві ключові групи проблем, які виникають у процесі їх здійснення:

1. Загальні проблеми публічних закупівель в Україні.
2. Проблеми, що стосуються конкретних етапів процесу закупівель.

До загальних проблем належить, зокрема, низький рівень кваліфікації учасників. Це може призводити до неправильного складання тендерних пропозицій, що містять некоректні специфікації чи неадекватну ціну. Такі

помилки ускладнюють виконання тендерних умов або стають причиною закупівель за завищеними цінами.

Перші кроки для подолання цієї проблеми вже зроблено: в Україні функціонують курси підвищення кваліфікації, а також освітні програми бакалаврського та магістерського рівнів. Важливим напрямом є введення посад уповноважених осіб Prozorro, які відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі» [1] відповідають за організацію та проведення процедур закупівель. Їх обов'язки включають забезпечення чесності та об'єктивності процедур, оприлюднення достовірної інформації, а також заповнення річного плану закупівель у системі Prozorro.

Окрім цього, до загальних проблем належить можливість уникнення відкритих торгів через дроблення предмета закупівлі при здійсненні допорогових закупівель.

До проблем конкретних етапів закупівельного процесу, зазначених Г.В. Белінською [3], належать:

- Проблема планування закупівель: уже на етапі планування обсягу та номенклатури товарів може здійснюватися лобіювання, що призводить до рішень на користь зацікавлених осіб замість врахування державних інтересів.

- Проблема предмета закупівлі: визначення характеристик товару чи послуги може бути спрямоване на забезпечення вигоди конкретним виробникам чи постачальникам.

- Проблема кваліфікаційної відповідності: кваліфікаційні вимоги іноді спеціально адаптуються під певного учасника.

- Проблема прозорості тендерів: створення штучних причин для відмови конкурентам, особливо у «паперових» процедурах.

- Проблема укладання договорів: через додаткові угоди можуть змінюватися умови (ціна, обсяг товару).

- Проблема оплати: можливі маніпуляції із затримкою платежів, що створює дискримінацію постачальників.

- Проблема приймання товару: існують ризики змов між постачальниками та закупівельниками, що може включати фальсифікацію документів про постачання.

Такі проблеми ускладнюють ефективну взаємодію між державними закупівельниками та бізнесом, особливо малим і середнім. Для їх вирішення необхідне поступове реформування системи публічних закупівель в Україні.

Ураховуючи вищевикладене, можна сформулювати низку конкретних пропозицій із метою зниження зловживань у сфері публічних закупівель і забезпечення доступу підприємств мікро-, малого та середнього бізнесу до продуктивної участі в публічних закупівлях:

- установлення чітких кваліфікаційних вимог до фахівців у сфері публічних закупівель і, можливо, запровадження системи сертифікації спеціалістів;
- посилення контролю за публічними закупівлями з боку контролюючих органів і громадянського суспільства;
- посилення відповідальності учасників процесу публічних закупівель;
- забезпечення можливості повного електронного документообігу у сфері публічних закупівель.

Література:

1. Про публічні закупівлі : Закон України від 23.01.2021 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 06.12.2024).
2. Публічний модуль аналітики ВІ. URL: <https://dozorro.org/tools/public-bi> (дата звернення: 06.12.2024).
3. Белінська Г. В. Актуальні проблеми державних закупівель в Україні в умовах реформування. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2016. Вип. 5. С. 125–131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkdpu_2016_5_20 (дата звернення: 06.12.2024).

ДОКТРИНАЛЬНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Карпова К. М.

*здобувачка четвертого року
третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри міжнародного та морського права
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: **Андрейченко С. С.**
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Право на правову допомогу є одним із фундаментальних прав людини, яке забезпечує доступ до справедливого судочинства, рівність перед законом і захист інших прав. Доктринальне обґрунтування цього права знаходить своє вираження як у міжнародних, так і в національних правових актах.

Міжнародно-правове закріплення права на правову допомогу починається з Загальної декларації прав людини 1948 року. У статті 10 зазначається, що кожна людина має право на справедливий і публічний розгляд справи незалежним і безстороннім судом [1]. Далі це право конкретизується у статті 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, де йдеться про те, що особа має право на безоплатну допомогу адвоката, якщо вона не може її собі дозволити.

Європейська конвенція з прав людини також встановлює, що кожен обвинувачений має право на ефективну юридичну допомогу, особливо якщо цього вимагає інтерес правосуддя. Практика Європейського суду з прав людини підтверджує важливість цього права у справах, пов'язаних із доступом до захисту в суді.

У більшості демократичних держав право на правову допомогу закріплено на конституційному рівні. В Україні це право визначено у статті 59 Конституції України, яка гарантує кожному право на професійну правову допомогу. Крім того, закон «Про безоплатну правничу допомогу» (2011) створив правову базу для забезпечення доступу малозабезпечених осіб до юридичних послуг [2].

У США це право отримало значний розвиток після справи «Гідеон проти Вейнрайта» (1963), де Верховний суд США постановив, що право на адвоката є невід'ємною частиною справедливого судового розгляду.

Доктринальне обґрунтування права на правову допомогу базується на ідеях справедливості та рівності. Відомі юристи, такі як Р. Давід і Дж. Бікер, підкреслюють, що надання правової допомоги сприяє забезпеченню ефективного доступу до правосуддя.

У пострадянських країнах, включно з Україною, акцент робиться на розвитку інституцій, які можуть забезпечити доступ до правової допомоги для найбільш вразливих верств населення. Водночас у західних державах дедалі більша увага приділяється якості юридичних послуг і професійній етиці адвокатів.

Однією з ключових проблем у забезпеченні права на правову допомогу є обмеженість ресурсів. Як зазначає А. Мазур, у багатьох країнах існує нестача фінансування для системи безоплатної правової допомоги, що впливає на її доступність і якість [3].

Перспективи розвитку включають:

1. Розширення доступу до правової допомоги через цифрові платформи.
2. Підвищення кваліфікації адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу.
3. Залучення міжнародної допомоги для підтримки національних систем.

Доктринальне закріплення права на правову допомогу є важливим елементом забезпечення справедливості та верховенства права. Це право має бути не лише проголошено в законодавстві, але й забезпечено через ефективні механізми його реалізації.

Література:

1. Загальної декларації прав людини 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 10.11.2024).
2. Дашковська О. Право на безоплатну правову допомогу в Україні: проблеми та перспективи. *Юридичний журнал*. 2020. № 5. С. 23–29.
3. Mazur A. Challenges in Access to Legal Aid: A Comparative Analysis. *Journal of Legal Studies*. 2019. Vol. 11(3). P. 45–59.

РОЗВИТОК ЕЛЕКТРОННОГО ПРАВОСУДДЯ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Луняченко І. В.

*аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасний етап розвитку правових систем у більшості розвинених країн світу характеризується активним впровадженням систем дистанційного правосуддя, що відображає реалізацію концепції e-justice/e-court (електронна юстиція – цифрова юстиція; електронний суд – цифровий суд).

Дистанційне або електронне правосуддя надає органам судової влади можливість переходу до використання комунікаційних систем і засобів зв'язку. Це, у свою чергу, є частиною загальної концепції цифровізації державного апарату та розгляду діяльності держави як специфічної форми публічних послуг, що надаються громадянам.

Основні елементи технологій e-justice/e-court, які застосовуються у зарубіжних країнах, включають: ведення електронних справ у рамках діяльності судових органів; автоматизацію судових процесів; надання можливості подання заяв до судових органів шляхом заповнення електронної форми; розгляд та вирішення судових справ дистанційно, за якого учасники процесу можуть фізично перебувати в різних місцях; забезпечення вільного доступу до судових рішень і до діяльності судів через електронні технології [1; 2].

Судова система Сполучених Штатів Америки (далі – США) уже понад 20 років активно використовує технології e-justice/e-court. До ключових елементів системи e-justice / e-court у США належать: можливість подання заяв до судів в електронній формі (наразі всі суди США оснащені можливістю прийому електронних документів); отримання інформації про хід розгляду та рух справи в електронному вигляді; забезпечення вільного доступу до судової практики конкретного суду через електронні ресурси. Окрім цього, у США активно застосовується технологія відеозв'язку для розгляду та вирішення справ [3, с. 94].

У Канаді розвиток дистанційного правосуддя має специфічний характер, що зумовлений імперативними вимогами до подання документів у суд виключно в електронній формі. Так, на сьогодні всі суди Канади оснащені технологіями, які забезпечують можливість подання документів в електронному вигляді. При цьому для апеляційних судів та Верховного

Суду Канади дотримання електронної форми є обов'язковою умовою. Передача даних здійснюється за допомогою платформи Lexis-Nexis Canada [4, с. 55].

Із 2000 р., у Сінгапурі функціонує інноваційна система подання судових документів в електронній формі через Інтернет, що значно підвищила ефективність судочинства. Ця система дозволяє подавати документи, створювати електронні справи та здійснювати пошук відкритої інформації про справи, які перебувають на розгляді, використовуючи будь-який пристрій із доступом до мережі.

Цифровізація судочинства в Німеччині характеризується стрімким розвитком, що закріплено в національному законодавстві. Пандемія COVID-19 стала каталізатором цього процесу, стимулюючи впровадження онлайн-засідань, забезпечення доступу до судових рішень через судові портали та використання електронної системи управління справами, а також створення інших цифрових інструментів для оптимізації судових процедур. Відповідно до чинних норм у конкретних федеральних землях, законодавство Німеччини дозволяє проводити судові розгляди з використанням мережі Інтернет, а також отримувати додаткову інформацію через веб-сайти відповідних судів [5; 6].

Розвиток електронного правосуддя в Європі характеризується специфічними особливостями, які відрізняються залежно від країни. Європейський Союз окреслив свою позицію щодо цього процесу на порталі електронного правосуддя. Відповідно до концепції, представленій на порталі, електронне правосуддя спрямоване на застосування інформаційних технологій для розширення доступу громадян до судової системи, спрощення процедур, а також підвищення ефективності вирішення спорів і винесення судових рішень [5, с. 30].

У сучасних умовах, розвиток законодавства багатьох держав, спрямований на інтеграцію інформаційних технологій у судочинство та встановлення зв'язку між судовими установами та учасниками судових процесів через сучасні телекомунікаційні канали, зокрема Інтернет. Це може включати подання позовів в електронній формі та передачу судових документів сторонам у цифровому форматі. У деяких країнах використання Інтернету як засобу комунікації в судовому процесі дозволено для майже всіх типів цивільного судочинства. Водночас у інших державах застосування таких технологій обмежується лише певними категоріями справ [3; 4].

Розвиток електронного правосуддя у Фінляндії дещо відрізняється від інших країн. Можливості ініціювання судових розглядів через Інтернет є досить обмеженими, наприклад, у разі подання заяв на юридичну допомогу, призначення адвокатів, відшкодування державних мит і витрат тощо.

У Фінляндії відсутні судові розгляди, які проводяться виключно через Інтернет.

У Бельгії електронне судочинство розвивається ще повільніше. Можливість проведення судових розглядів через Інтернет регулюється так званими «законами Фенікса», які почали ухвалюватися з 2006 року [1, с. 5]. Ці закони названі на честь однойменного проєкту, спрямованого на забезпечення комп'ютерного доступу до всіх судів країни та впровадження електронного судового процесу.

Попри те, що закони запровадили можливість електронної форми розгляду справ, у Бельгії досі переважає паперове судочинство. Водночас у секретаріатах судів були впроваджені інформаційні системи для обробки справ в електронному форматі.

Наразі розглядається питання щодо подання процесуальних документів і доказів в електронному форматі до судових секретаріатів. Так, «Стаття 32 ter Судового кодексу Бельгії дозволяє надсилати повідомлення, сповіщення та заяви до судів, прокуратури, судових виконавців, адвокатів і нотаріусів за допомогою судової ІТ-системи. Окрім цього, було створено систему електронних скриньок (e-Box) для сповіщень і подання заяв, а також систему електронного зберігання (e-Deposit) для представлення документів і доказів у цивільних та кримінальних справах. Однак ці можливості доступні лише в судах, зазначених у наказі Міністерства юстиції Бельгії» [3, с. 66].

Отже, наведені факти свідчать про те, що більшість розвинених країн світу впроваджують технології e-justice / e-court. Лідерами в цій галузі є США та Сінгапур, де зазначені технології застосовуються вже тривалий час. Завдяки накопиченій практиці використання систем електронного правосуддя в цих країнах вдалося усунути основні технічні недоліки та забезпечити їхню ефективну інтеграцію у судову систему.

Література:

1. Атаманова Н. В., Смирнов М. Д. Діджиталізація державно-правової сфери в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. 1. С. 3–7. DOI: <https://doi.org/10.32782/392233>.

2. Трушкевич В. В. Особливості транскондонних приватно-правових відносин у кіберпросторі. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. 2022. 43. С. 53–56.

3. Туровець Ю., Похиленко І., Россіхіна Г. Гусейнов, І., Булгакова, О. Цифровізація адміністративних послуг у різних сферах діяльності. *Revista Amazonia Investiga*. 2022. 11(60). С. 90–101. DOI: <https://doi.org/10.34069/ai/2022.60.12.9>.

4. Гедіков В. Загальний аналіз нормативно-правових актів у сфері цифровізації в Україні. *Юридичний вісник*. 2024. 3. С. 54–61. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2024.7>.

5. Крестовська Н. М. Актуальні грані теорії держави і права. *Проблеми публічного та приватного права*. 2020, С. 6–37. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-237-4-1>.

6. Головка, О. М., Дубинець, А. С. Роль цифровізації державних послуг у правовідносинах з іноземним елементом. *Інформація і право*. 2020. 2(33). С. 170–176. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.2\(33\).208111](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2020.2(33).208111).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-16>

ВИДИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Луцу С. С.

*здобувач ступеня доктора філософії
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Матеріальна відповідальність є одним із видів юридичної відповідальності, до яких може бути притягнуто державного службовця. Ця теза знаходить своє підтвердження як в теорії службового права, так і законодавстві про державну службу, зокрема положення, присвячені матеріальній відповідальності державних службовців містяться в ст.ст. 80–82 глави 3 розділу VIII Закону України «Про державну службу» (далі – Закон) [1].

Тривалий час матеріальна відповідальність державних службовців залишалась не тільки нормативно неврегульованим на рівні профільного закону видом юридичної відповідальності, а й не недооціненим в правозастосовній практиці, у зв'язку з чим цей вид юридичної відповідальності майже не застосовувався до державних службовців. Хоча, очевидною особливістю матеріальної відповідальності є можливість притягнення до неї державних службовців незалежно від притягнення до інших видів юридичної відповідальності, зокрема дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної, а також можливість компенсування матеріальної та моральної шкоди, заподіяної фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державного

службовця під час здійснення ними своїх повноважень та яка була відшкодована за рахунок держави.

Аналіз положень ст.ст. 80–82 Закону, які присвячено матеріальній відповідальності державних службовців, дозволяє виокремити такі види матеріальної відповідальності державних службовців.

У залежності від розміру відшкодування шкоду, заподіяної державі внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків, матеріальну відповідальність державних службовців видається можливим поділити на повну та часткову.

Повна матеріальна відповідальність передбачає відшкодування державним службовцем шкоди, заподіяної державі внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків, у повному обсязі. Цей вид матеріальної відповідальності державних службовців застосовується за загальним правилом, оскільки ч. 1 ст. 80 Закону передбачено, що державний службовець зобов'язаний відшкодувати державі шкоду, заподіяну внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків (ч. 1 ст. 80 Закону), тобто презюмується обов'язковість відшкодування у повному обсязі заподіяної шкоди.

Часткова матеріальна відповідальність – застосовується до державних службовців за наявності відповідних обставин та передбачає відшкодування шкоди у меншому розмірі ніж її було заподіяно. Відповідно до положень ч. 4 ст. 80 Закону під час визначення розміру відшкодування враховуються майнове становище державного службовця, співвідношення розміру заподіяної шкоди до його заробітної плати, ризик виникнення шкоди, досвід державної служби, надані державному службовцю накази (розпорядження), а також інші обставини, у зв'язку з якими повне відшкодування державним службовцем шкоди буде необґрунтованим [1]. Ці та інші обставини (з урахуванням відкритості їх переліку) можуть бути підставою для застосування часткової матеріальної відповідальності, тобто відшкодування шкоди у меншому розмірі.

Враховуючи це, матеріальна відповідальність державних службовців, що передбачається положеннями законодавства про державну службу має зовнішню спрямованість, оскільки настає у випадку заподіяння матеріальної та моральної шкоди фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень.

У свою чергу, матеріальна відповідальність державних службовців повинна мати й внутрішню спрямованість, що стосується відшкодування шкоди, завданої державним службовцем державному органу, у якому відбувається проходження державної служби. Положеннями Закону ці питання не врегульовано, хоча, як відомо за загальним правилом, встановленим в ч. 2 ст. 5 Закону, відносини, що виникають у зв'язку

із вступом, проходженням та припиненням державної служби, регулюються цим Законом, якщо інше не передбачено законом [1]. На прикладі цього положення яскраво вбачається прагнення законодавця врегулювати якщо не всі, то щонайменше більшість питань, пов'язаних із вступом, проходженням та припиненням державної служби на рівні профільного Закону, але й при цьому допускається можливість застосування положень інших актів, якщо це прямо передбачається Законом.

Разом з цим, положеннями ч. 3 ст. 5 Закону передбачається, що дія норм законодавства про працю поширюється на державних службовців у частині відносин, не врегульованих цим Законом [1]. Слід погодитись з тим, що сфера застосування законодавства про працю до відносин, що виникають у зв'язку із вступом, проходженням та припиненням державної служби поступово звужується [2, с. 281]. Проте, в частині, що стосується матеріальної відповідальності роль законодавства про працю залишається суттєвою, що безперечно впливає на визначення видів матеріальної відповідальності державних службовців. Отже, застосування положень законодавства про працю, якими визначено підстави матеріальної відповідальності, до державних службовців вимагає врахування особливостей державної служби як такої.

Законодавством про працю передбачаються такі види матеріальної відповідальності як обмежена (ст. 132–133 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), повна (ст. 134 КЗпП), колективна (бригадна) (ст. 135² КЗпП) та підвищена (Закон України «Про визначення розміру збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей»).

Аналіз наведених видів матеріальної відповідальності, а також підстав та умов їх застосування свідчить, що державних службовців може бути застосовано лише обмежену та повну матеріальну відповідальність.

Обмежена матеріальна відповідальність, відповідно до законодавства про працю, застосовується у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку (ст. 132–133 КЗпП [3]). У такому випадку йдеться про шкоду, заподіяну з вини державного службовця державному органу під час виконання ним посадових обов'язків, зокрема зіпсуття або знищення через недбалість предметів меблі, техніки або іншого обладнання, виданих державним органом державному службовцю в користування з метою виконання покладених на нього повноважень.

Повна матеріальна відповідальність, відповідно до законодавства про працю, застосовується у повному розмірі шкоди, заподіяної з вини державного службовця державному органу у випадках, передбачених положеннями ст. 134 КЗпП [3], наприклад, у разі укладання письмового договору про взяття на себе державним службовцем повної матеріальної

відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей, це може бути комп'ютерна та інша оргтехніка.

Таким чином, матеріальну відповідальність державних службовців необхідно поділяти на два види:

1) загальна – передбачається положеннями законодавства про працю та передбачає відшкодування шкоди, завданої державним службовцем державному органу, у якому здійснюється проходження державної служби. Така матеріальна відповідальність може бути повною (застосовується у повному розмірі шкоди, заподіяної з вини державного службовця державному органу) та обмеженою (застосовується у розмірі прямої дійсної шкоди, але не більше свого середнього місячного заробітку);

2) спеціальна – передбачається положеннями законодавства про державну службу та настає у випадку заподіяння матеріальної та моральної шкоди фізичним та юридичним особам незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю державних службовців під час здійснення ними своїх повноважень. Така матеріальна відповідальність може бути повною (застосовується за загальним правилом у повному обсязі шкоди, заподіяної державі внаслідок неналежного виконання ним посадових обов'язків) і частковою (застосовується за наявності відповідних обставин, у зв'язку з якими повне відшкодування державним службовцем шкоди буде необґрунтованим).

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Дата оновлення: 30.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#top> (дата звернення 01.12.2024).

2. Негара Р. В. Конкурс у державній службі: теорія, правове регулювання, практика: дис. д-ра філософії: 081 Право. Одеса, 2021. 300 с. URL: <https://hdl.handle.net/11300/14549> (дата звернення 01.12.2024).

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. Дата оновлення: 27.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 01.12.2024).

**ПРАВОВА КУЛЬТУРА АДВОКАТУРИ
ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРАВЗАХИСТУ
В ГРОМАДЯНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ**

Макаров І. М.

*аспірант кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У межах вивчення такої базової юридичної дисципліни, як «Теорія держави і права», досліджуються, зокрема, фундаментальні категорії – «правова культура», «правосвідомість», «правове виховання». Усі ці категорії є основоположними у процесі формування особистості учасників кримінального процесу, зокрема особистості адвоката. Правова культура адвоката відіграє ключову роль у формуванні його професійної діяльності, оскільки саме вона визначає рівень правосвідомості, що відображає його правові знання, вміння та ставлення до існуючої правової реальності. Такий акцент на правовій культурі адвоката робить це питання особливо актуальним у сучасних умовах.

У літературі представлено значну кількість визначень поняття «правова культура». Важливо відмітити, що розробка поняття «правова культура» здійснювалася здебільшого з прикладних позицій, й на думку В. Риндюк, без урахування соціально-філософського аспекту проблеми [1, с. 12]. С.І. Максимов акцентувала увагу на проблемі правової культури посадових осіб [2, с. 7], тоді як Л.О. Макаренко підкреслював важливість правової культури адвоката [3, с. 91]. Розглядаючи поняття «правова культура» у ширшому аспекті, Атаманова Н.В. та Дяченко О.В. показали, що це система об'єктивованих і ідеальних елементів, пов'язаних із сферою дії права [4, с. 84].

Сучасна наукова література виокремлює декілька підходів до визначення поняття «правова культура», які умовно можна поділити на три підходи. Так, перший підхід трактує правову культуру як «об'єктивовані результати правової діяльності суспільства... а також відображення правових явищ у свідомості людей (правосвідомість)». Дослідники, включають до правової культури весь комплекс об'єктивованих і ідеальних елементів, пов'язаних із сферою дії права, враховуючи як позитивні, так і негативні аспекти [1; 5].

Другий підхід має аксіологічний характер, тут правову культуру трактують як комплекс цінностей, властивих певному історичному

періоду. Проте недосконалість цієї позиції полягає у відсутності чітких критеріїв для визначення цінностей [6, с. 49].

Третій підхід, відомий у науковій літературі як технологічний, визначає правову культуру як сукупність прийомів, процедур, норм, що історично змінюються та характеризують рівень правової діяльності, досягнутий суспільством. Основний акцент робиться не на тому, що саме виконується у правовій сфері, а на тому, як це виконується [3, с. 101].

Таким чином, можна зробити висновок, що правова культура – це комплексна система, яка охоплює як об'єктивовані результати правової діяльності суспільства, так і ідеальні елементи, що відображають правові явища у свідомості людей. Вона включає в себе цінності, норми, процедури та технології, які формуються у процесі правової діяльності, а також правосвідомість, суспільну думку та ціннісно-правову орієнтацію громадян. Правова культура виступає ключовим індикатором рівня розвитку правової системи суспільства і забезпечує баланс між інтересами громадянського суспільства, держави та окремої особи.

У професійній діяльності адвокатів нерідко проявляються певні деформації правової свідомості, які, зокрема, виражаються в перебільшенні ролі права в суспільному житті. Специфіка адвокатської роботи сприяє формуванню виправдовувальної схильності, оскільки основна її мета полягає у захисті та виправданні. Значний вплив на діяльність адвоката мають існуючі традиції та етичні норми, прийняті в адвокатурі, а також особливості кожної конкретної адвокатської спільноти чи палати.

Професійна діяльність адвокатів характеризується певною свободою дій, яка зумовлена тим, що їхня робота не підлягає повному контролю та регламентуванню з боку державних інституцій. Така свобода дає змогу адвокатам діяти з більшою гнучкістю в межах правового поля. Водночас ключову роль у формуванні правових рішень і визначенні стратегії захисту відіграють моральні якості адвоката, які є важливим складником його професійної компетентності.

Якщо розглядати ідеологію як елемент правової свідомості адвоката, то вона значною мірою залежить від актуальної політики та позиції держави. Цей аспект характеризується більшою стабільністю порівняно з правовою психологією. Наприклад, адвокати, як правило, мають вищий рівень усвідомлення права, ніж представники інших професій. Професійна правова ідеологія адвоката відрізняється свободою та ліберальністю, що відображається в усій його діяльності.

Особливістю професійної діяльності адвокатів є менша формалізація та нормативність у вираженні їхніх думок щодо юридичних справ порівняно, наприклад, зі слідчими. Таким чином, ключовим завданням адвоката, який володіє належним рівнем правової свідомості, є не лише знання

конкретних норм права, але й розуміння їх принципів і сутності правового регулювання в кожній конкретній ситуації.

Дотримання принципів моральності та права дозволяє адвокатуві уникати стороннього впливу на свою діяльність, яка постійно перебуває під психологічним тиском представників правоохоронних органів. Адже адвокат бере участь у безпосередній оцінці доказів, спираючись на своє внутрішнє переконання та рівень правової свідомості.

Окремо варто зазначити, що у нормативно-правових актах немає прямої вказівки діяти в професійній діяльності, керуючись моральними принципами. Однак без дотримання цих принципів неможливо належним чином виконувати свої обов'язки. Професійна свідомість адвоката базується на можливостях моральних регуляторів у взаємодії з правом і знаходить своє відображення у відповідних кодексах і професійних стандартах.

Таким чином, правова культура адвокатури є багатовимірним феноменом, який охоплює не лише професійні знання та навички, але й морально-етичні принципи, правосвідомість і ідеологічні орієнтири адвокатів. Вона визначає якість правозахисної діяльності та забезпечує ефективну взаємодію між адвокатом, громадянським суспільством і державою. Особливості правової культури адвокатури сприяють формуванню довіри до адвокатської діяльності, оптимізації механізмів захисту прав людини та утвердженню верховенства права.

Література:

1. Риндюк В. Доктрина юридичної техніки: до питання розвитку. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми правової системи України»* : 13 грудня 2022 р. ; М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. 2022. С. 12–15.

2. Максимов С. І. Правова культура як інтегральна характеристика правової системи. *Правова система України: проблеми і тенденції розвитку* : матеріали наук.- практи. конф., 3 червня 2010 р, Харків редкол. : Ю. П. Битяк та ін. Х. : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядуванн. 2010. С. 7–9.

3. Макаренко Л. О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури : дис. ... докт., юрид. наук. Київ, 2019. 201 с.

4. Атаманова Н. В., Дяченко О. В. Правова культура та її роль у формуванні правопорядку сучасної Української держави. *Нове українське право*. 2022. 1. С. 82–87. URL: <http://www.newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/201> (дата звернення 01.12.2024).

5. Николина К. В. Правове регулювання правоінтерпретаційної техніки: аналіз перспектив у сучасних умовах. *Альманах права*. 2023. 14. С. 285–290.

6. Ткаля О. В. Співвідношення та взаємозв'язок правової культури суспільства та правової культури особи. *VII Юридичні могилянські читання : Всеукр. наук.-практ. конф. : програма та тези / ЧНУ ім. Петра Могили*. 2022. С. 47–52.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-18>

ЮРИДИЧНА ЛОГІКА В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Мельник Ю. П.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Юридична логіка – наука, яка вивчає закони і принципи мислення, що лежать в основі правового аналізу та прийняття рішень. Сьогодні, вона поєднує елементи формальної логіки та специфічні методи, що використовуються в юридичних дисциплінах – допомагає зрозуміти, як судді, адвокати, слідчі, прокурори, правознавці та інші учасники правового процесу аргументують свої рішення, формують правові норми та здійснюють інтерпретацію законодавства.

Правова культура, у свою чергу, є сукупністю знань, цінностей, переконань і практик, які визначають ставлення громадян до права, а також їхні уявлення про правову систему. Юридична логіка є важливою складовою правової культури, адже вона визначає, як саме ми розуміємо й інтерпретуємо право, як реагуємо на юридичні норми і рішення. Юридична логіка формує здатність діяти в межах правових норм, оцінювати правові ситуації і застосовувати їх у реальному житті.

О. Юркевич в вказаному контексті зазначає, що логічна культура формується через різні функції логіки, серед яких можна виділити такі: пізнавальну, яка передбачає пояснення та прогнозування (тобто визначення умов, за яких можливо досягнути істини та наслідків неправильних міркувань); світоглядну, відповідно до якої пізнання і мислення змінюють ставлення людини до світу; методологічну, що охоплює теорії умовиводів і доказів, які служать методами отримання знань (наприклад, дедукція, індукція та інші); соціокультурну, яка полягає

у формуванні нової якості раціональності в культурі (раціоналізація культури). Отже, формування логічної культури передбачає надання інтелектуальної освіти, що ґрунтується на законах і правилах, які вказують шлях до істини [1].

В сучасних складних умовах становлення українського державотворення, консолідації української громадськості, юридична логіка в контексті розвитку правової культури є надзвичайно важливим аспектом для глибокого розуміння того, як уявлення про право, його принципи та основні засади формувалися в українському суспільстві протягом тривалого часу, що, в свою чергу, дозволяє не лише оцінити вплив історичних етапів на правосвідомість громадян, а й з'ясувати, яким чином змінювались юридичні парадигми, практики та методи, що використовуються в правовій системі України.

Необхідно відмітити, що правова культура України розвивається на основі її історичних, соціальних і культурних традицій. В вказаному ключі дослідження юридичної логіки допомагає краще зрозуміти, як ці фактори взаємодіяли і впливали на формування правової системи в цілому, виявити, як українське право адаптувалося до нових умов, зокрема після здобуття незалежності, і як змінилася правова культура в умовах глобалізації та інтеграції в європейське правове середовище. Такий підхід дозволяє не тільки осмислити минуле, але й прогнозувати подальші тенденції в розвитку правової системи України.

В вказаному ключі О. Чорнобай підкреслює, що становлення вітчизняної юридичної аргументації є складним процесом, який залежить від кількох факторів. Одним із ключових є спадщина радянського позитивізму, де право базувалося на правовій нормі, що обмежувало розвиток теорії юридичної аргументації. Позитивний вплив на цей процес справив перехід до людиноцентричної моделі права, яка забезпечує необхідну гнучкість правової системи для захисту прав людини. Важливим чинником також став доступ до іноземних наукових напрацювань, що сприймали плюралізм у методології та дискурсі для досягнення істини.

Крім того, підкреслює вищевказаний дослідник, розвиток української правової традиції з моменту здобуття незалежності надає їй національні риси, зокрема через поглиблене застосування української мови в юридичних текстах. Проте проблемою залишається повільний відхід від формалізму права, спричинений сильним впливом радянської правосвідомості та відсутністю реформ, орієнтованих на загальнолюдські цінності.

Подолання цих проблем є необхідною умовою для розвитку української юридичної аргументації, що, в свою чергу, сприятиме ефективності правосуддя. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення та вдосконалення цієї теми в контексті судочинства [2, с. 114].

Важливою частиною становлення української правової культури є адаптація юридичної логіки до нових реалій незалежної держави. Це включає як оновлення законодавства, так і розвиток судової практики, правозастосовних процедур та правової освіти. Також важливим аспектом є співпраця з міжнародними правовими інститутами, що забезпечує інтеграцію України в світову правову спільноту. Таким чином, юридична логіка, яка є основою для прийняття правових рішень та правозастосування, є важливим інструментом у формуванні правової культури. Вона допомагає Україні перейти від радянських правових моделей до більш гнучкої та відкритої правової системи, що відповідає вимогам часу та потребам сучасного суспільства.

Література:

1. Юркевич О. М. Логічна культура практичного мислення юристів. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія : Філософія. Філософські перипетії*. 2012. № 992, вип. 45. С. 109–116.
2. Чорнобай О. Становлення вітчизняної юридичної аргументації на засадах правової традиції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : «Юридичні науки». № 3(31). 2021. С. 110–115.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-19>

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Мерцалов Д. Ю.

*аспірант другого курсу навчання
за спеціальністю 081 – Право*

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Науковий керівник: Чукаєва В. О.*

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права
та державного управління*

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Верховенство права є важливим досягненням людства в галузі права, оскільки його основна мета полягає в захисті прав людини від

безпідставного втручання з боку держави, запобіганні узурпації влади та забезпеченні справедливого та стабільного правового порядку. Однак, як показує практика, національні суди іноді не гарантують учасникам процесу право отримати повне і обґрунтоване рішення у своїх справах. Європейський суд з прав людини підкреслює, що право на доступ до суду включає також право на винесення справедливого рішення. Одним з важливих аспектів справедливого судочинства та верховенства права є правова визначеність.

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи у розумний термін незалежним і безстороннім судом, визначеним законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. У цивільно-правовій сфері це правило включає кілька важливих елементів, таких як право на судовий захист, справедливість судочинства, законність судового органу, своєчасний розгляд справи, право на незалежний і безсторонній суд, а також публічність процесу [1]. Європейські інституції також зосереджуються на важливості правової визначеності в практиці правосуддя.

Принцип правової визначеності є важливою частиною верховенства права, на що неодноразово вказував ЄСПЛ, зокрема і у справах проти України. Для досягнення правової визначеності в судочинстві необхідна чіткість у застосуванні права, що передбачає системність і послідовність у роботі національних судів. Це також вимагає правильного адаптування правових норм до конкретних суспільних відносин, що виникають і змінюються в державі.

Правова визначеність є основним принципом права, що передбачає необхідність чітких, зрозумілих і передбачуваних законів. Це забезпечує справедливість суду, оскільки суди повинні застосовувати закони стабільно та передбачувано. Принцип правової визначеності виступає як важливий інструмент для судів при розгляді складних справ, зокрема тих, що стосуються порушення принципів верховенства права, особливо з боку органів державної влади. Судова практика слугує засобом, який, завдяки юридичному тлумаченню, дозволяє розглядати конкретні ситуації та визначати складові принципу правової визначеності [2].

Вимога визначеності є однією з найбільш важливих як для правових актів, так і для судових рішень. Правова визначеність, як складова верховенства права, проявляється в кількох основних аспектах: захисті набутого законного права (*vested rights*), гарантуванні законних очікувань (*legitimate expectations*), що дозволяє особі покладатися на стабільність законодавства, а також у принципі незворотності законів, що виключає їх застосування до осіб, які не могли бути ознайомлені з ними заздалегідь (*non-retroactivity*) [3].

Принцип правової визначеності є невід'ємною частиною верховенства права, і він виявляється не тільки в вимогах до чіткості правових норм, але й у їх належному застосуванні. Можна стверджувати, що правова визначеність може бути забезпечена лише за умови узгодженості цих факторів, які визначають сталість і розвиток правового регулювання. Це, в свою чергу, сприяє стабільності відносин і належній діяльності держави та суспільства. Однак, українські законодавчі та правозастосовні органи ще не досягли рівня європейських стандартів у застосуванні принципу правової визначеності. Важливо підвищити вимоги до чіткості судових рішень, оскільки їхня невизначеність часто пов'язана з недостатнім рівнем кваліфікації деяких суддів. Держава повинна зосередитися на усуненні цієї проблеми. Практично правозастосовні органи повинні розуміти, що чіткість судових рішень є необхідною умовою для того, щоб ці рішення набули юридичної сили.

Правова визначеність є критично важливим елементом верховенства права і необхідною умовою для належного захисту прав людини, а її забезпечення має бути одним з основних пріоритетів для України.

Таким чином, правова визначеність є основним принципом верховенства права, який забезпечує стабільність правових норм і справедливість судочинства. Вона гарантує, що закони повинні бути чіткими, передбачуваними та стабільними, що дозволяє громадянам надійно захищати свої права. Принцип правової визначеності вимагає як чіткої розробки правових норм, так і їх послідовного застосування судами. В Україні є потреба в покращенні якості судових рішень та підвищенні кваліфікації суддів для забезпечення цієї визначеності. Забезпечення правової визначеності є важливим завданням для належного функціонування правової системи та захисту прав людини.

Література:

1. Головатий С. Верховенство права : монографія. У 3 кн. Київ : Фенікс, 2006. Кн. 2 : від доктрини до принципу. 1276 с.
2. Матвеева Ю. І. Статична та динамічна концепції правової визначеності. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Т. 2. С. 34–38.
3. Коруц У. Принцип правової визначеності як елемент права на справедливий судовий розгляд у контексті практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Київського університету права*. К., 2012. № 3. С. 395–399.

ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ВИМОГА СТАБІЛЬНОСТІ ПРАВОВІДНОСИН

Мерцалов Д. Ю.

*аспірант другого курсу навчання
за спеціальністю 081 – Право*

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Науковий керівник: **Чукаєва В. О.***

кандидат історичних наук, доцент,

*доцент кафедри теорії держави і права, конституційного права
та державного управління*

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна*

Важливою умовою ефективного застосування правових норм є правильне та точне встановлення конкретних життєвих обставин, що призводять до виникнення, зміни чи припинення правовідносин. Коли ці обставини фіксуються в нормах права, вони перетворюються на юридичні факти. Хоча ці обставини можуть бути різними, після регулювання ними в праві вони стають визначеними юридичними фактами, які є підставою для виникнення або зміни правовідносин. Принцип правової визначеності забезпечує для суб'єктів права впевненість у тому, що наслідки юридичних фактів будуть чітко визначеними. Правовідносини, як частина правового регулювання, встановлюють конкретні моделі поведінки та алгоритми дій в певних соціально-правових ситуаціях.

Розглянемо принцип правової визначеності на прикладі адміністративного судочинства, можна сказати, що кожен юридичний факт має бути основою для конкретного правового наслідку, будь то регуляторний чи охоронний. Дії учасників процесу, зокрема у частині реалізації своїх прав на ознайомлення з доказами, відображають поведінкові аспекти цього принципу, що забезпечує його передбачуваність та визначеність [1].

Юридичні факти можна класифікувати за наявністю волі у їх виникненні. Події є різновидом таких фактів і характеризуються тим, що їхнє виникнення не залежить від волевиявлення людей. Правові норми впливають на волю людини, але у випадку правових подій, де відсутня воля, правові акти втрачають сенс, а методи правового регулювання спрямовані на відновлення порушених прав і запобігання негативним наслідкам. Якщо порівнювати дії та події з точки зору визначеності, то події, як правило, є більш визначеними. Дії, які є юридичними фактами,

є менш визначеними, ніж події, оскільки містять вольовий момент. Ступінь визначеності залежить від наявності вольового моменту і точності відображення юридичного факту в правових нормах [2].

Залежно від визначеності юридичні факти можна поділити на визначені та відносно визначені. Визначені факти чітко окреслені в нормі права і потребують конкретизації правозастосовними органами. Відносно визначені факти визначаються під час застосування правової норми.

Встановлення юридичних фактів є важливим аспектом правового регулювання, оскільки сприяє реалізації принципу правової визначеності. На думку дослідників, правові механізми функціонують ефективно тоді, коли умови суспільних явищ та ознаки, визначені нормами, професійно співвідносяться. Коли ж права відповідність є некоректною, суспільні відносини позбавляються належного правового регулювання, що призводить до правової невизначеності та порушення принципу правової визначеності. Недоліки можуть виникати і в процесі визначення юридичних фактів [3]. Оскільки кожен юридичний факт пов'язаний з конкретним правовідношенням, дефектні факти не можуть відігравати роль у встановленні зв'язку між правовими нормами та правовідносинами. Якщо ж такі факти є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин, вони призводять до неефективного правового регулювання та порушення прав заінтересованої особи.

У адміністративних правовідносинах важливою рисою є визначеність поведінки учасників. Цей аспект правовідносин підкреслюють багато вчених. Правові відносини характеризуються чіткою визначеністю взаємних дій учасників, персоналізацією прав та обов'язків. Визначеність виявляється в прогнозованості і передбачуваності поведінки осіб, що мають суб'єктивні права та обов'язки стосовно один одного. Хоча визначення суб'єктивного права можуть бути різними, в основному вони зводяться до того, що суб'єктивне право – це гарантоване законом право особи на певну поведінку.

Юридичний обов'язок розглядається як необхідний тип поведінки, яку особа повинна виконати для задоволення певних інтересів. Особа, яка зобов'язана, повинна діяти певним чином, без альтернатив у межах цих правовідносин. Запорукою визначеності поведінки учасників правовідносин є взаємозв'язок між суб'єктивними правами та юридичними обов'язками, при цьому поведінка, що є належною та можливою, має чітко визначені межі. Взаємозв'язок між учасниками правовідносин підтримується державною владою. Врегульованість суспільних відносин дозволяє учасникам передбачати розвиток подій і мати впевненість у правомірності своїх дій завдяки готовності правоохоронних органів надати допомогу в разі потреби. Відповідно до принципу правової визначеності, держава через правоохоронні та законодавчі органи повинна забезпечувати

стабільність правового регулювання, не змінюючи норми на власний розсуд. Визначеність стосується також форми правовідносин, яка може бути зафіксована в документі, наприклад, судовому рішенні, або виражена в усному акті, наприклад, ухваленні судового рішення. Основною умовою принципу правової визначеності є недопущення довільної та необґрунтованої зміни правового статусу фізичних та юридичних осіб з боку держави, що є основою стабільності правового регулювання на стадії виникнення правовідносин.

Європейський суд з прав людини, розглядаючи правовідносини у контексті принципу правової визначеності, підкреслює важливість визначеності правового статусу фізичних і юридичних осіб. Зміна або обмеження цього статусу можливе лише на основі закону. Будь-яка зміна правового статусу, здійснена довільно чи непередбачувано, або порушення закріпленої законом процедури, порушує принцип правової визначеності. Важливою частиною цього принципу є такі правові категорії, як позовна давність і терміни давності притягнення до юридичної відповідальності, оскільки вони допомагають забезпечити правову визначеність.

Принцип правової визначеності є частиною спеціально-юридичних вимог і відображає важливість стабільності та чіткості права на всіх етапах правового регулювання, виділяючи його серед інших соціальних регуляторів, зокрема моралі та релігії. Вимоги цього принципу взаємопов'язані в межах механізму правового регулювання. У процесі застосування права принцип правової визначеності проявляється у вигляді вимог до чіткості, точності, ясності та несуперечності правових норм і актів правозастосування. Він також вимагає стабільності правовідносин на стадії індивідуалізації прав і обов'язків, а на етапі реалізації – стійкості актів, що втілюють ці норми.

У контексті адміністративного судочинства принцип правової визначеності забезпечує впевненість учасників правовідносин у досягненні того результату, на який вони розраховували. Встановлюючи вимоги стабільності, цей принцип передбачає, що зміни правового статусу учасників судочинства мають бути чітко регламентовані, без довільних змін, а терміни дій і процедур – чітко визначені. Проте цей принцип не сприяє правовому застою, оскільки будь-які зміни в правовому регулюванні повинні бути можливими та необхідними для розвитку суспільства, але не можуть бути довільними чи непередбачуваними.

Таким чином, принцип правової визначеності є ключовим для ефективного правового регулювання, забезпечуючи стабільність і передбачуваність правовідносин. Він полягає в чіткому визначенні правового статусу фізичних і юридичних осіб, де зміни можливі лише на основі закону і встановленої процедури. Важливою складовою є визначеність юридичних фактів, які виступають підставою для виникнення, зміни чи

припинення правовідносин. У контексті адміністративного судочинства цей принцип забезпечує впевненість учасників у результатах правових дій та гарантує стабільність процесів. Проте зміни в правовому регулюванні можливі та необхідні, але вони не повинні бути довільними чи непредбачуваними, що підтримує динамізм правової системи.

Література:

1. Щербанюк О, Бзова Л. Застосування принципу юридичної визначеності при розгляді адміністративних справ. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право.* 2022. № 70. С. 364–367.

2. Єсімов С. Реалізація принципу змагальності в адміністративному судочинстві при використанні інформаційних технологій. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 5. С. 251–257.

3. Міловська Н. В. Принцип правової визначеності в контексті оновлення цивільного законодавства України. *Нове українське право.* 2022. № 1. С. 57–63.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-21>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ АКЦИЗНОГО ОПОДАТКУВАННЯ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ЄС

Мурашко І. С.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 081 – Право*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Манько Д. Г.***

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Гармонізація національного фіскального законодавства щодо акцизного оподаткування з європейськими стандартами не втрачає своєї актуальності та потребує виважених кроків, адже різкі зміни в адмініструванні акцизів можуть негативно вплинути на окремі галузі економіки, спричинивши різке підвищення цін на товари широкого споживання, зокрема алкогольні напої, тютюнові вироби та енергоносії.

Процес гармонізації акцизного оподаткування України з практиками та стандартами ЄС має базуватися на якісному впровадженні в національне нормативно-правове регулювання положень окремих Директив ЄС. Підписання Угоди про асоціацію між ЄС та Україною є своєрідним каталізатором процесу повноцінної податкової гармонізації національного податкового законодавства України зі *acquis* ЄС, у тому числі і в аспектах акцизного оподаткування. Так, статтею 353 Глави 4 Угоди передбачається, що поступове наближення до структури оподаткування, визначеної у *acquis* ЄС, здійснюється відповідно до Додатка XXVIII до цієї Угоди [1, ст. 353]. Як зазначає І.О. Биков, в контексті наближення національної системи оподаткування до практик та стандартів ЄС відбувається не лише приведення національного податкового законодавства у відповідність до встановлених стандартів ЄС, а ф відбувається формування концептуальних підходів до реалізації в Україні податкового законодавства за стандартами ЄС, що фактично призводить до еволюції національної практики оподаткування [2, с. 672].

Основним документом з питань регулювання акцизного податку в ЄС є Директива 2008/118/ЄС від 16 грудня 2008 року «Про загальний режим акцизних зборів» та скасування Директиви № 92/12/ЄЕС. Важливою є й Директива Ради ЄС від 19 жовтня 1992 р. № 92/84/ЄЕС щодо зближення ставок акцизних зборів на спирт та алкогольні напої, Директива Ради ЄС від 21 червня 2011 р. № 2011/64/ЄС щодо структури та ставок акцизного збору на тютюнові вироби та Директива Ради ЄС від 28 листопада 2006 р. № 2006/112/ЄС про спільну систему податку на додану вартість та інші, встановлені у додатку XXVIII до глави 4 «Оподаткування» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» [1].

Зазначені документи, в контексті реалізації Плану заходів щодо виконання у 2012 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2012 р. № 156-р [3] вже мали привабливість для України з точки зору імплементації їх положень в національне законодавство. З урахуванням того, що зазначені стандарти ЄС, врегульовують аспекти непрямого оподаткування, вони є, на нашу думку, своєрідними керівними положеннями та основою для розроблення законопроектів щодо внесення змін до національного податкового законодавства та реалізації різного роду заходів з питань імплементації до Податкового кодексу України стандартів права ЄС.

Крім того, з урахуванням тенденцій розвитку гармонізації законодавства, констатуємо, що чинний Податковий кодекс України в частині акцизного податку передбачає тенденції до об'єднання положень ряду Директив ЄС, що є суттєвим напрацювання на євроінтеграційному шляху

в даному аспекті, що стосується положень Директив Ради № 92/79/ЄЕС, № 92/80/ЄЕС, №92/84/ЄЕС, № 2003/96ЄС.

Аналізуючи ст. 14, 15, 16–19 Директиви № 2003/96ЄС, вбачається присутність ряду преференцій звільнення від оподаткування енергопродуктів цільового призначення, а в законодавстві України не є чіткого підходу до застосування диференційованих ставок оподаткування об'єктів фіскального впливу [4]. На нашу думку, підхід виключно за об'ємом споживання може бути доповнений специфічною ознакою суб'єкта оподаткування (наприклад, Збройні Сили України, державне підприємство, комерційне або не комерційне підприємство, тощо). На нашу думку, зазначений підхід має потужний регуляторний потенціал.

Звертаючи увагу на те, що Директива № 2003/96ЄС встановлює диференційовані ставки акцизного оподаткування моторного палива в залежності від його комерційного, некомерційного або промислового використання чи для потреб населення, зазначений досвід може бути позитивним для України. Відмінним в регулюванні ЄС у порівнянні із національним законодавством є різні одиниці виміру ставок акцизного податку по відношенню до окремих енергоносіїв. Так, Податковий кодекс України в ст. 215.3.4 акцизний податок обраховує з 1 тис. літрів продуктів, в за вказаною вище Директивою ЄС до обрахунку береться 1 тис. кілограмів, тобто присутні неточності в розмірах ставок податку [4]. Зазначені ставки, при аналіз вказаної директиви ЄС та норм Податкового кодексу не є поодиноким, саме тому питання є актуальним. Хоча наразі, проводиться робота із оптимізації положень вказаної Директиви ЄС як в рамках самого ЄС так і зі сторони держав-членів.

Відмітимо, що адаптація акцизного енергетичних товарів до стандартів ЄС передбачає кілька ключових кроків згідно з Директивою № 2003/96/ЄС, а саме, вважаємо за потрібне акцентувати увагу на конкретизації переліку енерготоварів, що підлягають акцизному оподаткуванню відповідно до практик ЄС. Важливою також є диференціація ставок залежно від мети споживання енергопродуктів.

Відмітимо, що гармонізація акцизного оподаткування України з європейськими стандартами є важливим завданням, що вимагає обережних і поступових змін для запобігання негативному впливу на економіку, зокрема на ціни товарів широкого вжитку, як-от алкогольні напої, тютюнові вироби та енергопродукти. Угода про асоціацію між Україною та ЄС стала каталізатором для повної податкової інтеграції з європейським *acquis*, що передбачає відповідність українського податкового законодавства стандартам ЄС, а також стимулює розробку національної податкової політики з урахуванням європейських підходів. Важливими кроками на шляху адаптації є імплементація Директив 2008/118/ЄС, 92/84/ЄЕС та інших ключових директив, які визначають спільний режим

акцизного оподаткування в ЄС. Доцільно конкретизувати перелік енергетичних товарів, що підлягають акцизному оподаткуванню, та враховувати особливості споживання енергопродуктів, встановлюючи для них диференційовані ставки податку. Крім того, успішна гармонізація потребує чіткої інтеграції положень Директиви 2003/96/ЄС, яка встановлює мінімальні ставки акцизів на енергопродукти та дозволяє певні преференції для їхнього цільового використання. Для України важливим є розгляд досвіду ЄС у застосуванні диференційованих ставок податку залежно від комерційного чи некомерційного споживання, а також адаптація одиниць вимірювання ставок акцизу відповідно до європейських стандартів, що наразі в українському законодавстві призводить до певних розбіжностей.

Разом із тим, важливо враховувати, що поточний Податковий кодекс України має тенденцію до об'єднання положень кількох європейських директив, що свідчить про прогрес на шляху до євроінтеграції у сфері акцизного оподаткування. Однак для досягнення повної відповідності стандартам ЄС Україні необхідно продовжувати вдосконалювати податкове законодавство, враховуючи зміни, що наразі впроваджуються в ЄС для адаптації до нових кліматичних та енергетичних цілей. З урахуванням соціально-економічної специфіки України, ефективна гармонізація акцизного оподаткування потребує збалансованого підходу, який включатиме як адаптацію до стандартів ЄС так і врахування національних інтересів та соціально-культурних реалій.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, від 27 черв. 2014 р. *Офіц. вісн. України*. 2014. № 75, ч. 1. С. 114. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

2. І. Биков. Еволюція національної податкової системи в контексті наближення податкового законодавства України до стандартів Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 671–673. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/162>

3. Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2012 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 28.03.2012 р. № 156-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2012-%D1%80#Text>

4. Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0096>

**ВПЛИВ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ
«ПОСАДОВА ОСОБА ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПУБЛІЧНОГО
ПРАВА» НА ВІДНОСИНИ ЩОДО ПРИТЯГНЕННЯ
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВOPУШЕННЯ,
ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ**

Негара Р. В.

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Даниленко-Негара Ю. С.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Поява в чинному законодавстві у сфері запобігання корупції офіційного визначення поняття «посадова особа юридичної особи публічного права», відповідно до якого це голова та член наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), ліквідатор, керівник, заступник керівника, головний бухгалтер, корпоративний секретар такої юридичної особи публічного права, а також особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, та її заступники, голова та члени іншого органу управління юридичної особи (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом юридичної особи публічного права (абз. ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [1]), суттєвим чином вплинула як на перелік суб'єктів, на яких поширюється дія Закону (як відомо згідно з пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону посадові особи юридичних осіб публічного права є суб'єктами, на яких поширюється дія Закону, оскільки для його цілей вони прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), так і сферу застосування окремих превентивних антикорупційних механізмів [2, с. 46]. Разом з цим, наведений вище вплив аналізованого поняття є лінійним, тобто здійснюється на майбутнє, оскільки призводить до зменшення кількості посадових осіб юридичних

осіб публічного права, як суб'єктів на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», та, у свою чергу, неможливості застосування до них превентивних антикорупційних механізмів, а також наслідків їх недодержання або порушення.

Наскрізним залишається питання впливу законодавчого визначення поняття «посадова особа юридичної особи публічного права» на відносини щодо притягнення до відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, у випадку коли на момент вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією працівник юридичної особи публічного права вважався її посадовою особою, а вже під час притягнення до юридичної відповідальності, у зв'язку із внесенням законодавчих змін, був виключений з переліку посадових осіб.

За загальним правилом, встановленим абз. 1 ч. 1 ст. 65¹ Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в ч. 1 ст. 3 цього Закону (*у тому числі й посадові особи юридичних осіб публічного права*), притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. Таким чином, жодних виключень з цього правила, у тому числі вилучення з переліку суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону, не передбачено.

Аналіз положень Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України, якими встановлено відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією, в частині визначення їх суб'єктів, також свідчить про відсутність виключень (у тому числі, через вилучення з переліку суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону) та використання у примітках до них бланкетних норм, які відсилають до положень ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції». При цьому, за загальним правилом, особа повинна бути суб'єктом правопорушення, пов'язаного з корупцією на момент його вчинення. В протилежному випадку звільнення особи за власним бажанням з посади після вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, також виключало б притягнення до відповідальності.

Враховуючи це, логічним є притягнення до відповідальності працівників юридичних осіб публічного права, які є їх посадовими особами та вчинили правопорушення, пов'язані з корупцією, навіть, після вилучення з переліку посадових осіб, в загальному порядку.

Поряд з цим, слід враховувати, що відповідно до положень ч. 1 ст. 58 Конституції України, згідно з яким закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [3], яке, до речі, також відтворено у ч. 2 ст. 8 Кодексу України про адміністративні правопорушення та ст. 5 Кримінального кодексу України. За висновком Конституційного Суду

України Конституція України, закріпивши ч. 1 ст. 58 положення щодо неприпустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їх зворотню дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальновизнаним принципом права. Тобто щодо юридичної відповідальності застосовується новий закон чи інший нормативно-правовий акт, що пом'якшує або скасовує відповідальність особи за вчинене правопорушення під час дії нормативно-правового акта, яким визначались поняття правопорушення і відповідальність за нього (абз. 3 п. 3 рішення ід 09.02.1999 № 1-рп/99 [4]).

У зв'язку з тим, що суб'єкт є обов'язковим елементом складу будь-якого адміністративного та кримінального правопорушення, у тому числі правопорушення, пов'язаного з корупцією, виключення особи з переліку суб'єктів на яких поширюється дія Закону (у нашому випадку виключення працівника юридичної особи публічного права із складу її посадових осіб) свідчить про відсутність складу правопорушення. Таким чином, справи про адміністративні правопорушення підлягають закриттю на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а кримінальні провадження – закриттю на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України.

Опосередкованим підтвердженням цієї думки є офіційна позиція Національного агентства з питань запобігання корупції щодо необхідності подання особою декларації, у разі її виключення з суб'єктів декларування, зокрема якщо до 12.10.2023 працівник юридичної особи публічного права вважався посадовою особою, і відповідно на нього поширювався обов'язок щодо подання декларацій, а після внесення змін посадовою особою вже не вважається. Національне агентство з питань запобігання корупції з цього приводу однозначно вказує, що ні, подавати декларації не потрібно, адже у цих випадках особа втрачає статус суб'єкта декларування і вимоги фінансового контролю більше не поширюються на неї [5, с. 54–55]. Отже, на таких працівників юридичних осіб публічного права не поширюється дія положень Закону України «Про запобігання корупції», а тому їх притягнення до будь-якого виду юридичної відповідальності за їх неналежне виконання або невиконання є безпідставним.

У підсумку необхідно зазначити, що застосування законодавчого визначення поняття «посадова особа юридичної особи публічного права» під час притягнення до відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією протягом перехідного періоду (до спливу строків притягнення до відповідальності) має здійснюватися з урахуванням конституційних приписів щодо принципу верховенства права та зворотної дії положень закону в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи.

Література:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 08.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#top> (дата звернення 01.12.2024).
2. Негара Р.В. Посадові особи юридичних осіб публічного права в антикорупційному законодавстві. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів*: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. 1000 с. С. 46–47.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 01.12.2024).
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 09.02.1999 № 1-рп/99. Дата оновлення: 09.02.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#n54> (дата звернення: 01.12.2024).
5. Роз'яснення щодо фінансової доброчесності: застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунку) від 13.11.2023 № 4 (зі змінами): посібник Національного агентства з питань запобігання корупції станом на 10.01.2024. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/pdfjs/?file=/wp-content/uploads/Categories/de/fc/defc8acd1c0429683d0ecc13f40f58942c5a0840b29c79d1ac1ed36cbc4c44c957058448.pdf> (дата звернення 01.12.2024).

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ НА ПРАВА ЛЮДИНИ

Ольшак М. В.

здобувач третього року

третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри міжнародного та морського права

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Качурінер В. Л.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Міжнародні економічні санкції є одним із головних інструментів тиску на держави, які порушують норми міжнародного права. Їхня мета – змусити уряд змінити політику чи поведінку шляхом створення економічних труднощів. Однак такі санкції часто мають суперечливий вплив на права людини, зачіпаючи не лише уряди, а й мирне населення.

Економічні санкції включають різноманітні обмеження, такі як торговельні ембарго, заморожування активів, заборона фінансових операцій чи інвестицій. Вони можуть застосовуватися окремими державами або міжнародними організаціями, такими як ООН чи Європейський Союз. Санкції спрямовані на припинення порушень, таких як агресія, порушення прав людини або розвиток незаконних програм зброї [1].

Попри свої благородні цілі, економічні санкції часто призводять до значних порушень прав людини [2]:

1. Економічні труднощі для населення. Санкції часто поглиблюють бідність, обмежують доступ до основних товарів і послуг, таких як їжа, ліки, енергія. Наприклад, санкції проти Іраку у 1990-х роках призвели до гуманітарної кризи, яка торкнулася мільйонів громадян.

2. Обмеження права на життя і здоров'я. Блокування імпорту ліків чи медичного обладнання порушує право на охорону здоров'я.

3. Погіршення доступу до освіти і робочих місць. Економічні труднощі призводять до скорочення освітніх і робочих можливостей, посилюючи соціальну нерівність.

Санкції викликають дискусії про їхню законність та етичність. За Статутом ООН, санкції мають відповідати принципам пропорційності

та недискримінації. Генеральна Асамблея ООН неодноразово закликала країни до уникнення санкцій, які непропорційно шкодять мирному населенню [3].

Важливим інструментом для мінімізації негативного впливу санкцій є впровадження гуманітарних винятків. Наприклад, санкції проти Ірану передбачали можливість імпорту медичних товарів, хоча їх реалізація часто була обмежена.

Міжнародна спільнота має забезпечити баланс між цілями санкцій та їхнім впливом на населення:

1. Гуманітарні винятки. Санкції повинні передбачати механізми забезпечення життєво необхідних потреб населення.

2. Моніторинг і оцінка впливу. Необхідно запровадити системи моніторингу, які дозволяють оцінювати вплив санкцій на права людини.

3. Участь міжнародних організацій. Організації, такі як ООН, мають здійснювати контроль і підтримувати населення, яке страждає від санкцій.

Міжнародні економічні санкції є важливим засобом у забезпеченні дотримання міжнародного права, однак їхній вплив на права людини вимагає ретельного аналізу і контролю. Мінімізація негативних наслідків для мирного населення, впровадження гуманітарних винятків та ефективний моніторинг є ключовими елементами для забезпечення відповідності санкцій міжнародним стандартам прав людини.

Література:

1. Carisch E., Rickard-Martin L., & Meister S. *The Evolution of UN Sanctions: From a Tool of Punishment to a Tool of Prevention*. Springer, 2017.

2. Cameron I. *The Human Rights Implications of Economic Sanctions*. *European Journal of International Law*. 1998. Vol. 10(3). P. 507–512.

3. Joyner C. C. *United Nations Sanctions and International Law*. *International Journal of Legal Information*. 2002. Vol. 30(1). P. 23–42.

РЕТРОСПЕКТИВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ПІРАТСТВУ НА МОРІ

Осадца Р. О.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 081 – Право*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Загороднюк С. О.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права, процесу та криміналістики

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У міжнародному праві існує низка злочинів, які посягають як на національний, так і на міждержавний правопорядок. Одним із таких злочинів є піратство. На сьогоднішній день проблема піратства є міждержавним злочином, що має високий ступінь суспільної небезпеки та потребує об'єднання зусиль усієї світової спільноти; небезпека цього виду злочину визначається його широким поширенням, а також використанням Світового океану як міжнародної політичної арени [6].

Правову природу норм боротьби з морським піратством не можна осмислити без вивчення їх становлення в історичному аспекті.

Історично піратство з'явилося одночасно з виникненням мореплавання, і часто використовувалося державою у своїх військових і політичних цілях. Вважається, що всі народи, що займалися мореплавством, займалися і піратством, яке не вважалося злочином, а було навіть почесним ремеслом. Погляд на піратство як на морський розбій і, отже, організація боротьби з ним сформувалися в пізніший період [5].

Однією з перших спроб ухвалення договору, спрямованого на боротьбу з морським піратством, історики вважають зібрання загальногрецького конгресу в Коринті в 337 р. до н.е., на якому було розглянуто й декларовано пропозицію про свободу мореплавства в Егейському морі та повсюдну боротьбу з піратством.

Припускають, що приблизно в 100 р. до н.е. в Римі за пропозицією народного трибуна Луція Апулея Сатурніна було ухвалено Закон «Про переслідування піратів», згідно з яким піратів оголошували ворогами роду людського, піратство визнавали злочином, за який встановлювали покарання.

У Середні віки розвиток піратства спричинив появу свого роду морського страхування, та ухвалення у VII–VIII ст. Родоського морського закону, який містив правила, що стосувалися судноводіння, перевезення вантажів і пасажирів, фрахтування суден, викидання вантажу в разі небезпеки на морі, розподілу прибутків і збитків між судновласником і власником вантажу тощо. Окремі норми цього збірника застосовувалися в міжнародній торгівлі аж до XV ст.

Пірати Балтійського моря, що активізувалися в середині XIII ст., спричинили різкий занепад торгівлі в Балтійському регіоні. Прагнучи захистити себе від морських піратів і сухопутних розбійників, купці Північно-Західної Європи створили в 1241 р. союз двох міст, Любека і Гамбурга, названий Ганза, та уклали договір про дружбу і взаємну допомогу в боротьбі з піратством з містом Зест, у 1259 р. – з Ростоком і Вісмарком. На межі XIV–XV ст. Ганзейський союз вже об'єднував понад 400 міст Балтійського і Північного морів. Однак найчастіше матроси ганзейських кораблів, спокушені можливістю швидкого збагачення, приєднувалися до морських розбійників замість того, щоб із ними боротися.

У другій половині XIII ст. в Європі набуло широкого поширення так зване каперство, як вид приватної морської діяльності, що полягала у нападі на торгові чи військові судна ворожих держав. Особливістю цієї практики було те, що капери діяли на підставі офіційного документа – каперського патенту, що надавав їм право легально брати участь у воєнних діях на морі. Основними його учасниками були такі морські держави, як Англія, Іспанія, Франція та Нідерланди. Захоплені судна та їхній вантаж підлягали розгляду в спеціальних адміралтейських судах, які визначали правомірність дій каперів і вирішували питання розподілу здобичі. Зазвичай частина захопленого майна передавалася державі, яка видала каперський патент.

Важливою віхою боротьби з морським піратством на міжнародному рівні є Паризький мирний конгрес 1856 р., держави-учасниці якого (Велика Британія, Франція, Австрія, Пруссія, Сардинія і Туреччина) ухвалили й підписали Паризьку декларацію про морську війну, де проголошувалися чотири принципи захисту нейтралітету і приватної власності при веденні військових дій на морі, перший з яких забороняв каперство. До Паризької декларації приєдналися багато країн, за винятком Іспанії, Мексики та США.

У XX столітті піратство траплялося також досить часто й у 1926 році комітет Ліги Націй розробив проєкт конвенції по боротьбі з піратством.

Наприкінці тридцятих років минулого століття було створено групу під назвою «The Harvard Group», що об'єднала зусилля провідних юристів і вчених та розробила проєкт конвенції, що став основою для роботи над

Конвенцією з відкритого моря 1958 року, яка, своєю чергою, вплинула на розробку Конвенції ООН з морського права 1982 року [2].

У 1988 році в Римі було ухвалено ще одну конвенцію – Конвенцію про боротьбу з незаконними злочинами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства, яка розширила географію неправомірних і насильницьких дій на морі. Конвенція з морського права 1982 року наділяє держави зобов'язанням «співпрацювати повною мірою в розслідуванні злочинів у відкритому морі або будь-якому іншому місці за межами юрисдикції <...> держав» [1]. Своєю чергою Римська конвенція 1988 року наділяє держави правом арештовувати піратів та їхнє майно поза залежністю від юрисдикції тієї держави та поза залежністю від національності піратів.

За останні 20 років спостерігається серйозне зростання морського піратства в деяких охоплених війною та економічно депресивних регіонах. Однак піратські напади не обмежуються лише районами, охопленими війною, але й відбуваються на відомих торгових і туристичних маршрутах. Наприклад, напади здійснюються через Гвінейську затоку. Відродження піратства підтверджується статистичними даними Міжнародного морського бюро (ІМВ) та Міжнародної морської організації (ІМО) [7]. Особливо зросла необхідність об'єднання зусиль держав у боротьбі з піратством після затяжної серії піратських нападів, що були вчинені впродовж 2007–2008 рр.

Україна запропонувала свій внесок у боротьбу з такими злочинами [3]. На розгляд Генеральної асамблеї ООН наприкінці жовтня 2010 р. від нашої держави було представлено проєкт Всеохоплюючої конвенції про боротьбу з актами піратства на морі, який містить понад 50 статей та низку норм щодо переслідування піратів, попередження «відмивання» доходів, отриманих піратським промислом, проведення спільних між країнами кримінальних розслідувань [4]. Окрема увага приділена створенню Спеціального суду з розгляду справ про морське піратство, який має складатись із семи суддів, які призначаються Генеральною асамблеєю ООН.

У наш час піратство трактується як фізична шкода або різновид тяжких наслідків, що містить у собі заповідання одній або кільком особам середньої тяжкості або тяжкої шкоди здоров'ю. Майнові, організаційні тощо тяжкі наслідки – це заповідання великої матеріальної шкоди, виведення з ладу об'єктів життєзабезпечення, тривалі зупинки роботи транспорту, серйозне порушення діяльності підприємств і організацій, загострення міжнаціональних або міждержавних відносин. Піратські судна та їхні екіпажі згідно чинних норм не повинні користуватися захистом будь-якої держави.

Література:

1. Будаков М. О. Міжнародно-правові проблеми боротьби з морським піратством: аспекти кримінального переслідування. *Часопис академії адвокатури України*. 2010. № 9. С. 1–6.
2. Конвенція про відкрите море 1958 р. URL: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_180](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_180)
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
4. Харитонов Є.О., Шемонаєв В.Ю. Деякі питання захисту прав людини і міжнародне мореплавство. *Актуальні проблеми політики*. 2001. Вип. 12. С. 348–352.
5. Цирфа Ю. Сучасні шукачі щастя – чергова загроза міжнародній безпеці. *Віче*. 2008. № 21. С. 22.
6. Code of Practice for the Investigation of Crimes of Piracy and Armed Robbery against Ships adopted on 2 December 2009 : IMO Resolution A.1025(26) URL: <http://www.imo.org/en/OurWork/Security/PiracyArmedRobbery/Guidance/Documents/A.1025.pdf>
7. IMB Piracy Reporting Centre, Piracy News & Figures. URL: <http://www.icc-ccs.org/piracy-reporting-centre/piracynewsfigures>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-25>

RESOLVING THE CONFLICT OF INTERESTS AS A MEANS OF PREVENTING CORRUPTION RISKS DURING CUSTOMS PROCEDURES

Pai I. I.

*Postgraduate student at the Department of Administrative Law
and Administratively Activity
Yaroslav Mudryi National Law University
Kharkiv, Ukraine*

Anti-corruption in the customs sphere is inextricably linked to the settlement of conflicts of interest as a means of preventing corruption risks in the implementation of customs procedures. In the clarifications of the Ministry of Justice of Ukraine dated April 12, 2011 according to the criterion of the prevalence of corruption risks, indicates such a category as the conflict of interests of public officials. It is worth noting that in the State Anti-Corruption Program for 2023-2025, it is determined that the shortcomings of the legislation

limit the possibilities of minimizing corruption due to the emergence of a conflict of interests. Attention should also be paid to the fact that according to the criterion of the prevalence of corruption risks of civil servants in the Methodological recommendations "Prevention and counteraction of corruption in state bodies and local self-government bodies", prepared by the Ministry of Justice of Ukraine on October 9, 2013, priority was given to the presence of a conflict of interests. The importance of researching the administrative and legal principles of preventing conflicts of interest in the activities of customs bodies is indicated by separate scientific works [1], judicial bodies [2], highlighting the occurrence of conflicts of interests as a component of preventing corruption risks in the activities of law enforcement bodies [3], etc. In scientific works, there are isolated works on the legal nature of the prevention and settlement of conflicts of interest in customs authorities. The above indicates the scientific novelty of this work. However, the authors investigated the category "conflict in state customs affairs", but within the category "customs dispute". In particular, researchers studied the legal nature and signs of conflict in the field of customs legal relations as prerequisites for the emergence of a customs dispute [4]. Currently, the study of the signs and essence of the conflict of interests and its components in the implementation of customs procedures as a type of corruption risk within the limits of its administrative and legal support and acquires actual importance in modern conditions, and remains insufficiently researched in customs law.

According to Article 569 of the Customs Code of Ukraine, officials of customs authorities are civil servants. The provisions of the Law of Ukraine "On Civil Service" outline the duties of a civil servant, among which it is indicated: to prevent the emergence of a real, potential conflict of interests during civil service (Article 8). The basis for determining the essence of the conflict of interests as a means of preventing corruption risks in the implementation of customs procedures is the separation of private and public interest of civil servants of customs authorities [5, p.114]. Thus, Article 8 of Recommendation No. R (2000) 10 of the Council of Europe "Model Code of Conduct for Civil Servants" states that a civil servant should not allow his personal interests to conflict with his public office. Avoiding such conflicts – real, potential or possible – is his duty.

The provisions of international standards on the prevention of conflicts of interest as a means of preventing corruption risks during customs procedures were implemented into the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" dated October 14, 2014. No. 1893-IX, and differentiated the definition of "conflict of interest" by distinguishing its two types (1) real and (2) potential conflict of interest. This legislative act does not contain an understanding of the essence of the "conflict of interests" category, and this category is not provided for in the 2012 Customs Code of Ukraine.

The categories of "conflict" and "conflict of interests" are defined differently in scientific works. The legal construction of "conflict of interests in the implementation of customs procedures" remains undefined, as well as its signs and components have not been established. In particular, the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" dated October 14, 2014. No. 1893-IX indicates the separation of two types of conflict of interest: (1) real conflict of interest; (2) potential conflict of interest.

The requirements and procedure for the prevention of conflicts of interest, in addition to the above legislative acts, are detailed in the Methodological recommendations of the National Agency for the Prevention of Corruption dated January 12, 2024 under No. 2 entitled "Regarding the application of certain provisions of the Law of Ukraine "On the Prevention of Corruption" regarding the prevention and settlement of conflicts of interest, compliance restrictions on the prevention of corruption". And also in the Methodological recommendations of the Ministry of Finance of Ukraine dated May 21, 2024 No. 253, which cover the sphere of customs affairs, in particular, in the implementation of customs procedures. Based on the analysis of the provisions of the Methodological Recommendations of the Ministry of Finance of Ukraine dated May 21, 2024 No. 253, the following are the components of a conflict of interest in the state customs affairs (real, potential) in the implementation of customs procedures: (1) private interest, (2) discretionary official or representative powers (at the same time, the professional duties of a public servant and his powers as a manager are also important), (3) the existence of a conflict between private interest and authority. Thus, the definition of the concept of "private interest" is given in the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" dated October 14, 2014 No. 1700-VII, which creates a number of legal problems when solving issues related to the presence (or absence) of a conflict of interest in the activities of a civil servant of customs authorities when carrying out customs procedures, obliged to take measures for its prevention and settlement. And they also have ambiguous judicial practice on these issues.

Thus, according to the provisions of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" dated October 14, 2014 No. 1700-VII, the following measures are provided for: 1) restrictions on the use of official powers or one's position (Article 22); 2) restrictions on receiving gifts (Article 23); 3) prevention of receiving an unlawful benefit or a gift and dealing with them (Article 24); 4) restrictions on co-operation and co-operation with other types of activities (Article 25); 5) restrictions after termination of activities related to the performance of functions of the state, local self-government (Article 26); 6) restrictions on the joint work of relatives (Article 27). Chapter V "Prevention and settlement of conflicts of interest" of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption" dated October 14, 2014 No. 1700-VII is devoted to external and independent conflict settlement measures. The above provisions also cover

methods of settlement and prevention of conflict of interests during customs procedures.

With regard to individual court decisions on the settlement and prevention of conflicts of interest in the implementation of customs procedures. As we indicated, it has an ambiguous judicial practice. Thus, the case materials of the Administrative Court of Cassation under No. 821/1532/17 concerned the dismissal of the plaintiff from the post of Kherson customs inspector due to his alleged violation of the requirements to prevent conflicts of interest when he signed the application for the award of his stepson, who was under his temporary supervision [6]. The plaintiff in this case, under No. 821/1532/17, appealed to the court with a claim for recognition as illegal and annulment of the orders for his dismissal, reinstatement and collection of earnings for the period of forced absenteeism. The court found that the dismissal of the plaintiff on the basis of a conflict of interest was illegal, since no actual conflict of interest was found. In another example, the inspector of the department of customs clearance of the customs post informed the head of the Odesa customs office about the absence of a conflict of interest when performing the duties of this position and that in the event of a conflict of interest, she undertakes to take measures to prevent a conflict of interest.

During the implementation of customs formalities and customs clearance of the customs declaration, the inspector of the customs clearance department of the customs post had a real conflict of interests, which consisted in a contradiction between her private interest and her official powers, that affected the objectivity or impartiality of decision-making during the implementation of customs formalities (declared the goods at the customs post, the owner of which is the sister of an official of the customs body), did not report the existence of a real conflict of interest [7]. That is, the inspector of the customs post did not report that she had a real conflict of interest, that is, she deliberately violated Articles 28, 35 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption". The inspector of the customs body did not admit guilt and asked to close the proceedings in the absence of an administrative offense and the expiration

of the terms of administrative liability. In the analyzed case, the court closed the proceedings due to the expiration of the terms of bringing to administrative responsibility. The question of the presence or absence of an administrative offense in a person's actions was not resolved [7]. Therefore, a conflict of interests in the implementation of customs procedures should be considered as a situation where a person has a private interest in the implementation of customs procedures in which he performs his official powers, which may affect or has affected the objectivity or impartiality of his decision-making or the performance or non-performance of actions during the execution of the specified powers in the implementation of customs procedures. Types of conflict of interests in the implementation of customs procedures, based on the

provisions of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", should include: (1) potential conflict of interests and (2) real conflict of interests.

Bibliography:

1. Клок О. В. Конфлікт інтересів у діяльності посадових осіб органів доходів і зборів: особливості виникнення та врегулювання. *Митна справа*. 2013. № 6. С. 125–132.

2. Shevchuk, O. Conflict of interest in the activities of judges in Ukraine and the European Union: a comparative legal study / Shevchuk, O., Matyukhina, N., Babaieva, O., Lysodyed, O., Davydenko, S. *Juridical Tribune – Tribuna Juridica*, 2023. Vol. 3, Iss. 2. P. 262–282.

3. Шатрава С.О. Конфлікт інтересів як корупційний ризик в діяльності органів внутрішніх справ. *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 126–131.

4. Абдукадірова К. Е. Конфлікт у сфері митних правовідносин як передумова виникнення митного спору. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2020. № 47, том 1. С. 50–53.

5. Оніщик Ю. В., Толстолицька М. М. Правова ідентифікація дефініції «митний спір». *Правові новели*. 2019. № 9. С. 114–119.

6. Постанова Касаційного адміністративного суду від 29.05.2020 р. по справі № 821/1532/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89544331>

7. Постанова Малиновського районного суду м. Одеси від 11.03.2020 р. у справі 521/2448/20 URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88602104>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-26>

ПРОБЛЕМИ ПОНЯТТЯ, СУТНОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ПРАВОВІДНОСИН В СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Поварчук Н. С.

*аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Правовідносини, безперечно, є однією із важливих та конкретних форм соціального буття права. Вони розкривають, роблять предметно визначеним процес втілення правових норм в суспільне життя. Право як загально-соціальне явище проявляє себе в наступних ключових сферах: правосвідомість, правові норми та правові відносини. Правовідносини –

це той фундамент, в рамках якого реалізуються правові ідеали та юридично закріплені моделі належної поведінки в сфері права. І це підкреслює важливість проблеми розуміння правової природи і основних ознак правовідносин.

Дослідженню правової природи правовідносин в сфері інформаційних технологій присвячені поодинокі праці вітчизняних вчених, серед яких можна назвати О. Сімсон, О. Харитонову, Є. Харитонова, С. Чапляна, О. Яворську.

Мета дослідження – аналіз поняття, сутності та правової природи правовідносин в сфері інформаційних технологій.

Ефективний розвиток правових відносин неможливий без забезпечення належного рівня наступності, передбачуваності та стабільності нормативних регуляторів. Широке використання інформаційних технологій дозволило сформувати нову категорію соціальних відносин – інформаційно-технологічних правовідносин. Але враховуючи, що суспільні відносини в сфері інформаційних технологій, як і саме ІТ право, достатньо новітнє явище і мало досліджене, правовідносини в згаданій сфері регулюються переважно традиційними галузями права. В результаті це призводить до так званого зіткнення інформаційно-технологічних та традиційних, котрі засновані на наступності державно-правових відносин, що, зазвичай, характеризуються підвищеним рівнем конфліктності, невіршеності відносно певного кола питань та нечіткості відносно загальних принципів правового регулювання.

Однак в теорії права саме ідентифікація інформаційно-технологічних правовідносин як окремого виду викликає значну полеміку, оскільки в юридичній науці відсутня ясність та визначеність стосовно правової природи цих відносин. Однак, виділення інформаційно-технологічних відносин в якості самостійних втілює загальні ознаки суспільних відносин, що регулюються правом, а ступінь його розробленості залежить від стану дослідження багатьох інших характеристик права інформаційних технологій та змістовного наповнення його особливої частини. Оскільки право інформаційних технологій є відносно новим явищем правової дійсності, дослідження правовідносин в ІТ-сфері важливе для уточнення його предмету, кола суб'єктів, об'єктів.

Насамперед варто зупинитись на термінологічному різноманіття понять, які використовуються для позначення правових відносин, пов'язаних із ІТ сферою. В юридичній літературі вживаються поняття «інформаційні відносини», «інформаційно-комунікативні відносини», «інтернет-відносини» та «ІТ-відносини».

На даний момент можна абсолютно впевнено стверджувати, що термін «інформаційно-технологічні» правовідносини на відміну від інформаційних відносин не вкоренився в термінологічний апарат юридичної

науки. Значна кількість науковців продовжують іманентно ототожнювати інформаційно-технологічні правовідносини із інформаційними відносинами. Певним чином, такий стан речей може бути пояснений «молодістю» права інформаційних технологій, в той час як питання виділення інформаційних відносин в окрему групу суспільних відносин і визнання їх як об'єкта права було поставлене О. Венгеровим ще в 1970-ті роки.

Торкаючись питання співвідношення термінів «інформаційні відносини» та «інформаційно-технологічні відносини» варто зазначити, що між ними є багато спільного, проте вони не ідентичні. Їх співвідношення може виглядати як круги Ейлера, котрі частково накладаються один на одного, оскільки не всі технологічні відносини є інформаційними, як і не всі інформаційні відносини є технічними.

Що стосується інформаційних правовідносин, то О. Селезньова звертає увагу на те, що суттєвою ознакою інформаційних правовідносин є їх інформаційний характер. Це зумовлюється змістом інформаційних правовідносин, які виникають, змінюються і припиняються саме під час формування, поширення й використання інформації, необхідної для існування держави, забезпечення потреб суспільства та територіальних громад [2, с. 23]. Розвиваючи тезу щодо відособленості інформаційно-технологічних відносин від інформаційних, О. Сімсон зауважує, що існує декілька груп відносин, які майже не мають специфіки інформаційних технологій, а відповідно, не належать до ІТ-права. Це відносини, пов'язані із реалізацією конституційного права людини на інформацію і свободу інформації, відносини у сфері ЗМІ та інформаційні права їх учасників, цивільні правовідносини охорони та захисту особистих немайнових прав фізичних та юридичних осіб, відносини у сфері паперової інформації (архіви та бібліотеки), загальні питання правових режимів інформації, захисту прайвесі та персональних даних [3, с. 184]. Однак, якщо ці відносини складаються щодо інформації, яка надається за допомогою інформаційних технологій, то правове регулювання трансформується до ІТ-права [1, с. 15].

Враховуючи, що інформаційно-технологічні відносини напряму пов'язані із глобальною мережею Інтернет, то в фаховій літературі для позначення даних відносин нерідко використовують термін «інтернет-відносини». Специфіка даних відносин, на думку М. Дмитрика полягає в наступному:

- 1) невизначеність місця розташування сторін, що обумовлює можливі проблеми з правом, яке необхідно застосовувати, а також з реальним виконанням обов'язків;
- 2) складність ідентифікації учасників правовідносин у мережі;
- 3) залежність відносин між учасниками мережі від відносин з провайдером Інтернет-послуг;

4) електронний характер документообігу в мережі, що обумовлює необхідність застосування спеціального програмного та апаратного забезпечення [цит. за 4, с. 193].

Аналізуючи наукові позиції, варто зазначити, що на нашу думку використання терміну «інтернет-відносини» не може вважатися рівнозначним, синонімічним терміну «інформаційно-технологічні відносини». Інформаційно-технологічні відносини є значно ширшим поняттям, оскільки вони охоплюють відносини, що складаються в мережі Інтернет, але інтернет-відносини, на відміну від інформаційно-технологічних, можуть і не бути інформаційними в прямому значенні цього слова. Некоректність використання терміну «інтернет-відносини» обґрунтовується ще й тим, що дане поняття скоріше вказує не на сутність таких відносин (як наприклад, цивільно-правові, адміністративно-правові відносини тощо), а на сферу їх виникнення та існування.

Таким чином, можемо визначити, що термін «інформаційно-технологічні відносини» є таким, що найбільше відображає зміст цих відносин, що виникають у процесі створення і використання цифрових та інформаційних технологій. Термін «ІТ-відносини» по суті означає аббревіатуру, що позначає інформаційно-технологічні відносини. Що ж стосується терміну «інформаційно-комунікативні відносини», зазначимо, що даний термін не є досить вдалим, оскільки по суті він є варіацією терміну «інтернет-відносини». Інтернет як інформаційно-комунікаційна мережа сам по собі не спричиняє виникнення, зміну чи припинення правовідносин, а лише виступає об'єктом правового впливу. Термін «інформаційно-комунікаційні відносини» ставить на перше місце інформаційну та комунікативну складову. При цьому під останньою розуміється зв'язок, спілкування, процес обміну інформацією тощо, що в принципі є ключовою елементом та пріоритетним напрямом Інтернету. А технологічна складова таких відносин передбачає створення та використання цифрових і інформаційних технологій (напр., квантові технології, робототехніка, нейротехнології, глобальні бази даних тощо). Тому вважаємо термін «інформаційно-технологічні правовідносини» таким, що найбільше розкриває зміст даних відносин.

Відносно розуміння правової природи ІТ-правовідносин в юридичній літературі відсутній єдиний підхід. Контент-аналіз юридичної літератури дає можливість виділити два підходи щодо ступеня самостійності ІТ-правовідносин. Одна група вчених виходить із того, що ІТ-правовідносини (інформаційні правовідносини) є самостійними за своєю природою. На підтвердження даної позиції використовують наступні аргументи:

1) правовідносини в сфері ІТ об'єднані внутрішнім зв'язком, сутнісною єдністю, на відміну від цивільних, адміністративних, трудових,

кримінальних та інших правовідносин, котрі об'єднуються лише зовнішніми ознаками;

2) правовідносини в сфері ІТ мають свій об'єкт, коло суб'єктів, реалізують комплекс інформаційно-технологічних прав;

3) правовідносини в сфері ІТ мають відособлений, доволі однорідний комплекс відносин, предметом котрих виступають інформаційні технології.

Інші група вчених наголошує на тому, що відносини в сфері ІТ мають комплексний характер, керуючись наступними аргументами:

1) правовідносини в сфері ІТ існують в різних фундаментальних галузях права (цивільне, адміністративне та ін.);

2) у традиційних інформаційно-технологічних правових інститутах більше принципів відмінностей, а ніж предметної схожості;

3) правовідносини в сфері ІТ врегульовані нормами різних галузей законодавства;

4) предмет галузі право інформаційних технологій є неоднорідним, що лише підтверджує несамостійний характер правовідносин в даній сфері;

5) в залежності від правового режиму об'єкту права інформаційних технологій зміст правовідносин може бути публічно-правовим або приватно-правовим.

З нашої точки зору розглянуті вищі підходи щодо ступеня самостійності інформаційно-технологічних відносин в значній мірі є обґрунтованими та виражають специфіку права інформаційних технологій. Однак автор даного дослідження схиляється до визнання своєрідності правовідносин в зазначеній сфері, що обумовлено таким об'єктивним фактором, як унікальність правових норм при їх змістовній прив'язці до регулювання однорідних та різнорідних відносин, що мають зв'язок із цивільним, адміністративним, кримінальним та іншими галузями права. Іншими словами, мова йде про те, що до відносин, що виникають в сфері застосування інформаційних технологій, застосовуються ті ж самі принципи традиційного правового регулювання, що і до решти суспільних відносин. Здебільшого це допустимо та не спричиняє певних проблем (напр., правовідносини в сфері авторських прав в мережі Інтернет або правовідносин провайдерів та їх клієнтів). Однак існує значна частина сфер, в яких даний підхід буде або неефективним або малоефективним, що не дозволить ані розкрити переваги інформаційних технологій, ані забезпечити повноцінну реалізацію правових норм. В якості прикладу можна навести такі сфери, як боротьба зі спамом, електронне надання публічних послуг, виявлення та переслідування правопорушників в інформаційно-комунікаційному просторі, електронна ідентифікація тощо.

Література:

1. Калаченкова К.О. Digital-суспільство як детермінанта формування ІТ-права. *Держава та регіони. Серія : Право*. 2021. № 3 (73). С. 12–18.
2. Селезньова О. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України : моногр. Чернівці : Місто, 2014. 408 с.
3. Сімсон О. ІТ-право V. Інформаційного права: на зламі епох. *ІТ-право: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : II Науково-практична конференція (НУ «Львівська політехніка» 2017), 2017. С. 180–187.
4. Харитонов Є.О., Харитонova О.І. ІТ-право: альтернатива парадигми. Наукові праці НУ ОЮА. Одеса, 2016. С. 191–200.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-27>

ДО ПИТАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ НОРМАМИ МИТНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Сарибаєва Г. М.

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Чітке та зрозуміле правове регулювання у будь-якій сфері є необхідною ознакою правової держави, якою Україна задекларувала себе в Конституції. Це твердження особливо актуальне, якщо йдеться про притягнення до відповідальності, застосування певних примусових та обмежувальних заходів. Не є винятком і сфера митної справи, зокрема необхідність забезпечення належного правового забезпечення механізму відповідальності за порушення митних правил.

Митний кодекс України (далі – МК України) є основним нормативно-правовим актом, що здійснює як позитивне правове регулювання функціонування митної системи України, порядку переміщення товарів через митний кордон, їх митного контролю та митного оформлення тощо, так і закріплює види митних правопорушень (порушень митних правил) та відповідних стягнень за їх скоєння, механізм провадження у справах про такі порушення та інші аспекти притягнення до адміністративної відповідальності. Разом із тим, на сьогоднішній день МК України

не є самодостатнім актом для врегулювання всіх відносин щодо адміністративної відповідальності за порушення передбачених них норм.

Так, перелік відповідних правопорушень містяться переважно, але не виключно в МК України (ст.ст. 468–485) [1]. Провадження ж у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до МК України, а в частині, що не регулюється ним, – відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). У цьому контексті, законодавчий акт, завданням якого є «охорона прав і свобод громадян, власності, конституційного ладу України, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством» [2], служить лише додатковим регулятором, заповнювачем прогалин іншого законодавчого акту, який не має таких цілей і покликаний вирішувати зовсім інші задачі.

В літературі існує думка, що відповідальність за порушення митних правил – це окремий вид адміністративної відповідальності [3, с. 116; 4, с. 104; 5, с. 114]. Основними доводами є факт винесення норм про відповідальність за такі порушення в інший нормативний акт (МК України). Аргумент видається доволі дивним, враховуючи той факт, що від початку КУпАП містив окрему статтю 208, яка мала назву «Порушення митних правил» та включала перелік складів таких правопорушень. На додачу, стаття 208-1 КУпАП в початковій редакції була присвячена відповідальності за порушення порядку вивезення з митної території України товарів, а стаття 209 передбачала адміністративну відповідальність за контрабанду [6]. Цей історичний дискурс лише підтверджує, що порушення митних правил є звичайними адміністративними правопорушеннями, такими ж як порушення правил дорожнього руху, благоустрою, військові адміністративні правопорушення тощо. Отже, сам факт встановлення відповідальності нормативним актом іншим, ніж КУпАП, не є тим чинником, який надає відповідальності за порушення митних правил особливого статусу.

Професор Є.В. Додін свого часу, обґрунтовуючи специфіку адміністративної відповідальності за порушення митних правил, апелював до ст. 460 МКУ «Особливості відповідальності за деякі види порушень митних правил», яка встановлює обставини, за яких скоєння окремих порушень митних правил не тягне адміністративної відповідальності (непереборна сила, протиправні дії третіх осіб, допущення у митній декларації помилок, які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру тощо) [7, с. 391]. Такі обставини, дійсно, прямо

не передбачаються в КУпАП, однак ці положення МК не є унікальними та невластивими в цілому інституту адміністративної відповідальності.

Так, існують прецеденти звільнення від адміністративної відповідальності за правопорушення, відмінні від порушень митних правил, у зв'язку з обставинами непереборної сили. Наприклад, у 2003 році місцевий суд дійшов висновку, що в діях особи, яка не впоралася з керуванням власним автомобілем і зіткнулася з іншим автомобілем, немає адміністративного правопорушення, оскільки в цій ситуації діяла непереборна сила. Голова Верховного Суду в касаційному провадженні підтвердив правильність висновку про відсутність складу адміністративного правопорушення, через дію обставин непереборної сили [8].

Щодо протиправних дій третіх осіб як підстави, що виключає адміністративну відповідальність, вона так само, як і дія обставин непереборної сили не передбачена КУпАП. Однак в деяких випадках це може бути інтерпретовано як окремий випадок крайньої необхідності або необхідної оборони, передбачених КУпАП. Крім того, в літературі вже піднімалися питання про необхідність розширення кола таких обставин, зокрема стосовно припинення незаконних дій третіх осіб (затримання правопорушників тощо) [9, с. 45].

Нарешті, допущення несуттєвих помилок в митній декларації є свого роду відповіддю на практично безальтернативність санкцій, передбачених МК України, та їх незалежність від особи порушника, обставин скоєння неправомірного вчинку, а значить і неможливості застосувати обставини, що пом'якшують провину тощо. Ці висновки напрошуються у зв'язку з тим, що штрафи за порушення митних правил встановлені у єдиному фіксованому розмірі кратному неоподатковуваному мінімуму доходів громадян або вартості товарів, які є предметом правопорушення. В загальному сенсі звільнення від відповідальності у цьому випадку корелюється з підходами до малозначних правопорушень, передбаченими в КУпАП.

Наведені «особливості» відповідальності за порушення митних правил не є вичерпними. Вони слугують радше черговим підтвердженням того, що кожна група адміністративних правопорушень має свої відмінності та специфіку притягнення відповідальності. Однак ця специфіка не залежить від того, де містяться норми про таку відповідальність. Головним лишається природа таких порушень та відповідальності за них. І саме адміністративно-правова природа має служити тим інтегруючим чинником, який би об'єднував всі адміністративні правопорушення та відповідальність за них в єдиному нормативному акті (як це здійснено щодо кримінальних правопорушень), незважаючи на розмаїття способів вчинення, об'єктів посягання, санкцій тощо. Це б значно полегшило правозастосування у цій галузі, уніфікувало би процесуальні аспекти

притягнення до відповідальності для всіх осіб, залучених у провадження, спростило та зробило би більш зрозумілим процес оскарження постанов, винесених за результатами провадження тощо.

Примітно, що в проєкті Кодексу про адміністративні проступки [10] порушення митних правил складають окрему главу майбутнього кодексу. Не маючи на меті в цілому аналізувати та оцінювати положення цього Проєкту, зауважмо, що згадане включення норм про відповідальність за порушення митних правил є важливим кроком до уніфікації та справжньої кодифікації норм про адміністративну відповідальність в Україні.

Література:

1. Митний кодекс України від 13.03.2012 р. (в ред. від 31.10.2024 р.) *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (в редакції від 19.12.2024 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

3. Войтенко І. Особливості адміністративної відповідальності за порушення митних правил в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки* : збірник наукових праць. 2017. № 876. С. 112–118. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13170/112-117.pdf>

4. Грянка Г. В. Правові засади адміністративної відповідальності за порушення митних правил. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 102–108. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/6_2012/21.pdf.

5. Глушенко Н. В., Зінченко Г. С. Особливості адміністративної відповідальності за переміщення предметів через митний кордон поза митним контролем. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 112–114. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-6/30>

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. (станом на 01.10.1996 р.). *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/ed19961001#Text>

7. Додін Є. В. Правова природа відповідальності за порушення митних правил. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса) : у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса : Юридична література, 2016. С. 390–392. <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2847ad1d-dbaf-402d-8b08-42b37a5a7f8c/content>

8. Витяг з Постанови Голови Верховного Суду від 16.07.2003 р. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0257700-03#Text>

9. Заяць Р.Я. Система обставин, що виключають адміністративну відповідальність. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2012. Вип. 9. С. 44–46.

10. Проект Кодексу про адміністративні проступки № 11386 від 28.06.2024. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/44507>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-28>

ПРОФЕСІЙНІ КВАЛІФІКАЦІЇ ДОСТУПУ ДО ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Серединко А. А.

*аспірантка кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Одним із пріоритетних напрямів модернізації вітчизняної вищої освіти на сучасному етапі є необхідність розвитку та вдосконалення юридичної освіти. Проблема підготовки кваліфікованих конкурентноздатних юридичних кадрів відноситься до числа найбільш актуальних, оскільки від її вирішення в значній мірі залежить успіх проведення політико-правових реформ. Реформуючи вітчизняну систему вищої юридичної освіти важливо звернутися до досвіду зарубіжних країн, котрі мають різноманітні моделі юридичної освіти та успішно їх реалізують протягом тривалого часу.

На наш погляд, знання сучасного стану юридичної освіти в провідних країнах світу, її організації, підходів до розуміння практичної юриспруденції може бути корисним при реформуванні вітчизняної системи юридичної освіти. Зростання ролі юриста в нашій державі диктує необхідність опрацювати найбільш ефективну систему підготовки юридичних кадрів. Звичайно, сліпе копіювання західних освітніх технологій при розробці власної концепції юридичної освіти не здатне вирішити цю проблему. Проте певний позитивний досвід варто використовувати при реформуванні вітчизняної юридичної освіти.

В зв'язку з цим особливий інтерес представляють кваліфікаційні вимоги доступу до юридичної професії в Великобританії – країні, що має давні традиції підготовки висококваліфікованих правників.

Дослідження окремих аспектів особливостей юридичної освіти та доступу до юридичної професії в Великобританії здійснювали такі вчені як: Т. Бесараб, М. Павлюк, О. Проскурак, М. Середа та ін. Однак комплексного теоретико-правового аналізу не зроблено, що обумовлює актуальність наукового дослідження.

Метою дослідження є теоретико-правовий аналіз особливостей кваліфікаційного доступу до юридичної професії у Великобританії.

Особливість юридичної освіти в Великобританії обумовлена традиційними умовами становлення юриста в даній країні. Зародження юридичної освіти в Англії варто віднести до XII століття, коли на території держави виникають перші університети (Оксфорд та Кембридж). Оксфордський університет був організований вихідцями із Франції. В 1228 році через конфлікт з владою частина викладачів та студентів Паризького університету на запрошення короля Генріха III переїхали до Англії та організували новий університет в Оксфорді. Трохи згодом в наслідок схожих протиріч із Оксфордського університету був утворений Кембриджський університет. Дані університети користувалися значною підтримкою з боку церкви та монарших родин, котра полягала в тому числі і в звільненні університетів від оподаткування, зобов'язань міської влади підтверджувати права університетів тощо.

Вища юридична освіта в Англії на першочерговому етапі свого зародження представляла собою загальну освіту, основна мета якої полягала в підготовці джентльмена. Причиною такого підходу прийнято вважати зіткнення та протиставлення двох концепцій відносно розуміння сутності англійського права та вектору його розвитку. Першу представляло духовенство, котре прийшло до Англії разом із норманами та прагнуло підпорядкувати всі цивільні правовідносини римському праву, а державу – папським постановам. Інше уявлення мали місцеві адвокати, котрі відстоювали позиції національного права.

В англійських університетах, що були засновані на традиціях європейських університетів, викладали римське та канонічне право, однак зневажливо відносились до так званого варварського права, проте в судах були необхідні юристи, котрі були добре обізнані в звичаєвому праві, та судді, що здатні утворювати прецеденти. Дана дилема була вирішена шляхом створення особливих юридичних шкіл – іннів. Першою такою школою стала Лінкольнська колегія, котра отримала свою назву від імені власника будівлі графа Лінкольна. Згодом були утворені ще три колегії: Грейська, внутрішній храм та середній храм (перша отримала свою назву також за іменем власника будівлі – Грея, дві останніх були розташовані

в місці колишніх володінь ордену тамплієрів). Дані школи здійснювали підготовку юристів-практиків, що спеціалізуються на вивченні в першу чергу загального права.

В фаховій літературі висловлюється точка зору, що сутичка яка мала місце між університетською юридичною освітою та навчанням в інших робила англійську модель підготовки юристів практично ідеальною. В університетах майбутні адвокати отримували загальну освіту та вивчали правові дисципліни в теоретичному контексті, практичні навички та спеціальні юридичні курси опановували вже в судових співтовариствах. Однак одним із факторів неефективності та суперечливості такого порядку денного в навчанні юристів було те, що для вступу до інн та для доступу до кваліфікаційного екзамену закінчення університетського курсу було необов'язковим. Бажаючи стати юристами могли, як і в середньовіччі, починати своє навчання в судовому співтоваристві.

Минуле століття внесло певні корективи в структуру та зміст юридичної освіти в Англії. Якщо раніше здобувачі віддавали перевагу навчанню в адвокатських іннах, то в ХХ столітті ситуація кардинально змінилась і факт навчання в університеті став відігравати вирішальну роль в успішній кар'єрі юриста, що і обумовило шалений попит серед випускників інн на навчання в університетах.

Юридична професія в Великобританії складається із двох категорій, котрі ведуть своє коріння з XIII ст. – це баристері та соліситори. Термін «баристер» походить від англійського словосполучення *barrister on Bar*, що буквально означає бар'єр в залі суду, за яким знаходиться суддя. Саме баристері мають виключне право представляти свого клієнта в судах всіх рівнів, саме тому їх називають «*court-room lawyers*», що перекладається як юристи зали суду. Соліситори – це категорія адвокатів, що здійснюють підготовку документів для баристерів, мають право вести судові справи в судах нижчих інстанцій та займаються роботою з населенням. Саме до соліситерів звертаються за послугами, які в інших країнах зазвичай надають нотаріуси, до прикладу, операції з нерухомістю, складання контрактів та вирішення питань стосовно спадкування майна. Вагомою сферою діяльності соліситерів є сімейне право – вони часто виступають в ролі адвоката при вирішенні питань сім'ї та шлюбу [1, с. 422].

Навчання в університетах поділяється на два цикли – спеціалізація та магістратура. Навчання на спеціалізації триває три роки. Як правило, перший рік навчання на юридичному факультеті університету присвячений вивченню загальноправових дисциплін (правова методологія, конституційне право, загальна теорія права, римське право, історія англійської правової системи, дегести тощо), наступні два роки навчання передбачають вивчення спеціальних правових дисциплін (кримінальне право, договірне право, право власності, право деліктів, земельне право,

право справедливості, право ЄС тощо) та додаткових дисциплін, що носять факультативний характер (напр., право міської забудови, кримінологія, колізійне право, комерційне право, шотландське право, мусульманське право).

Навчальна програма різних університетів відрізняється, проте завершуючи навчання за програмою бакалавріату студент має вивчити сім основних предметів, а саме: кримінальне право, право Європейського Союзу, договірне право, право власності та земельне право, цінні папери та дорадче управління, зобов'язання, що витікають із спричинення шкоди та публічне право, котре включає в себе конституційне право, адміністративне право та права людини.

Особливістю юридичної освіти в Великобританії є те, що програми підготовки бакалаврів мають отримати схвалення Об'єднаної колегії з питань вищої освіти, котра встановлює вимоги до диплома, котрий надає доступ до регульованих юридичних професій, загальному професійному екзамену, програмам підготовки магістрів. Це не означає обмеження академічної свободи університетів, останні можуть запропонувати власну програму підготовки бакалаврів права, проте оскільки здобувачі юридичної освіти приваблюють програми, котрі відповідають вимогам Об'єднаної колегії з питань вищої освіти, то університети пропонують саме їх [2]. Саме тому університети Великобританії прагнуть посилити практичну спрямованість юридичної освіти. Це проявляється в запровадженні додаткових та факультативних курсів практичного змісту та впровадження інноваційних методів навчання, провідним з яких є юридичні клініки. Здобувачі, які зацікавлені в юридичній практиці, під час навчання можуть отримувати необхідні навички спілкуючись із професійними юристами, котрі, в свою чергу, зацікавлені в талановитих студентах в якості своїх майбутніх помічників та колег.

По завершенню першої ступені юридичної освіти в Великобританії студент отримує ступінь бакалавра гуманітарних наук або ж бакалавра права. Маючи даний ступінь можна вступити до університету або ж продовжити навчання в адвокатській інні. Юридична освіта в адвокатських іннах повністю зорієнтована на практичну підготовку майбутніх юристів. Так, здобувачі, що мають ступінь бакалавра протягом одного року практично відшліфовують під жорстким професійним контролем професійні уміння та навички, що є вкрай необхідними для адвокатської діяльності. Після завершення одного року навчання, соліситор направляється на професійне стажування під керівництвом практикуючого юриста, котре триває два роки. Форма та зміст стажування знаходиться під жорстким контролем професійного співтовариства. Саме їх органи управління затверджують програми курсів, перелік організацій, котрі мають право проводити стажування. Місце стажування здобувач шукає

самостійно [2]. З метою отримання необхідних навичок він має відпрацювати протягом шести місяців в різних підрозділах юридичних фірм, що дасть йому змогу отримати знання та навички роботи в різних напрямках юридичної діяльності. По завершенню юридичної практики складають екзамен.

Що стосується здобувачів, котрі мають намір отримати диплом баристера, то аналогічно соліситерам, вони мають пройти річний практичний курс підготовки, в рамках якого формуються необхідні навички та уміння для здійснення адвокатської діяльності. Для вступу на дані курси практичної підготовки баристерів слід пройти жорсткий відбір та вступити в одну з чотирьох інн. Завершальний етап навчання баристера є річне стажування, в ході якого здобувачі мають змогу отримати навички складання документів, надання юридичних консультацій, пошуку необхідної інформації тощо. Стажування поділяється на два етапи, кожен із яких триває по шість місяців: перший – учнівський під керівництвом практикуючого юриста, другий – практичний, що передбачає надання юридичних послуг, робота в суді тощо.

Здобувачі, котрі вирішили продовжити навчання в університеті по завершенню отримують ступінь магістра права або бакалавра порівняльного права. Зазвичай, на навчання в університеті на другому циклі претендують здобувачі, котрі вирішили присвятити себе науковій діяльності, а також соліситори та баристери, що прагнуть підвищити свою кваліфікацію. Університетські програми пропонують два види спеціалізації: науково-дослідницьку та практико-орієнтаційну. Найбільш розповсюдженими спеціалізаціями, що пропонуються англійськими університетами є такі як: приватне право, публічне право, порівняльне і іноземне право, римське право, історія англійського права тощо.

Отже, юридична освіта в Великобританії поєднує в собі багатовікові традиції з інноваційними підходами викладання, і по праву вважається однією з найкращих в світі. В цілому, особливістю англійської системи юридичної освіти є поєднання теоретичної та практичної складової в процесі підготовки майбутніх юристів, з пріоритетною роллю останньої. Професійні співтовариства, котрі відіграють провідну роль в формуванні стандартів юридичної освіти, прагнуть добитись від системи юридичної освіти максимальної ефективності в підготовці здобувачів до майбутньої професії.

Література:

1. Бесараб Т.П., Павлюк М.М. особливості перекладу юридичної термінології США та Великобританії. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*: зб. наук. праць / за

ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. Вип. 23-24. Харків: НТУ ХПІ, 2009. С. 421-437.

2. Dr. Al Faruque A. Legal Education System in the UK: An Overview. *Chancery Law Chronicles*. 2009. URL: <http://www.clcbd.org/journal/9.html>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-29>

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

Соцький А. М.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри юриспруденції*

*Чернівецький інститут Міжнародного гуманітарного університету
м. Чернівці, Україна*

Всі громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках тощо [1].

Соціальний захист населення з кожним роком потребує все більшого фінансування з державного та місцевих бюджетів, проте ефективність використання наданих коштів є низькою, а подекуди виникає гостра дискусія, щодо доцільності та раціональності певних соціальних програм, їх переформатування та зміни пріоритетів. Тому питання реформування соціальної політики держави є надзвичайно актуальним та потребує негайного вирішення.

Митні органи відіграють важливу роль в механізмі захисту економічної безпеки держави. Від ефективності їх діяльності багато в чому залежать рівень економічної стабільності у державі, добробуту нації та безпека здоров'я населення тощо. Соціальний захист працівників митних органів є актуальною задачею та важливим напрямком соціальної політики, оскільки забезпечує прямий зв'язок між конкретним вкладом працівників митних органів та задоволенням їх соціальних потреб. У свою чергу, ефективність діяльності митних органів перебуває в прямій залежності від рівня соціального захисту працівників митних органів та членів їх сімей. Забезпечення соціальної захищеності працівників митних органів та членів їх сімей є цільовим орієнтиром розвитку соціальної політики Державної митної служби України.

Питаннями дослідження соціального захисту різних категорій державних службовців займалося багато вчених та практиків правників, таких як: М.І. Ануфрієв, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, М.І. Іншин, Р.І. Кондрат'єв, О.В. Лавриненко, Л.І. Лазор, Л.Ю. Малюга, В.Т. Малярєнко, О.М. Мельник, І.М. Сирота, Г.І. Чанишева, В.М. Шкода, В.І. Щербина та ін. Також здійснено чимало дисертаційних досліджень на цю тему. Однак внаслідок недостатньої вивченості, а також відсутності на даний час діючих програм соціального розвитку працівників митної служби України, визначається актуальною потреба дослідження правового регулювання соціального забезпечення працівників митних органів.

Соціальний захист має велике значення для працівників митних органів та складається з деяких напрямків: пенсійне забезпечення, медичне забезпечення, житлове забезпечення, особисте та майнове страхування, а також санаторно-курортне лікування.

Соціально значущим напрямком діяльності працівників митних органів та важливим елементом системи соціального захисту є робота щодо пенсійного забезпечення осіб. Які проходять службу в митних органах та членів їх сімей. Посадові особи митних органів набувають право на пенсії якщо вони мають вислугу років, що передбачено чинним законодавством, також при інвалідності, у випадках, передбачених законодавством та у випадках гибелі або смерті працівників та членів їх сімей (пенсія на випадок втрати годувальника).

Необхідно погодитися твердженням, що соціальний захист працівників митних органів в Україні як важливе завдання функціонування соціальної та правової держави є ознакою спроможності не лише забезпечити належний рівень соціальної безпеки працівників публічного сектору, але й ознакою спроможності України дійсно долучитись до держав-членів ЄС, комплексно дотримуючись тих самих координат сталого суспільного розвитку, в рамках яких розвивається Європейський Союз [2, с. 142–143].

Соціальний захист працівників митних органів є пріоритетним напрямком розвитку соціальної сфери та здійснюється шляхом надання їм:

- соціальних гарантій;
- підвищення оплати праці;
- надання можливості лікування у медичних та санаторно-курортних закладах;
- підвищення рівня житлових умов тим працівникам які в цього мають потребу.

Таким чином, соціальний захист працівників митних органів є невід'ємною та значною частиною діяльності митних органів, що реалізує заходи щодо охорони життя та здоров'я, а також створення умов життєдіяльності, що відповідають особливостям митної служби та її

функцій в суспільстві. Для працівників митної служби належно організаційний соціальних захист є засобом мотивації їх трудової діяльності та повинен бути напрямком соціальної політики держави.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Шкода В. М. Стан виконання державою основних завдань соціального захисту працівників митних органів. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів* : тези допов. учасн. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 листопада 2022 року) / за ред. проф. М.І. Іншина, к.ю.н. М.Б. Мельник. Київ : ННІП КНУ ім. Т. Шевченка, 2022. С. 142–144.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-30>

MEANING OF INTERNATIONAL CRIMINAL LAW

Stanko A. P.

A second-year PhD student

International Humanitarian University

Odesa, Ukraine

International law primarily regulates the rights and duties of states, while criminal law focuses on prohibitions aimed at individuals, with violations resulting in penal consequences enforced by the state. These two dimensions can sometimes conflict with one another.

The establishment of international criminal law, which holds individuals directly accountable and imposes penalties through international judicial systems, is a relatively recent development.

Although there were earlier instances and practices related to international criminal law, a formal regime emerged in the 1990s with the creation of the ad hoc tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda. This area of law remains in its infancy, lacking uniformity, and its courts do not possess global jurisdiction.

International criminal law has its roots in multiple sources. War crimes derive from the «laws and customs of war,» which provide specific protections for individuals during armed conflicts. Meanwhile, genocide and crimes against

humanity were developed to safeguard individuals against severe human rights violations, including those perpetrated by their own governments.

Aside from the crime of aggression, which pertains to conflicts between states, the primary focus of international criminal law is on individual protections against large-scale atrocities. As articulated by the Appeal Chamber in the Tadic case at the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY):

A human-centered approach is gradually replacing the state-sovereignty-oriented perspective, emphasizing that while international law must protect the legitimate interests of states, it should increasingly focus on safeguarding human rights.

The term «international criminal law» varies in meaning, and numerous definitions exist, often inconsistently.

In 1950, Georg Schwarzenberger identified six distinct interpretations of the term, all relating to the interactions between international and criminal law, yet none referred to a body of law that directly established criminal prohibitions targeting individuals. Schwarzenberger argued that such a framework did not exist at the time, asserting that the concept of «international crime» presupposes the existence of international criminal law, which he believed was absent.¹

Conversely, Cherif Bassiouni, writing nearly fifty years later, identified twenty-five categories of international crimes, which are offenses that significantly affect international interests or violate widely held values. These crimes often involve multiple states due to the nationality of victims or perpetrators and may include offenses such as trafficking in obscene materials and damage to submarine cables.

Various definitions of international criminal law serve different purposes, and there is no single «correct» interpretation. However, it is essential to clarify the intended meaning in specific contexts.

In this essay, «international crime» refers to offenses within the jurisdiction of international courts or tribunals, specifically the core crimes of genocide, crimes against humanity, war crimes, and the crime of aggression.

This definition excludes other serious crimes like piracy and terrorism, which, despite their importance, are not currently under the jurisdiction of international courts. Nonetheless, discussions on these crimes are included due to their similar enforcement challenges.

The enforcement of international criminal law is primarily carried out by domestic authorities. National courts play a crucial role in this enforcement framework. Prior to the establishment of international courts in the 1990s, «international criminal law» often referred to aspects of national law dealing with transnational crimes – now more accurately termed «transnational criminal law.» This area encompasses national jurisdiction rules and cooperative methods among states regarding crimes with cross-border implications.

Another perspective on international criminal law focuses on the values it protects. Under this approach, international crimes are those that concern the global community or violate fundamental interests safeguarded by international law.

The ICC Statute defines core crimes as «the most serious crimes of concern to the international community as a whole,» recognizing their threat to global peace and security. However, defining international criminal law in this way may suggest a coherence in international criminalization that does not exist.

A further approach considers the involvement of states in committing international crimes. For instance, the crime of aggression necessitates state action, often involving high-level officials. Nonetheless, the focus of international criminal law is primarily on individual liability, largely independent of the perpetrator's official status, except in cases like aggression.

Lastly, international crimes can be defined as offenses created by international law itself, without requiring domestic legal frameworks. This concept stems from the Nuremberg Tribunal's assertion that individuals, not abstract entities, commit crimes against international law, emphasizing that punishing these individuals is essential for enforcing international law.

However, this definition can lead to debates regarding what constitutes a crime created by international law. The pragmatic approach adopted in this essay excludes certain conduct from detailed discussion, focusing instead on crimes clearly defined by international legal standards

Crimes Under the Jurisdiction of International Courts or Tribunals

In this essay, the term «international crime» refers specifically to offenses that fall under the jurisdiction of international courts or tribunals as established by general international law. This includes the so-called «core» crimes: genocide, crimes against humanity, war crimes, and the crime of aggression (also referred to as the crime against peace).

Our definition intentionally excludes offenses such as piracy, slavery, torture, terrorism, drug trafficking, and other crimes that states are obligated to criminalize under various treaties in their domestic laws.

However, since many practical issues related to these offenses resemble those pertaining to international crimes as defined here, they are discussed in the essay, albeit with detailed attention only given to terrorism and torture.

Some of these offenses, such as terrorist acts and drug trafficking, have been proposed for inclusion in the jurisdiction of the International Criminal Court (ICC) and could potentially be classified as international crimes in the future.

Terrorism has been addressed by the Special Tribunal for Lebanon, which is designed to apply Lebanese domestic law, although its application has been somewhat ambiguous and contentious.

This approach does not fundamentally distinguish core crimes from others; rather, it is based on the current lack of other crimes within the jurisdiction of international courts.

Nonetheless, it is evident that these core crimes have foundations in international law and are recognized by the international community as violations of values protected by general international law, as highlighted in the Preamble to the Rome Statute of the International Criminal Court.

In this context, «international criminal law» encompasses not only the laws concerning genocide, crimes against humanity, war crimes, and the crime of aggression but also the principles and procedures governing the international investigation and prosecution of these offenses.

As will be demonstrated, a significant portion of international criminal law enforcement is carried out by domestic authorities, making national courts an integral and essential component of this legal framework. Several conclusions can be drawn from the text regarding the jurisdiction of international courts and the concept of international crimes:

Definition of International Crimes: The term «international crime» is specifically defined within the context of offenses that fall under the jurisdiction of international courts, emphasizing the focus on core crimes such as genocide, crimes against humanity, war crimes, and the crime of aggression.

Exclusion of Other Offenses: The approach explicitly excludes other serious crimes like piracy, terrorism, and drug trafficking, acknowledging that these may be addressed under different legal frameworks, even though they share similar enforcement challenges.

Potential for Expansion: Some offenses, particularly terrorism and drug trafficking, have been suggested for future inclusion in the jurisdiction of the International Criminal Court (ICC), indicating a possibility for the evolution of international criminal law.

Role of Domestic Courts: A significant portion of international criminal law enforcement occurs at the national level, highlighting the critical role that domestic courts play in upholding international legal standards.

International Legal Framework: Core crimes are recognized as violations of international law and fundamental values, suggesting a consensus within the international community on the importance of addressing these offenses to maintain global order and justice.

Integration of Principles and Procedures: The concept of international criminal law encompasses not just the substantive crimes but also the principles and procedures necessary for effective investigation and prosecution, indicating a comprehensive legal framework.

Overall, these conclusions reflect a nuanced understanding of the current landscape of international criminal law, its enforcement mechanisms, and the

importance of both international and domestic legal frameworks in addressing serious crimes.

Bibliography:

1. Shabas, W. A. An Introduction to the International Criminal Court. 6th edition. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 412 p.
2. Bassiouni, M. Cherif. International Crimes: Ratione Materiae of International Criminal Law // In: Bassiouni, M. Cherif (ed.). *International Criminal Law*. 3rd edn. Vol. I. Leiden : Brill, 2008. P. 129–135.
3. Fabri, H. R. International Courts and Tribunals: The Performance of International Courts and Tribunals. Leiden : Brill, 2019. 305 p.
4. McDermott, Y. *Fairness in International Criminal Trials*. Oxford : Oxford University Press, 2016. 250 p.
5. Gaeta, P. (ed.). *The UN Genocide Convention: A Commentary*. Oxford : Oxford University Press, 2009. 450 p.
6. Stahn, C. (ed.). *The Law and Practice of the International Criminal Court*. Oxford : Oxford University Press, 2015. 680 p

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-31>

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ ОБРОБКИ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ЗГІДНО З ЗАГАЛЬНИМ РЕГЛАМЕНТОМ ПРО ЗАХИСТ ДАНИХ (GDPR) ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Старчук Є. В.

аспірант

ПВНЗ «Європейський університет»

Науковий керівник: Тимошенко О. А.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

ПВНЗ «Європейський університет»

м. Київ, Україна

Інтеграція України до ЄС є на сьогодні одним з двох ключових напрямків, на яких буде своє майбутнє наша країна. Цей напрямок передбачає послідовне та безперервне інтегрування норм ЄС в правове поле України. Відповідно до ст. 15 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [1], сторони

домовились співробітничати з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи. Співробітництво у сфері захисту персональних даних може включати, *inter alia*, обмін інформацією та експертами.

Згідно з повідомленням Кабінету Міністрів України [2] Україна мала вже цього року схвалити Національну програму адаптації законодавства України до права Європейського Союзу. Однак, як ми бачимо її на сьогодні не схвалено, тому це питання залишається наразі одним з пріоритетних.

Так, одним з найважливіших питань є максимальна гармонізації національного законодавства з Загальним регламент про захист даних (GDPR) [3], що дозволяє максимально адаптувати український бізнес до вимог цього документа.

На сьогодні, діюча редакція закону України «Про захист персональних даних» [4] не повністю відповідає основним принципам GDPR, тому необхідно детально проаналізувати ці принципи та розробити відповідні методи їх імплементації.

Згідно із Загальним регламентом про захист даних (GDPR), принципи та норми захисту фізичних осіб під час обробки їхніх персональних даних гарантують дотримання фундаментальних прав і свобод незалежно від громадянства або місця проживання. Особливий акцент зроблено на праві на захист персональних даних. Детальний виклад принципів обробки закріплений у Розділі II GDPR, який є основним джерелом регулювання цих аспектів.

Принцип законності

Цей принцип наголошує, що обробка персональних даних можлива лише за наявності правових підстав. Відповідно до статті 6 GDPR, дані можуть бути оброблені лише у випадках:

- надання згоди суб'єктом даних;
- виконання умов договору;
- виконання юридичних зобов'язань;
- захисту життєво важливих інтересів суб'єкта;
- реалізації завдань у суспільних інтересах або здійснення офіційних повноважень;
- для законних інтересів контролера даних, якщо вони не порушують права суб'єкта даних.

Дотримання цього принципу є основою для захисту прав осіб і збереження довіри до обробки персональних даних.

Принцип правомірності

Цей принцип вимагає, щоб обробка персональних даних здійснювалася чесно і законно. Це означає, що заборонено використовувати шахрайські або обманні методи, а також обробляти дані у спосіб, який не відповідає очікуванням суб'єкта даних. Дотримання принципу правомірності є важливим для запобігання потенційним зловживанням і несправедливому використанню інформації суб'єктів даних, захищаючи їхні права.

Принцип прозорості

Прозорість обробки даних передбачає інформування суб'єктів даних про всі аспекти обробки їхньої інформації. Це включає чітке повідомлення про те:

- які дані збираються;
- як і для яких цілей вони використовуються;
- з ким вони можуть бути поділені;
- які заходи захисту застосовуються.

Прозорість сприяє підвищенню довіри користувачів до систем обробки даних і забезпечує відповідальність контролерів.

Принципи законності, правомірності та прозорості є основою етичної та ефективної системи захисту персональних даних. Вони гарантують, що права суб'єктів даних захищаються на найвищому рівні, а обробка інформації відповідає встановленим правовим стандартам.

Принцип цільового обмеження

Принцип цільового обмеження передбачає, що персональні дані повинні збиратися виключно для конкретних, чітко визначених і законних цілей. Використання зібраних даних для інших, несумісних із початковими, цілей забороняється. Якщо виникає потреба у новій меті обробки, така обробка повинна:

- бути дозволена законодавством;
- супроводжуватися отриманням додаткової згоди суб'єкта даних.

Цей принцип має важливе значення для забезпечення відповідального використання персональних даних і зменшення ризиків їх неналежного оброблення.

ЄСПЛ неодноразово підтверджував важливість цільового обмеження. У справі *S. and Marper v. the United Kingdom* [5], Суд визнав, що зберігання біометричних даних осіб, які не були засуджені, без чіткої мети є порушенням права на приватність, гарантованого статтею 8 Європейської конвенції з прав людини. Суд зазначив, що подальша обробка даних без узгоджених цілей створює загрозу для приватності та демократичних стандартів.

Дотримання принципу цільового обмеження сприяє захисту фундаментальних прав осіб і забезпечує, щоб дані використовувалися тільки

в рамках узгоджених правових меж. Це підвищує рівень довіри до систем обробки даних і зменшує ризики їх неналежного використання.

Принцип мінімізації даних

Принцип мінімізації даних встановлює, що організації повинні збирати лише ті персональні дані, які є адекватними, релевантними та обмеженими до мінімуму, необхідного для досягнення чітко визначених цілей. Це означає, що дані, які не мають прямого відношення до поставлених завдань, не повинні оброблятися.

Принцип допомагає мінімізувати ризики, пов'язані з витоками або неправомірним використанням даних та зменшує вплив обробки на приватність осіб.

Організації, які дотримуються цього принципу, можуть ефективніше контролювати дані та гарантувати їх захист.

Німецький досвід: Німецьке Федеральне управління з інформаційної безпеки (BSI) також виділяє мінімізацію даних як важливий аспект безпеки, особливо в державному секторі. У своїх щорічних звітах [6] про IT-безпеку BSI наголошує на необхідності зменшення обсягів обробки даних для захисту конфіденційності.

Принцип мінімізації даних є ключовим для забезпечення ефективної та відповідальної обробки інформації. Його дотримання не лише відповідає вимогам законодавства, але й дозволяє організаціям краще захищати дані, мінімізувати ризики та підвищувати довіру користувачів.

Принцип точності

Принцип точності встановлює, що персональні дані мають бути актуальними, коректними та оновлюватися за необхідності. Згідно зі Статтею 5(1)(d) GDPR, дані, які є неточними з урахуванням цілей обробки, повинні бути виправлені або видалені без затримок. Це вимагає від контролерів даних впровадження ефективних процедур для постійного перегляду, коригування та оновлення даних.

Контролери повинні забезпечити:

- Можливість суб'єктам даних коригувати свої дані у разі помилок.
- Регулярний перегляд баз даних для усунення неточностей або застарілої інформації.
- Використання технологій для автоматичного виявлення некоректних даних.

Приклади реалізації:

Фінансовий сектор. У банківській сфері точність даних клієнтів є критичною для фінансових операцій. Наприклад, некоректна адреса чи контактна інформація може призвести до помилкових транзакцій або втрати зв'язку з клієнтом. Для запобігання цьому банки регулярно перевіряють і оновлюють дані клієнтів через CRM-системи та процеси повторної верифікації.

Охорона здоров'я. У медичній сфері точність даних безпосередньо впливає на життя пацієнтів. Неточна інформація про діагнози, алергії чи ліки може призвести до помилкових рішень щодо лікування. Лікарні використовують електронні медичні записи (EMR) з регулярними оновленнями, щоб зменшити ризик помилок і забезпечити безпечне лікування пацієнтів.

Принцип точності є основоположним для забезпечення якості обробки даних. Дотримання цього принципу дозволяє знизити ризики, пов'язані з використанням неправдивої чи застарілої інформації, а також підвищує довіру до процесів обробки даних.

Принцип обмеження зберігання

Принцип обмеження зберігання, визначений у статті 5(1)(e) GDPR, встановлює, що персональні дані повинні зберігатися лише протягом часу, необхідного для досягнення цілей їх обробки. Після завершення цих цілей дані мають бути видалені або анонімізовані, щоб виключити можливість ідентифікації суб'єкта даних.

Основні аспекти принципу:

1. Обмеження часу зберігання:

– Організації зобов'язані визначати строки зберігання даних на етапі їх збору.

– Дані повинні бути видалені або анонімізовані після досягнення поставлених цілей.

2. Запобігання ризикам:

– Принцип зменшує ризик витоку даних, несанкціонованого доступу чи неправомірного використання.

– Накопичення непотрібних даних створює ризик додаткових витрат і загроз безпеці.

Приклад із практики ЄСПЛ:

У справі *Gaughran v. the United Kingdom* (2020) [7] Європейський суд з прав людини ухвалив, що тривале зберігання поліцейських записів, таких як відбитки пальців, ДНК та фотографії засудженого, порушувало право на приватне життя. Суд зазначив, що зберігання даних без належного перегляду чи обмеження строків є непропорційним і становить загрозу для приватності. Це рішення демонструє, що організації повинні періодично перевіряти необхідність зберігання даних і впроваджувати чіткі політики видалення даних після їх використання.

Принцип цілісності та конфіденційності

Цей принцип гарантує, що персональні дані повинні бути захищені від:

- Несанкціонованого доступу.
- Знищення або втрати.
- Неправомірної обробки.

– Дані повинні залишатися точними та повними під час зберігання, передачі та обробки. Використання систем контролю змін допомагає уникнути втрати чи пошкодження даних.

– Доступ до даних дозволений тільки уповноваженим особам або системам.

– Для захисту даних використовуються сучасні технології, як-от шифрування, токенизація, захищені канали передачі.

У банківських установах застосовується багаторівневий захист для забезпечення конфіденційності та цілісності даних клієнтів.

У сфері охорони здоров'я використовуються захищені медичні бази даних, які обмежують доступ лише до персоналу, що має на це дозвіл.

Принципи обмеження зберігання, цілісності та конфіденційності сприяють зменшенню ризиків, забезпеченню прав суб'єктів даних і побудові довіри до обробки інформації. Їх впровадження є обов'язковим для дотримання норм GDPR і підвищення загальної ефективності систем управління даними.

Саме з використанням вищевказаних принципів і має здійснюватися реалізація Національної програми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу в частині захисту персональних даних. Важливим кроком на цьому шляху було створення проєкту Association4U, який підтримує формування та посилення спроможності публічної адміністрації в Україні щодо розроблення [8] та реалізації ключових реформ, обумовлених Угодою про асоціацію та Договором про поглиблену та всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, здійснюючи це через сприяння наближенню українського законодавства до законодавства ЄС та підтримку комунікації Уряду з питань європейської інтеграції.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014.

2. Прем'єр-міністр: Цього року Уряд схвалить Національну програму адаптації законодавства України до права Європейського Союзу. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-tsoho-roku-uriad-skhvalyt-natsionalnu-prohramu-adaptatsii-zakonodavstva-ukrainy-do-prava-ievropeiskoho-soiuzu>

3. Регламент (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 р. про захист фізичних осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та про вільний рух таких даних. *Офіційний журнал Європейського Союзу*. 2016. L 119. С. 1–88.

4. Закон України «Про захист персональних даних», від 01.06.2010 № 2297-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2010. № 34, ст. 481).

5. Справа "S. і Марпер проти Сполученого Королівства" (S. and Marper v. the United Kingdom), заяви № 30562/04 і 30566/04, рішення ЄСПЛ від 4 грудня 2008 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90051>

6. ENISA Annual Activity Report 2022. Європейське агентство з кібербезпеки (ENISA). 2022. URL: <https://www.enisa.europa.eu/publications/corporate-documents/enisa-annual-activity-report-2022.pdf/view> (дата звернення: 10.10.2023).

7. Справа "Гофран проти Сполученого Королівства" (Gaughran v. the United Kingdom), заява № 45245/15, рішення ЄСПЛ від 13 лютого 2020 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-200817>

8. Огляд розробок у законодавстві ЄС, правовому аналізі та адаптації законодавства ЄС в Україні. Association4U. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/eu_law_and_legal_approximation_review_for_ukraine_-_a4u_ii_newsletter_no_56.docx (дата звернення 07.11.2022).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-32>

МОЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЕЛЕКТРОННІ МАЙДАНЧИКИ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

Ступак В. О.

*здобувач освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 081 – Право*

Державний податковий університет

*Науковий керівник: **Чайка В. В.***

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри фінансового та податкового права

Державний податковий університет

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Електронні майданчики публічних закупівель в Україні та система ProZorro є потужними інструментами для забезпечення прозорості, ефективності та відкритості використання державних коштів. Їхне впровадження значно зменшило корупційні ризики, проте повністю їх не усунуло.

Корупція у цій сфері залишається однією з ключових перешкод на шляху до прозорості та ефективності державного управління. Вона підриває довіру громадян до влади, призводить до втрат державного бюджету та знижує якість послуг, що надаються населенню.

Незважаючи на значний розвиток у сфері публічних закупівель, електронні закупівлі в Україні мають потенціал для подальшого вдосконалення завдяки впровадженню новітніх технологій, таких як штучний інтелект (далі – ШІ) за рахунок чого буде вирішено проблему втрати державних коштів через неефективні чи завищені закупівлі, що є наслідком корупційних діянь.

Штучний інтелект є однією з найвидатніших технологій сучасності, яка розвивається неймовірними темпами та вже сьогодні змінює наше життя.

Розвиток ШІ за останні роки вражає. Наприклад, у 2023 році з'явилися моделі, здатні перевершувати людські здібності у складних завданнях, як-от аналіз тексту, створення зображень та навіть програмування.

Наразі, ШІ використовується для діагностики хвороб, аналізу медичних даних і розробки нових ліків. Він допомагає лікарям швидше і точніше виявляти захворювання, зокрема рак на ранніх стадіях.

Крім того, ШІ аналізує екологічні дані, передбачає природні катаклізми та оптимізує використання ресурсів для зменшення викидів вуглецю.

У сфері кібербезпеки ШІ швидко виявляє загрози та допомагає їх нейтралізувати. Також, у світі він вже широко використовується для боротьби з фінансовими махінаціями та корупцією.

Зважаючи на зазначене, впровадження ШІ в електронні публічні закупівлі є логічним їх розвитком та новим етапом у даній сфері.

Завдяки можливості аналізувати величезні обсяги даних у реальному часі, ШІ здатен автоматично виявляти аномалії, які можуть свідчити про зловживання. Наприклад, система може виявити підозрілі шаблони в поведінці замовників або учасників, такі як штучне завищення цін чи координацію між собою.

ШІ також допоможе автоматизувати процеси перевірки документів і оцінки тендерних пропозицій, що мінімізує людський фактор та ризик упередженості. Використання алгоритмів машинного навчання дозволить ідентифікувати найвигідніші пропозиції, не зважаючи на суб'єктивну думку окремих осіб. Це забезпечить справедливі умови для всіх учасників та знизить ризик корупційного впливу.

Також, це дозволить громадськості та антикорупційним органам відстежувати витрати державних коштів і оперативно реагувати на порушення.

Електронні майданчики публічних закупівель в Україні є точкою доступу користувачів до центральної бази даних ProZorro, тобто

першочерговий доступ до централізованої бази здійснюється користувачами шляхом реєстрації на електронних майданчиках.

Простими словами, електронні майданчики є компонентами системи ProZorro, за допомогою яких учасники закупівель здійснюють закупівлі, приймають участь в аукціонах тощо.

Згідно даних системи закупівель ProZorro, остання співпрацює із дванадцятьма майданчиками, власниками яких є приватні підприємства.

Процедура реєстрації електронного майданчика публічних закупівель є нескладною та потребує подання заявки на авторизацію майданчика з додатками та здійснення платежу, який наразі складає 51 000 (п'ятдесят одну тисяча) гривень.

Основаною вимогою до операторів електронних майданчиків публічних закупівель є комплексна система захисту інформації з підтвердженою відповідністю.

Вимоги до електронних майданчиків для підключення до системи викладені в Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків, що затверджений Постановою Кабінету міністрів України від 24 лютого 2016 року № 166 зі змінами.

Впровадження штучного інтелекту в публічні закупівлі потребує значних фінансових вкладень.

Створення або модернізація мереж для підтримки алгоритмів ШІ вимагає наявності серверів, обладнання для обробки великих даних і хмарних платформ.

Розробка індивідуальних рішень ШІ або адаптація наявних рішень до потреб телекомунікаційної системи передбачає значні витрати на інженерів, розробників та консультантів.

ШІ зокрема ті, що працюють у реальному часі, мають високе енергоспоживання, особливо при обробці даних у великих масштабах.

Постійна підтримка, оновлення та навчання моделей також вимагають значних фінансових ресурсів.

Система ProZorro, відповідно до відкритих даних належить ДП «Прозорро» яке у свою чергу повністю належить державі, тоді як електронні майданчики належать приватним юридичним особам.

Фінансові витрати за запровадження ШІ в систему ProZorro лягає на плечі держави та платників податків. Дані фінансові виклики залишаються ключовим бар'єром для впровадження ШІ в публічні закупівлі.

Мінімізувати навантаження на державний бюджет та вирішити питання можна за рахунок впровадження ШІ на електронних майданчиках публічних закупівель власниками яких є приватні підприємства, шляхом покладення обов'язку в забезпеченні наявності ШІ на електронні

майданчики та оновлення вимог до таких підприємств при отриманні останніми авторизації як електронного майданчика.

Запровадження ІІІ потребує проведення колосальної роботи та вимагає постійного удосконалення законодавства. ІІІ є важливим інструментом для мінімізації корупційних ризиків і підвищення довіри до публічних закупівель в Україні, запровадження якого можна досягнути з мінімальними вкладенням для держави.

Література:

1. Постанова Кабінету міністрів України «Про затвердження Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків» від 24 лютого 2016 року № 166, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2016-%D0%BF#Text>

2. Майданчики Prozorro, URL: <https://prozorro.gov.ua/uk/majdanchiki-prozorro>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-33>

СПЕЦИФІКА МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ НАУКОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ УКРАЇНИ

Тицька Я. О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Важливим викликом для сучасної правової доктрини є вирішення проблематики щодо динаміки та стану справ у сфері спеціальних двосторонніх договорів щодо регулювання наукового пошуку. Основними напрямками аналізу стають статистика кількості та географії відповідних договорів та аспекти мотивації укладання та реалізації угод такого виміру. Наявне визнання на доктринальному рівні двох форматів підстав мотивації укладання та реалізації спеціальних двосторонніх договорів стосовно міждержавної наукової співпраці: політичних та практичних.

До політичного виміру відносяться насамперед мотивації покращення або широкого спектру відносин, або, узагалі, встановлення хоча б якихось сталих відносин у форматі недружніх країн. Природно, що така мотивація

не сприяє власне науковій співпраці, але водночас вона може привести до виникнення двосторонніх бюрократичних інституцій у цій сфері, спрямованих насамперед на формат переговорних майданчиків.

При цьому практичні передумови двосторонніх угод стосовно міждержавної наукової співпраці мають інші виклики, а саме потребу визначення реальних пріоритетів співпраці та установ, що мають перспективу для наукової синергії; при цьому дослідники вірно відмічають, що у демократичних країнах така співпраця поміж зацікавленими науковими інституціями може відбуватися й навіпростець у науковому середовищі та не потребувати саме на міжурядові домовленості.

Критичність доктринального ставлення європейських авторів щодо питання двосторонніх угод стосовно міждержавної наукової співпраці супроводжується певним оптимізмом у вимірі впливу права та стандартів Євросоюзу на підвищення ефективності такого роду двосторонніх домовленостей на європейському просторі.

У цілому досліджені двосторонні міжурядові угоди розвинутих індустріальних країн та ЄС про науково-технічну співпрацю відрізняються доволі високим рівнем однотипності; основні відмінності такого роду договорів полягають у форматі організації двосторонньої комунікації та контролю та у форматі наявності та ступеню обмежень форм співпраці. Ці угоди, як правило не утворюють окремого формату прав та обов'язків для академічних інституцій сторін та приділяють більшу увагу аспектам інтелектуальної власності та поводження з отриманою інформацією.

Двосторонні міжурядові угоди про науково-технічну співпрацю розвинутих індустріальних країн та ЄС не надають визначення науці або науково-технічній діяльності та у більшості випадків не встановлюють перелік пріоритетних сфер наукової взаємодії.

Водночас поточні двосторонні угоди у форматі участі третіх країн у програмі «Горизонт Європи» навіть формально стають нерівноправними договорами щодо форм співпраці, але при цьому спостерігається поступове витіснення такими угодами «традиційних» двосторонніх угод про науково-технічну взаємодію на європейському просторі.

Практика активного укладання Україною двосторонніх міжурядових угод у сфері наукової та науково-технічної співпраці спостерігалася в останнє десятиріччя XX сторіччя та у перше десятиріччя XXI сторіччя й потім ці процеси істотно уповільнилися. Відповідні нормативні джерела носили або формат договорів про науково-технічне співробітництво та програм й протоколів до них, або були факультативними складовими договорів про економічну чи культурну співпрацю.

Окремий комплекс двосторонніх міжурядових угод сформувався у сфері взаємного сприяння науковій атестації та стосовно взаємного визнання наукових ступенів та звань й документів про їх присвоєння.

Для описаних видів двосторонніх угод характерним є застосування програмного регулювання та формування договірних органів координаційного та консультативного спрямування.

Основна частина наявних двосторонніх міжурядових угод у сфері наукової та науково-технічної співпраці охоплює сусідні європейські країни та більшість пострадянських держав й окремі країни Латинської Америки, Азії та Африки, серед ключових індустріальних держав світу ці угоди Україна уклала тільки з Францією. Примітною є невелика кількість міжвідомчих угод щодо науково-технічної співпраці, укладених профільним міністерством, водночас питання наукової взаємодії підіймали й у міжвідомчих договорах інші центральні органи влади України.

Варто особливо відзначити роль у механізмах наукової та науково-технічної співпраці Українського науково-технологічного центру, як наднаціональної структури, утвореній відповідно до Угоди 1993 р. між Україною, Канадою, США та Швецією.

Формування та перебування в Україні цього Центру як окремої міжурядової організації, утворило істотні перспективи, оскільки, попереву нерівноправність Угоди про Центр щодо прав та обов'язків України, цей документ утворив для України унікальну можливість мати на власній території міжнародну структуру науково-технічного співробітництва з ключовими індустріальними країнами світу, які при цьому двосторонніми угодами про науково-технічне співробітництво з Україною не уклали.

За умов відсутності укладених Україною двосторонніх угод про науково-технічне співробітництво з ключовими індустріальними країнами світу особливого значення набули й двосторонні договори України з Європейською організацією ядерних досліджень, ЄС та Євратомом.

Сьогодні відповідна євроінтеграційна діяльність України відображена в Угоді між Україною та ЄС про наукове і технологічне співробітництво 2002 р., яка періодично подовжується, та в Угоді про участь України у «Горизонт Європа» та в Програмі Євратом (2021–2025) 2021 р. Обидва цих договори є типовими для відповідної практики взаємодії ЄС з третіми країнами та вони концентрують увагу на програмній формі співпраці; при цьому такі договори самі по собі не можуть повноцінно замінити двосторонні угоди з ключовими індустріальними державами Європи.

Література:

1. Tytska Y. Challenges and paradoxes in the regulation of scientific research in the EU: a comprehensive analysis. *Amazonia Investiga*. 2024. № 13 (78). P. 81–94.
2. Tytska Y. Aspects of scientific research in universal environmental treaties: legal and economic analysis. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2024. № 10 (3). P. 318–326.

3. Tytska Y. Educational aspect in the legal regulation of scientific research in the constituent instruments of UN Specialized Agencies. *Revista Eduweb*. 2024. № 18 (3). P. 167–177.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-34>

СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВОГО СПОРУ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Фат'янов Р. О.

аспірант

*Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

Податковий спір виникає в контексті відносин між державою і платниками податків, що регулюються нормами адміністративного та податкового права. Адміністративна процедура – це сукупність дій, що вживаються органами державної влади (включаючи податкові органи) для реалізації своїх повноважень. В межах цієї процедури виникають спори між платниками податків та податковими органами щодо правильності нарахування або сплати податків. Наприклад, якщо платник податків не згоден із рішенням податкового органу, він має право оскаржити це рішення в процедурному порядку або через суд.

Конфлікт між судовим порядком та податковою процедурою може виникнути при вирішенні податкового спору, особливо у випадках, коли нормативно-правова база або процесуальні правила не чітко розмежовують межі цих заходів.

Ось кілька прикладів, де такий конфлікт може виникнути:

1. Невідповідність норм та процедур: Податкова процедура може мати свої особливі правила, що регулюють податкові перевірки, донарахування податків, стягнення боргів тощо. Адміністративна ж процедура може встановлювати загальні правила для всіх адміністративних органів. Якщо ці правила конфліктують або не узгоджуються, це може створити правову невизначеність.

2. Вибір юрисдикції: В деяких випадках може бути неясність щодо того, куди слід подавати скаргу – в адміністративний суд чи вирішувати питання через податкові органи. Це може призвести до конфлікту

юрисдикцій, де один орган може вважати, що він має право розглядати справу, тоді як інший орган може мати іншу точку зору.

3. Терміни та етапи процедури: Податкові процедури можуть мати суворі терміни для оскарження рішень, подання документів тощо. Адміністративна процедура може надавати інші терміни або процедури. Наприклад, якщо платник податків не виконав одну з вимог вчасно через різницю у підходах, це може призвести до втрати можливості оскаржити рішення.

4. Дублювання процедур: В деяких випадках платник податків може зіткнутися з необхідністю одночасно проходити дві різні процедури – адміністративну та податкову, що може призвести до дублювання дій і суперечок між різними органами.

З метою уникнення таких конфліктів, важливо мати чітке законодавче розмежування між податковими процедурами та адміністративним судочинством та забезпечувати узгодженість між ними на практиці.

Вибір між адміністративним судочинством та податковою процедурою для вирішення податкового спору залежить від конкретної ситуації, цілей платника податків та можливих наслідків. Кожен спосіб має свої переваги і недоліки.

Податкова процедура має такі *переваги*:

– Швидкість: розгляд скарги у межах податкової служби може бути швидшим, оскільки це внутрішній процес.

– Залученість фахівців: спір вирішується податковими органами, які добре розуміють специфіку податкового законодавства і можуть більш технічно підійти до вирішення питання.

– Менші витрати: процес не вимагає таких витрат, як судові збори чи витрати на адвокатів (хоча їх залучення може бути необхідним і в податковій процедурі).

Недоліки:

– Обмежена об'єктивність: податкові органи можуть бути менш нейтральними, оскільки вони самі є стороною в спорі.

– Менші шанси на успіх: якщо спір стосується значних сум, податковий орган може мати інтерес у підтримці свого початкового рішення.

Переваги вирішення податкового спору в адміністративному судочинстві:

– Незалежність: Суд є незалежним органом і може об'єктивно оцінити спір, не маючи прямого інтересу в результаті.

– Прецедентність: Рішення суду є обов'язковим для виконання, і в разі успіху платник податків може створити прецедент, яким зможуть скористатися інші платники податків.

– Повний перегляд справи: суд може розглядати не лише питання правильності застосування податкових норм, але й процедурні порушення з боку податкового органу.

Недоліки:

– Тривалість процесу: судовий процес може тривати довго, що особливо проблематично, якщо нарахована сума податку є значною і потребує сплати негайно.

– Витрати: судові витрати, включаючи оплату адвокатів, можуть бути значними.

У процесі вирішення податкових спорів важливо правильно обирати між податковою процедурою та адміністративним судочинством. Податкова процедура є доцільною, коли сума спору незначна, і існує можливість досягти компромісу з податковими органами. Також цей підхід варто розглядати, якщо час є критичним фактором, і потрібне швидке вирішення. Адміністративне судочинство, натомість, стає кращим вибором у випадках значної суми спору або коли є сумніви щодо об'єктивності податкових органів. Вона забезпечує отримання остаточного та незалежного рішення. У багатьох випадках оптимальним є комбінований підхід: спочатку можна скористатися податковою процедурою, а у випадку незадовільного результату – звернутися до адміністративного суду. Це дозволяє максимально ефективно використати переваги обох способів і зменшити ризики. Такий стратегічний підхід забезпечить швидке й об'єктивне вирішення податкових спорів.

**ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ДО СТАНДАРТІВ ПРАВА ЄС
ПОЛОЖЕНЬ ПРОЄКТУ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО
КОДЕКСУ УКРАЇНИ**

Федоренко Д. В.

здобувачка вищої освіти першого (магістерського рівня)

за спеціальністю 081 – Право

Національний університет «Чернігівська політехніка»

*Науковий керівник: **Звенигородський О. М.***

кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Адаптація національного законодавства до стандартів права Європейського Союзу (далі – ЄС) є одним із ключових завдань для України на шляху євроінтеграції. Зокрема, питання реформування кримінального законодавства України, що відображає європейські принципи правосуддя, є важливим аспектом цього процесу. Проєкт нового Кримінального кодексу України, що розробляється, має на меті не лише оновлення норм, але й їх гармонізацію з міжнародними стандартами, зокрема, стандартами права ЄС.

Після здобуття незалежності України в 1991 році, Україна розпочала процес реформування свого законодавства, включаючи кримінальне. З набуттям чинності Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році, перед Україною постало завдання приведення свого законодавства, у відповідність до стандартів права ЄС [1, с. 14]. Зокрема, це стосується не лише забезпечення прав людини та основоположних свобод, але й боротьби з корупцією, злочинністю, зміцнення незалежності судової системи, а також адаптації директив ЄС до чинного та перспективного кримінального законодавства.

Стандарти ЄС вимагають дотримання основоположних прав людини. Новий Кримінальний кодекс України повинен містити чіткі механізми, що гарантують права підозрюваних, обвинувачених та засуджених осіб. Це включає право на справедливий суд, презумпцію невинуватості, право на захист та забезпечення прозорості судового процесу. Важливим аспектом є також забезпечення прав жертв злочинів.

Європейські норми вимагають чіткого визначення злочинів та покарань. Проєкт нового Кримінального кодексу повинен включати визначення злочинів відповідно до європейських стандартів, включаючи,

але не обмежуючись, корупцією, організованою злочинністю та тероризмом. Це передбачає перегляд і, можливо, зміни існуючих норм, щоб уникнути прогалин у правовому регулюванні, колізій та неоднозначностей у нормативних визначеннях [2].

Адаптація кримінального процесу до стандартів права ЄС є також важливим аспектом, що супроводжує реформування кримінального законодавства України. Він включає впровадження таких принципів, як змагальність сторін, забезпечення адвокатського захисту, право на апеляцію та забезпечення незалежності суддів. Принципи прозорості та доступності судового процесу повинні стати основою для змін у Кримінальному процесуальному кодексі України, що підвищить довіру суспільства до правосуддя.

Адаптація до стандартів права ЄС передбачає також активну співпрацю з європейськими установами, такими як Європейський суд з прав людини та Європейська прокуратура. Важливо забезпечити механізми, які дозволять Україні не лише запозичувати позитивний досвід, а й долучатися до обміну інформацією та спільних ініціатив у боротьбі зі злочинністю.

Відтак, Україні необхідно адаптувати як чинне кримінальне законодавство, так і проєкт нового Кримінального кодексу до норм ЄС. Процес адаптації, ймовірно, буде включати такі етапи: 1) усі відповідні акти ЄС будуть чітко визначені та офіційно перекладені українською мовою; 2) Україні буде встановлено терміни для прийняття та впровадження законів і підзаконних актів, необхідних для виконання кожного відповідного акта ЄС; 3) Міністерство юстиції сформує тематичні робочі групи для розробки змін до Кримінального кодексу; 4) Україна буде повідомляти Європейську Комісію про впровадження згаданих законів і підзаконних актів; 5) згодом відбудуватиметься моніторинг виконання [3, с. 88].

Отож, адаптація положень Проєкту нового Кримінального кодексу України до стандартів права ЄС є важливим етапом на шляху інтеграції України до європейської спільноти. Незважаючи на численні виклики, успішна імплементація цих стандартів може суттєво поліпшити кримінальне правосуддя в Україні, забезпечити дотримання прав людини та посилити верховенство права. Важливо, щоб усі зацікавлені сторони – законодавці, правозахисники, судді та адвокати – активно долучалися до цього процесу, аби забезпечити ефективну реалізацію європейських норм у національному законодавстві.

Література:

1. Хавронюк М. І. Забезпечення прав людини як найвищої соціальної цінності в проєкті нового Кримінального кодексу України. *Проєкт нового Кримінального кодексу України у вимірі верховенства права* : матеріали

сателіт. заходу в рамках V Харків. міжнар. юрид. форуму, м. Харків, 21 верес. 2021 р. / редкол.: Ю. В. Баулін, Ю. А. Пономаренко, І. А. Вишневська. Харків : Право, 2022. С. 13–16.

2. Проблеми адаптації положень загальної частини чинного та перспективного кримінального законодавства України до кримінального права ЄС. 2022. URL: <https://pravo.org.ua/blogs/problemu-adaptatsiyi-polozhen-zagalnoyi-chastyny-chynnogo-ta-perspektyvnogo-kryminalnogo-zakonodavstva-ukrayiny-do-kryminalnogo-prava-yes/#link4>

3. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення : монографія / Андрушко П. П., Бакумов О. С., Баулін Ю. В., Бурдін В. М., Вишневська І. А., Горох О. П., Гуторова Н. О., Марчук Н. О., Навроцький В. О., Пономаренко Ю. А., Стрельцов Є. Л., Хавронюк М. І. / за заг. ред. Ю. В. Бауліна, М. І. Хавронюка. Київ : ВАПЕ. 2024. 494 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-36>

ПРАВОВА СВІДОМІСТЬ ПІДЛІТКІВ: СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ ТА РОЛЬ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ЇЇ ФОРМУВАННІ

Шелих А. А.

*аспірант кафедри теорії та історії права та держави
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Сучасна Україна переживає надзвичайно складний етап становлення як потужної європейської країни. Однак, не зважаючи на те, що повномасштабна війна досі триває, ми вже зараз повинні розробляти концепцію розвитку України у післявоєнний період. Це життєво необхідно для збереження і посилення існуючої динаміки позитивних змін у різних сферах суспільних відносин. Ключовим елементом в згаданій концепції розвитку має стати формування нового покоління громадян, яке на основі здобутків державного будівництва забезпечить подальший розвиток України.

На нашу думку, основним суб'єктом і одночасно засобом формування нового покоління громадян є шкільна освіта. Це, у свою чергу, обумовлює значну наукову актуалізацію проблематики вдосконалення існуючих та розробки нових підходів і освітніх програм, що впроваджуються у вітчизняній шкільній освіті. Зокрема, подальшого наукового аналізу

потребує проблема неякісної правової освіти підлітків у шкільних освітніх закладах. На сучасному етапі, на превеликий жаль, підлітки не отримують достатнього обсягу теоретико-практичних юридичних знань для формування належного рівня правосвідомості.

В цій науковій публікації ми дослідимо результати проведеного нами соціологічного опитування школярів 9–11 класів, в одному із закладів шкільної освіти, а також більш детально розкриємо роль шкільної освіти у формуванні свідомих громадян України з високим рівнем правосвідомості.

Проблематика правосвідомості різних груп населення досліджувалася в працях таких вчених, як Л.М. Герасіна, О.Г. Данильян, О.П. Дзьобань, М.П. Требіна, А.П. Гетьман, С.І. Максимов та ін. Однак, навіть враховуючи значний внесок зазначених вчених у розробку проблеми, все ж існують важливі аспекти проблеми правової освіти підлітків, які все ще не отримали самостійної наукової уваги.

На нашу думку, здійснення якісного наукового дослідження означеної проблеми потребує обґрунтування визначення такої категорії як правова свідомість, яка буде покладена в основу нашого дослідження обраної проблеми. В попередніх публікаціях нами вже було запропоновано власне розуміння поняття правової свідомості. На наше переконання, правосвідомість – це не просто сукупність різних елементів, це складний механізм, що є засобом сприйняття правової дійсності, тобто це певний фільтр, через який просочується інформація про право і в залежності від «матеріалу», з якого він вкладений, інформація відображається у свідомості людини тим чи іншим чином (повага до права або правовий нігілізм). Під «матеріалом» ми маємо на увазі правові знання, різні емоції, уявлення, ідеї, переконання. В залежності від наявності чи відсутності правових знань, характеру емоцій і переконань (позитивних або негативних), пов'язаних з правом, правова дійсність по-різному буде відображатися у свідомості людини, а це, відповідно, сформує різне ставлення до права і спричинить різні поведінкові форми у юридично значущих ситуаціях [1, с. 18–19]. Правосвідомість є складним механізмом, структурним елементом свідомості людини, що відповідає за сприйняття правової дійсності. У зв'язку з цим з метою підвищення рівня правосвідомості громадян необхідно застосовувати послідовний і комплексний підхід, важливо розпочинати процес формування належного рівня правосвідомості громадян з підліткового віку, використовуючи як базу заклади шкільної освіти.

Як зазначає в одній із своїх робіт Дідик Н.М., саме в підлітковому віці спостерігається різкий перехід від фрагментарного і недостатньо чіткого бачення себе до відносного повної, всезагальної «Я концепції». Для підлітка характерно набуття самостійності, соціальної зрілості, визначення

свого місця в житті, активні спроби до зайняття нової соціальної позиції, усвідомлення ним свого «Я» і ствердження у дорослому світі [2]. Тобто саме в підлітковий період відбуваються основні процеси становлення свідомості людини, а відтак для формування нового покоління громадян, необхідно задати правильний вектор такого становлення.

З метою формування уявлення про рівень правосвідомості сучасних підлітків, визначення ступеню їх зацікавленості у збільшенні акценту шкільної освіти на отримання правових знань, нами було проведене соціологічне опитування учнів 9–11 класів на базі Гадяцького опорного лицю імені Лесі Українки.

Спочатку респондентам було запропоновано надати відповідь на питання, яке має фундаментальне значення для правильного розвитку правосвідомості, а саме що таке право. В результаті ми отримали наступні статистичні дані. 51% підлітків зазначили, що право це система норм призначена для врегулювання суспільних відносин. Ми вважаємо, що дане розуміння права хоч і в загальному вигляді, але відображає його сутність й основну цінність. Тому ми оцінюємо отриманий результат з позитивної точки зору, оскільки підлітки мають фундамент для подальшого розвитку правосвідомості. Однак, на жаль, розуміння дійсної сутності права мають лише половина опитаних підлітків.

З метою оцінки ставлення до закону, усвідомлення його значення для забезпечення правопорядку, респондентам було поставлене питання що таке закон. 43% опитаних зазначили, що закон це нормативно-правовий акт, прийнятий законодавчим органом і призначений для підтримання порядку та безпеки у суспільстві; 38% респондентів визначили закон як правила поведінки, які обов'язково потрібно дотримуватися задля уникнення хаосу в суспільстві. Можемо зробити висновок, що більшість респондентів усвідомлюють роль закону як засобу забезпечення правопорядку у суспільстві. Окремо варто зазначити, що нашу увагу привернуло розуміння закону як інструменту, призначеного для уникнення хаосу в суспільстві. Дійсно закон виконує важливу функцію у процесі упорядкування суспільних відносин, але поряд з цим закон є нормативною основою більш широкого поняття правового регулювання.

З метою виявлення напрямків вдосконалення шкільної освіти, респондентам було запропоновано надати відповідь на питання, чи потрібні юридичні знання для повсякденного життя. 94% опитуваних вказали, що знання в юридичній сфері дійсно корисні для повсякденного життя, що засвідчує актуальність проблеми забезпечення якісної правової освіти в рамках шкільної освіти підлітків. Також учням було поставлене питання, які саме юридичні знання вони б хотіли отримати в школі. 89% опитуваних зазначили про бажання отримувати юридичні знання, які зможуть застосувати в реальних життєвих ситуаціях (влаштування

на роботу, купівля-продаж товарів чи певного майна, кредитні відносини, відшкодування завданої шкоди тощо). Аналізуючи відповіді на дане питання, ми можемо дійти обґрунтованого висновку про зацікавленість підлітків в отриманні практичних юридичних знань і бажання керуватися цими знаннями в повсякденному житті. На нашу, думку вказана зацікавленість стане основою для розвитку правосвідомості підлітків і формування свідомих громадян.

У свою чергу, первинне формування правосвідомості підлітків відбувається в процесі їх соціалізації. Основним фактором формування правосвідомості й правової культури у процесі соціалізації особистості виступає соціальне середовище, з яким взаємодіє людина. Поряд з цим на формування ціннісних правових настанов і правової поведінки індивіда в суспільстві значно впливають конкретні події, соціальні явища [3, с. 58–59]. Аналізуючи вищенаведений фактор формування правосвідомості і правової культури, ми повинні враховувати, що шкільний соціум спричиняє суттєвий вплив на становлення підлітків як дорослих свідомих особистостей. Тому завданням шкільної освіти має бути створення «сприятливого» для розвитку правосвідомості соціального середовища, що в свою чергу можна досягти перебудовою освітніх програм.

Підсумовуючи, справедливо зазначити, що школа має можливість закласти усвідомлення цінності права та сформувати уявлення про моделі правової поведінки в різних життєвих ситуаціях. В подальшому, застосовуючи отримані правові знання в соціальній практиці, підлітки усвідомлять їх цінність, результатом чого стане бажання поглиблювати свої знання у сфері права. У свою чергу, наведені результати соціологічного опитування засвідчують необхідність дослідження факторів формування правосвідомості індивіда з метою подальшого впровадження результатів наукових досліджень до шкільних освітніх програм.

Література:

1. Шелих А. А. Правосвідомість: доктринальні підходи до розуміння. *Прикарпатський юридичний вісник* : збірник наукових праць. О. : Гельветика, 2019. Випуск 2(27). С. 14–20.
2. Дідик М. В. Особливості становлення самосвідомості у підлітків із порушеннями звуковимови. *Психологічний часопис: науковий журнал*, 2018. № 10, С. 11.
3. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / А. П. Гетьман, Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян та ін. ; за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Х. : Право, 2010. 368 с.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА В СФЕРІ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА: ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Яковенков С. С.

*аспірант за спеціальністю 081 – Право
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Розвиток малого та середнього бізнесу (МСБ) є важливим аспектом національної економічної стратегії. В Україні, з урахуванням особливостей внутрішніх та зовнішніх викликів, зокрема воєнного конфлікту, держава зосередила свої зусилля на підтримці МСБ за допомогою ряду правових інструментів. Ці заходи мають на меті не тільки забезпечення виживання існуючих підприємств, але й стимулювання їх розвитку і зростання. Правова підтримка, зокрема, включає спрощення бюрократичних процедур, адаптацію податкових систем під потреби часу та введення програм фінансової допомоги. Ефективність цих правових інструментів є важливою для забезпечення сталого економічного розвитку країни. Аналіз такої ефективності вимагає уваги до деталей впроваджених заходів, оцінки їх впливу на бізнес-середовище та здатності адаптуватися до змінних умов економічної та політичної дійсності.

У період війни було спрощено процедуру реєстрації ФОП та юридичних осіб. Тепер підприємці можуть реєструвати свої підприємства дистанційно без нотаріального засвідчення підписів, що знижує адміністративний тиск та сприяє більшій гнучкості ведення бізнесу [1].

Закони «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» № 2118-IX [2], Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану № 2120-IX [3], та Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану № 2173-IX [4] внесли зміни в Податковий кодекс, які включають особливості оподаткування під час воєнного стану. Зокрема, це стосується можливості переходу на третю групу єдиного податку зі ставкою 2% та звільнення від сплати ЄСВ за мобілізованих працівників. Такі заходи мають на меті зменшити фінансовий тягар на підприємства та сприяти їх виживанню та розвитку [5].

Уряд ініціював програми, такі як релокація підприємств і «Доступні кредити 5–7–9%», що надають фінансову підтримку та сприяють переходу виробничих потужностей до безпечних регіонів. Крім того, збільшення максимальної суми кредитів до 60 млн грн та можливість отримання кредитів під 0% відсотків протягом певного періоду створює додаткові стимули для розвитку та відновлення бізнесу [6; 7].

Незважаючи на велику кількість ініціатив, не всі з них виявилися однаково ефективними. Програма «Доступні кредити 5–7–9%», наприклад, не змогла задовольнити потреби новостворених підприємств через певні адміністративні та фінансові бар'єри. З іншого боку, програми релокації та пільгове кредитування стали значною підтримкою для тих підприємств, що вже мали стійку ринкову позицію [6].

Державна підтримка малого і середнього підприємництва в Україні охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на створення сприятливих правових, економічних та організаційних умов для розвитку бізнесу. Ці заходи включають стимули та інструменти, які держава надає фізичним та юридичним особам, що здійснюють підприємницьку діяльність. Політика підтримки реалізується на різних рівнях управління, від державного до муніципального [8].

Основні інструменти підтримки бізнесу включають різноманітні дії, проекти та рішення, які сприяють підвищенню доходів підприємців, зниженню їх витрат, вирішенню проблем і збільшенню ресурсів. Зокрема, це може включати організацію тематичних фестивалів, ярмарок, виставок, розвиток фуд-туризму, інтернет-торгівлю продукцією місцевих виробників, а також інформаційні кампанії та відшкодування витрат за участь у виставках [9].

Співпраця між підприємцями також є важливим аспектом, що включає маркетингові та виробничі кооперативи, бізнес-об'єднання, кластери, стратегічні сесії, а також бізнес-форуми і конференції [10].

Консультаційні та навчальні заходи теж є ключовими, включаючи ваучери на консалтинг, організацію майстер-класів, семінарів, бізнес-візитів і тури, а також створення бізнес-інкубаторів та центрів підтримки підприємництва.

Вдосконалення бізнес-інфраструктури включає облаштування інфраструктурних об'єктів, забезпечення доступності до Інтернету, а також розвиток коворкінгів та бізнес-хабів [11]. Доступ до фінансів сприяється через гранти, зниження податкових ставок та партнерства з фінансовими установами [12].

Регуляторне середовище та адміністративні послуги також покращуються через аудит та оптимізацію регуляторних актів, ефективну роботу ЦНАП і інших служб, а також через відкриті зустрічі з бізнес-спільнотою.

Крім того, розвиток людського капіталу та поліпшення умов життя включають профорієнтацію, молодіжні проекти, співпрацю з рекрутинговими агенціями і курси перекваліфікації [13]. Розвиток бізнес-іміджу громади включає медіацію конфліктів, соціальну рекламу і подяки за досягнення.

Ці розроблені підходи та інструменти є результатом систематичного аналізу наукових напрацювань та практичних кейсів, що сприяє формуванню рекомендацій для ефективної підтримки розвитку малого і середнього підприємництва в контексті сучасних викликів.

Національна політика у сфері МСБ зосереджена на стабілізації економіки та адаптації до непередбачуваних викликів сучасності, як воєнний стан. Запроваджені правові інструменти, спрямовані на спрощення адміністративних процесів, зменшення податкового тягаря, а також на стимулювання фінансування та релокації бізнесів до безпечних регіонів, забезпечили необхідну підтримку для виживання та розвитку підприємств. Водночас, ці заходи допомогли зберегти робочі місця та стимулювати економічну активність у менш захищених сегментах населення, демонструючи здатність держави реагувати на потреби суспільства.

Проте, попри відчутний позитивний вплив, не всі інструменти державної підтримки виявилися однаково ефективними. Певні програми, хоч і були націлені на широке коло підприємців, стикалися з адміністративними перешкодами та не в повній мірі задовольнили потреби бізнесу, особливо новостворених компаній. Така ситуація вказує на необхідність подальшого аналізу та оптимізації правових рамок, з метою підвищення гнучкості, доступності та цілеспрямованості втручань у підтримку малого та середнього бізнесу.

Література:

1. Дослідження Keep Going: нагальні потреби підприємців під час війни URL: <https://rau.ua/novyni/potrebi-pidpriemciv-keepgoing/>

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного [...] Закон України від 03.03.2022 № 2118-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного [...] Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text>

5. Підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/221573.html>

6. Огляд інструментів підтримки бізнесу в період дії воєнного стану в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymkybiznesu-v-period-diyi-voyennoho-stanu-v>
<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/instrumenty-pidtrymky-biznesu-v-period-voyennoho-stanu-v-ukrayini-hruden>

7. Програма релокації: 761 підприємство переміщено в більш безпечні регіони. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii>

8. Стешенко О. О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 3. С. 82–88.

9. Красносова О. М., Харченко Р. В. Інструментарій державної політики у сфері підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу. *Проблеми економіки*. 2020. № 4. С. 42–47.

10. Піхняк Т. А. Державна регіональна політика – стратегія розвитку. *Стратегія розвитку*. 2019. № 12. С. 8–14.

11. Інституції, що забезпечують підтримку підприємництва. Міністерство економіки України: веб-сайт. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=9e09cb5a-4c6e-4bc2-8445-4a4e1ebdbd76&title=Institutsii-SchoZabezpechuiutPidtrimkuInnovatsiinoiDiialnosti>

12. Бізнес у фокусі Європейського Союзу та Фонду розвитку підприємництва: що вдалося зробити? Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/msp/2021/08/16/676867/>

13. Кміть В. М., Падура А. В. Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва. *Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Вип. 7. С. 14–17.

НАПРЯМ 2. МЕНЕДЖМЕНТ. ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА ТА ТУРИЗМ

УДК 332.6

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-38>

ТЕХНОЛОГІЇ РЕЗЕРВНОГО ЖИВЛЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНО- РОЗВАЖАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бринзило А. В.

*здобувач 2 курсу освітньо-наукової програми 073 – Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: **Нестерова К. С.**
кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Енергетична безпека є однією з ключових умов стабільного функціонування торговельно-розважальних центрів, особливо в умовах кризових ситуацій, таких як блекаути чи воєнний стан. Сучасні технології резервного живлення сприяють підвищенню енергетичної автономності комерційної нерухомості та зниженню залежності від централізованого електропостачання. Найбільш поширеною практикою спрямованою на підвищення енергоефективності є встановлення сонячних електростанцій, систем накопичення енергії та дизель-генераторів. Розміщення сонячних панелей на дахах торгових центрів здатне покривати до 40% річного енергоспоживання, тоді як акумуляторні системи дозволяють забезпечити безперебійне енергопостачання до 8 годин після відключення зовнішньої енергосистеми. Крім того, інтеграція відновлювальних джерел енергії та дизельних генераторів дозволяє суттєво зменшити викиди CO₂, знизити витрати на електроенергію та покращити стійкість інфраструктури. Розроблені рішення можуть бути адаптовані до різних географічних і кліматичних умов, сприяючи їхньому поширенню як в Україні так і в країнах із підвищеними ризиками та подібними енергетичними викликами.

Енергетична стійкість торгових центрів є важливим чинником їхньої здатності підтримувати безперебійну діяльність навіть за умов криз. Торговельно-розважальні центри виконують не лише комерційну, а й соціальну функцію, забезпечуючи місця для відпочинку, зустрічей, дозвілля, а в умовах воєнного стану вони виконують роль центрів

незламності забезпечуючи відвідувачів електроенергією для зарядки пристроїв, гарячим харчуванням тощо. Відтак, їхня енергетична автономність має важливе значення. Високе енергоспоживання, пов'язане з роботою систем кондиціонування, освітлення, вентиляції та іншого обладнання, робить ці об'єкти особливо вразливими до відключень електропостачання.

В умовах воєнного стану чи масових блекаутів торгові центри потребують стійких систем резервного живлення, які здатні забезпечити їхню автономну роботу. У дослідженні Дж. Маркусі [1] зазначено, що технології резервного живлення, такі як сонячні електростанції, акумулятори та дизель-генератори, є ключовими для забезпечення стабільної роботи інфраструктури під час надзвичайних ситуацій. Робота Р. Такахаші [2] підкреслює, що сонячні панелі, якщо їх правильно розмістити на дахах або фасадах будівель, можуть значно знизити залежність торгових центрів від зовнішніх джерел енергії. Проте для максимального ефекту необхідне точне проектування та оптимізація енергетичної інфраструктури.

Я. Ліу [3] відзначає, що розміщення систем резервного живлення у великих комерційних об'єктах, таких як торгові центри, потребує окремого вивчення, оскільки специфіка їх використання відрізняється від типових житлових або промислових об'єктів.

Комбіновані системи, що включають сонячні панелі, акумулятори та дизельні генератори, дозволяють досягти оптимального балансу між економічністю, надійністю та екологічністю. Такі системи мають переваги у гнучкості та стабільності енергопостачання та здатні підтримувати роботу критично важливих систем торговельно-розважальних центрів протягом тривалих періодів (до 18–20 годин) завдяки використанню всіх джерел резервного живлення, забезпечуючи економію пального та скорочення викидів забруднюючих речовин порівняно з виключно генераторною системою.

Подальші дослідження мають зосередитися на вивченні ефективності впровадження альтернативних джерел енергії, таких як вітрові турбіни, для покращення генерації енергії в різних умовах.

Література:

1. Marqusee, J., & Jenket, D. Reliability of emergency and standby diesel generators: Impact on energy resiliency solutions. *Applied Energy*. 2020. Vol. 268, 114918. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S030626192030430X?via%3Dihub> (дата звернення 02/12/2024 р.).

2. Takahashi, R., Umemura, A. and Tamura, J. Stability Enhancement of Small-Scale Power Grid with Renewable Power Sources by Variable Speed Diesel Power Plant. *Journal of Power and Energy Engineering*. 2020 Vol. 8,

№ 3. URL: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=99103>
(дата звернення 01/12/2024 р.).

3. Liu, Y., Zhang, R., Wang, J., & Wang, Y. Current and future lithium-ion battery manufacturing. *iScience*. 2021. Vol. 24, issue 4. URL: [https://www.cell.com/iscience/fulltext/S2589-0042\(21\)00300-X?_returnURL=https%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS258900422100300X%3Fshowall%3Dtrue](https://www.cell.com/iscience/fulltext/S2589-0042(21)00300-X?_returnURL=https%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS258900422100300X%3Fshowall%3Dtrue) (дата звернення 02/12/2024 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-39>

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: ПРИКЛАД РЕКЛАМНОЇ КАМПАНІЇ

Ковтун О. О.

*здобувач вищої освіти третього рівня (доктора філософії)
за спеціальністю 073 – Менеджмент*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий кривник: **Каламан О. Б.***

доктор економічних наук, доцент,

професор кафедри менеджменту,

завідувачка кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Прийняття управлінських рішень за умови невизначеності є важливим викликом для сучасного менеджменту. Байєсівська теорія імовірностей забезпечує інструмент для інтеграції наявних даних і поступового їх уточнення. У дослідженні продемонстровано, як можна застосувати такий метод для вибору оптимальної рекламної платформи з урахуванням визначених критеріїв успіху. Байєсівський підхід – це спосіб оновлення відомостей або імовірностей на основі нової інформації. Його основна ідея полягає в тому, щоб відштовхнутись від початкових припущень (апріорних імовірностей) і поступово їх уточнювати, враховуючи нові спостереження чи дані (умовні імовірності).

Цей підхід дозволяє інтегрувати минулий досвід та поточну інформацію в єдину модель, яка допомагає приймати обґрунтовані рішення навіть за умов невизначеності. Байєсівська теорія знаходить застосування в менеджменті, медицині, маркетингу, фінансах та багатьох інших галузях, де критично важливо адаптуватися до змін і враховувати наявні дані для прогнозування.

Припустимо, що перед значною інвестицією в рекламу ми вирішили запуснути тестову кампанію на двох платформах (Facebook і Google Ads) з однаковим бюджетом (100 USD), у нас немає наявної статистики успішності по аналогам кампаній, також визначили для себе що кампанія вважається успішною, якщо коефіцієнт конверсій (Conversion Rate CR) $\geq 5\%$. Це забезпечить нам основу для оцінки ефективності кожної платформи за результатами тесту та аналізу ключових метрик. Обидві платформи дали такі добові результати (таблиця 1, наблиця 2).

Таблиця 1

Результати тестової кампанії, показники

Тип показника	Facebook Ads	Google Ads
Покази оголошення:	1000	800
Кліки:	60	40
Конверсії:	5	4

Таблиця 2

Розрахунок основних метрик тестової кампанії

Метрика	Показник Facebook Ads	Показник Google Ads	Розшифровка	Формула
CTR (%)	6,0	5,0	Click-Through Rate показує частку кліків від загальної кількості показів	$CTR = (\text{Кліки} / \text{Покази}) \times 100\%$ (1)
CPC (USD)	1,67	2,5	Вартість одного кліку (Cost Per Click) оцінює витрати на залучення одного користувача	$CPC = \text{Витрати} / \text{Кліки}$ (2)
CPA (USD)	20	25	Вартість залучення клієнта (Cost Per Acquisition) визначає середню ціну однієї конверсії	$CPA = \text{Витрати} / \text{Конверсії}$ (3)
CR (%)	8,33	10,00	Коефіцієнт конверсій (Conversion Rate) оцінює відсоток користувачів, які виконали бажану дію	$CR = (\text{Конверсії} / \text{Кліки}) \times 100\%$ (4)
ROI (%)	50,0	20,0	Рентабельність інвестицій (Return on Investment) показує дохідність кампанії	$ROI = ((\text{Прибуток} - \text{Витрати}) / \text{Витрати}) \times 100\%$ (5)

ROI розраховано на основі прибутку з кожної конверсії 30 USD за одну.

Facebook Ads: CPA = 20 USD; загальний прибуток = $5 \times 30 = 150$ USD, (6)

$$ROI_{FB} = \frac{150-100}{100} \times 100\% = 50\%, \quad (7)$$

Google Ads: CPA = 25 USD; загальний прибуток = $4 \times 30 = 120$ USD, (8)

$$ROI_G = \frac{120-100}{100} \times 100\% = 20\%, \quad (9)$$

Формула Байеса:	$P(H E) = \frac{P(E H) \cdot P(H)}{P(E)}$	(10)	
де:	$P(H)$ –	Апріорна імовірність, тобто імовірність, що Facebook Ads або Google Ads буде успішною, до того як ми врахували результати тестової кампанії. В нашому випадку ми прийняли імовірність як рівнозначну $P(H_{FB}) = P(H_G) = 0,5$	(11)
	$P(E H)$ –	Умовна імовірність, тобто імовірність отримати спостережувані результати E за умови, що платформа є успішною H. Ми прийняли $P(E H)$ на основі коефіцієнта конверсії CR (4) тестової кампанії для Facebook Ads або Google Ads відповідно: $P(E H_{FB}) = 0,083, P(E H_G) = 0,1$	(12)
	$P(E)$ –	Загальна імовірність результатів, тобто імовірність отримати спостережувані дані E незалежно від платформи. Обчислимо як сума добутків умовних імовірностей $P(E H)$ на апіорні імовірності $P(H)$: $P(E) = P(E H_{FB}) \cdot P(H_{FB}) + P(E H_G) \cdot P(H_G)$ Для нашого прикладу розрахунок буде: $P(E) = (0,083 \cdot 0,5) + (0,1 \cdot 0,5) = 0,0915$	(13)
	$P(H E)$ –	Апостеріорна імовірність успіху конкретної платформи, тобто оновлена імовірність того, що платформа буде успішною H, з урахуванням результатів тестової кампанії E. Таким чином, Апостеріор для Facebook: $P(H_{FB} E) = \frac{0,083 \cdot 0,5}{0,0915} \approx 0,454$ Апостеріор для Google ads: $P(H_G E) = \frac{0,1 \cdot 0,5}{0,0915} \approx 0,546$	(14) (15)

Оновлені апостеріорні імовірності показують, що Google Ads має більший шанс успіху ($P(H_G|E) = 54,6\%$) (15), тоді як Facebook Ads демонструє нижчий шанс ($P(H_{FB}|E) = 45,4\%$) (14). З урахуванням цього Google Ads може бути основною платформою для кампаній.

Однак рішення також може залежати і від мети. Якщо мета – масштабування кампанії та довгострокова ефективність, ймовірно, варто обрати Google Ads з його вищим CR (CR = 10%) (4). В іншому випадку, якщо мета – максимізація ROI у короткостроковій перспективі, тоді варто розглянути Facebook Ads (ROI = 50%) (5). Або можливо застосувати хедж – розподіл бюджету пропорційно до апостеріорних ймовірностей, а саме: 54,6% бюджету на Google Ads (враховуючи більший шанс успіху), 45,4% бюджету на Facebook для додаткового тестування. Останній підхід дозволяє збалансувати ризики й отримати вигоду з обох платформ. Але незважаючи на вищезазначене, Байєсівський підхід вимагає постійного оновлення імовірностей ($P(H|E)$) (13, 14). Також, важливо вести статистику успішності кампаній $P(H)$ (11) для більшої точності розрахунків.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-40>

УПРАВЛІННЯ ЧЕРЕЗ ЧИННИКИ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Мельщик Є. М.

здобувачка вищої освіти 2 курсу першого (бакалаврського) рівня

за спеціальністю 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Лебедева Н. А.

доцент кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Неформальне навчання набуває все більшого значення в сучасному суспільстві, що швидко змінюється. Враховуючи динамічні потреби ринку праці, діджиталізацію та глобалізацію, нові знання та навички можна здобувати поза межами закладів формальної освіти. Оскільки професійні кваліфікації швидко змінюються, неформальне навчання допомагає фахівцям залишатися конкурентоспроможними та забезпечувати безперервність особистого та професійного розвитку. Цей тип навчання є гнучкою альтернативою традиційним освітнім підходам, які зосереджені

на практичному досвіді, індивідуальних потребах та автономії учня. Його інноваційність полягає у використанні цифрових платформ, інтерактивних методів навчання, гейміфікації та персоналізованих підходів. Такі методи заохочують незалежне мислення, підвищують мотивацію та сприяють швидкому засвоєнню знань. Подальші дослідження на цю тему допоможуть визначити, яке лементине формальної освіти сприяють розвитку лідерських навичок, інноваційних підходів до вирішення проблем та ефективному управлінню ресурсами.

Неформальна освіта є важливим елементом сучасної освітньої екосистеми та сприяє розвитку індивідуальної компетентності, професійних навичок та громадянської відповідальності. З огляду на її зростаючу роль у суспільстві, дослідження управління цим процесом є особливо важливими. У літературі неформальну освіту визначають як навчання, що відбувається поза системою формальної освіти, переважно через тренінги, майстер-класи, семінари та самоосвіту; Зязюн І. А. [1] зазначає, що вона орієнтована на гнучкість, особистісний підхід та практичне застосування знань. Неформальна освіта швидко реагує на запити ринку праці та сприяє розвитку таких компетентностей, як критичне мислення, робота в команді та лідерство; Ковальчук Т. П. [2] підкреслює її важливість для безперервного професійного розвитку; Попова Л. О. [3] вважає, що управління неформальною освітою базується на створенні умов для її доступності, розробці навчальних програм, співпраці між зацікавленими сторонами та моніторингу результатів навчання. Зокрема, на важливості партнерства між громадськими організаціями, навчальними закладами та бізнесом наголошує Бондаренко О. В. [4], яка зазначає, що для управління процесом можна ефективно використовувати сучасні інформаційні технології, зокрема платформи онлайн-навчання, мобільні додатки та соціальні мережі. Вони допомагають залучити більше учасників та підвищити якість навчання.

Мета дослідження полягає в аналізі впливу чинників неформальної освіти на процес управління освітніми та соціальними інститутами, виявленні ефективних методів інтеграції неформальних освітніх практик у системи управління для розвитку критичного мислення, соціальних навичок і лідерських якостей у сучасному суспільстві.

Дослідження показують, що неформальна освіта сприяє розвитку життєвих навичок, таких як критичне мислення, креативність та емоційний інтелект. Вона також є практичною та інтерактивною, що підвищує мотивацію до навчання. Наприклад, теорія само організованого навчання Сугата Мітра підкреслює, що індивідуальна ініціатива в навчанні є навіть більш ефективною, ніж формальні структури. Таким чином, неформальна освіта є важливою складовою сучасного освітнього середовища і сприяє не

лише професійному розвитку, а й загальній соціальній згуртованості особистості.

Феномен неформальної освіти існував задовго до появи формальних освітніх систем. Його витoki сягають раних суспільств, де навчання відбувалося через передачу знань, навичок і традицій від старших поколінь до молодших у неформальній обстановці. Мисливство, землеробство, ремесла та соціальні навички передавалися через усний та практичний досвід без чітко структурованої системи.

У стародавніх культурах, таких як Греція, Рим і Китай, елементи неформальної освіти з'явилися у формі дискусій, філософських діалогів і навчання (наприклад, сократівські методи навчання). У той же час неформальна освіта набула поширення в середньовічній Європі через ремісничі майстерні, які забезпечували практичну підготовку через учнівство. З розвитком просвітницької думки почали виникати неформальні освітні рухи, такі як літературні салони, інтелектуальні клуби та дискусійні товариства. Вони заохочували самоосвіту через обговорення наукових ідей та політичних концепцій. Під час промислової революції роль неформальної освіти зросла завдяки швидкому розвитку міст і появі нових професій. Публічні бібліотеки, робітничі школи та освітні асоціації стали центрами неформальної освіти для робітничого та середнього класів. Особливе значення мало створення таких організацій, як «публічні будинки» у Скандинавії та Великій Британії, які надавали освітні можливості для дорослих. У середині 20-го століття ЮНЕСКО та інші міжнародні організації вперше почали визнавати важливість неформальної освіти в 1960-х і 1970-х. Термін «неформальна освіта» почали використовувати для позначення навчання за межами шкільної системи. Цей підхід був розроблений для заповнення прогалин у доступі до формальної освіти в країнах, що розвиваються.

Сучасний розвиток неформальної освіти пов'язаний зі стрімким розвитком цифрових технологій. Онлайн-курси, навчальні платформи (Coursera, Khan Academy, Udemu) та соціальні мережі зробили доступ до знань універсальним. Цей вид освіти став важливим інструментом для тих, хто хоче постійно оновлювати свої знання та компетенції у світі, що швидко змінюється. Таким чином, неформальна освіта має довгу історію, що відображає еволюцію людських суспільств та їх адаптацію до змін. Сьогодні вона є важливою складовою навчання впродовж життя, забезпечуючи доступ до інформації в будь-який час і в будь-якому місці.

Професійний успіх все більше залежить від гармонійного поєднання двох компетенцій: «м'яких» і «твердих» навичок. Тверді навички (Hard skills) – це конкретні, вимірювані знання та вміння, які можна набути через формальну освіту та досвід роботи, наприклад, програмування, іноземні мови, маркетинг, управління проектами та фінансовий аналіз. М'які

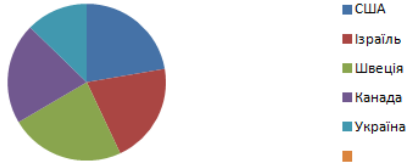
навички (Soft skills) стосуються соціальних, емоційних, комунікативних та управлінських компетенцій, таких як робота в команді, лідерство, критичне мислення та емоційний інтелект. У цьому контексті неформальна освіта дозволяє швидко адаптувати зміст навчання до змін на ринку праці та індивідуальних потреб.

Переваги розвитку «м'яких» і «твердих» навичок через неформальну освіту є особистими, організаційними та соціальними. Індивідуальні вигоди включають підвищення індивідуальної конкурентоспроможності на ринку, розширення кар'єрних можливостей завдяки підвищенню технічної та соціальної компетентності, а також розширення професійних зв'язків завдяки контактам з місцевою громадою. Організаційні вигоди включають більш ефективну командну роботу, зниження вартості входження на ринок завдяки здатності нових працівників до самостійного навчання, а також можливість виконувати проектну роботу, використовуючи нові технічні знання та розвинуте критичне мислення. Соціальні вигоди включають розвиток економіки знань, де якість людського капіталу є важливим фактором зростання, зниження рівня безробіття завдяки підвищенню здатності працівників адаптуватися до сучасних викликів, а також соціальну стабільність і процвітання завдяки формуванню компетентних і відповідальних громадян. Таким чином, неформальна освіта створює сприятливі умови для розвитку як «твердих» навичок, що визначають технічну ефективність працівників, так і «м'яких», які забезпечують комунікативну та управлінську ефективність. Їх інтеграція формує основу для професійного успіху та значних економічних і соціальних переваг.

Метою неформального навчання є надання особам знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності, підвищення мобільності на ринку праці та забезпечення умов для безперервного розвитку навичок. Воно швидко реагує на наукові, технологічні та економічні зміни, полегшує адаптацію до нових ділових і соціальних умов, заохочує інноваційне мислення і творчість, розвиває здатність до самонавчання і зміцнює зв'язок між освітою і реальними потребами економіки. Про це свідчать статистичні дані щодо ефективності неформальної освіти в США, Ізраїлі, Швеції, Канаді та Україні.

У США близько 70% дорослого населення бере участь у неформальній освіті (Національний центр освітньої статистики, 2022). Найпопулярнішим видом навчання є онлайн-курси, на які припадає 50% усіх програм.

Відсоткове співвідношення дорослого населення різних стран, яке бере участь у неформальній освіті

Ключові переваги:

- підвищення мобільності на ринку праці (понад 60% учасників отримують кращі пропозиції щодо працевлаштування);
- учасники STEM-програм заробляють на 20–30% більше, ніж ті, хто не має додаткової освіти.

Участь у технологічно-орієнтованих програмах в Ізраїлі є високою. За даними ОЕСР, понад 65% дорослих у віці 25–45 років в Ізраїлі беруть участь у програмах додаткової освіти, пов'язаних з технологічними галузями.

Ключові результати:

- високий рівень зайнятості у високотехнологічному секторі (понад 50% працівників у цьому секторі мають неформальну освіту);
- інтеграція освіти через державні програми (наприклад, Startup Nation).

Неформальна освіта у Швеції вже давно субсидується державою: Близько 74% населення у віці 16-64 років беруть участь в освітніх програмах, що пропонуються через навчальні спільноти під назвою «фолькбїлдінг».

Особливості:

- соціальна інтеграція: понад 80% учасників мають стабільну роботу завдяки програмам для іммігрантів;
- підтримка підприємництва: понад 40% нових бізнесів було створено в результаті участі в навчальних курсах з підприємництва.

Канада відома своєю увагою до розвитку професійних навичок. Близько 65% дорослого населення регулярно бере участь у неформальному навчанні.

Досвід показує, що:

- 30 відсотків працівників після завершення курсу працевлаштовуються на більш високооплачувану роботу;

– особлива увага приділяється онлайн-навчанню: близько 45% програм реалізуються дистанційно.

Неформальна освіта стає все більш популярною в Україні завдяки розвитку цифрових платформ (Prometheus, Coursera). За даними Міністерства освіти і науки України, у 2023 році близько 40% населення у віці 18–45 років хоча б раз відвідають тренінг або онлайн-курс.

Як результат:

- учасники ІТ-курсів складають 60% нових кадрів в ІТ-секторі;
- навчання підприємництву підвищило рівень успішності підприємства на 25%.

Інтеграція неформальної освіти у формальну – це не просто примха, а необхідність для підготовки майбутніх менеджерів до викликів сучасного суспільства. Такий підхід може створити нову якість освіти, що поєднує академічну глибину з практичною значущістю. У довгостроковій перспективі неформальна освіта сприятиме підвищенню продуктивності праці, зменшенню витрат на перепідготовку кадрів та підвищенню конкурентоспроможності підприємств. На рівні суспільства це означає зниження рівня безробіття, підвищення доходів та економічної стабільності. Успішні приклади США, Ізраїлю, Швеції та інших країн доводять, що ефективність навчання можна значно підвищити за рахунок державної підтримки та залучення інноваційних платформ. Для України розвиток цього сектору має стратегічне значення в умовах глобалізації. Більше того, розвиток неформальної освіти може стати основою для створення економіки знань, де інтелектуальний капітал є ключовим ресурсом.

Література:

1. Зязюн І. А. Теоретичні основи неформальної освіти : монографія. Київ : Освіта України, 2015. 352 с.
2. Ковальчук Т. П. Роль неформальної освіти у формуванні навичок 21 століття. *Освітологічний дискурс*. 2020. № 2. С. 45–53.
3. Попова Л. О. Партнерство у сфері неформальної освіти: європейський досвід та перспективи для України. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 3. С. 12–18.
4. Бондаренко О. В. Інформаційні технології в управлінні неформальною освітою. *Інформаційні технології в освіті*. 2019. № 39. С. 101–108.

РОЛЬ HR-МЕНЕДЖМЕНТУ: НОВІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Мокану О. В.

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

за спеціальністю 073 – Менеджмент

Науковий керівник: Лебедєва Н. А.

доцент кафедри менеджменту

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У динамічному та мінливому глобальному робочому середовищі людські ресурси (HR) перетворилися на ключовий стратегічний фактор успіху організації. Традиційні підходи до управління персоналом, хоча й були ефективними в минулому, сьогодні не відповідають сучасним вимогам до робочої сили. Інновації в управлінні персоналом необхідні для подолання таких викликів, як перехід на віддалену роботу, конкуренція за таланти та розвиток організаційної культури у все більш децентралізованих командах.

Пандемія COVID-19 прискорила впровадження віддалених та гібридних моделей роботи, кинувши виклик традиційним практикам управління персоналом. Тепер організації повинні переосмислити підходи до адаптації, навчання та управління ефективністю, щоб пристосувати їх до віртуального середовища.

Інноваційні рішення, такі як використання передових інструментів співпраці, впровадження цифрових навчальних платформ та регулярне проведення опитувань настроїв працівників, мають вирішальне значення. Ці інструменти сприяють залученості та продуктивності, водночас підтримуючи згуртовану культуру в географічно розподілених командах [1, с. 9]. Крім того, гнучкість дозволяє організаціям використовувати глобальні резерви талантів і відповідати очікуванням працівників, що змінюються.

В умовах зниження рівня безробіття в багатьох регіонах, конкуренція за найкращі таланти є жорсткішою, ніж будь-коли. Використання технологій, таких як рекрутингові інструменти на основі штучного інтелекту та системи відстеження кандидатів, може підвищити ефективність та покращити досвід кандидатів. Сприяння розвитку кар'єри, заохочення різноманітності та інклюзивності, а також пріоритетність

балансу між роботою та особистим життям є ефективними стратегіями для утримання високопродуктивних працівників та зменшення плинності кадрів [2, с. 119].

Підтримка сильної організаційної культури, коли працівники розподілені по різних локаціях, є значним викликом. Інноваційне управління персоналом передбачає створення цілеспрямованих стратегій для сприяння співпраці, згуртованості та спільним цінностям. Проведення як віртуальних, так і очних заходів, заохочення командної співпраці через міжвідомчі проекти та використання цифрових платформ для обміну організаційними досягненнями та віхами може подолати розрив між віддаленими та локальними командами. Моделюючи бажані культурні риси та постійно збираючи зворотній зв'язок, HR-лідери можуть підтримувати процвітаючу організаційну ідентичність незалежно від місцезнаходження співробітників.

Збої на робочому місці, спричинені технологічним прогресом чи непередбачуваними глобальними подіями, вимагають від HR-лідерів стійкості та адаптивності. Це передбачає постійний розвиток кадрових політик і процесів, акцент на безперервному навчанні працівників і формування культури, сприятливої для інновацій. Наприклад, впровадження гнучких протоколів та відстеження HR-метрик дозволяє організаціям визначати сфери для вдосконалення та ефективно реагувати на динамічні виклики [3, с. 113]. Крім того, практики розбудови стійкості, такі як ініціативи з оздоровлення працівників та тренінги з антикризового управління, забезпечують довгострокову організаційну стабільність та задоволеність працівників.

Інтеграція технологій в HR-процеси більше не є необов'язковою. Від чат-ботів на основі штучного інтелекту, які допомагають працівникам у вирішенні кадрових питань, до інструментів аналізу даних, що дають уявлення про тенденції розвитку робочої сили, цифрова трансформація зробила революцію у сфері управління персоналом. Ці інновації не лише підвищують операційну ефективність, але й покращують процес прийняття рішень та досвід співробітників. Однак забезпечення безпеки даних та етичного використання технологій залишається критично важливим для збереження довіри працівників.

Підсумовуючи, можна сказати, що інноваційне управління персоналом – це не просто відповідь на виклики, а проактивна стратегія для розкриття можливостей на сучасному робочому місці. Використовуючи технологічні досягнення, переосмислюючи традиційні процеси та сприяючи адаптивності, HR-лідери можуть вирішити проблеми віддаленої роботи, дефіциту талантів та культурної згуртованості. Більше того, надання пріоритету залученості, різноманітності та стійкості співробітників дозволяє організаціям процвітати в умовах невизначеності.

Майбутнє HR лежить у площині інноваційного лідерства, що робить його стратегічним партнером у досягненні організаційного успіху.

Література:

1. Кононенко Д. Розробка та прийняття управлінських рішень у сфері управління персоналом. 2023. URL: https://dSPACE.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/18543/1/%d0%9a%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%bd%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be_%d0%a3%d0%9f_2023.pdf
2. Скібська, К. О. Використання інструментів штучного інтелекту в рекрутингу. *Галицький економічний вісник*. 2023. 83(4). 114–121. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/83/1196.pdf>
3. Кульшан В., Прищепа К. Діджиталізація менеджменту організації. *Молодіжний економічний вісник ХНЕУ ім. С. Кузнеця*. 2022. № 7–8. URL: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/MV-07-08-2022.pdf>
4. Яковенко І. В., Петряєв О. О. Інноваційні методи управління персоналом підприємства. 2020. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Tezy_Bolgaria_03.20/Tezy_Bolgaria_03.20_37.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-42>

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ СТЕРЕОТИПІВ

Мороз М. М.

*здобувачка вищої освіти 2 курсу першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 241 – Готельно-ресторанна справа
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: Горбаньова В. О.
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному світі питання гендерної рівності набуває все більшого значення, особливо у сфері управління підприємствами. Гендерні стереотипи, які формувалися століттями, досі впливають на розподіл ролей, можливості кар'єрного зростання та прийняття управлінських рішень. Така ситуація обмежує потенціал підприємств та суспільства загалом, адже не використовуються всі наявні ресурси й таланти. В умовах глобалізації та інтеграції України до світового економічного простору,

впровадження принципів гендерної рівності в управлінні стає ключовим чинником підвищення конкурентоспроможності компаній. Окрім того, сучасне законодавство та міжнародні стандарти дедалі частіше регулюють гендерні питання, що вимагає від підприємств перегляду традиційних підходів до управління. Актуальність теми також зумовлена необхідністю подолання соціальних і професійних бар'єрів, пов'язаних із гендерними стереотипами, для створення інклюзивного середовища, де кожен працівник матиме рівні можливості для розвитку й самореалізації. Таким чином, дослідження викликів і шляхів подолання гендерних стереотипів в управлінні є важливим кроком для досягнення стійкого розвитку підприємств і суспільства.

У статті «Проблематика гендерного балансу в контексті управління ефективністю закладів вищої освіти» визначається, що в умовах Євроінтеграції та повномасштабної війни питання стосовно гендерного балансу стає більш актуальним, оскільки українська вища освіта для забезпечення ефективності її функціонування у соціальному аспекті повинна надавати рівні права та можливості для усіх, зокрема, незалежно від гендерної ознаки» [1]. Гендерний баланс в освіті – це не просто модний тренд, а необхідний крок для розвитку сучасного українського суспільства. Він дозволить посилити роль жінок та забезпечити їм рівні можливості для навчання, кар'єрного зростання та участі в прийнятті рішень, збагатити навчальний процес, залучити різноманітні перспективи та досвід. Підвищити репутацію української вищої освіти та демонструвати дотримання міжнародних стандартів і цінностей, створити більш справедливе суспільство та забезпечити рівні можливості для всіх громадян – ось основні цілі ефективності управління закладами освіти.

Проблема забезпечення гендерної рівності у колективі та переваги компаній від неї стають актуальними для українського суспільства як ніколи [2]. Твердження про те, що гендерна рівність має особливе значення в часи економічного відновлення, є цілком обґрунтованим і відповідає сучасним тенденціям у світі. Розширення робочої сили, залучення жінок до економічної активності дозволяє збільшити кількість працездатного населення та розширити можливості для економічного зростання. Різноманітність думок, досвіду та підходів, які приносять жінки і чоловіки, сприяє підвищенню продуктивності праці та інноваційності компаній. Збільшення споживчого попиту та економічне розширення можливостей жінок призводить до збільшення їхніх доходів і, відповідно, до зростання споживчого попиту, що стимулює економічне зростання.

Щодо гендерної рівності у сфері праці можна сказати, що ситуація із гендерною нерівністю в Україні є складною і вимагає комплексних рішень [2]. Для її подолання на думку дослідників – необхідно змінювати гендерні стереотипи, проводити інформаційні кампанії, залучати чоловіків

до домашніх обов'язків. Необхідно забезпечувати рівні можливості для жінок і чоловіків, сприяти доступу жінок до освіти, професійної підготовки, кар'єрного зростання.

Також вважаємо актуальним підтримувати жіноче підприємництво, створити сприятливі умови для розвитку бізнесу, що належить жінкам. Забезпечувати гнучкі умови праці та дозволити жінкам суміщати роботу і сімейні обов'язки. Важливо розуміти, що подолання гендерної нерівності – це довготривалий процес, який вимагає зусиль від усіх членів суспільства: держави, бізнесу, громадських організацій і кожної людини окремо.

Якщо казати про гендерну рівновагу на ринку праці, неможливо не згадати ідеї дослідження Клаудії Голдін щодо гендерної рівноваги на ринку праці [4]. Це дослідження висвітлює розрізнення між гендерними стереотипами та об'єктивними економічними процесами. Воно показує, що історично різниця в оплаті праці не завжди зумовлена тільки освітою, але й зміною соціальних ролей та економічними кризами. Голдін висвітлює, що розриви в оплаті праці між чоловіками та жінками відображаються не лише в наявних стереотипах, але й у втраті компетенцій через материнство та догляд за дітьми. Це вимагає реструктуризації робочих місць та гнучкого графіку для забезпечення рівної можливості праці для жінок і чоловіків. Такі дослідження відкривають шлях до ефективної політики забезпечення гендерної рівності та балансу між сімейними та професійними обов'язками.

Дослідники з Університету митної справи та фінансів, м. Дніпропетровськ стверджують таку думку про гендерні стереотипи: до найбільш розповсюджених стереотипів належать наступні: «чоловік повинен забезпечувати родину, тому він повинен отримувати більшу заробітну плату, ніж жінка, за однакову роботу; жінки за природою менш орієнтовані на професійну діяльність, більше орієнтовані на сім'ю, дітей; чоловік за своєю природою є значно кращим керівником/лідером, ніж жінка». Вони стверджують, що стереотипи у цій темі обмежують не тільки жінок та й чоловіків [5]. Чоловік повинен забезпечувати родину. Цей стереотип призводить до того, що жінки часто обирають менш оплачувані професії, які вважаються більш сумісними з сімейними обов'язками. Це, в свою чергу, підтримує гендерний розрив у заробітній платі. Жінки менш орієнтовані на професійну діяльність: Цей стереотип обмежує амбіції жінок і змушує їх відмовлятися від кар'єрного зростання. Він також використовується роботодавцями як виправдання для нижчої оплати праці жінок. Чоловік є кращим лідером – цей стереотип перешкоджає доступу жінок до керівних посад і обмежує їхні можливості для прийняття рішень. Жінки менш активні у пошуку роботи – цей стереотип часто використовується для пояснення нижчої зайнятості жінок. Однак,

насправді, жінки можуть стикатися з більшими труднощами при пошуку роботи через сімейні обов'язки та дискримінацію. Наслідки таких стереотипів є серйозними – економічні втрати: неповна зайнятість жінок і нижча заробітна плата призводять до економічних втрат для країни. Соціальна нерівність: жінки частіше живуть у бідності і мають менший доступ до якісних послуг. Обмеження особистісного розвитку: гендерні стереотипи обмежують можливості жінок для самореалізації.

Також розглянемо думку з дослідження «гендерна рівність і розвиток погляд у контексті європейської стратегії України». Стверджується, що ідея рівного розподілу батьківських обов'язків між чоловіком і жінкою – це не лише питання гендерної рівності, але й важливий фактор для гармонійного розвитку дитини та сім'ї в цілому. Розглядаючи цю тему ми не могли оминати не тільки професійні, але й сімейні обов'язки [6]. Справді, поняття «відповідальне батьківство» набуває все більшої уваги у сучасному світі. Ідея рівного розподілу батьківських обов'язків між чоловіком і жінкою – це не лише питання гендерної рівності, але й важливий фактор для гармонійного розвитку дитини та сім'ї в цілому. Спостереження щодо ситуації в Україні та за кордоном цілком відповідають сучасним тенденціям. Українське законодавство передбачає рівні права для чоловіків і жінок на декретну відпустку. Незважаючи на законодавчі норми, в українському суспільстві все ще переважають стереотипи про те, що виховання дітей – це жіноча справа. Країни Європи вже давно рухаються в напрямку заохочення чоловіків до участі у вихованні дітей. Чому важливо популяризувати відповідальне батьківство? Ми виділили декілька факторів. Рівні можливості для жінок – звільнення жінок від основного тягаря домашніх справ дозволяє їм реалізувати себе професійно, сприяє економічному зростанню країни. Залучення батьків до виховання дітей сприяє формуванню у дитини почуття безпеки, впевненості в собі та більш збалансованої особистості. Спільна участь у вихованні дітей зміцнює шлюбні стосунки. Поступове залучення чоловіків до виховання дітей допомагає змінити усталені уявлення про роль чоловіка і жінки в сім'ї.

Узагальнюючи надану інформацію, можна зробити такі висновки: гендерна нерівність в Україні залишається серйозною проблемою. Незважаючи на законодавчі гарантії рівності, жінки стикаються з дискримінацією у різних сферах життя, особливо в економічній. Причини нерівності глибоко вкорінені в історичних, культурних та соціальних аспектах. Стереотипи щодо ролі чоловіків і жінок, дискримінаційні практики та недостатня підтримка з боку держави є основними факторами, що перешкоджають досягненню гендерної рівності. Наслідки гендерної нерівності багатогранні і торкаються як жінок, так і суспільство в цілому.

Вони проявляються в економічній неефективності, соціальній несправедливості та обмеження можливостей для розвитку.

Ми можемо запропонувати наступні шляхи вирішення проблеми гендерної нерівності в Україні: посилення заходів боротьби з дискримінацією за статевою ознакою в законодавстві; введення квот для жінок в органах державної влади та управління, радах директорів компаній; створення механізмів контролю за дотриманням законодавства про гендерну рівність. Для зміни соціальних норм та стереотипів в суспільстві необхідно проведення масштабних інформаційних кампаній про гендерну рівність, залучення чоловіків у домашні справи та виховання дітей, популяризація успішних жінок у різних сферах діяльності. Також вважаємо за необхідне забезпечення рівної оплати праці за рівну працю. Актуальним вважаємо підтримку жіночого підприємництва та створення гнучких форм зайнятості. За необхідне також можливо додати розвиток соціальної інфраструктури, розширення мережі дитячих садків та ясел та створення доступних послуг з догляду за людьми похилого віку. Співпраця держави, бізнесу та громадянського суспільства щодо реалізації спільних програм з просування гендерної рівності та включення гендерного аспекту у стратегії розвитку підприємств та організацій – необхідна умова сьогодення. Важливо розуміти, що досягнення гендерної рівності – це тривалий процес, що потребує системних та послідовних дій.

Література:

1. Левченко С. П. Проблематика гендерного балансу в контексті управління ефективністю закладів вищої освіти. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент.* 2023. Вип. 55. С. 29–35. URL: <http://jnas.nbuu.gov.ua/article/UJRN-0001438512>

2. Як забезпечити гендерну рівність у колективі та чому компанія від цього тільки виграє. *Happy Monday.* URL: <https://happy monday.ua/yak-zabezpechyty-gendernu-rivnist-u-kompanii>

3. Збаржевецька Л. Д., Самсонова К. В. Гендерна рівність у сфері праці. *Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки.* 2023. URL: https://kntu.kr.ua/doc/zb_18_1_ekon/stat_18_1/44.pdf

4. Яковлева О. Гендерна рівновага на ринку праці як умова стійкого розвитку. *Київський інститут бізнесу та технологій.* 2024. URL: <https://kibit.edu.ua/henderna-rivnovaha-na-rynku-pratsi-iak-umova-stijkoherozvytku/>

5. Черба В. М., Ромашко І. Ю. Гендерна нерівність на ринку праці. *Ефективна економіка.* 2016. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4978>

6. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. Харківський державний університет ім. М. Горького. 2016. URL: <https://zt-rada.gov.ua/files/upload/sitefiles/doc1595912907.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-43>

СУЧАСНІ ТРЕНДИ У РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Руденко В. В.

здобувач фахової передвищої освіти

(фаховий молодший бакалавр)

за спеціальністю 181 – Харчові технології

*ВСП «Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва
Дніпровського державного технічного університету»*

Науковий керівник: Жуковська І. О.

викладач-методист,

викладач циклової комісії харчових технологій

*ВСП «Фаховий коледж харчових технологій та підприємництва
Дніпровського державного технічного університету»*

м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна

Ресторатори знають, що всього 20% постійних клієнтів здатні забезпечити їм 80% прибутку. Але для того, щоб утримати цю аудиторію і залучити нових гостей в умовах жорсткої конкуренції, необхідно щось більше, ніж стильний інтер'єр і смачна їжа. На допомогу приходять інновації, заради яких відвідувачі знову і знову повертаються в один і той самий ресторан.

Сучасний спектр ринкових інструментів значно розширився. Крім масових рекламних кампаній і всілякого креативу, для успішної діяльності потрібні оригінальні маркетингові концепти, інноваційна продукція, послуги та технології, що відкривають можливості для підвищення ефективності праці. Без усього цього зробити підприємство конкурентоспроможним вкрай складно.

Одним із найважливіших трендів ресторанної галузі у світі є активна інтеграція технологій у різні бізнес-процеси. Від цифрових меню та безконтактних замовлень до передових касових систем – технології спрощують процеси та покращують загальний досвід відвідування ресторанів. Мобільні додатки дають змогу клієнтам безперешкодно

розміщувати замовлення, бронювати столики й навіть оплачувати страви. Штучний інтелект і аналітика даних використовуються для персоналізації меню та акцій на основі вподобань клієнтів, створюючи більш привабливий і ефективний досвід відвідування ресторанів.

Крім того, поява віртуальних кухонь, що підживлюється розвитком онлайн-сервісів доставки їжі, трансформує традиційну модель ресторану. Ці заклади працюють без фізичної вітрини, зосереджуючись виключно на виконанні замовлень через додатки для доставки. Цей тренд у ресторанному бізнесі змінює динаміку галузі, створюючи виклики та можливості для рестораторів.

Тренд ресторанного бізнесу «крафт» в усьому: посуд, келихи та напої, вже не є новим, оскільки багато країн намагаються все більше використовувати локальні продукти.

Локальні продукти – чудова альтернатива імпортованим аналогам. Якщо раніше ресторатори не часто дивилися на бік місцевих фермерів, то зараз настав їхній час. З'являється все більше різних видів крафтового пива, віскі, вина, бренді, а також крафтових продуктів харчування. З огляду на тренди, які вказують на попит на крафтові товари з боку споживача, крафтовий ринок має потенціал для зростання [4].

Українська національна кухня нарешті почала розвиватися не для туристів, а для своїх. В Україні дедалі більше з'являється ресторанів національної кухні, де відвідувачі можуть скуштувати та познайомитися з автентичною українською кухнею.

Українська кухня – це не просто страви з набору продуктів, а вона має свою історію, культуру та традиції. Українські ресторатори, які пропагують автентичну кухню, дедалі більше додають у меню українські страви, відкривають ресторани з національною кухнею, зокрема за кордоном.

Загалом, порівняно з минулими роками, в Україні помітно збільшилася кількість кав'ярень і барів, формат стрітфуд. Не відстають від популярних форматів і кав'ярні, піцерії, паби. Серед нових форматів кав'ярень – чайна та книжковий магазин-кав'ярня.

Ресторанний бізнес – це не тільки продаж страв та напоїв, це можливість цікаво провести час, поспілкуватися з іншими відвідувачами, познайомитися, дізнатися щось нове.

Інтерактивні технології – це майбутнє ресторанного бізнесу. Саме на них буде побудована робота більшості закладів. Уже сьогодні ресторани активно впроваджують передові технології у свою діяльність. Так, жителі міст і туристи віддають перевагу тому закладу, в якому є безплатний Wi-Fi: в очікуванні замовлення можна почитати новини, поспілкуватися з друзями та близькими, попрацювати або перевірити пошту [3].

Система інтерактивного меню (електронне меню), яка позбавить Вас від незліченної кількості паперових сторінок, окремих винно-кавово-чайних карт, стійок з пропозиціями бізнес-ланчу, блокнотик для відгуків і тому подібних атавізмів.

Винахід QR-коду відкрив нові необмежені можливості для on-line взаємодії компаній і споживачів. З його допомогою до відвідувачів можна донести величезний обсяг інформації у вигляді тексту, цифр, URL-адрес, календарів, схем, зображень і т.д. Швидкість розпізнавання QR-коду дуже висока. Його можна розміщувати на будь-яких носіях, починаючи від касових чеків і закінчуючи різними вивісками й навіть розтяжками. Зчитувати інформацію з нього можна за допомогою мобільного телефону або відеокамери ноутбука.

Штучний інтелект стає дедалі популярнішим рішенням у сфері гостинності, оскільки він надає клієнтам більше зручностей і нові враження. Якщо подивитись на світовий ринок, у готелях використовують віртуальних помічників із голосовим керуванням, а в ресторанах – кіоски замовлень, якими керує штучний інтелект [1].

Однією з форм штучного інтелекту є розпізнавання облич, яку сектор гостинності використовує завдяки своїй здатності знизити експлуатаційні витрати та підвищити безпеку.

Спосіб застосування інноваційних технологій стає все більше. Але важливо усвідомлювати, що відвідувачі закладів ресторанного господарства теж розвиваються, стають більш просунутими та вимогливими, звикають користуватися новими гаджетами, відкриті до нових моделей споживання. У такій ситуації рестораторам теж не можна відставати, пам'ятаючи про те, що інновації – це не чарівна пігулка, що розв'язує всі проблеми. Це всього лише інструмент, що відкриває перед вами світ дивовижних можливостей.

Література:

1. Головні тренди у ресторанному бізнесі: обслуговування споживачів, сучасні технології, кулінарні вподобання. URL: <https://mealtime.com.ua/blog/golovni-trendi-u-restorannomu-biznesi> (дата звернення 07.12.2024).

2. Інновації у ресторанному бізнесі: впровадження технологій у HoReCa. URL: <https://sunone.com.ua/articles-uk/innovacii-u-restorannomu-biznesi-vprovadzheniya-tehnologij-u-horeca/> (дата звернення 10.12.2024).

3. Інновації в ресторанному світі. URL: https://reston.ua/kyiv_topics/innovatsii-v-restorannom-mire (дата звернення 16.12.2024).

4. Що таке стиль крафт. URL: <https://gerc.com.ua/prom> (дата звернення 14.12.2024).

ІНФОРМАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОГО ТА ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ХОРЕОГРАФІЯ» У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Ткаченко І. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри хореографії та спортивних дисциплін
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

Інформаційне моделювання є ключовим інструментом оптимізації сучасних управлінських та освітніх процесів. У сфері вищої хореографічної освіти, яка поєднує творчість та управління, ефективне використання інформаційних моделей сприяє покращенню освітнього процесу, забезпеченню якості підготовки фахівців та раціоналізації управлінської діяльності.

Керуючись порівняльно-зіставним аналізом нами було виокремлено провідні аспекти інформаційного моделювання у закладах вищої освіти, що охоплюють декілька основних напрямків:

– управлінський аспект: включає планування освітнього процесу, розподіл ресурсів, моніторинг успішності студентів та оцінювання ефективності викладацької роботи;

– освітній аспект: забезпечує підтримку освітнього процесу через інтеграцію електронних ресурсів, розробку індивідуальних навчальних траєкторій та створення цифрових навчальних матеріалів;

– аналітичний аспект: передбачає збір, аналіз та обробку даних щодо навчальної діяльності студентів, яка дозволяє ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення [1; 4].

Можемо стверджувати, інформаційні моделі управлінського процесу, зокрема в межах спеціальності «Хореографія» охоплюють:

– планування освітнього процесу: використання систем автоматизації для створення розкладу занять, управління кадровими ресурсами та обліку навантаження викладачів;

– моніторинг і контроль: відстеження відвідуваності та успішності студентів, оперативне реагування на проблемні ситуації;

– комунікація: забезпечення ефективного зв'язку між викладачами, студентами та адміністрацією через електронні платформи [2].

В освітньому процесі спеціальності «Хореографія» інформаційне моделювання сприяє розробці навчальних програм (створення цифрових

навчальних планів, які включають класичні, народні, сучасні танцювальні дисципліни); візуалізації навчальних матеріалів (інтеграція відеоуроків, 3D-анімацій рухів та інтерактивних тренажерів); індивідуалізації навчання (адаптація програм до рівня підготовки студентів та їхніх індивідуальних цілей).

Однак, доцільно зауважити, основними викликами впровадження інформаційного моделювання є висока вартість технологічного забезпечення, необхідність підготовки кваліфікованого персоналу та складність інтеграції нових технологій у творчий освітній процес. Так, перш за все, важливо створити віртуальні навчальні простори. Не менш важливим є використання штучного інтелекту для оцінювання виконавських навичок. Більш того, доцільно розширювати можливості дистанційного навчання [3].

Отже, інформаційне моделювання управлінського та освітнього процесу спеціальності «Хореографія» є необхідним компонентом сучасної системи вищої освіти. Воно сприяє підвищенню ефективності навчання, поліпшенню організаційної роботи та формуванню конкурентоспроможних фахівців у галузі культури і мистецтва. Створення інтегрованих інформаційних систем дозволяє гармонійно поєднувати творчі та управлінські аспекти підготовки майбутніх хореографів. Як наслідок, інформаційне моделювання управлінського та освітнього процесу спеціальності «Хореографія» ми визначаємо як процес створення цифрових моделей, які відображають структуру, динаміку та взаємозв'язки адміністративних і навчальних компонентів у сфері вищої хореографічної освіти. Основною метою інформаційного моделювання управлінського та освітнього процесу спеціальності «Хореографія» є забезпечення ефективної організації роботи закладу вищої освіти, який здійснює підготовку фахівців хореографії через інтеграцію цифрових технологій, зокрема систем управління навчальним процесом та автоматизованих систем управління закладом.

Література:

1. Батурін О. І., Іванов В. Г., Лифар О. К. Структурно-інформаційна модель процесів забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти в університеті. *Інформатика, обчислювальна техніка та автоматизація*. 2019. Том 30 (69). С. 87–92.

2. Єльнікова Г. В. Моделювання управлінської компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу. *Імідж сучасного педагога*, 2008. № 3–4 (82–83). С. 3–8.

3. Кужда Т. Моделювання управлінських процесів з використанням типових моделей менеджменту. *Галицький економічний вісник*, 2014. № 1. С. 11–21.

4. Філіпова Л. Я. Інформаційне моделювання як засіб дослідження інформаційних процесів. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф / Харків. держ. акад. культури. Харків, 2012. С. 204–205.

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА. СТАТИСТИКА. МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-45>

РОЗВИТОК ЛІДЕРСТВА ТА HR: СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРІВ У СУЧАСНИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Бабенко К. В.

*здобувачка вищої освіти 2 курсу першого (бакалаврського) рівня
за спеціальністю 073 – Менеджмент
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: Горбаньова В.
старший викладач кафедри менеджменту
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Розвиток лідерських якостей є ключовим чинником успішного функціонування сучасних організацій в умовах глобальних змін і цифрової трансформації. У зв'язку з автоматизацією бізнес-процесів та зростанням конкуренції, формування адаптивних і компетентних лідерів стає стратегічною метою для компаній. За даними Deloitte, близько 80% керівників вважають, що розвиток лідерства є пріоритетом, але лише 10% з них готові до реалізації ефективних програм навчання [1, с. 34]. Відтак, актуальність теми полягає в необхідності створення системного підходу до розвитку лідерських якостей, що поєднує інноваційні HR-технології, наставництво та персоналізоване навчання.

У науковій літературі широко висвітлено аспекти розвитку лідерства та його впливу на ефективність організацій. Зокрема, Б. Бас у праці «Leadership and Performance Beyond Expectations» аналізує зв'язок між емоційним інтелектом лідера та його здатністю мотивувати команду [2, с. 112]. Дж. Коллінз у книзі «Good to Great» розкриває принципи, які допомагають організаціям перетворюватися на лідерів ринку, зосереджуючи увагу на стратегіях ротації кадрів [3, с. 84].

Дослідження McKinsey & Company акцентують на необхідності індивідуалізації навчальних програм і залученні технологій, таких як штучний інтелект, у процесі формування лідерів [4, с. 45]. У свою чергу, роботи українських дослідників, зокрема О. Іваненко, фокусуються на ролі

корпоративної культури у створенні сприятливого середовища для розвитку лідерства [5, с. 91].

Попри різноманітність підходів, спільною є думка, що розвиток лідерських якостей має бути комплексним, адаптивним і враховувати індивідуальні особливості працівників. Це визначає важливість подальшого вивчення та інтеграції новітніх інструментів у HR-стратегії. Сучасні стратегії розвитку лідерства в організаціях активно адаптуються до нових умов, зокрема, до швидких технологічних змін, глобалізації та необхідності інтеграції різноманітних культур і практик. Підхід до розвитку лідерів уже не обмежується лише тренінгами або корпоративними навчальними курсами. Зараз організації орієнтуються на багатогранний, індивідуалізований підхід, що враховує не лише професійні навички, але й здатність працівників адаптуватися до швидко змінюваного середовища.

Одним із основних принципів розвитку лідерства є адаптація навчальних програм під потреби конкретних працівників. Компанії, такі як «Google», активно реалізують індивідуальні плани розвитку для своїх потенційних лідерів [3, с. 75]. Ці програми навчання орієнтовані на визначення сильних сторін працівника та його зони розвитку, що дозволяє не лише покращити професійні компетенції, але й сприяти більш глибокому розумінню самого себе як лідера. Такий підхід сприяє формуванню справжніх лідерів, які не лише виконують свою роботу, а й ведуть за собою команду, розуміють свої слабкості і працюють над ними. Це важливо, оскільки ефективний лідер – це не просто людина, яка досягає результатів, а той, хто здатен розвивати інших і надихати їх на успіх.

Ще однією важливою стратегією є ротація кадрів. У таких глобальних компаніях, як «General Electric», ротація кадрів є ключовим інструментом формування лідерів [4, с. 22]. Працівники мають можливість працювати в різних підрозділах компанії, що дозволяє їм здобувати багатий досвід і зрозуміти бізнес-процеси з різних точок зору. Це не лише розширює їхній кругозір, але й дозволяє краще оцінити стратегічну роль кожного відділу та підрозділу в загальній картині компанії. Окрім того, ротація сприяє розвитку адаптивності, що є важливою якістю для лідера, здатного орієнтуватися в умовах нестабільності.

Важливим аспектом є розвиток soft skills, тобто м'яких навичок, які допомагають лідерам ефективно спілкуватися з командою, вирішувати конфлікти і забезпечувати синергію у роботі. За даними дослідження Deloitte, більше 90% компаній ставлять розвиток таких навичок у пріоритет, оскільки вони є основою для побудови здорових команд і досягнення стратегічних цілей. Лідер, який вміє правильно комунікувати, розуміє потреби своїх співробітників і здатен ефективно вирішувати конфлікти, набагато успішніше справляється з управлінськими

завданнями, ніж той, хто зосереджений лише на результатах без урахування людського фактору [5, с. 34]. Саме такі лідери стають тими, хто може не лише досягати своїх цілей, але й вести за собою команду, підтримуючи атмосферу співпраці та розвитку.

Сучасні технології також займають важливе місце в процесі розвитку лідерства. Платформи на основі штучного інтелекту, такі як Workday та SAP SuccessFactors, використовуються для ідентифікації потенційних лідерів серед працівників. Ці технології допомагають не тільки оцінити професійні досягнення працівників, але й спрогнозувати їх здатність до лідерства на основі їхніх рішень, дій і комунікацій. Інноваційні HR-рішення дозволяють компаніям створювати персоналізовані програми розвитку, що базуються на аналізі великих даних і поведінкових моделей. Технології виводять процес розвитку лідерства на новий рівень, зробивши його більш точним, вимірюваним і адаптованим до швидко змінюваних умов бізнесу.

Успішні приклади компаній, які впровадили прогресивні стратегії розвитку лідерства, можна знайти у таких світових брендах, як «Apple» та «Procter & Gamble». Програма «Apple University» є яскравим прикладом того, як організація інтегрує розвиток лідерства в корпоративну культуру. Ця програма акцентує увагу на інноваціях і творчому підході до вирішення завдань, що є важливими аспектами лідерства в умовах сучасного бізнес-середовища [7, с. 41]. «Procter & Gamble» розробила комплексну систему оцінювання, яка враховує не лише професійні досягнення працівників, але й їхню здатність адаптуватися до змін. Такий підхід дозволяє компанії формувати лідерів, які можуть швидко реагувати на нові виклики і вести компанію через зміни з мінімальними втратами [8, с. 50].

У цілому, формування лідерства в сучасних організаціях базується на комплексному підході, що поєднує індивідуалізацію навчання, ротацію кадрів, розвиток soft skills та використання технологічних рішень. Ці стратегії не тільки сприяють створенню сильних лідерів, але й допомагають організаціям бути гнучкими та адаптивними в умовах постійних змін. Лідери нового покоління мають не тільки професійні навички, але й здатність мотивувати і розвивати своїх співробітників, що в кінцевому підсумку веде до успіху не лише окремих працівників, а й організацій в цілому.

Основними викликами у розвитку лідерства є кілька факторів, зокрема потреба в оперативному реагуванні на зміни в умовах нестабільного ринку. У світі, що постійно змінюється, компаніям необхідно мати можливість швидко адаптувати свої програми навчання, щоб вони відповідали новим вимогам. Програми розвитку лідерства повинні бути гнучкими та здатними до адаптації в умовах економічних та технологічних змін.

Ще одним значним викликом є опір змін з боку співробітників. Багато людей схильні до стабільності та звичних методів роботи, і будь-які зміни можуть викликати у них страх або невпевненість. Тому одним із ключових завдань лідера є не лише реалізація змін, але й управління цим процесом, щоб допомогти командам адаптуватися та побачити в цих змінах можливості для розвитку. Інтеграція принципів сталого розвитку в стратегії лідерства є ще одним важливим викликом. Сучасні організації повинні розуміти, що розвиток лідерства не обмежується лише бізнес-цілями, а включає також соціальні та екологічні аспекти. Стієке лідерство повинно орієнтуватися на довгострокові цілі та відповідальність перед суспільством і природою.

Як зазначав Пітер Друкер, лідерство полягає не тільки у вмінні бачити зміни, а й у здатності керувати ними. Лідери повинні бути не лише спостерігачами змін, а й активними учасниками цього процесу, здатними направляти і підтримувати свою команду через ці трансформації. Це вимагає від лідерів гнучкості, стратегічного мислення та здатності до прийняття складних рішень в умовах невизначеності [9, с. 3].

Ефективний розвиток лідерів у сучасних організаціях базується на комплексному підході, що поєднує індивідуалізацію, наставництво та використання технологій. Сучасний лідер – це не лише управлінець, а й стратег, який здатний мотивувати команду та забезпечувати інновації. Впровадження ефективних HR-стратегій створює можливості для організацій не лише адаптуватися до змін, але й ставати їхнім рушієм.

Література:

1. Іваненко О. М. Корпоративна культура : посібник. Харків : Ранок, 2022. 198 с.
2. Літвак Б. Г. Управління персоналом. Київ : КНЕУ, 2021. 256 с.
3. Bass B. M. Leadership and Performance Beyond Expectations. New York : The Free Press, 1985. 304 p.
4. Becker B., Huselid M. The HR Scorecard. Boston: Harvard Business Review Press, 2001. 240 p.
5. Collins J. Good to Great: Why Some Companies Make the Leap. New York: HarperCollins, 2001. 320 p.
6. Deloitte Insights. Global Human Capital Trends 2023. URL: <https://deloitte.com/trends2023> (дата звернення: 27.11.2024).
7. Drucker P. The Practice of Management. New York: Harper & Row, 1954. 404 p.
8. McKinsey & Company. The State of Leadership Development. URL: <https://mckinsey.com/leadership> (дата звернення: 27.11.2024).
9. Sinek S. Leaders Eat Last: Why Some Teams Pull Together and Others Don't. London: Penguin Books, 2014. 350 p.

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ СВІТОВОГО РИНКУ «ЗЕЛЕНИХ» ОБЛІГАЦІЙ

Балан О. М.

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Міжнародний гуманітарний університет*

*Науковий керівник: **Нестерова К. С.***

кандидат економічних наук, доцент,

*доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

«Зелені облигації» є актуальним інструментом фінансування «зеленої» економіки, оскільки дозволяють залучити додаткові ресурси для досягнення ЦСР, диверсифікувати інвестиційний портфель, отримати підтримку від держави. Крім того, кліматичні катастрофи у різних кутах земної кулі підкреслюють необхідність інвестицій у сталу інфраструктуру, а обмеженість фінансових ресурсів сприяє підвищенню актуальності розвитку «зелених» облигацій. Ще одним фактором на користь «зелених» облигацій є більша довіра інвесторів, можливість отримати грантові кошти, тощо.

За даними на 2023 р., зелені облигації склали 68% від загального обсягу інструментів фінансування сталого розвитку, а річний приріст досяг 15% [1]. Водночас обсяг соціальних інвестицій скоротився на 7%.

Кількість емітентів також зростає, активно долучаються країни, що розвиваються у Латинській Америці та Азії. Вперше у 2023 р. «зелені облигації» були емітовані у Албанії, Кіпрі, Македонії та Чорногорії.

Хоча найбільшим ринок «зелених» облигацій продовжує залишатись Європа з обсягом 405 млрд дол. США, що складає 46% від загального обсягу 2023 року. Азійсько-Тихоокеанський регіон став другим за обсягом емітованих «зелених облигацій» у 2023 р., склавши третину від загального обсягу (189,4 млрд дол. США), з яких 44% припало на Китай. Лідерами серед фінансових корпорацій-емітентів стали китайські банки, зокрема “Industrial Bank Co.”, “Bank of China” та “Industrial and Commercial Bank of China”.

Динаміка зростання обсягів «зелених» облигацій у окремих регіонах світу наведена на рис. 1.

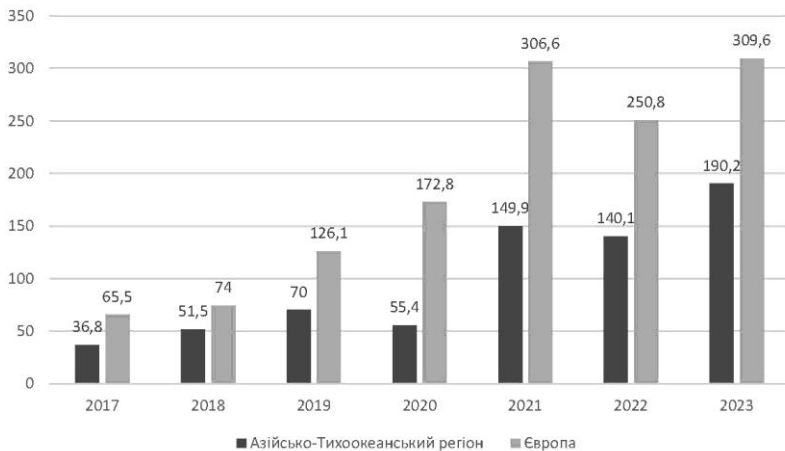

Рис. 1. Динаміка зростання обсягу «зелених» облігацій у окремих регіонах світу, млрд. дол. США

Джерело: складено автором з використанням [1]

Як видно за рис. 1 та відповідно до дослідження Wenting Zhang, Xie He, Shigeyuki Hamori “The impact of the COVID-19 pandemic and Russia-Ukraine war on multiscale spillovers in green finance markets: Evidence from lower and higher order moments” [2], пандемія Covid-19 та військова агресія росії призвели до зростання невизначеності ринків і актуальності інвестицій у відновлювальну енергетику. Це створило сприятливі умови для розширення ринку зелених облігацій, адже фінансування таких проєктів забезпечує не лише екологічну стійкість, але й енергетичну безпеку.

Однак для подальшого розвитку світового ринку «зелених» облігацій важливим є створення дієвого інституційного механізму його регулювання та підтримки, удосконалення монетарної, регуляторної, енергетичної та екологічної політик, які впливають на випуск зелених облігацій. Погоджуємось з результатами дослідження Charilaos Mertzanis, Imen Tebourbi [3], що з метою удосконалення функціонування зазначеного ринку дослідження впливу інституційних політик може надати цінну інформацію про ширші соціально-економічні та політичні чинники, що забезпечують розвиток ринку «зелених» облігацій. На особливу увагу заслуговує, на наш погляд, дослідження ролі Банків розвитку, які можуть надавати технічну та інформаційну підтримку, забезпечувати фінансову допомогу емітентам та інвесторам у країнах, що розвиваються, для сприяння випуску зелених облігацій.

Література:

1. Climate Bonds Initiative. URL: <https://www.climatebonds.net/market/data/> (дата звернення: 1.12.2024 р.).

2. Wenting Zhang, Xie He, Shigeyuki Hamori. The impact of the COVID-19 pandemic and Russia-Ukraine war on multiscale spillovers in green finance markets: Evidence from lower and higher order moments. *International Review of Financial Analysis*. Volume 89. 2023. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S105752192300251X> (дата звернення: 1.12.2024 р.).

3. Charilaos Mertzanis, Imen Tebourbi. Geopolitical risk and global green bond market growth. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/eufm.12484> (дата звернення: 1.12.2024 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-47>

ІНВЕСТИЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ГРОМАДЯН: СТАЛИЙ РОЗВИТОК І ВИКЛИКИ

Бойцов О. О.

аспірант 2 курсу освітньо-наукової програми 073 – Менеджмент

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Рассадинова С. І.***

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Післявоєнне відновлення України потребуватиме значних фінансових ресурсів. Заощадження домогосподарств можуть відіграти важливу роль у відновленні економіки через ефективні інвестиційні стратегії.

Більше половини українців зберігають заощадження вдома, свідчать результати дослідження Rakuten Viber фінансових звичок українців під час війни. На запитання «Якщо вдасться відкладати, де зберігаєте заощадження?» відповіді розподілилися таким чином [1]:

- Готівка вдома – 53%;
- Рахунок у банку – 10%;
- Депозит під відсоток у банку – 5%;
- Криптовалюта – 2%;
- Облігації чи інші цінні папери – 1%;

- Цінні метали – 1%;
- Тримаю в нерухомості – 1%;
- Всього потроху – 14%;
- Інше – 13%.

Інвестиції у валюту традиційно вважаються одним із найпростіших способів збереження заощаджень у періоди економічної нестабільності. Вітчизняні домогосподарства у період гострих потрясінь більше довіряють іноземній валюті, аніж гривні, яка у кризовий період може стрімко знецінитися. Однак валютні інвестиції не сприяють розвитку економіки, оскільки кошти залишаються за межами реального сектора.

Аналіз динаміки операцій фізичних осіб з іноземною валютою свідчить що населення під час кризи традиційно проходить етапи викупу готівкової валюти та продання накопичень під час економічного спаду [2].

Нерухомість є традиційним інструментом збереження капіталу, однак його ефективність значно залежить від макроекономічних умов та курсової стабільності гривні. Інвестиції в житлову та комерційну нерухомість мають забезпечувати стабільний дохід від оренди та зростання вартості активу.

Спираючись на статистичні дані сайту «Благовіст» у доларовому еквіваленті ціни на квартири у Києві досі не відновилися до пікових рівнів 2008 року, що пов'язано з фінансовою кризою 2008 року, війною та девальвацією гривні, що ставить під сумнів доцільність подібних вкладень [3].

В свою чергу інвестиції в будівництво стимулюють розвиток суміжних галузей, таких як виробництво будівельних матеріалів, транспорт, енергетика, архітектурні та дизайнерські послуги. Крім того, збільшення зайнятості у цих секторах підвищує купівельну спроможність населення, що, у свою чергу, стимулює споживання та інвестиції в інших галузях. Збільшенні податкових надходжень до бюджету через розширення економічної активності, що створює додаткові ресурси для державних інвестицій та соціальних програм.

Депозити залишаються популярним інструментом серед українців. Практика реалізації депозитної поведінки українців засвідчила, що у «воєнному» 2022 році обсяг депозитів домогосподарств, залучених банками України, не зважаючи на обставини, стрімко зріс (на понад 200 млрд. грн), що можна пояснити сталою довірою українців до вітчизняної банківської системи.

Аналіз динаміки депозитних ставок у гривні та рівня інфляції в Україні за період 2012–2024 років свідчить, що депозити часто не забезпечують ефективного захисту заощаджень громадян.

У 2014–2015 роках інфляція (24,9% та 43,3%) значно перевищила середньозважені ставки за депозитами (20,1% та 20,6%). Це призвело до реального знецінення заощаджень.

У 2022 році ситуація повторилася: інфляція на рівні 26,6% перевищила середньорічну ставку 12,1% [4].

Ключовою проблемою є те що на даний момент банки фактично не кредитують бізнес, основним джерелом прибутку українських банків під час повномасштабної війни є дохід від депозитних сертифікатів НБУ та облігацій внутрішньої державної позики. Банківські кредити забезпечують підприємства необхідним капіталом для інвестування в їхню діяльність, стимулюють економічну активність та створюють робочі місця. Без кредитування бізнесу сама функція банку сприяння розвитку економіки не виконується [5].

Отже, інвестиційні стратегії громадян є критично важливими для післявоєнного відновлення України. Розвиток НПФ, стабілізація валютного ринку та іпотечне кредитування здатні забезпечити поштовх що активує процеси фінансування, реформування та поживлення української економіки. Державна політика має сприяти активному залученню громадян до інвестиційної діяльності через прозорі механізми та податкові стимули.

Література:

1. Економічна правда. 56% українців не відкладають кошти на «чорний день» – опитування. Економічна правда. URL: <https://pravda.com.ua/news/2024/06/6/714812/> (дата звернення: 09.12.2024).

2. Операції фізичних осіб з купівлі/продажу іноземної валюти. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/cash-currency-market?startDate=01.02.2012&endDate=31.12.2024> (дата звернення: 09.12.2024).

3. Від 2000-х до сьогодні: як змінювалися ціни на київську нерухомість. 24 Канал. URL: https://realestate.24tv.ua/yak-zminyuvalisya-tsini-kvartiri-kiyeva-dani-za-2000-2022-roki_n2143158 (дата звернення: 09.12.2024).

4. Статистика фінансового сектору. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> (дата звернення: 09.12.2024).

5. Клименко В. Нова банківська криза. Чому нас не кредитують? The Page. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/banki-ne-kredituyut-biznes-chomu-ce-pogano> (дата звернення: 09.12.2024).

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНИХ ФІНАНСАХ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Кокось П. С.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини*

Університет економіки та права «КРОК»

*Науковий керівник: **Прохорова М. Е.***

кандидат економічних наук,

доцент кафедри міжнародного бізнесу

Університет економіки та права «КРОК»

м. Київ, Україна

Поєднання штучного інтелекту (ШІ) та децентралізованих фінансів (DeFi) створює передумови для формування більш гнучких і прозорих фінансових механізмів. Об'єднання потенціалу цих напрямків дозволяє формувати принципово нові бізнес-моделі. Тому важливо ідентифікувати ключові виклики й перспективи впровадження ШІ у сферу децентралізованих фінансових послуг.

В основі DeFi лежить блокчейн-технологія, яка забезпечує незалежність від центральних органів та гарантує незмінність записів у розподіленому реєстрі [1, с. 345–359]. Для ШІ основою слугують алгоритми, що здатні працювати з великими обсягами інформації та автоматизувати рутинні процеси [2, с. 276]. ШІ створює можливості, які можуть безпосередньо впливати на якість і швидкість ухвалення фінансових рішень в умовах розподілених даних.

Децентралізовані платформи набувають масштабності й гнучкості, оскільки інтелектуальні алгоритми можуть одночасно аналізувати значні обсяги транзакцій. Користувачі, що взаємодіють із протоколами DeFi, все частіше ставлять у пріоритет захист чутливих даних і транзакцій від шахрайських схем або технічних збоїв. Саме ШІ-технології допомагають виявляти аномалії на етапі обробки даних, швидко блокувати підозрілі транзакції та мінімізувати ризик людських помилок. Така безпекова складова є критично важливою, адже децентралізовані фінансові сервіси, на відміну від традиційних банків, не мають єдиного центру, який би ніс відповідальність за порушення чи збитки [3, с. 115–130].

Сучасні блокчейн-протоколи постійно відстежують зміни стану ринку і виконують алгоритмічні дії без необхідності людського втручання. Смарт-контракти можуть автоматично змінювати відсоткові ставки на

основі аналізу ринкової волатильності, динаміки попиту чи пропозиції на певний актив [4, с. 112–127]. Застосування ШІ-алгоритмів у смарт-контрактах дає змогу оптимізувати обробку даних, мінімізуючи витрати часу. Особливо популярним методом є використання глибоких нейронних мереж для класифікації та фільтрації транзакцій.

DeFi-протоколи щосекунди збирають інформацію про тисячі транзакцій, зокрема, курсові значення, обсяги торгів, динаміку ліквідності. Такі механізми генерують значну кількість метаданих, які стають базою для аналітики з використанням глибинного навчання. Алгоритми на основі ШІ виявляють приховані кореляції між різними токенами чи ринками, рекомендуючи користувачам оптимальні сценарії інвестування [5, с. 34–41]. Також зафіксовані вдалі спроби побудувати складні фінансові деривативи, які раніше були доступні переважно в рамках традиційних банківських установ.

Проте, поєднання ШІ й DeFi не позбавлене викликів. Відсутність чітких законів щодо децентралізованих платформ призводить до різних тлумачень регуляторами, а іноді й до обмеження діяльності проєктів [6, с. 98–110]. Відсутність узгодженого правового поля для смарт-контрактів змушує розробників і користувачів діяти в умовах правової невизначеності. Крім того, етичні питання починають відігравати все більшу роль: із поширенням ШІ-підходів зростає ризик того, що великі корпорації зосередять у своїх руках не тільки обчислювальні ресурси, а й контроль за значною частиною ринку. Існує ризик недоброчесного використання персональних даних і шахрайських схем, якщо алгоритми ШІ не будуть контролюватися належним чином [7, с. 67–78].

Разом із тим, високі вимоги до обчислювальних потужностей ШІ-моделей обмежують масштабованість блокчейнів. Розподілені мережі, особливо на основі протоколу Proof of Work (PoW), мають обмежену пропускну здатність, що значно ускладнює обробку великої кількості транзакцій в реальному часі. Для забезпечення ефективної роботи ШІ в DeFi необхідно розробляти оптимізовані алгоритми та використовувати спеціалізоване апаратне забезпечення [8, с. 112–127]. Без належної інтеграції різних систем, можливості ШІ обмежені для безперешкодного обміну даними та алгоритмами різних платформ DeFi.

ШІ-моделі вразливі до різних типів атак, таких як зворотний інжиніринг моделі, підміна даних або маніпуляція тренувальними даними. Крім того, зловмисники можуть використовувати слабкі місця в алгоритмах ШІ для обходу механізмів безпеки [9, с. 98–110]. Відсутність регулярних аудитів алгоритмів погіршують перспективи використання ШІ у методах захисту даних та систем раннього виявлення аномалій.

Також недостатні прозорість та пояснюваність ШІ-моделей зводять нанівець потенційно блискучі переваги цієї технології у таких чутливих

до відповідальності сферах, як DeFi. Глибинні нейронні мережі з часом перетворюються на «чорні скриньки», тобто складність моделей майже не піддається чіткому розумінню їх логіки навіть для розробників [10, с. 198]. Це створює проблеми для аудиту смарт-контрактів та забезпечення відповідальності у випадку помилок або збоїв у роботі системи, адже у разі її збою чи злому ніхто не зможе швидко встановити першопричину.

Незважаючи на існуючі виклики, перспективи інтеграції ШІ та DeFi виглядають достатньо обнадійливими. Розробка нових блокчейн-протоколів з покращеною масштабованістю та зниженими комісіями дозволить ефективніше використовувати потенціал ШІ, забезпечуючи швидку та надійну обробку великих обсягів даних. Додаткове впровадження систем саморегуляції та автоматизованих механізмів контролю за допомогою ШІ суттєво покращить відповідність нормативним вимогам та рівень довіри до децентралізованих платформ.

Отже, у перспективі варто очікувати інтенсифікації інтеграції ШІ зі складними фінансовими продуктами на основі DeFi, а також тіснішої співпраці з традиційними інститутами. Останні, у свою чергу, активно створюватимуть для децентралізованої інфраструктури додаткові можливості щодо капіталовкладень та управління ризиками, зокрема через автоматизовані сервіси моніторингу транзакцій. Таким чином, варто очікувати що вдале комбінування ШІ та DeFi стане фундаментом нової парадигми фінансових відносин: максимально доступних, автоматизованих і позбавлених зайвих бюрократичних бар'єрів.

Література:

1. Pelton T. M. Decentralized Finance: An Introduction to Blockchain Technology. *Journal of Financial Innovations*. 2021. Vol. 12, № 3. С. 345–359.
2. Anderson R. Artificial Intelligence in FinTech: Opportunities and Challenges. London : FinTech Press, 2020. 276 с.
3. Li Q., Zhou Y. Scaling Solutions for Blockchain and AI: A Systematic Review. *IEEE Access*. 2022. Vol. 10. С. 115–130.
4. Kim B. Machine Learning for DeFi Risk Management. *Financial Data Analysis*. 2021. Vol. 15, № 2. С. 112–127.
5. Nash D., Hamilton P. Smart Contracts Driven by AI. In: *Proceedings of the 14th International Conference on Blockchain and Smart Contracts*. New York : IEEE, 2022. С. 34–41.
6. Martínez J. Regulatory Approaches to DeFi and AI: Challenges and Perspectives. *Global Finance Journal*. 2023. Vol. 6, № 1. С. 98–110.
7. Baylis A., Hodge R. Ethics of AI in Decentralized Finance: A Framework for Responsible Innovation. *Journal of Digital Policy*. 2022. Vol. 18, № 4. С. 67–78.

8. Kim B. Machine Learning for DeFi Risk Management. *Financial Data Analysis*. 2021. Vol. 15, № 2. С. 112–127.

9. Martínez J. Regulatory Approaches to DeFi and AI: Challenges and Perspectives. *Global Finance Journal*. 2023. Vol. 6, № 1. С. 98–110.

10. Ricci A. Legal Implications of Decentralized Finance: A Comparative Analysis. Berlin : LegalTech Publishing, 2021. 198 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-49>

СВІТОВІ ІНВЕСТИЦІЇ У РОЗВИТОК ІНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЄКТІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ВИКЛИКИ

Крохмаль І. В.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Нестерова К. С.***

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Інфраструктурні проекти відіграють ключову роль у соціально-економічному розвитку держав, забезпечуючи розвиток транспортної, енергетичної, соціальної та комунальної інфраструктури. Водночас значні капіталовкладення та довготривалість реалізації цих проєктів вимагають високої ефективності управлінських рішень.

За даними Світового банку, інвестиції в інфраструктуру мають мультиплікативний ефект: кожен вкладений долар забезпечує зростання ВВП на 1,5–2 дол. США [1].

У 2023 р. глобальні інвестиції в інфраструктуру склали 3,1 трлн дол. США, з яких 37% припало на енергетичні проєкти, 28% – на транспорт, а 15% – на соціальні об'єкти [2]. У 2021 р. середні витрати Китаю на інфраструктуру були майже в 10 разів вищими, ніж у США і становили понад 4% ВВП, значно перевершуючи також середні показники по ЄС [3].

Така нестача фінансових ресурсів для розвитку інфраструктури обумовлює недостатній рівень розвитку окремих країн, відставання у технологіях та інноваціях. Так, за даними ООН, до 2030 р. близько 25%

світового населення залишатиметься без доступу до базової інфраструктури.

За даними [4], міське населення зросте з 3,9 млрд осіб до приблизно 6,3 млрд до 2050 р. Азіатський банк розвитку оцінює, що щорічно потрібно інвестувати близько 1,7 трлн дол. США в інфраструктуру в Азії до 2030 року, аби підтримати темпи економічного зростання, ліквідувати бідність та ефективно реагувати на зміну клімату.

Такі цифри свідчать про суттєву проблему розриву між попитом та пропозицією глобальних інвестицій в інфраструктуру, яка з роками тільки зростає.

Таким чином, важливим викликом у контексті управління розвитком інфраструктури є не лише те, щоб знайти фінансування для таких масштабних інвестицій і направити його у правильні проекти, але забезпечити доступну, соціально справедливу та екологічно стійку інфраструктуру, враховуючи вплив зміни клімату, який виводить проблему фінансування інфраструктури на новий рівень невизначеності.

Крім того, глобальна політична нестабільність та регіональні конфлікти обумовлюють неможливість забезпечення довгострокового фінансування.

Технологічний прогрес відіграє ключову роль у вирішенні сучасних інфраструктурних викликів. Він не лише підвищує прозорість і ефективність, а й дає змогу створювати інноваційні, стійкі бізнес-моделі на всіх етапах – від проєктування до експлуатації та виведення з експлуатації.

Наприклад, муніципальні вуличні ліхтарі зараз оснащуються датчиками, бездротовими передавачами, станціями зарядки електромобілів, передавачами 5G та іншими цифровими технологіями, що створює нові можливості та джерела доходів для урядів [4].

Інтегруючи інвестиції в стійкість, політичні ініціативи та технологічні рішення, зацікавлені сторони можуть вирішувати глобальні інфраструктурні виклики, сприяючи кліматичній стійкості та сталому розвитку.

Література:

1. Світовий банк. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home> (дата звернення: 2.12.2024).
2. Міжнародна фінансова корпорація. URL: <https://www.ifc.org/en/home>
3. Statista. URL: <https://www.statista.com/> (дата звернення: 2.12.2024).
4. Global Infrastructure Trends. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/capital-projects-infrastructure/publications/infrastructure-trends/global-infrastructure-trends-financing.html> (дата звернення: 2.12.2024).

ОСНОВНІ МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИКИ КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Лиска П. О.

*аспірант кафедри обліку та бізнес-консалтинг
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
м. Харків, Україна*

Сучасні події на території нашої держави спричинили підйом національної соціальної свідомості, яка особливого прояву набула серед бізнесу у вигляді активного впровадження та розвитку корпоративної соціальної відповідальності. Але в умовах економії витрат та обмеженості ресурсів, підприємства зіткнулися з новою проблемою – оцінкою рентабельності застосування різних напрямів КСВ політики.

Наразі, економічна наука пропонує для бізнесу 3 моделі для оцінювання ефективності застосованих заходів, а саме: за ESG-показниками, математичні та змішані.

Найпростіший метод для оцінювання ефективності КСВ є дослідження ESG-показників (екологічні, соціальні, управлінські). Його суть полягає у відображенні чітко визначених компанією показників для конкретних груп суспільства, наприклад для потенційних інвесторів чи клієнтів, для партнерів та дійсних клієнтів, для територіальної громади, для працівників, для держави та її органів влади.

Даний метод є найпростішим, оскільки саме підприємство обирає які конкретно показники в конкретних галузях КСВ політики мають для них значення та знайдуть своє відображення у відповідних нефінансових звітах. Також подібна звітність є простою і для зацікавлених осіб, адже показує фактичну діяльність компанії у сфері КСВ максимально зручним та зрозумілим способом.

Але у даного методу наявні й недоліки. Так дані ESG – це суто нефінансово-економічні показники, які за своєю суттю є якісними, але не мають відношення до кількісних грошових вимірників. Таким чином для компанії максимально проблемним є питання щодо визначення ефективності реалізації політики КСВ через призму рентабельності витрат на КСВ діяльність з отриманими від неї прибутками. До цього можна додати й про наявні інші ризики, зокрема щодо порівняння ефективності власної політики КСВ з конкурентами на відповідному ринку товарів та

послуг, адже дані підприємство подає або розміщує самостійно, що унеможливило встановлення об'єктивної реальності. Для України це особливо гостре питання, тому що законодавством не передбачений регламент та/або відповідальність у сфері нефінансового звітування суб'єктами господарювання [1, с. 42].

Іншим методом для оцінки ефективності політики КСВ є математичні формули. Так вченими було розроблено низку таких формул, наприклад:

- для оцінювання ефективності реалізації політики КСВ підприємства пропонується розраховувати показник конкурентоспроможності підприємства;

- методика оцінки за допомогою інтегрального показника та побудови «пелюсткової» діаграми на основі бальної оцінки часткових критеріїв;

- модель оцінки ефективності соціальних інвестицій та КСВ за допомогою розрахункових індексів;

- модель комплексного індексу;

- модель розрахунку індикатору перспективного розвитку, тобто співвідношення суми соціального інвестування в основний капітал до величини чистого прибутку;

- модель співвідношення обсягу соціальних видатків, зроблених підприємством протягом податкового звітного періоду, до обсягу чистого прибутку, отриманого в цьому ж самому періоді.

Окремо стоять змішані (модифіковані) методи для проведення оцінювання ефективності політики КСВ. До них можна віднести такі:

- показник рентабельності інвестицій, які спрямовані на різноманітні КСВ-активності (return on investment), який відображає співвідношення між витратами підприємства на реалізацію політики КСВ та часток приросту матеріального капіталу, які виникли завдяки даній діяльності;

- показник ефективності КСВ-активності у порівнянні з ефективністю інших методів (реклами, стимулювання продажу тощо (efficiency measurement), який надає фактичну можливість для компанії зіставити свої витрати і отриманого ефекту задля здійснення подальшого аналізу застосування окремих КСВ-активностей для рекламування своїх товарів чи послуг;

- показник процесу реалізації КСВ-активностей (process measurement), який допомагає виявити наявність або відсутність взаємозв'язку між реалізуємою політикою КСВ та фактичними показниками основної підприємницької діяльності компанії як відображення реальних результатів застосування КСВ-активностей [1, с. 10–11].

Отже, на сьогодні існує лише три дієвих методи для оцінювання ефективності реалізації КСВ політики підприємства, які можуть задовольняти різні нагальні потреби компанії. Така різноплановість підходів до проведення оцінювання ефективності надає змогу бізнесу та

зацікавленим сторонам (стейкхолдерам) обрати взаємовигідний підхід до демонстрації КСВ політики [2].

Для кожного підприємства, яке хоче бути конкурентоспроможним на світовому економічному ринку товарів та послуг, проведення якісного оцінювання ефективності власної політики КСВ є надзвичайно важливим етапом у своїй діяльності.

Література:

1. Кусик, Н. Л., Ковалевська, А. В. Критичний аналіз методів оцінки ефективності соціально відповідальної діяльності підприємства. 2012.

Український бізнес і війна: унікальний каталог від CSR Ukraine. URL: <https://csr-ukraine.org/news/ukrainskiy-biznes-i-viyuna-unikalni/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-51>

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ДО ENTSO-E: ВПЛИВ ІНВЕСТИЦІЙ НА МОДЕРНІЗАЦІЮ ЕНЕРГЕТИЧНОГО СЕКТОРА ТА ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ

Магдич Ю. О.

аспірантка

Одеський національний економічний університет

м. Одеса, Україна

Енергетичний сектор є ключовим елементом економічної стабільності та розвитку будь-якої країни. В умовах інтеграції України до європейської енергетичної системи ENTSO-E роль інвестицій у формуванні сучасних маркетингових стратегій стає вирішальною. Інтеграція передбачає не лише технічну сумісність, але й глибокі економічні зміни, включаючи адаптацію маркетингових підходів до європейських стандартів.

Сучасні виклики, пов'язані з військовою агресією РФ, посилюють необхідність залучення інвестицій для модернізації енергетичної інфраструктури. Цей процес відкриває нові перспективи для українських підприємств, які прагнуть закріпити свої позиції на європейському ринку.

Інтеграція України до ENTSO-E є одним із найважливіших завдань національної енергетичної політики. Проте цей процес супроводжується низкою таких проблем, як: технічна несумісність, недостатність фінансування, руйнування через військові дії [1].

Україна також стикається з потребою реформування ринку електроенергії відповідно до вимог Третього енергетичного пакету ЄС. Це включає створення прозорих і конкурентних умов для учасників ринку.

Попри виклики, інтеграція до ENTSO-E створює нові можливості для залучення іноземних інвестицій. Європейські фінансові установи, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) та Світовий банк, активно підтримують проекти в Україні. До основних напрямків інвестування можна віднести: розвиток відновлювальних джерел енергії (ВДЕ), модернізація інфраструктури, цифровізація [4, 5].

Інвестиції в модернізацію створюють нові можливості для формування маркетингових стратегій підприємств. Основними напрями таких інвестицій є орієнтація на європейські стандарти якості, просування екологічних продуктів та послуг, розвиток партнерств із європейськими енергетичними компаніями [3].

Інвестиції в модернізацію інфраструктури дозволяють українським підприємствам покращити своє позиціонування на європейському ринку. Основні аспекти:

– Відповідність стандартам ЄС: це включає впровадження екологічних та технічних вимог до виробництва та постачання електроенергії. Компанії повинні підтверджувати сертифікацію відповідно до директив ЄС [3].

– Розширення експорту: інтеграція до ENTSO-E відкриває можливості для експорту електроенергії до країн Європи, зокрема Польщі, Румунії та Словаччини [2].

Цифрові технології стають ключовим елементом маркетингових стратегій. Інвестиції сприяють розвитку таких напрямів:

1. Аналітика даних: використання великих даних (Big Data) для прогнозування попиту та оптимізації роботи мереж [1].

2. Розробка онлайн-платформ: створення зручних інструментів для клієнтів, які дозволяють легко взаємодіяти з компанією, контролювати споживання енергії та управляти рахунками [1].

3. Автоматизація: впровадження систем для індивідуалізації пропозицій клієнтам.

Партнерство та співпраця з міжнародними організаціями, європейськими компаніями та іншими зацікавленими сторонами є стратегічно важливими для розвитку енергетичного сектора України. Ці взаємодії сприяють не лише технологічному розвитку, але й трансформації маркетингових стратегій.

Інтеграція України до європейської енергетичної мережі ENTSO-E створила умови для більш тісної співпраці з операторами з інших країн Європи, що у свою чергу включає: участь у спільних проектах

з модернізації інфраструктури, обмін технологіями для підвищення стабільності енергосистем, спільне вирішення проблем, пов'язаних з балансуванням енергомережі [2].

Співпраця з Європейським банком реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) та Світовим банком є важливим чинником фінансування ключових проєктів. В рамках цих партнерств реалізуються такі ініціативи: кредитування та грантова підтримка для модернізації інфраструктури, консультативна допомога з розробки проєктів розвитку ВДЕ, навчальні програми та технічна допомога для підвищення кваліфікації співробітників [4, 5].

Регіональні партнерства між енергетичними компаніями України та місцевими органами влади сприяють розвитку стійких маркетингових стратегій. В рамках таких ініціатив створюються локальні програми підтримки енергозбереження, які дозволяють підвищити довіру до компаній серед споживачів.

Партнерства не тільки сприяють розвитку технологій, але й посилюють маркетингову складову. Зокрема:

- Посилення брендингу: участь у міжнародних проєктах підвищує довіру до українських компаній на світовій арені.

- Розширення ринків: партнерства відкривають доступ до нових ринків збуту енергії.

- Інноваційний імідж: співпраця з провідними технологічними компаніями формує репутацію підприємств як інноваційних лідерів.

Загалом, партнерства та співпраця забезпечують синергію, яка дозволяє українським енергетичним компаніям досягти високого рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку [2, 3, 4].

У березні 2022 року українська енергосистема успішно завершила процес синхронізації з європейською енергетичною мережею ENTSO-E. Це стало важливим кроком у напрямку забезпечення енергетичної незалежності України та інтеграції в європейський ринок електроенергії. Проєкт, що вимагав значних інвестицій, реалізовувався протягом кількох років за активної підтримки міжнародних фінансових організацій і партнерів із ЄС [1, 2, 4].

Успішна синхронізація відкрила нові можливості для розширення інтеграції. Планується подальший розвиток потужностей із експорту електроенергії, включаючи будівництво додаткових ліній електропередачі та впровадження smart grid-технологій для управління енергомережами [1].

Отже, інтеграція України до ENTSO-E є не лише стратегічною умовою для енергетичної незалежності, але й важливим чинником для розвитку економіки. Вона відкриває доступ до європейських ринків електроенергії, стимулює інвестиції та сприяє модернізації енергетичної інфраструктури.

Для маркетингових стратегій це означає необхідність адаптації до міжнародних стандартів, розвитку брендингу й акценту на екологічності.

Залучення іноземного капіталу стало критично важливим для подолання технічних і фінансових викликів. З маркетингової точки зору, інвестиції дозволяють формувати стратегії, які відповідають сучасним потребам європейських споживачів.

Саме інвестиції сприяють трансформації маркетингових підходів, дозволяючи орієнтуватися на екологічну відповідальність, прозорість та інноваційність. Українські енергетичні компанії використовують інструменти цифрового маркетингу, такі як аналітика великих даних, автоматизація процесів та розвиток онлайн-платформ, для зміцнення своєї позиції на європейському ринку.

Література:

1. Уханова І. О., Магдич Ю. О. Аналіз проблем та перспектив інтеграції енергетичної системи України в спільну енергетичну систему ЄС. Innovative development of science, technology and education : Perfect Publishing, м. Vancouver, 19–21 жовт. 2023 р. 2023. С. 591–598. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/10/INNOVATIVE-DEVELOPMENT-OF-SCIENCE-TECHNOLOGY-AND-EDUCATION-19-21.10.23.pdf#page=591>

2. ENTSO-E. ENTSO-E Mission Statement. URL: <https://www.entsoe.eu/about/inside-entsoe/objectives/>

3. European Commission. Energy union. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-strategy/energy-union_en

4. Міністерство енергетики України. Енергетична стратегія (від 08.02.2022). URL: <https://www.mev.gov.ua/reforma/enerhetychna-stratehiya>.

5. European Investment Bank – URL: <https://www.eib.org/en/about/index.htm>

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ НА АГРАРНИЙ СЕКТОР В УКРАЇНІ: ЕКОНОМІЧНІ, ЕКОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Насиф Т. І.

*здобувач 2 курсу магістратури
за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Рассадинова С. І.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і міжнародних економічних відносин
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Глобалізація, кліматичні зміни, війна в Україні та інші виклики сучасності створюють значний тиск на аграрний сектор, який є одним із ключових секторів української економіки. У цій статті розглянуто основні економічні, екологічні та соціальні наслідки глобальних викликів для аграрного сектору України, а також запропоновано можливі шляхи адаптації.

Економічна складова впливу глобальних викликів на аграрний сектор включає зміну ринкових умов, зростання собівартості виробництва через інфляцію та нестабільність валютного курсу. За даними Міністерства аграрної політики України, експорт агропродукції скоротився на 35% у 2023 році внаслідок блокування морських портів. Високий рівень ризику змушує підприємства збільшувати витрати на логістику та страхування поставок, що негативно впливає на їхню конкурентоспроможність.

Крім того, зменшення інвестицій в аграрну інфраструктуру через війну гальмує модернізацію галузі. Зростання вартості пального та енергоносіїв також суттєво впливає на виробничі витрати, що ускладнює доступ до нових ринків і знижує прибутковість фермерів.

Кліматичні зміни, такі як посухи та інтенсивні опади, стають серйозною загрозою для врожайності. Згідно з дослідженням Національної академії аграрних наук України, середня врожайність пшениці знизилася на 12% у 2022 році через нестабільні погодні умови. Деградація ґрунтів внаслідок надмірного використання хімічних добрив та порушення агротехнічних норм ще більше посилює цю проблему.

Екологічний тиск також включає зростання вартості впровадження «зелених» технологій, таких як системи зрошення чи альтернативні джерела енергії, що вимагає значних інвестицій, які не завжди доступні для малих і середніх фермерів.

Соціальний вплив включає скорочення робочих місць у сільській місцевості, міграцію населення через військові дії та зниження рівня життя сільських громад. Втрата родючих земель на тимчасово окупованих територіях призводить до скорочення зайнятості у сфері сільського господарства. Крім того, психологічний стрес через постійні небезпеки та фінансова нестабільність негативно впливають на соціальний добробут фермерів.

Значні соціальні виклики створюють і порушення ланцюгів постачання, що обмежують доступ до агротехніки, насіння та добрив, змушуючи фермерів скорочувати масштаби виробництва.

Для подолання викликів та забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України необхідно:

– **Економічні заходи:** забезпечити державну підтримку фермерів через субсидії та пільгові кредити; сприяти диверсифікації ринків збуту, зокрема через укладання нових угод про зону вільної торгівлі.

– **Екологічні рішення:** впроваджувати сучасні агротехнології, які сприяють збереженню ґрунтів, використовувати відновлювальні джерела енергії та розширювати програми органічного землеробства.

– **Соціальні ініціативи:** створювати програми професійної перекваліфікації для фермерів, розвивати інфраструктуру в сільській місцевості та залучати міжнародну допомогу для підтримки сільських громад.

Глобальні виклики ставлять під загрозу економічну, екологічну та соціальну стійкість аграрного сектору України. Проте впровадження інноваційних рішень та координація зусиль держави, бізнесу та міжнародних організацій може забезпечити його адаптацію до сучасних умов. Успішна реалізація запропонованих заходів сприятиме зміцненню продовольчої безпеки України та її позицій на глобальному ринку.

Література:

1. Міністерство аграрної політики та продовольства України. Офіційний сайт. URL: www.agriculture.gov.ua (дата звернення 01.12.2024).

2. Кліматичні зміни в Україні: наслідки для сільського господарства. Звіт НААН. Київ, 2023.

3. Глобальні виклики для українського сільського господарства: соціально-економічний аналіз. Харків : Видавництво ХНАУ, 2022.

ДДЖИТАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: ВСТУП ДО ПРОБЛЕМИ

Олійник О. М.

*кандидат культурології, доцент,
проректор з науково-педагогічної роботи
Київський національний університет культури і мистецтв
м. Київ, Україна*

Цілі мого виступу – звернути увагу на проблему зв'язку між національною культурною політикою та цифровим переходом. Головне запитання: що станеться, коли культурна політика перетворюється внаслідок цифрового переходу? Це ключове питання для сучасного порівняльного аналізу культурної політики, і це питання досі не було повністю розглянуто. Не зважаючи окремі винятки [1–4], комплексному аналізу цифрової культурної політики не приділялося достатньої серед дослідників і практиків. Проте європейські країни стикаються з великими проблемами в процесі узгодження своєї культурної політики з цифровим поворотом. Серед центральних викликів можна виокремити наступні:

- інтернаціоналізація та інтеграція онлайн-ринків – що робить національну політику складною без міжнародної співпраці;
- поява платформ, таких як Amazon, Spotify і YouTube, які можуть розвинути ринкову владу та ефективно лобіювання як на національному, так і на міжнародному рівнях;
- роль потокових сервісів, таких як HBO та Netflix, для розповсюдження та виробництва культурного та медіаконтенту;
- технологічна конвергенція – зосередження різних видів культурного споживання навколо невеликої кількості технічних пристроїв;
- очевидна перевага ринкової логіки – створення ринкової вартості основною цінністю культурного продукту.

Проблеми також існують в ухиленні від сплати податків та в контексті регулювання культурних й медіа-платформ, агентів культурних і креативних індустрій, які потенційно можуть сприяти зменшенню національних культурних бюджетів. Крім того, проблеми також можуть міститися в положеннях про вільну торгівлю і недискримінаційних положеннях в міжнародних торговельних угодах, що ускладнює визначення пріоритетності культурних продуктів певних країн або однієї країни. Нарешті, гармонізація та координація політики в рамках ЄС та ЄАВТ (Європейська асоціація вільної торгівлі/ (European Free Trade

Association) також є проблемою, оскільки вони потребують синхронізації та коригування національної культурної політики.

Виклики, подібні до описаних вище, здаються майже самоочевидними. Важливо розглянути їх системно та критично в контексті як національної, так і наднаціональної політики. Впродовж кількох десятиліть, у той час як культурне виробництво поступово ставало все більш цифровим, вплив національного політичного управління, здавалося, зменшувався, частково через вищезгадані проблеми. Як на це може відповісти національна культурна політика і як власне відреагувати?

Однією з потенційних відповідей є переглянута форма протекціонізму в культурній політиці, спрямована, більш-менш успішно, на підтримку елемента національної політики на глобальному культурному ринку. Іншою можливою відповіддю є перенесення акценту між різними видами інструментів політики, посилення, наприклад, ролі фінансового регулювання як інструменту культурної політики. Також можна поставити запитання по-іншому: яка роль національної культурної політики у формуванні чи створенні поля цифрового культурного виробництва? Можна також припустити, що в цьому відношенні існує різниця і, можливо, континуум між адаптацією та зреченням. Ця відмінність пов'язана з роллю та активним впливом національного культурного управління та політики. Цифровізація – це не сила природи чи технологічне цунамі, з якою національна культурна політика просто повинна так чи інакше боротися. Національні уряди та їхня політика більш активно залучені, ніж це підказує традиційна тенденція цифровізації як рушія змін.

Основне питання полягає в тому, чи національні культурні політики, зіткнувшись з оцифруванням, адаптувалися чи відмовилися. Наше ставлення до технологій можна розглядати в категоріях контролю та колонізації. У цьому відношенні адаптацію можна розуміти як реалізацію активних заходів і стратегій для вирішення відповідних викликів, тоді як зречення означає протилежне, а саме, перспективу *laissez-faire* і чітке бачення того, що цифрове поле культури виходить за межі розуміння національної політики. Звичайно, це більше континуум, ніж бінарна опозиція. Тому важливо розуміти, який варіант з континууму адаптації-зречення обрали різні європейські країни у рамках своїх цифрових культурних політик. Для цього слід зрозуміти контекст, історичний розвиток, обґрунтування та моделі політики.

В Європі існує велике розмаїття в частині політики національних культур. Вони відрізняються за низкою параметрів: відносна важливість державного фінансування, чіткі цілі та амбіції; розподіл відповідальності між рівнями влади; роль перспективи добробуту; рівень приватного фінансування; ступінь впливу Нового публічного менеджменту (New

Public Management); розміри країни та її населення; рівень культурного протекціонізму і т. ін. Попри ці всі відмінності спільним для національних культурних політик є необхідність співвідношення з вищезгаданими викликами, спричиненими процесами цифровізації. Їхнє відношення до Європейського Союзу як важливого регулюючого суб'єкта в глобальному масштабі представляє важливий аналітичний кут, де необхідно брати до уваги принцип субсидіарності стосовно культури. Зрештою, це створює аналітично сприятливий ґрунт, як для поглибленого аналізу окремих країн, так і для порівняльного аналізу між ними.

Ця тема вимагає міждисциплінарного та мультидисциплінарного підходу, що включає підходи та ідеї з культуральних та медіа студій, правових досліджень, інформаційних наук, політології та соціології. Це забезпечить системний огляд європейської цифрової культурної політики з використанням аналізу кожної окремої (обраної) країни, а також прикладне дослідження на наднаціональному /європейському рівні. До аналізу окремої країни потрібен власний специфічний методологічний підхід, але зрештою ці підходи об'єднує спільна характеристика: типи документів, які використовуються для аналізу. Різноманітні політичні документи (технічні документи та публічні звіти, що стосуються оцифрування секторів культури та медіа), міжнародні нормативні акти (конвенції, угоди, законодавство ЄС та директиви), парламентські дебати (щодо цифровізації та міжнародного регулювання цифрової культури), а також різні партійні звіти та публічні документи, що містять інформацію про політичні рішення. Для всіх країн базові дані про фінансування, законодавство, політичну організацію та управління культурною (і цифровою) політикою також представлені як спільна точка зору. Доступність даних, контексти та особливості розвитку окремих країн різноманітні, і в ході проведення цікавого та релевантного аналізу вони будуть відповідно відрізнятися.

Література:

1. Roberge J., Chantepie P. The Promised Land of Comparative Digital Cultural Policy Studies. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*. 2017. Vol. 47 (5). P. 295–299.
2. Roberge J., Nantel L., Rousseau. A. Who Needs a Plan Anyway? Digital Cultural Policymaking as the Art of Navigating through Uncertainties. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*. 2017. Vol. 47 (5). P. 300–312.
3. Valtysson B. *Digital Cultural Politics. From Policy to Practice*. London : Palgrave Macmillan, 2020. 233 p.
4. Wright D. How Culture Became Digital: Editor's Introduction." *International Journal of Cultural Policy*. 2022. Vol. 28 (7). P. 777–785.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЕНДЕРНОЇ ТА ВІКОВОЇ СТРУКТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Шевченко І. Ю.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки і підприємництва
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
м. Харків, Україна*

Метою даного дослідження є огляд трансформації гендерної та вікової структури здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану в Україні.

Інформаційною базою дослідження оберемо статистичні дані Державної служби статистики України, наявні у відкритому онлайн-доступі [1–4].

Рис. 1 ілюструє порівняльний аналіз часток жінок і чоловіків серед здобувачів вищої освіти в Україні у період 2020–2023 рр.

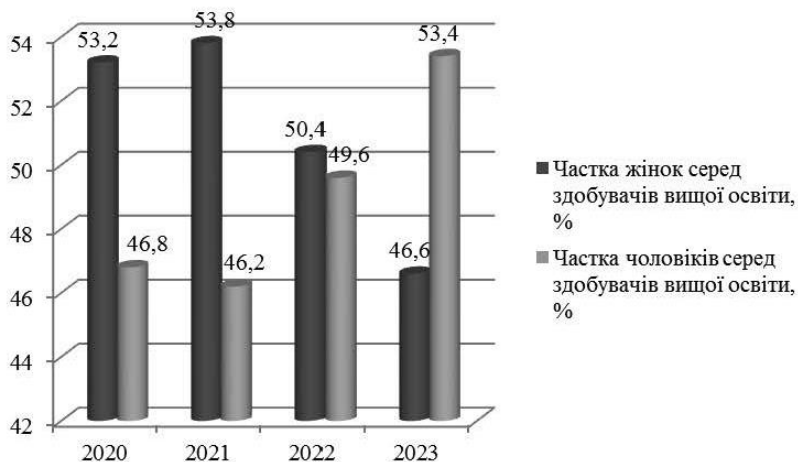

Рис. 1. Динаміка часток жінок і чоловіків серед здобувачів вищої освіти в Україні у 2020–2023 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [1–4]

Рис. 1 наглядно ілюструє практично дзеркальні дані: гендерна структура здобувачів вищої освіти в Україні змінилася у період 2020–2023 рр.

із превалювання жінок серед здобувачів вищої освіти до переважної частки чоловіків серед студентів вітчизняних закладів вищої освіти.

Для проведення аналізу структури здобувачів вищої освіти в Україні за віковим критерієм виділимо такі інтервали віку здобувачів вищої освіти:

- інтервал 1: здобувачі вищої освіти віком від 14 до 22 років;
- інтервал 2: здобувачі вищої освіти віком від 23 до 29 років;
- інтервал 3: здобувачі вищої освіти віком від 30 до 39 років;
- інтервал 4: здобувачі вищої освіти віком від 40 до 49 років;
- інтервал 5: здобувачі вищої освіти віком від 50 до 59 років;
- інтервал 6: здобувачі вищої освіти віком 60 років і старші.

На жаль, у наявній інформаційній базі дослідження відсутня інформація про вікові характеристики здобувачів вищої освіти України у 2022 р., тому аналіз вікової структури студентів вітчизняних закладів вищої освіти буде охоплювати періоди 2020–2021 рр. і 2023 р.

Рис. 2 ілюструє розподілення здобувачів вищої освіти в Україні у 2020–2021 рр. та 2023 р. за виділеними віковими інтервалами.

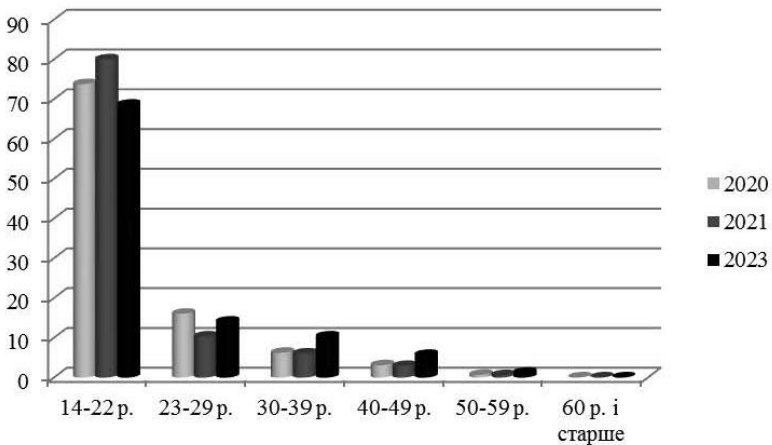

Рис. 2. Вікова структура здобувачів вищої освіти в Україні у 2020–2023 рр.

Джерело: побудовано автором на підставі розрахунків за даними [1–4]

З рис. 2 бачимо, що у досліджуваній період відбулася певна зміна вікової структури здобувачів вищої освіти в Україні:

– зменшилася частка здобувачів вищої освіти віком від 14 до 22 років (інтервал 1);

– збільшилася частка здобувачів вищої освіти віком від 30 до 39 років (інтервал 3);

– збільшилася частка здобувачів вищої освіти віком від 40 до 49 років (інтервал 4);

– збільшилася частка здобувачів вищої освіти віком від 50 до 59 років (інтервал 5).

У інтервалі 2 та інтервалі 6 суттєвих трансформацій у частці здобувачів вищої освіти не спостерігається.

Дана тенденція може бути викликана дією воєнного стану в Україні, особливо враховуючи попередньо виявлені зміни у гендерній структурі здобувачів вищої освіти у вказаний період.

Література:

1. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2020 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/vfpo_Ukr_20.xls

2. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2021 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/vfpo_Ukr_2021.xls

3. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2022 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/vfpo_Ukr_2022.xls

4. Вища та фахова передвища освіта в Україні у 2023 році. *Державна служба статистики України*. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/osv/vush_osv/vfpo_Ukr_2023.xls

НАПРЯМ 4. ФІЛОЛОГІЯ. ПЕДАГОГІКА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-55>

ЕКОЛОГІЧНА СВІДОМІСТЬ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ТА ЗАРУБІЖНОМУ ВИМІРАХ

Ахматова Н. О.

здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: Дороніна Т. О.

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Природнича освіта в сучасному світі є важливим чинником формування екологічної свідомості, яка є ключовою складовою сталого розвитку. Глобальні екологічні виклики, такі як зміна клімату, виснаження природних ресурсів, забруднення довкілля та зникнення біорізноманіття, вимагають нових підходів до освітнього процесу, спрямованих на усвідомлення важливості екологічної відповідальності. Згідно з Цілями Сталого розвитку, затвердженими Організацією Об'єднаних Націй, освіта для сталого розвитку має сприяти формуванню компетентностей, які дозволяють кожній людині діяти в інтересах збереження довкілля та соціально-економічного добробуту, а отже, формувати екологічну свідомість як невід'ємний складник світогляду сучасної людини. Екологічна свідомість забезпечує усвідомлення взаємозв'язку між людською діяльністю та станом довкілля, стимулюючи екологічно відповідальну поведінку, яка спрямована на збереження природних ресурсів і підтримання екологічної рівноваги. Саме через природничу освіту відбувається розвиток ключових компетентностей, необхідних для розуміння глобальних екологічних викликів та прийняття раціональних рішень, які відповідають принципам сталого розвитку.

Екологічна свідомість є багатогранним поняттям, що в українських та зарубіжних дослідженнях отримує різні дефініції, хоча загальна проблема залишається спільною для всього людства. У той час як суть проблеми – забезпечення гармонійної взаємодії суспільства і природи – є універ-

сальною, підходи до визначення сутності екологічної свідомості та методів її формування є певні відмінності, що доводить звернення до вітчизняних та зарубіжних джерел.

Українські науковці, переважно акцентують увагу на регулятивній функції екологічної свідомості, підкреслюючи роль знань, норм та установок у взаємодії людини з природою. Зокрема, М. Шедловська визначає екологічну свідомість як «сукупність знань, оцінок, норм, установок, що регулюють взаємодію суспільства і природи» [1]. Г. Жатова вказує, що екологічна свідомість є «усвідомленням людиною своєї ролі в екосистемі та відповідальності за збереження навколишнього середовища» [2]. Водночас В. Скребець наголошує, що екологічна свідомість – це «спрямованість свідомості на екологічні проблеми та їх вирішення» [3].

Зарубіжні ж визначення акцентують увагу на системі переконань, цінностей і колективних інституційних змін. Наприклад, Дж. Пеллінг (J. Pelling) та Д. Мануель-Наваррете (D. Manuel-Navarrete) описують екологічну свідомість як «здатність суспільства розуміти та реагувати на екологічні виклики через соціальні та інституційні зміни» [4]. Р. Данлеп (R. Dunlap) та К. Ван Лієр (K. Van Liere) розглядають це поняття як «систему переконань, цінностей та світогляду, що відображають ставлення людини до природи та екологічних проблем» [5]. Водночас П. Шульц (P. Schultz) трактує екологічну свідомість як «усвідомлення взаємозв'язку між людською діяльністю та станом довкілля, що впливає на екологічно відповідальну поведінку» [6].

Отже, хоча проблема екологічної свідомості є спільною і охоплює глобальний вимір, суттєві відмінності у підходах відображають різне бачення шляхів її вирішення. Українські дослідники акцентують на необхідності індивідуальної екологічної відповідальності як основи для формування екологічної свідомості, тоді як зарубіжні вчені наголошують на соціальних і колективних аспектах. Можемо припустити, що розходження пояснюється відмінностями у соціокультурних контекстах: для українських реалій, де громадянська екологічна відповідальність ще формується, актуальним є акцент на індивідуальних діях. У той же час країни з розвиненими екологічними рухами прагнуть до системного вирішення проблем, покладаючи відповідальність на суспільство в цілому. Такий підхід дозволяє комплексно оцінити виклики екологічної свідомості та врахувати національні особливості при розробці освітніх і виховних програм.

Література:

1. Шедловська М. В. Екологічна свідомість: сукупність знань, оцінок, норм, установок, що регулюють взаємодію суспільства і природи. *Український соціум*. 2011. № 2 (37). С. 95–100.
2. Жатова Г.О. Формування екологічної свідомості: усвідомлення ролі в екосистемі та відповідальності за навколишнє середовище. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/9110/1>
3. Скребець В. Напрями екологічного виховання: свідомість на вирішення екологічних проблем. URL: https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4059/1/aref_Skrebets.pdf
4. Pelling J., Manuel-Navarrete D. Understanding and responding to ecological challenges through social and institutional changes. *Environmental Research Letters*. 2015. Vol. 10. P. 34–41.
5. Dunlap R., Van Liere K. A worldview and values system perspective on ecological problems. *The New Environmental Paradigm*. 2008. Vol. 42, № 3. P. 127–132.
6. Schultz P. The Relationship Between Human Activity and Environmental Health. *Environmental Psychology*. New York: Academic Press, 2011. P. 83–98.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-56>

ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Бабак П. С.

*аспірант за спеціальністю 231 – Соціальна робота
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

*Науковий керівник: Дмитренко К. А.
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи*

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна*

Патріотичне виховання молоді завжди було одним з найважливіших завдань суспільства. Однак, сучасні реалії ставлять перед ним нові, більш складні виклики. Зміни в соціальному, економічному та культурному

середовищі, глобалізація, інформаційні технології – все це впливає на світогляд молоді та ускладнює процес формування патріотичних почуттів.

Нині Україна переживає нову важку сторінку історії, яка надовго закарбується в пам'яті українців. Патріотичне виховання в теперішні нелегкі часи є вельми актуальною темою, адже, пригнічене кризою та воєнно-політичними умовами суспільство втрачає здатність до розвитку культурно-патріотичних явищ. Тож пріоритетними завданнями є формувати патріотичні почуття шляхом вивчення та відновлення національних цінностей.

Усі зазначені аспекти мають чітко окреслену законодавчу базу: Конституція України (загальні положення про права і свободи людини, громадянське суспільство, національну безпеку) [4]; Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» [2] тощо.

Не мало вчених наголошували на актуальності проблеми патріотичного виховання молоді. Так, теоретичний аспект патріотичного виховання розробляли відомі українські педагоги минулого: Х. Алчевська, Г. Ващенко, Б. Грінченко, М. Грушевський, О. Духнович, М. Драгоманов, П. Куліш, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, які значну увагу приділяли вихованню любові до своєї землі, рідної мови, формуванню національної самосвідомості молоді.

Окремі аспекти патріотичного виховання розроблені О. Бандурою, Я. Калакурою, І. Бех, В. Гонський та інші.

У нашому дослідженні варто звернути увагу на думку історика Я. Калакури. Відомий український історик зазначав, що заповнення прогалин у патріотичному вихованні молоді сприятиме пошук і обґрунтування відомостей на такі важливі питання, як, коли й за яких умов зародився український патріотизм; які етапи у своєму розвитку він пройшов; чим він є на сьогодні; що необхідно робити для того щоб ефективно використати історичне підняття для поліпшення патріотичного виховання молоді [3].

Також наголосимо на думці вченого Петра Слотюка, який зауважував, що екзистенційні виклики, які загрожують Україні породжені не тільки зовнішньополітичними обставинами, в яких опинилася наша держава до і після повномасштабного вторгнення РФ. Вони спричинені й внутрішніми проблемами, що не вирішувалися впродовж багатьох років умовної незалежності від Росії. Такими викликами є не тільки російсько-українська війна. До них належать: відсутність політичної еліти, здатної приймати адекватні й ефективні управлінські рішення і продукувати ідеї, які б сприяли успішному розвитку країни; майже зруйнована система освіти; спроби реалізації ініціатив, які знищують інтелектуальне середовище, науку, охорону здоров'я, український інформаційний простір;

слідування суперечливим вимогам сусідніх держав, особливо в гуманітарній сфері [5].

Хоча термін «екзистенційні виклики» є зручним для опису складних ситуацій, його наукова валідність у контексті українських викликів потребує подальшого обґрунтування [1].

Нами зроблена спроба охарактеризувати основні екзистенційних виклики до патріотичного виховання молоді в сучасних умовах. Для зручності сприйняття подамо їх у таблиці.

Таблиця 1

**Екзистенційні виклики до патріотичного виховання молоді
в сучасних умовах**

№	Виклик	Короткий опис	Можливі наслідки для патріотичного виховання
1	Інформаційна перенасиченість і маніпуляція	Потік суперечливої та необ'єктивної інформації	Ускладнює формування власної думки, сприяє поширенню фейків, підриває довіру до офіційних джерел.
2	Глобалізація та культурне різноманіття	Конфлікт між національною ідентичністю та глобальними трендами	Може призвести до втрати інтересу до національної культури та історії, асиміляції.
3	Матеріальні цінності та споживачтво	Орієнтація на матеріальний добробут	Відсуває на другий план духовні цінності, такі як патріотизм, знижує рівень соціальної відповідальності.
4	Політична поляризація	Розкол суспільства на протиборчі табори	Ускладнює консолідацію нації, підриває довіру до державних інституцій.
5	Соціальні мережі та віртуальна реальність	Формування нових форм спілкування, віддалення від реального життя	Знижує рівень громадянської активності, сприяє формуванню віртуальної ідентичності.
6	Війна та посттравматичний синдром	Психологічні травми, пошук нових сенсів життя	Може призвести до відчуження від суспільства, дезадаптації, втрати віри в майбутнє.

Ця таблиця наочно демонструє, як різні фактори сучасного світу впливають на процес патріотичного виховання молоді. Розуміння цих викликів є необхідним кроком для розробки ефективних стратегій подолання проблем і формування у молоді почуття патріотизму.

Отже, постає питання щодо розроблення стратегій подолання зазначених викликів. Спираючись на думку вчених істориків, військових експертів та вчених-педагогів виокремимо такі стратегії подолання Екзистенційних викликів до патріотичного виховання молоді в сучасних умовах.

Таблиця 2

Стратегії подолання викликів у патріотичному вихованні молоді

№	Стратегія	Короткий опис	Приклади практичної реалізації
1	Формування системи цінностей	Створення міцного фундаменту на основі поваги до історії, культури та традицій.	Вивчення історії України через інтерактивні методи, проведення тематичних заходів (історичні реконструкції, літературні вечори), залучення до фольклорних колективів.
2	Розвиток критичного мислення	Навчання аналізувати інформацію, відрізняти факти від фейків.	Дебати, проєкти з медіаграмотності, використання методів проблемного навчання.
3	Залучення до громадської діяльності	Створення умов для участі молоді в соціальних проєктах.	Волонтерські табори, молодіжні ради, участь у громадських ініціативах.
4	Використання сучасних технологій	Застосування інтерактивних методів навчання, соціальних мереж.	Створення освітніх платформ, використання гейміфікації, ведення блогів про українську історію та культуру.
5	Співпраця з родиною та громадою	Залучення батьків, вчителів, громадських організацій.	Батьківські університети, спільні заходи школи та громади, створення сімейних бібліотек.
6	Психологічна підтримка	Надання допомоги молоді, яка постраждала внаслідок війни або інших травматичних подій.	Групові та індивідуальні консультації, арт-терапія, йога.

Ця таблиця наочно демонструє, як різні стратегії можуть бути застосовані для вирішення проблем у патріотичному вихованні молоді.

Як висновок зазначимо, що сучасний світ ставить перед молодим поколінням низку складних викликів, які безпосередньо впливають на процес формування патріотичних почуттів. Інформаційна перенасиченість, глобалізація, матеріальні цінності, політична поляризація, соціальні мережі та, на жаль, війна – все це створює складний контекст для виховання патріотичної молоді.

Ключовими, на нашу думку, є такі підходи до вирішення вищезначеного питання, як-то: необхідність комплексного підходу у освітньому процесі сучасних ЗВО; важливість адаптації до змін здобувачів освіти, роль вищої освіти у патріотичного виховання молоді в сучасних умовах, значення громадських організацій патріотичного виховання молоді в сучасних умовах; психологічна складова патріотичного виховання молоді в сучасних умовах. Ці виклики, що стоять перед патріотичним вихованням, є серйозними, але не непереборними.

Варто зауважити, що головне завдання є створення умов для того, щоб молодь відчувала себе частиною своєї країни, брала активну участь у її житті та була готова захищати її інтереси.

Таким чином, патріотичне виховання – це тривалий і комплексний процес, який вимагає спільних зусиль держави, громадськості та кожної окремої людини. Лише об'єднавши зусилля, можемо подолати сучасні виклики та виховати покоління патріотів, які будуть любити свою країну і готові відстоювати її інтереси.

Література:

1. Екзистенція страху життя і смерті в сучасних реаліях: мультимодальні та мультикультуральні аспекти (теоретичний та психотерапевтичний досвід) : колективна монографія / за заг. ред. Г. Каголик. Львів : Місіонер, 2022. 352 с.

2. Закон України 2834-IX від 13.12.2022 Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/511494__708583 (дата звернення 01.12.2024 р.)

3. Калакура Ярослав Степанович. Українська історіографія : курс лекцій. Київський національний університету імені Тараса Шевченка. Київ : Генеза, 2004. 494 с.

4. Конституція України [Електронний ресурс]. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 01.12.2024 р.)

5. Слотюк, П. (2023). Екзистенційні виклики для України у війні з РФ. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 26(6). 109–121. <https://doi.org/10.15421/1723138>

HOW CAN CHATGPT INFLUENCE THE EDUCATIONAL PROCESS

Varlamova A. O.

Senior teacher

Odesa Military Academy

Odesa, Ukraine

Just yesterday this might have seemed like science fiction, but today it is already a reality. We can communicate with artificial intelligence, ask it questions in different languages of the world, and the questions can be both the simplest and the most complex. And in a few seconds you will receive a complete answer! And all this thanks to ChatGPT.

So, what is it? In English this means “generative pre-training transformer” and it appeared in our country not so long ago, but is already actively used.

Frequently communicating with students, I learned that they use it almost every day, both for entertainment and for study. I think ChatGPT is a completely new approach to education that gives unlimited possibilities to both students and teachers. It helps motivate students, is easy to use, always accessible and can make a traditional lesson more interesting. For example, for me, as an English teacher, ChatGPT can create the text needed on the topic of the lesson, create a glossary, questions and a wide variety of exercises for the text. A chat-bot can also cope with this. Artificial intelligence can create: tests, gap-fill sentences, open-ended discussion questions, matching tasks, multiple-choice tasks, and other types of exercises that teachers regularly use. For example, you can ask to find: a video, an audio recording, a story, a book or a single passage of text, a news story, a movie, a textbook or manual, a site for creating presentations, flashcards, online learning games, and many other things that may be suitable for the lesson. [1, p. 2].

According to the results of a study conducted by scientists from the Stanford Graduate School of Education, the launch of ChatGPT and other artificial intelligence-powered tools has alarmed many teachers. They are worried about the fact that students will use the latest technologies for fraud and plagiarism, instead of learning independently. So, for example, an anonymous Stanford Daily newspaper poll showed that 17% of students use a chat-bot during exams. And 5% did not edit their works at all after they were generated by GPT [2, p. 1].

The head of the theory of digital automata department in the Institute of Cybernetics named after V. Hlushkova of the National Academy of Sciences

of Ukraine, Doctor of Physical and Mathematical Sciences Alexander Letichevsky believes that it is important to use artificial intelligence consciously – analyzing correctness." There are already programs that can determine – this text was written by a person or ChatGPT," the cybernetic noted [2, p. 2].

Let's make an experiment. I need to give a lesson on topic "Clothes". In response I receive a huge text. I would like to have some more information and ask the chat.

Me: What items of clothes do you know?

Chat: Tops

1. T-shirt – A casual shirt typically made of cotton, with short sleeves and no collar.

2. Blouse – A lightweight, often dressy top worn by women, made of fabric like silk, cotton, or polyester.

3. Shirt – A button-down shirt, often made of cotton, worn by men or women. Can be formal or casual.

4. Tank Top – A sleeveless top, typically casual and worn in warm weather.

5. Sweater – A knitted top worn for warmth, often made of wool or cotton.

6. Hoodie – A sweatshirt with a hood, often associated with casual or athletic wear.

7. Cardigan – A knitted, button-up sweater, often worn over other clothes for warmth.

8. Camisole – A sleeveless undergarment or top, usually worn by women, often made of soft materials.

9. Polo Shirt – A short-sleeved shirt with a collar, typically made of cotton and worn casually or in sports settings.

Me: What modern brands of clothes do you know?

Chat: Contemporary and Mid-Range Brands

1. Ralph Lauren – Known for its preppy, American style, including its iconic polo shirts.

2. Tommy Hilfiger – Offers classic American style, blending casual and sporty elements with a preppy twist.

3. Zara – Spanish fast-fashion retailer known for quickly translating runway trends into affordable clothing.

4. H&M – Swedish retailer offering affordable fashion with a wide variety of trendy styles.

5. Mango – Spanish clothing brand providing stylish, affordable options for both men and women.

6. Uniqlo – Japanese brand known for minimalist, functional clothing, including their highly popular HeatTech line.

7. Levi's – American brand famous for its jeans, jackets, and other casual denim wear.

8. Calvin Klein – Known for minimalist designs, including jeans, underwear, and fragrances.

9. Michael Kors – American designer brand, offering elegant, ready-to-wear collections, handbags, and accessories.

The list of information and exercises can be endless. It is only a tiny example of what can this chat do. ChatGPT can satisfy all the teacher's fantasies. Therefore, it can significantly reduce the time spent preparing for lessons.

When talking to GPT, where students can practice their language skills, they need to ask questions correctly, because grammatical errors can cause GPT to misinterpret the question, leading to irrelevant or inaccurate answers. Therefore, students must proofread their messages so that the chat clearly and understood them correctly. Therefore, the independent structuring of educational information, the practical assimilation of the grammatical structure of the language, the system of linguistic units and the rules of its use in the process of natural communication [3, p. 4].

Indeed, ChatGPT platforms are highly innovative tools that have the potential to change the way students learn and interact with teachers. These platforms leverage the power of natural language processing algorithms to improve communication between students and teachers, ultimately helping both parties work together to improve learning outcomes. GPT chat also helps teachers track student progress, identify problem areas, and provide timely feedback, which is vital for student development [5, p. 37].

ChatGPT has few inconsistencies that need to be taken into account from ethical, social and cultural positions. That's why it's more successful GPT chat in the lighting process will require careful selection and implementation of the latest technologies, as well as proper training of investors before work with him [6, p. 4].

Like all innovations, chat has its drawbacks, but I believe that soon we will not be able to do without it and thanks to it we will completely change the approach to education and significantly improve it.

Bibliography:

1. Тетяна Хоролець. Шість варіантів як чат може ChatGPT допомогти вчителю англійської. 2023. С. 1–8. <https://grade.ua/uk/blog/6-variantov-kak-chatgpt-mozhet-pomoch-uchitelyu>

2. Ирина Костенко. У Стенфорді визначили, чи списують учні більше через ChatGPT. 2023. С. 2. <https://www.rbc.ua/ukr/styler/stenfordi-viznachili-chi-spisuyut-uchni-bilshe-1702656891.html>

3. Лелека, Т. О. ChatGPT як інструмент викладання англійської мови у вищій школі. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*, 2023, 211 с., с. 168–172.

4. Мельник Алла. Використання чат-боту chatgpt у практичній мовній підготовці майбутніх викладачів англійської мови. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Том 177. 2023. № 21. С. 1–8.

5. Леся Серман, Інна Сулейманова, Олександра Медейчук, Тарас Серман. *Інтеграція чат-боту GPT в процес вивчення англійської мови, Science and Education*. 2024. № 1. С. 39.

6. Герасимчук Ю. П., Використання чату GPT в освіті: переваги та недоліки. *Іноваційна педагогіка*. 2024. Випуск 69. Том 1. С. 241.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-58>

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ В США ТА УКРАЇНІ

Васютинський Є. В.

*здобувач вищої освіти третього рівня
за спеціальністю 011 – Освіта / Педагогіка*

*Запорізький національний університет
Науковий керівник: **Меняйло В. І.***

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри загальної та прикладної фізики
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні полягає в недостатньому рівні інтеграції теоретичних і практичних знань, що негативно впливає на готовність випускників до роботи з різними вразливими категоріями населення. Однією з ключових умов покращення ситуації є вивчення та врахування зарубіжного досвіду, зокрема США, де система підготовки соціальних працівників має довгу історію та пропонує успішні моделі практичної підготовки фахівців, які можуть бути адаптовані до українського контексту.

У США професійна підготовка соціальних працівників ґрунтується на принципах міждисциплінарності та інтеграції теорії з практикою. Навчальні програми включають як традиційні лекційні курси, так і практичні заняття, що проводяться в умовах, максимально наближених до реальних. В Україні ж досі переважає теоретична підготовка, що значно

обмежує можливості студентів набути практичних навичок до початку роботи. Однак, останніми роками в Україні також починають впроваджуватися нові методики, такі як проблемне навчання та кейс-стаді, які сприяють більш ефективній підготовці майбутніх фахівців [2, с. 67; 3, с. 89].

У Сполучених Штатах система підготовки соціальних працівників характеризується гнучкістю та багатогранністю, що включає поєднання теоретичної підготовки з практичними заняттями та клінічними стажуваннями. Програми підготовки соціальних працівників у США, як правило, структуровані у двох основних формах: бакалаврські та магістерські програми соціальної роботи (BSW і MSW). Навчання включає курси з соціальної політики, соціальних досліджень, методів соціальної роботи, а також клінічні практики в реальних умовах, що дозволяє студентам набути необхідних навичок та досвіду. Особлива увага приділяється розвитку культурної компетентності та етичних стандартів професії.

Крім того, американські програми відрізняються інтенсивним використанням інноваційних методик навчання, таких як методики проблемного навчання, кейс-стаді, симуляції та рольові ігри, які сприяють розвитку критичного мислення та здатності приймати рішення в складних ситуаціях. Важливою складовою програм є міждисциплінарний підхід, який інтегрує знання з психології, медицини, права та інших суміжних дисциплін, що дозволяє готувати студентів до роботи в різних соціальних контекстах [1, с. 36].

Підготовка соціальних працівників базується на системному підході, який поєднує теоретичне навчання з інтенсивною практичною підготовкою. Американські навчальні програми орієнтовані на проблемно-орієнтоване навчання (problem-based learning), що передбачає вирішення студентами реальних соціальних кейсів. Важливою частиною програм є стажування, яке охоплює кілька семестрів і дозволяє студентам здобути реальний досвід у соціальних установах [4, с. 4]. Університети США також активно впроваджують інноваційні технології навчання, такі як використання симуляцій, цифрових платформ для комунікації та онлайн-курсів.

Американські освітні установи велику увагу приділяють міждисциплінарному підходу, де студенти отримують знання з різних суміжних галузей, таких як психологія, право, економіка, соціологія. Це дозволяє готувати фахівців, здатних працювати в комплексних умовах соціальної роботи, зокрема з вразливими групами населення [5, с. 21].

В Україні система підготовки соціальних працівників перебуває на стадії реформування і адаптації до сучасних вимог. Освітні програми зосереджуються на теоретичній підготовці студентів, зокрема вивченні соціології, психології, права, соціальної політики та інших дисциплін. Однак, практична складова в програмах часто є обмеженою та недостатньою

розвиненою. Це призводить до того, що випускники не завжди готові до роботи в реальних умовах і потребують додаткового навчання на робочому місці [3, с. 91].

Порівняльний аналіз показав, що системи підготовки соціальних працівників у США та Україні мають як схожі риси, так і значні відмінності. В США підхід до підготовки є більш практико-орієнтованим, з акцентом на інтеграцію теорії та практики, тоді як в Україні освітні програми поки що залишаються здебільшого теоретичними. Однією з ключових відмінностей є також рівень ресурсного забезпечення освітніх програм: американські університети мають доступ до значно більших ресурсів, що дозволяє впроваджувати інноваційні методики навчання та забезпечувати студентам широкий спектр можливостей для практичної підготовки [1, с. 38; 2, с. 71].

Щодо української системи освіти, на наш погляд, важливо розробити програми, що враховують специфіку локальних умов і потреб різних груп населення, а також сприяти міжнародному співробітництву та обміну досвідом між навчальними закладами. Останнє може включати спільні навчальні програми, обмін викладачами та студентами, а також спільні дослідницькі проекти, що дозволять адаптувати найкращі світові практики до локальних реалій [2, с. 72; 4, с. 116].

В обох країнах існують певні проблеми, пов'язані з адаптацією освітніх програм до сучасних умов. У США спостерігається проблема інтеграції нових технологій у навчальний процес, що вимагає постійного оновлення програм і кваліфікацій викладачів. Водночас, американські освітні заклади активно співпрацюють з міжнародними організаціями, що дозволяє впроваджувати новітні методики і технології. В Україні основною проблемою залишається недостатня кількість практичних занять і відсутність системної співпраці між навчальними закладами та соціальними установами. Існує також потреба в оновленні освітніх стандартів відповідно до європейських і міжнародних вимог, що дозволить українським випускникам бути більш конкурентоспроможними на міжнародному ринку праці.

Таким чином, аналіз професійної підготовки майбутніх соціальних працівників в Україні та США виявив низку проблем, які потребують вирішення для підвищення якості освіти в цій сфері. Основними завданнями на найближче майбутнє є впровадження інноваційних методик викладання, адаптація зарубіжного досвіду та посилення практичної складової навчальних програм. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку нових підходів до навчання, що враховують як міжнародні стандарти, так і специфіку українського соціального контексту.

Література:

1. Гладких Н. М. Підготовка соціальних працівників: Українські реалії та перспективи. *Вісник педагогічної науки України*. 2020. № 5. С. 30–37.
2. Петрова О. О. Міжнародний досвід підготовки соціальних працівників і можливості його адаптації в Україні. *Вісник соціальних наук*. 2019. № 2. С. 65–72.
3. Шевченко Л.А. Інноваційні методики в підготовці соціальних працівників. *Педагогіка і психологія*. 2021. № 4. С. 85–92.
4. Smith, M. & Jones, R. *Social Work Education in the United States: Trends and Innovations*. New York, 2020. P. 18–25.
5. Johnson, L. *Interdisciplinary Approaches to Social Work Education in the USA*. Boston : Beacon Press, 2019. P. 10–19.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-59>

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В РАМКАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Висоцька Л. В.

кандидат педагогічних наук,

викладач соціально гуманітарних дисциплін

*Відокремлений структурний підрозділ «Криворізький фаховий коледж
національного авіаційного університету»*

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Концепція Нової української школи (НУШ) передбачає радикальне оновлення підходів до навчання, включаючи історичну освіту. НУШ фокусується на розвитку ключових компетентностей, серед яких важливе місце посідає критичне мислення, соціальні та громадянські навички. В історичній освіті це означає перехід від традиційного передавання знань до активного залучення учнів у процес дослідження історичних фактів, аналізу джерел та формування власних висновків.

Мета публікації полягає в аналізі впровадження інноваційних підходів до викладання історії в контексті Нової української школи (НУШ), з акцентом на важливість контроверсійних тем у формуванні критичного мислення та громадянських навичок учнів.

Однією з центральних ідей НУШ є створення освітнього середовища, де учні не лише здобувають знання, але й вчать їх застосовувати у повсякденному житті. Але важливий і зворотній зв'язок, коли життєвий

досвід, досвід родини стають основою для формування власної позиції учня. Саме на цей аспект звертає увагу Н. Гупан, коли наполягає: «Учням старших класів необхідно ставити такі суперечливі запитання, відповідаючи на які вони використовуватимуть не тільки набуті знання з історії, а й власний життєвий досвід чи досвід своєї родини» [1]. Історична освіта відіграє в цьому ключову роль, оскільки допомагає учням зрозуміти минуле та його вплив на сучасність, розвиває навички критичного аналізу та сприяє формуванню громадянської свідомості. Ефективним механізмом досягнення заявлених цілей, вважаємо, обговорення контрверсійних історичних тем, які викликають різні точки зору та емоційні реакції.

Тема контрверсійності в історичній освіті сьогодні є надзвичайно актуальною як у світі, так і в Україні. Глобалізація, міграційні процеси, зростання політичної поляризації та відродження національних ідентичностей призводять до виникнення нових викликів для освітніх систем. Історичні події, які раніше могли здаватися однозначними, тепер розглядаються крізь призму різних культурних та політичних контекстів.

В Україні тема контрверсійності в історичній освіті набуває особливого значення у контексті складного історичного минулого та сучасних політичних реалій. Питання, пов'язані з радянським минулим, національно-визвольними рухами, подіями Другої світової війни та війною, викликають гострі дискусії у суспільстві, в науковому та освітньому середовищах. Зокрема це стосується тексту шкільного підручника з історії, і тоді науковці переконують сучасників, по-перше, у можливості «переписування» історії («переписування історії – цілком нормальна річ, бо наука керується власними законами розвитку та властивими кожній епосі пізнавальними практиками» [2]), по друге, у важливості концептуальних змін у її викладанні саме через наявність контрверсійних тем. Науковці стверджують, що місія шкільної історії – «відповідати на нагальні запитання соціуму щодо врегулювання контрверсій історичної пам'яті та уникнення конфліктів ідентичностей як всередині держави» [2].

Контрверсії в історичній освіті стали важливою темою для сучасних педагогів та науковців. Визначення чутливих і суперечливих тем в історії включає події, пов'язані з війнами, геноцидом, колоніалізмом, расизмом, етнічними та релігійними конфліктами. Зазначимо, що контрверсійність в історичній освіті є актуальною темою в багатьох країнах. Наприклад, у Сполучених Штатах, викладання історії рабства та громадянських прав часто викликає суперечки. Питання про те, як представити роль Конфедерації в Громадянській війні, а також спадок рабства, є предметом жвавих дебатів. У Німеччині, викладання історії нацизму та Голокосту є обов'язковим, але підходи до цього питання також можуть варіюватися, викликаючи різні реакції в суспільстві. У Японії, підхід до викладання історії Другої світової війни, зокрема питання про військові злочини,

скоєні японськими військами, викликає значні суперечки. У Туреччині питання про геноцид вірмен залишається контроверсійним і викликає різні реакції як на національному, так і на міжнародному рівнях. Розбіжності у висвітленні цих тем можуть відображати політичні та ідеологічні розбіжності в суспільстві, що робить їх особливо складними для вчителів історії. Суперечливі теми часто мають різні інтерпретації, залежно від культурного чи національного контексту. Політичний вплив на історичну освіту є ще одним важливим аспектом. Уряди можуть просувати певні наративи або цензурувати певні теми, що впливає на навчальні програми. Плюралізм підходів до викладання історії варіюється від традиційного наративу до критичного аналізу та багатоголосся.

Роль вчителя у викладанні чутливих тем є надзвичайно важливою. Н. Гупан підкреслює, що «поняття «контроверсії» у навчанні насамперед пов'язано з використанням на уроках контроверсійних/спірних запитань, тобто таких, які за своїм змістом спрямовані на виявлення протиріччя в інформації, процесі, події, явищі та ін. Здебільшого контроверсійні запитання дозволяють виявити антагоністичні точки зору, погляди, інтереси в тій чи іншій ситуації і обов'язково передбачають дві основні протилежні позиції, а, отже, й два варіанти відповіді: «так» чи «ні», «за» й «проти», «я підтримую» і «я заперечую», «я погоджусь» або «я не погоджусь» тощо» [1]. Отже вчителі історії стоять перед завданням не лише передати фактичні знання, але й допомогти учням зрозуміти складність та багатогранність історичних подій. Вчителі повинні бути підготовленими до ведення відкритих та толерантних дискусій, що враховують різні точки зору. Навчання вчителів критичним підходам та навичкам медіації конфліктних тем у класі стає необхідністю. Виклики викладання суперечливих історичних тем включають можливість зіткнення з опором зі сторони учнів, батьків або адміністрації через особисті або ідеологічні переконання. Вчителі повинні забезпечувати психологічну безпеку учнів під час обговорення важких тем, створюючи середовище для конструктивного діалогу. Етичні аспекти викладання історії також вимагають уваги до питань етичної відповідальності вчителя під час висвітлення суперечливих подій та їх наслідків. Необхідність балансу між об'єктивністю та емпатією у викладанні чутливих тем є ключовою для формування морально зрілих громадян.

Методики викладання контроверсійних тем можуть включати використання історичних джерел, документів та свідчень для ілюстрації різних точок зору. Інтерактивні методи навчання, такі як дебати, рольові ігри та проєктні роботи, що сприяють залученню учнів до активного обговорення та критичного мислення. Тут ми також спираємося на думку Н. Гупана про те, що контроверсійні питання/теми «важливі з дидактичної

точки зору, оскільки дозволяють застосувати різні форми дискусії на уроці, розвинути в учнів навички аргументації, вміння розв'язувати проблеми, критичне і системне мислення та мовленнєві вміння. Окрім того, очевидно, що гарна дискусія на уроці передбачає глибоке обговорення контроверсій, а, отже, попереднє опрацювання учнями джерел, де викладені протилежні факти, погляди чи ідеї» [1].

У якості узагальнення зазначаємо, що в сучасному світі, де інформаційні потоки стають дедалі більш фрагментованими та поляризованими, здатність аналізувати різні точки зору та формувати власну обґрунтовану позицію є надзвичайно важливою. Історична освіта, яка включає обговорення контроверсійних тем, сприяє розвитку цих навичок, допомагає учням зрозуміти цінність плюралізму думок та важливість конструктивного діалогу. Таким чином, контроверсії в історичній освіті вимагають від педагогів не лише глибокого знання предмета, але й вміння керувати складними дискусіями та створювати навчальне середовище, де учні можуть безпечно досліджувати та обговорювати суперечливі питання. У контексті історичної освіти концепція НУШ спрямована на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення та активної громадянської позиції. Обговорення контроверсійних тем є невід'ємною частиною цього процесу, оскільки воно допомагає учням зрозуміти складність історичних подій та сформувати навички, необхідні для успішного функціонування у сучасному суспільстві.

Література:

1. Гупан Н. Навіщо і як працювати з контроверсійними питаннями на уроках історії. URL: <http://surl.li/lzbabt>
2. Рибаків Д. Чому і як треба переписувати історію України: *Історична правда*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2011/01/31/20201/>

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДОШКІЛЬНИКА НА МУЗИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ В ЗДО

Волік Н. М.

доктор філософії,

*старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної ради»
м. Дніпро, Україна*

Хомич О. Б.

*старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної
освіти» Дніпропетровської обласної ради»
м. Дніпро, Україна*

З огляду на специфіку освітньої роботи музичного керівника в закладі дошкільної освіти, розуміємо, що він якнайближче причасний до прояву емоцій на заняттях. Адже без емоційного відгуку неможливе сприйняття, відтворення співів, музично-ритмічні, танцювальні рухи та інших види діяльності на музичному занятті. Тож, завдання музичного керівника щодо розвитку емоційного інтелекту дошкільника – створення умов для прояву позитивних емоцій та подальша підтримка відповідного настрою під час заняття. Проте, там де необхідним є вияв інших емоцій та станів – необхідно підтримати й такий вияв. Необхідно продовжувати залучення дітей впізнавати настрій музики. Для цього доречно використовувати програмові твори з яскраво вираженим емоційним забарвленням. При цьому враховувати контраст в поданні матеріалу [2, с. 199].

Емоційний інтелект (англ. Emotional intelligence) – здатність ефективно розбиратися в емоційній сфері людського життя: розуміти емоції і емоційне підґрунтя відносин, використовувати свої емоції для вирішення завдань, пов'язаних з відносинами та спілкуванням [2, с. 17].

Міжгалузевий інтерес до поняття «емоційний інтелект» стрімко зростає. Його значення та актуальність все частіше визнають не лише психологи, а представники інших професій. Це поняття знайшло своє місце і в музичній освіті найменших. Батькам та педагогам необхідно заохочувати дітей відкрито говорити про свої емоції. Спільний аналіз переживань допоможе дітям розвинути навички комунікації та емпатії, тобто здатність розуміти емоції, свої та чужі.

Музика – це мова почуттів, а музичні заняття – це ключ до розвитку емоційного інтелекту. Завдання педагога – створити таке середовище, де діти зможуть вільно виражати свої емоції та розвивати соціальні навички. Засоби впливу на розвиток емоційного інтелекту можуть бути різні. Маємо звернути увагу на декілька сучасних підходів в організації цього процесу на музичних заняттях в закладі дошкільної освіти.

Дослідниця Т. Строгаль спонукає розвивати емоційний інтелект дошкільників використовуючи резерви музики як найемоційнішого виду мистецтва. Пропонує кілька готових практичних рішень, які підходять для різних вікових категорій. Під час прослуховування музики виразити відповідні емоції в дії (зобразити через пантоміму, підстрибувати, жестикулювати, вигукувати, перевтілюватися в різні образи за допомогою простого реквізиту, малювати, виліплювати тощо). Танцювально-рухові й ритмічні вправи знімають нервово-психічне напруження, допомагають дітям встановлювати дружні контакти одне з одним. Активності в парах використовуються для того щоб діти закріпили своє розуміння різних емоцій. При цьому можна застосовувати різноманітні техніки – «Танець протилежностей»; «Статичні композиції»; «Продовжи мій рух» тощо. Мімічні та пластичні етюди мають сформувати бажані поведінкові стратегії, що необхідні для повноцінного емоційного розвитку дітей. Дітям пропонується під музику показати «замальовки» без слів (бігти по гарячому піску; йти проти сильного вітру; гуляти квітучим садом; радіти зустрічі з мамою; отримати неочікуваний подарунок тощо) [4].

Емоційний розвиток дошкільника – складний напрямок для музичного керівника, адже вимагає володіння знаннями щодо вікових особливостей психології дітей. Упоратись із цим завданням допомагає метод Карла Орфа. Для того щоб розвивати в дітях м'які навички варто ввести в кожне заняття елементи імпровізації.

Педагоги Т. Хох та Н. Вишинська вважають доречним вводити елементи імпровізації в заняття, починаючи з молодшої групи. Адже для цього віку характерним є перехід від предметно-маніпулятивної до ігрової діяльності, що призводить до бажання погратися – зокрема й зі звуками та елементарними інструментами. Тож імпровізація як форма роботи для них чудово підходить. Педагоги наголошують, що при цьому бажано якомога менше пояснювати й розказувати. Необхідно намагатись робити все разом з дітьми, заохочуючи прикладом. У роботі з групою дошкільників доречно використовувати різноманітні вправи з елементарної імпровізації («Привітальна луна», «Наші імена», «Барабанне коло», «Як твої справи?», «Значки-помічники», «Ритмічне розмаїття», «Загадкова розмова») [7].

В цьому контексті, С. Фір, фахівець з Орф-педагогіки, невербальне спілкування вважає одним із важливих напрямків емоційного розвитку. Здатність розпізнавати емоції та передавати інформацію без слів – це цінна

навичка, яка допомагає дітям краще розуміти один одного та будувати міцніші соціальні зв'язки. Ігри, де потрібно передавати інформацію поглядом або пантомімою, – це веселий і ефективний спосіб розвитку м'яких навичок [7].

Під час знайомства дітей із музичними інструментами, доречно наголосити на висоті тону звучання інструменту та співвіднести його із певною емоцією, настроєм людини. Потім використовувати набуте таким чином знання на початку заняття, запропонувавши дітям виразити свій настрій за допомогою музичного інструменту. Це допоможе музичному керівнику адекватно взаємодіяти з дитиною під час заняття, та водночас зніме емоційну напругу та налаштує дошкільника на позитивний, робочий лад [2, с. 199].

Емоційний розвиток дитини в умовах закладу дошкільної освіти не буде повноцінним, якщо в ньому відсутня театральна діяльність. Навіть перші казки у ранньому віці можуть бути джерелом для вивчення базових емоцій. Варіанти такої роботи можуть бути різні – знайти відповідну вже відому казку для певних обставин, або ж створити свою.

Щоб процес входження дитини у світ емоцій був не лише пізнавальним, а ще й цікавим, дослідниця К. Борисенко рекомендує під час роботи з дітьми використовувати експресивні етюди. Експресивні етюди – це не просто гра, а й потужний психологічний інструмент, який допомагає дітям досліджувати свій внутрішній світ і виражати різноманітні емоції, від радості та смутку до гніву і спокою. За допомогою міміки, жестів і рухів діти вчаться передавати свої почуття, розвиваючи при цьому емоційний інтелект та соціальні навички. Навіть найменші діти здатні передавати свої емоції через міміку та жести, отже експресивні етюди на думку дослідниці варто впроваджувати в освітній процес вже в молодшій групі. Підбираючи відповідний музичний супровід, ми робимо цей процес ще більш ефективним та захопливим [1].

Розвиток емоційного інтелекту дитини – це кропітка праця, яка вимагає терпіння і наполегливості. Це нелегкий шлях, але кожен крок наближає дитину до емоційної зрілості. Сучасне освітнє середовище пропонує використовувати для цього найрізноманітніші засоби.

Т. Д'яченко використовує в своїй роботі авторську методiku за допомогою метафоричних карт. Практичним шляхом фахівчиня доводить: МАК – дієвий інструмент у роботі не лише практичного психолога, а й музичного керівника ЗДО. За допомогою МАК «Модуляція в щастя» на музичному занятті можна: скорегувати поведінку дитини; налагодити дружні взаємини у групі; допомогти дитині, що постраждала від складної життєвої ситуації; запобігти булінгу; залучити «особливу» дитину до роботи у групі. «Музичні» МАК легко освоїти і застосовувати в роботі з нормотиповими дітьми й дітьми, що мають особливі освітні потреби.

На початку роботи достатньо скористатися інструкціями, що додаються до колоди [3].

Дослідження американських вчених довели, що емоційний розвиток дитини насамперед пов'язаний зі стилем виховання в сім'ї. Саме тому, педагоги-практики І. Трофімченко, В. Шаронова та А. Туркот у своїх музично-оздоровчих вправах зосередилися на темі сім'ї та родини. Роботу з розвитку ЕІ впроваджують через технологію «Оповідки маминої ковдри». Технологія передбачає поглиблене занурення дітей у світ емоцій та переживань через казкові історії. Кожне заняття розгортається навколо нової оповідки, яка зберігається в особливій скрині. Діти, ніби археологи, видобувають цю історію, занурюючись під ковдру і переживаючи разом з героями різні емоції та ситуації. Після спільного обговорення та виконання завдань, ковдра знову складається в скриню, ніби зберігаючи в собі нові враження та досвід дітей [5].

Музичні заняття – це чудовий інструмент для розвитку м'яких навичок, але їх ефективність можна значно посилити за допомогою сімейної практики. Тому важливо залучати батьків до цього процесу, пояснюючи їм, як за допомогою простих вправ та ігор розвивати у дитини вміння розпізнавати та виражати емоції. Тільки спільними зусиллями ми зможемо досягти бажаних результатів.

Література:

1. Борисенко К. Розвиваємо емоційний інтелект: експресивні етюди. *Музичний керівник*. 2024. № 5. Київ : Експертус. URL: <https://emuzker.expertus.com.ua/10015167>
2. Волік Н. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти: дис. ... доктора філософії : 012. Запоріжжя, 2024. 299 с. URL: https://mdpu.org.ua/wp-content/uploads/2023/12/Disertatsiya_Volik-1.pdf
3. Д'яченко Т. Метафоричні асоціативні карти «Модуляція в щастя». *Музичний керівник*. 2021. № 3. Київ : Експертус. URL: <https://emuzker.expertus.com.ua/878267>
4. Строгаль Т. Емоційний інтелект дошкільників: готові практики. *Музичний керівник*. 2022. № 1. Київ : Експертус. URL: <https://emuzker.expertus.com.ua/946313>
5. Трофімченко І., Шаронова В., Туркот А. «Оповідки маминої ковдри» – музично-оздоровчі прийоми, щоб формувати soft skills. *Музичний керівник*. 2022. № 1. Київ : Експертус. URL: <https://emuzker.expertus.com.ua/946305>
6. Фір С. Що таке емоційний інтелект і як його розвивати на музичних заняттях? *Музичний керівник*. 2021. № 1. Київ : Експертус. URL: <https://emuzker.expertus.com.ua/609973>

7. Хох Т., Вишинська, Н. М'які навички для жорсткого світу: розвиваємо за допомогою імпровізації. *Музичний керівник*. 2022. № 1. Київ : Експертус. URL: <https://emuzker.expertus.com.ua/946264>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-61>

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСОБІВ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ НА ТЕХНІЧНУ ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ УЧНІВ, ЩО ЗАЙМАЮТЬСЯ ПОВІТРЯНОЮ АКРОБАТИКОЮ ТА ПІЛОННИМ СПОРТОМ

Драч Т. Л.

тренер-хореограф

Школа повітряної акробатики «Шоколад»;

аспірантка

Львівський державний університет фізичної культури

імені Івана Боберського

м. Львів, Україна

Вступ. Експериментальна перевірка ефективності засобів комплексної програми на технічну підготовленість учнів, що займаються повітряною акробатикою та пілонним спортом здійснювалася у наступних напрямках: контроль за якістю виконання хореографічних та акробатичних вправ, а також вправ на снарядах (пілон та полотно). Для визначення ефективності експериментальної програми був проведений педагогічний експеримент, який передбачав три етапи перевірки. Тестування проходило з таких напрямків, як робота на снаряді, хореографія та акробатика. Для того, щоб результати були більш очевидними, була залучена експертна група, яка включала тренерів з повітряної акробатики, хореографії та пілонного спорту. У процесі тестування роботи на снаряді, дітей було протестовано під час виконання елементів на полотні та на пілоні. Максимальна кількість балів 20. Оскільки елементи на цих снарядах відрізняються, тож для оцінювання були підібрані силові елементи, елементи на розтяжку та гнучкість відповідно. Отримані результати дають змогу визначити ефективність залучення комплексної програми при підготовці виконавців у повітряній акробатиці та пілонному спорті. Тож, метою нашого дослідження є визначити вплив експериментальної програми на розвиток технічних здібностей виконавців в процесі підготовки до змагань в повітряній акробатиці та пілонному спорті.

Методи. Для проведення дослідження були використані такі методи як аналіз літературних джерел, педагогічний експеримент, математична обробка та аналіз отриманих результатів.

Результати. Упродовж педагогічного експерименту під впливом комплексної програми фізичної та технічної підготовки у повітряній акробатиці та пілонному спорті виявлено статистично істотні зміни в показниках прямого перевернутого шпагату на снаряді в ЕГ в межах груп. Так, до запровадження програми учасниці експерименту ЕГ оцінені в $14,6 \pm 1,29$ бали, а після запровадження – $19,2 \pm 0,17$ бали ($t=4,747$, за $p < 0,001$). Варто зазначити, що в КГ статистично істотних змін не виявлено. Показники дівчат КГ поліпшилися на $0,86$ балів з $17,07 \pm 0,59$ на початку експерименту до $17,93 \pm 0,55$ балів ($t=1,077$, за $p > 0,05$), що доводить ефективність розробленої нами програми (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка показників вправ на снаряді в ЕГ та КГ
упродовж експерименту (кількість балів)**

Групи	До експ.	Після експ.	Зміна показника	t	p
	$\bar{x} \pm S_x$	$\bar{x} \pm S_x$			
<i>Вправа: «Прямий перевернутий шпагат на снаряді», балів</i>					
ЕГ (n=15)	$14,6 \pm 1,29$	$19,2 \pm 0,17$	4,6	4,747	$p < 0,001$
КГ (n=15)	$17,07 \pm 0,59$	$17,93 \pm 0,55$	0,86	1,077	$p > 0,05$
<i>Вправа: «Вис на пілоні/ «свічка» на полотні», балів</i>					
ЕГ (n=15)	$13,13 \pm 1,68$	$19,73 \pm 0,15$	6,6	3,922	$p < 0,01$
КГ (n=15)	$16,8 \pm 0,53$	$17,47 \pm 0,52$	0,67	0,904	$p > 0,05$
<i>Вправа: «Лаз на пілоні/ шпагат повздожсній на полотні», балів</i>					
ЕГ (n=15)	$15,73 \pm 0,58$	$18,4 \pm 0,32$	2,67	3,087	$p < 0,01$
КГ (n=15)	$15,6 \pm 0,51$	$16,47 \pm 0,53$	0,87	1,341	$p > 0,05$
<i>Вправа: «Крутка» на пілоні /переворот вперед на полотні», балів</i>					
ЕГ (n=15)	$13,27 \pm 1,19$	$18,73 \pm 0,28$	5,54	4,472	$p < 0,01$
КГ (n=15)	$16,2 \pm 0,92$	$16,87 \pm 0,80$	0,67	1,341	$p > 0,05$
<i>Вправа «Стійка в шпагат на пілоні /внутрішній вис на полотні», балів</i>					
ЕГ (n=15)	$15,13 \pm 0,84$	$19,47 \pm 0,13$	4,34	5,102	$p < 0,001$
КГ (n=15)	$17,07 \pm 0,67$	$18,13 \pm 0,58$	1,06	2,948	$p < 0,01$

Джерело: розроблено автором.

При порівнянні динаміки показників прямого перевернутого шпагату на пілоні учасницями експерименту ЕГ та КГ виявлено статистично істотну

різницю у виконанні цього технічного елементу дівчат ЕГ та КГ ($t=2,204$, за $p<0,05$) (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння оцінок за виконання вправ на снаряді експерименту між ЕГ та КГ (кількість балів)

Групи	До експ.	t	p	Після експ.	t	p
	$\bar{x} \pm S_{\bar{x}}$			$\bar{x} \pm S_{\bar{x}}$		
<i>Вправа: «Прямий перевернутий шпагат на снаряді», балів</i>						
ЕГ(n=15)	14,6±1,29	1,735	p>0,05	19,2±0,17	2,204	p<0,05
КГ(n=15)	17,07±0,59			17,93±0,55		
<i>Вправа: «Вис на пілоні/ «свічка» на полотні», балів</i>						
ЕГ(n=15)	13,13±1,68	2,087	p>0,05	19,73±0,15	1,852	p>0,05
КГ(n=15)	16,8±0,53			17,47±0,52		
<i>Вправа: «Лаз на пілоні/ шпагат повздовжній на полотні», балів</i>						
ЕГ(n=15)	15,73±0,58	0,173	p>0,05	18,4±0,32	3,107	p<0,01
КГ(n=15)	15,6±0,51			16,47±0,53		
<i>Вправа: ««Крутка» на пілоні /переворот вперед на полотні», балів</i>						
ЕГ(n=15)	18,4±0,32	2,254	p<0,05	18,73±0,28	2,204	p<0,05
КГ(n=15)	16,2±0,92			16,87±0,80		
<i>Вправа «Стийка в шпагат на пілоні /внутрішній вис на полотні», балів</i>						
ЕГ(n=15)	15,13±0,84	1,799	p>0,05	19,47±0,13	2,254	p<0,05
КГ(n=15)	17,07±0,67			18,13±0,58		

Джерело: розроблено автором.

Під час оцінювання елементів «вис» на пілоні/ «свічка» на полотні також виявлено статистично істотні зміни в показниках ЕГ в межах групи. Так, до запровадження програми учасниці експерименту ЕГ оцінені в 13,13±1,68 бали, а після запровадження – 19,73±0,15 бали ($t=3,922$, за $p<0,01$). Показники дівчат КГ поліпшилися на 0,67 балів з 16,8±0,53 на початку експерименту до 17,47±0,52 балів ($t=0,904$, за $p>0,05$), що доводить ефективність розробленої нами програми (табл. 1).

При порівнянні динаміки показників «вис» на пілоні/ «свічка» на полотні учасницями експерименту ЕГ та КГ виявлено статистично неістотну різницю у виконанні цього технічного елементу ($t=1,852$, за $p>0,05$) (табл. 2).

Наступним елементом, який оцінювала експертна група, став «лаз» на пілоні/шпагат повздовжній на полотні. На основі отриманих результатів математичного аналізу, зафіксовано, що суттєвих зрушень досягла саме експериментальна група. Так, до запровадження програми, учасниці експерименту оцінені 15,73±0,58, а після запровадження – 18,4±0,32

($t=3,087$ за $p<0,01$). Показники дівчат поліпшилися з $15,6\pm 0,51$ на початку експерименту до $16,47\pm 0,53$ балів ($t=1,341$ за $p>0,05$) (табл. 1).

При порівнянні оцінок за виконання вправ «лаз» на пілоні/шпагат повздожній на полотні учасницями експерименту ЕГ та КГ виявлено статистично істотну різницю у виконанні цього технічного елементу ($t=3,107$ за $p<0,01$) (табл. 2). Зважаючи на такі результати можемо зробити висновки, що експериментальна програма позитивно впливає на виконання цих елементів (табл. 2).

Упродовж педагогічного експерименту під впливом комплексної програми фізичної та технічної підготовки у повітряній акробатиці та пілонному спорті виявлено статистично істотні зміни в показниках ЕГ під час виконання «Крутки» на пілоні/переворот вперед на полотні в межах групи. Так, до запровадження програми учасниці експерименту ЕГ оцінені в $13,27\pm 1,19$, а після запровадження програми – $18,73\pm 0,28$ ($t=4,472$, за $p<0,01$). Варто звернути увагу, що в КГ статистично істотних змін не виявлено. Показники дівчат КГ покращилися на $0,67$ бали з $16,2\pm 0,92$ на початку експерименту до $16,87\pm 0,80$ балів ($t=1,341$ за $p>0,05$), що є свідчення ефективності експериментальної програми (табл. 1).

При порівнянні оцінок за виконання елементів «крутка» на пілоні/переворот вперед на полотні учасницями експерименту ЕГ та КГ виявлено статистично істотну різницю у виконанні цих технічних елементів ($t=2,204$ за $p<0,05$) (табл. 2).

Під час педагогічного експерименту під впливом комплексної програми фізичної та технічної підготовки у повітряній акробатиці та пілонному спорті виявлено статистично істотні зміни в показниках стійка в шпагат на пілоні/ внутрішній вис на полотні як в ЕГ, так і в КГ в межах групи. Однак в ЕГ зміни в показниках є значно суттєвішими, так, до запровадження програми учасниці експерименту ЕГ оцінені в $15,13\pm 0,84$, а після запровадження – $19,47\pm 0,13$ бали ($t=5,102$, за $p<0,001$). В КГ також відбулися статистично істотні зміни, однак все ж таки, значно менші. Показники дівчат поліпшилися на $1,06$ бали з $17,07\pm 0,67$ на початку експерименту до $18,13\pm 0,58$ балів ($t=2,948$ за $p<0,01$) наприкінці, що є доказом ефективності розробленої програми (табл. 1).

При порівнянні оцінок за виконання елементів стійка в шпагат на пілоні/внутрішній вис на полотні учасницями експерименту ЕГ та КГ виявлено статистично істотну різницю у виконанні цих елементів ($t=2,254$, за $p<0,05$) (табл.2).

Висновки. Тож, за результатами дослідження було визначення позитивний вплив комплексної програми фізичної і технічної підготовки у повітряній акробатиці та пілонному спорті на розвиток технічних

здібностей виконавців. Як в КГ, так і в ЕГ, результати оцінювання виконавців поліпшилися. Однак в ЕГ динаміка розвитку показників за вправи перевернутий шпагат на снаряді, вис на пілоні/«свічка» на полотні, лаз на пілоні/ шпагат повздовжній на полотні, «крутка» на пілоні /переворот вперед на полотні, стійка в шпагат на пілоні /внутрішній вис на полотні є більш статистично значуща, що доводить ефективність застосованої програми.

Література:

1. Ведмеденко Б. Ф. Особливості педагогічної технології виховання інтересу в учнів до занять фізичною культурою. *Фізична культура в школі*. 2004. № 3. С. 22–23.
2. Дубогай О. Мотивація до занять фізичними вправами. *Здоров'я та фізична культура*. 2006. № 1. С. 17–19.
3. Огірко О. І., Галайко Н. В. О-36 Теорія ймовірностей та математична статистика: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 292 с.
3. Олійник Г. Танець на пілоні. *Учбовий посібн.*. Одеса. 2017. С. 175.
4. Irina Kartaly. Pole Dance Fitness. Maidenhead: Meyer & Meyer Sport (UK) Ltd., 416. 2018.
5. Steven Santos. Simply Circus. Introduction to Rigging Lyras and Trapeze Bars. Simply Circus:Inc., 2013.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-62>

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Замша А. В.

*кандидат психологічних наук,
завідувач науково-дослідного центру загальної
та спеціальної освітології*

*Українська академія соціогуманітарних і здоров'язберігальних наук
м. Київ, Україна*

Ефективність навчання учнів із особливими потребами часто безпосередньо залежить від того, наскільки освітній процес відповідатиме їхнім індивідуальним можливостям [3]. Проблема індивідуалізації інклюзивного навчання впродовж останнього десятиліття активно обговорювалася як у колі освітологів, так і серед педагогів-практиків.

Водночас в умовах спеціального навчання питання застосування індивідуалізації не знайшло окремої фахової дискусії.

У Законі України «Про освіту» подається визначення *індивідуальної програми розвитку як документу*, що «забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини ... з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання». Крім цього в статті 19 йдеться про те, що навчання має враховувати «індивідуальні потреби та можливості таких осіб, визначені в *індивідуальній програмі розвитку*» [1]. При цьому варто підкреслити, що 19 стаття визначає особливості «освіти осіб із особливими освітніми потребами», тобто *стосується й інклюзивного, і спеціального навчання*.

На початках впровадження інклюзивного навчання учнів із особливими потребами індивідуалізація, відповідно до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, забезпечувалася через розроблення *індивідуального навчального плану та індивідуальної навчальної програми* (Постанова КМУ № 872 від 15.08.2011 р.) [6]. В другій редакції цього Порядку від серпня 2017 р. зазначено, що ці нормативні документи *можуть розроблятися* відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня, а ось *індивідуальна програма розвитку має складатися* на кожного учня *обов'язково*. Тож від 2017 р. педагоги, які працюють в умовах інклюзивного навчання отримують досвід складання індивідуальної програми розвитку та підвищують свою кваліфікацію в цьому питанні.

Варто зауважити, що з часом, коли чим далі тим більшою стає чисельність педагогів, які мають досвід інклюзивного навчання учнів із особливими потребами, тим більш якісною є індивідуалізація, тобто відповідність того як реалізується освітній процес з урахуванням реальних можливостей конкретного учня [2].

Далі проаналізуємо ситуацію щодо індивідуалізації спеціального навчання. Одним із важливих аспектів розгляду цієї проблеми є нормативно-правове регулювання індивідуалізації спеціального навчання.

Так у Положенні про спеціальну загальноосвітню школу-інтернат (школу, клас) України для дітей з вадами фізичного або розумового розвитку, що було затверджено 1993 р. та втратило чинність з 2009 р., в контексті індивідуалізації зазначено лише загальну фразу «здійснення індивідуального та диференційованого підходу у навчанні та вихованні з урахуванням характеру порушення» [5]. Жодного конкретного визначення в чому це має виражатися та в який спосіб регламентуватися в документі вказано не було.

На зміну цьому Положенню, у вересні 2008 р. Міністерством освіти і науки було затверджено Положення про спеціальну загальноосвітню школу (школу-інтернат) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, що діяло до березня 2020 р. В цьому Положенні 2008 р. була збережена означена вище фраза про індивідуальний підхід і додатково передбачена можливість складення *індивідуальних робочих навчальних планів*, які мали бути погоджені МОН України, а також «у випадках, коли учні мають ускладнені вади психофізичного розвитку, дисграфію, дислексію, акалькулію і не можуть засвоїти програму з окремих предметів, педагогічна рада школи ... приймає рішення про переведення таких учнів на навчання за *індивідуальними навчальними програмами*».

Певною мірою видається, що є синхронність змін концепції індивідуалізації в освітній політиці інклюзивного та спеціального навчання, що регламентується такими документами як індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма. Втім, в інклюзивних та спеціальних умовах навчання ці документи застосовуються в різних випадках. За інклюзивного навчання – для дітей, які мають певні інтелектуальні обмеження, а при спеціальному навчанні – при «ускладнених» порушеннях розвитку та неуспішному вивченні предметів.

Нині діє Положення про спеціальну школу, що затверджене Постановою КМУ № 221 від 06.03.2019 р. В цьому Положенні зазначено, що «шляхом індивідуального та диференційованого підходу освітній процес забезпечує корекцію порушень розвитку, засвоєння освітньої програми, розвиток здібностей та подальшу соціалізацію», тобто вказано мету на яку спрямована індивідуалізація у навчанні. Крім цього для спеціальної школи є опція створення *індивідуальної освітньої траєкторії*, що ґрунтується на *індивідуальному навчальному планові*, який передбачає спосіб через який буде виконано освітню програму, корекційно-розвитковий складник та проведено підсумкове оцінювання.

Вимога щодо необхідності створення *індивідуальної програми розвитку* для учнів із особливими потребами було затверджено лише у листопаді 2021 р. у п'ятій редакції цього Положення. Лише наприкінці 2021 р. Положення було приведено у відповідність до 19 статті Закону України «Про освіту» (2017 р.), яким передбачено необхідність створення індивідуальної програми розвитку для учнів із особливими потребами незалежно від форми навчання [7].

Згідно вимог чинного Положення, індивідуальну програму розвитку слід розробляти для усіх вихованців, а індивідуальний навчальний план лише за потреби і за заявою одного з батьків чи законних представників.

Відтак колізії, що простежуються у нормативно-правових документах дають підстави дійти висновку, що порівняно з педагогами, які працюють

в рамках інклюзивного навчання, фахівці спеціальних шкіл в питанні забезпечення індивідуалізації учнів з особливими потребами перебувають в нерівних умовах. Якщо у педагогів, які працюють в рамках інклюзивного навчання є досвід складання індивідуальних програм розвитку, проходження заходів підвищення кваліфікації, які в тому числі містили це питання, то спеціальні педагоги мали опанувати знаннями й вміннями складання індивідуальної програми розвитку в розпал пандемії та в умовах повномасштабної війни. Тож маємо дійти висновку, що педагоги спеціальних шкіл не мають необхідних вмінь та досвіду для створення не просто індивідуальної програми розвитку як документу, а забезпечення цілісного підходу до індивідуалізації спеціального навчання учнів із особливими потребами, що передбачає не лише етап планування, а й реалізації самого процесу індивідуалізацію всіма фахівцями, які працюють з конкретним учнем.

В чинному Положенні про спеціальну школу лише коротко наводиться перелік інформації, яка має обов'язково увійти до індивідуальної програми розвитку, однак у цьому документі відсутня навіть орієнтовна форма такої програми. До прикладу в Положенні про організацію інклюзивного навчання форма індивідуальної програми розвитку є.

З одного боку видається, що наявність індивідуальної програми розвитку це лише документ, і від нього безпосередньо не залежить ефективність індивідуалізації спеціального навчання на практиці, однак з іншого боку – індивідуальна програма розвитку є цілісним документом, який має узгоджувати синхронні педагогічні впливи різних фахівців. Саме синхронність і синергія зусиль дає той кумулятивний ефект, що в підсумку детермінує якісні та кількісні зрушення у розвитку учня з особливими потребами в умовах спеціальної школи.

Тож питання розроблення принципів та правил створення якісних і практико-орієнтованих індивідуальних програм розвитку для учнів, які здобувають освіту в спеціальній школі нині є особливо актуальним.

Література:

1. Замша А. Генеза змісту поняття «особливі освітні потреби». *Correction and rehabilitation innovations: implementation of European experience* : Scientific monograph. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. Р. 67–80.

2. Замша А., Адамюк Н., Дробот О. Концептуалізація комунікативного супроводу здобувачів освіти з порушеннями слуху в освітньому середовищі. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 49. С. 59–62.

3. Замша А., Федоренко О. Абілітаційна підтримка як складова іншомовної освіти глухих дітей в початковій школі. *Науковий часопис*

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2022. № 90. С. 53–57.

4. Замша А. В. Концепція комунікативної доступності освітнього середовища для глухих та напівглухих здобувачів освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2021. Вип. 84, т. 1. С. 72–75.*

5. Замша А. В., Мороз І. В., Федоренко О. Ф. Специфіка забезпечення доступності освітнього простору вищого навчального закладу для студентів із порушеннями слуху. *Педагогічні науки : збірник наукових праць. 2016. Вип. 70, т. 2. С. 131–135.*

6. Створення індивідуальної програми розвитку для дітей з особливими освітніми потребами : методичний посібник / уклад. : Луценко І. В., Заєркова Н. В. ; під заг. ред. Софій Н. З. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 66 с.

7. Zamsha A. V. The Philosophy of Inclusiveness in the Deaf and Hard-of-Hearing Students' Education. *International scientific conference «The role of psychology and pedagogy in the spiritual development of modern society» : conference proceedings, July 30–31, 2022. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. P. 228–231.*

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-63>

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ГОЛОВНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ

Іванова О. С.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Однією з головних цінностей буття, людини є творчість. Суспільний, науково-технічний та культурний розвиток не можливий без діяльності творчих особистостей. Творча діяльність зорієнтована на створення нових матеріальних та духовних цінностей, вона відбувається на найвищому рівні та сприяє розвитку емоційної та інтелектуальної сфер особистості.

У творчості розкриваються її сутнісні сили, такі як здібності, вміння, знання, відбувається розвиток її духовного світу.

Головною ознакою творчості є створення нових цінностей матеріальної та духовної культури. Сучасні науковці, досліджуючи творчість, використовують два основні підходи, один з яких розглядає творчість як діяльність, в результаті якої створюється новий продукт, що має суспільну цінність, а другий підхід визначає творчість як засіб самореалізації людини.

Таким чином, творчість одна з головних цінностей людського буття, вона є здатністю самовираження кожної особистості. У процесі життєдіяльності людина через різні соціальні практики змінює навколишній світ на умови та засоби свого саморозвитку, вона стверджує себе у світі, виступає суб'єктом різних видів діяльності. У творчості поєднуються особистість і суб'єкт діяльності. Діяльність має соціальну спрямованість від якої залежить особистісний зміст творчості. Завдяки діяльності особистість організовує простір свого буття у культурі.

Дослідження модифікацій наукового мислення ставить завдання його поширення для більш ефективного засвоєння знань, які в інформаційному світі збільшуються в геометричній прогресії. Насамперед ідеться про наукові знання. Аналіз науки в її епістемологічних, метафізичних, аксіологічних, етичних вимірах залишається найважливішою справою соціально-філософського і філософсько-освітнього дослідження. Адже сучасна наука породжує безліч проблем, які потребують вивчення і розуміння.

Проте розуміння будь-чого вимагає осмислення, яке дає змогу відкрити нові простори культури та знання. Ці простори відкриваються через систему освіти та навчання. Разом із тим, в осмисленні (мисленні) інша сутність, ніж у простого усвідомлення і наукового пізнання, і навіть інша сутність, ніж у культури й освіти. Слово «навчання» (освіта) означає насамперед показувати зразок і встановлювати, визначати правила, як діяти та думати відповідно до цього зразка. Його друге призначення – формувати вже сформовані, наявні задатки.

Освіта має потребу в наперед існуючому зразку, який показує «шлях», і у всебічно зміцненій позиції. Вироблення всезагального освітнього ідеалу і його домінування передбачають вирішення проблемного положення людини. Ця умова зі свого боку повинна мати своєю основою віру в беззаперечну могутність розуму і його основоположень. Розум знаходить реалізацію в пізнанні, насамперед науковому. Однак для осмислення та розуміння результатів пізнання (знання) потрібна відповідно орієнтована система навчання. Інакше кажучи, освіта має бути орієнтована на науку, бути науковою освітою.

Творчість є також і загальною умовою як розвитку еволюції, так і розвитку особистості, є механізмом взаємодії певних систем, яка призводить до розвитку, до нового. Обов'язкова наявність творчого потенціалу детермінована стійкою мінливістю навколишнього середовища і динамічним характером існування людини у зовнішньому світі. Передумови творчого потенціалу можна спостерігати вже в явищі «випереджуючого відображення», коли організм здатен відчувати, передбачати події, що відбувалися раніше і мають повторитися, в явищі адаптації як механізму пристосування до зовнішнього світу шляхом змін на морфологічному й функціональному рівнях, на рівнях інстинкту та поведінки, на рівні мислення.

Адаптація у вигляді опосередкованого пристосування шляхом винахідництва, конструювання, перетворення оточуючого вже, по суті, є творчою діяльністю або «адаптаційною творчістю». Продукти саме такої творчої діяльності є початком народження матеріальної, практичної культури людства. Однак, задоволення базових потреб нижчого рівня стає передумовою актуалізації потреб вищого, духовного рівня. Реалізація вищих потреб здійснюється завдяки перетворенню психологічних потреб на зовнішні явища, наприклад, в художні образи різних видів мистецтва. Саме цей вид творчої діяльності лягає в основу духовної культури, однією з форм прояву якої є мистецтво. Іншою формою прояву духовної творчості можна вважати філософські ідеї, науку, що втілюються в понятійних або образних системах знань, уявленнях людини про світ, про саму себе.

Розвиток культури та суспільства в цілому здійснювався завдяки реалізації творчого потенціалу людини як реалізація трьох видів мотиваційно детермінованої творчої діяльності: адаптаційної, духовно спрямованої та руйнівної. Але сьогодні домінування творчості руйнівного типу, говорячи метафорично, підвело цивілізацію, культуру до краю прірви у небуття. Тому творчий потенціал людини необхідно не лише своєчасно виявляти, а й стимулювати розвиток з метою його ефективної реалізації. Вкрай важливим у цьому виховному процесі є саме спрямування творчої особистості на адекватні світоглядні позиції, на оновлення гуманістичних ідеалів й подальшу ґрунтовну розробку екзистенційних проблем існування людини та розвиток її екологічного мислення.

**СПІВПРАЦЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ,
ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА РОБОТОДАВЦІВ У ПРОЦЕСІ
РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ**

Кріпак Т. П.

*здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки
Криворізький державний педагогічний університет
Науковий керівник: Гаманюк В. А.
доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Актуальність співпраці між органами місцевого самоврядування, закладами освіти та роботодавцями в контексті реформування освітньої галузі зумовлюється необхідністю адаптації освітньої системи до сучасних викликів ринку праці й соціально-економічних змін. Децентралізація управління освітою в Україні відкриває нові можливості для залучення місцевих громад до формування й реалізації освітньої політики. Такий підхід сприяє регіональному розвитку, забезпечує якість освітніх послуг та створює умови для професійного становлення молоді.

Водночас роботодавці відіграють ключову роль як замовники кваліфікацій і компетентностей, необхідних для ринку праці. Співпраця між освітніми закладами та роботодавцями дозволяє синхронізувати навчальні програми з актуальними вимогами, інтегрувати практичні компоненти в освітній процес і створити сприятливі умови для професійного зростання випускників. У цих умовах така співпраця стає підґрунтям для формування інтегрованої моделі управління освітою, що враховує як локальні особливості, так і національні тенденції.

Проблема співпраці полягає у відсутності системного підходу до координації зусиль усіх зацікавлених сторін. Нерівномірний регіональний розвиток, брак ресурсів для інновацій, відсутність чітких механізмів взаємодії та недостатня увага до потреб локального ринку праці створюють значні бар'єри для модернізації освітньої системи. Додаткові труднощі виникають через те, що роботодавці не завжди мають змогу впливати на зміст навчальних програм, а локальні ініціативи недостатньо інтегровані в загальнодержавну політику. Усе це перешкоджає створенню

ефективного партнерства, яке могло б узгодити інтереси всіх учасників процесу та синхронізувати їхні зусилля на різних рівнях.

Науковці пропонують низку рішень для налагодження співпраці. Як зазначається в дослідженні, «розвиток партнерських зв'язків між центральними органами влади, місцевими органами самоврядування, університетами та неурядовими організаціями є основою сталого розвитку освіти» [1]. Українські науковці наголошують на важливості переходу до державно-громадської моделі управління, що передбачає активну участь громадськості в ухваленні рішень в освітній сфері [2].

Зарубіжні дослідники підкреслюють, що поглиблення співпраці між державою, бізнесом і освітніми закладами сприяє підвищенню конкурентоспроможності випускників і забезпечує узгодження підготовки кадрів із потребами ринку праці [3; 4]. Важливим елементом є створення спільних освітніх програм і впровадження партнерських проєктів, орієнтованих на розвиток практичних компетентностей і професійної мобільності.

Таким чином, співпраця між державою, громадою та бізнесом є ключовою умовою для реформування освіти. Її ефективна організація дозволить не лише підвищити якість освітніх послуг, але й забезпечити відповідність системи освіти сучасним викликам та перспективам ринку праці. Крім того, налагодження партнерських відносин допоможе забезпечити прозорість у розподілі ресурсів, спрямованих на модернізацію освітньої інфраструктури, включаючи розвиток цифрових технологій та інноваційних підходів до навчання. Така співпраця створить передумови для підвищення мобільності учасників освітнього процесу, сприятиме зростанню регіональної конкурентоспроможності та спрямуванню зусиль на подолання дисбалансів між локальними ініціативами та національними цілями.

Окрім економічного ефекту, стратегічна взаємодія держави, громади та бізнесу стане основою для розвитку соціально відповідальної освіти, яка сприятиме зміцненню цінностей громадянського суспільства, забезпеченню рівного доступу до якісної освіти для всіх верств населення та формуванню професійно адаптованих фахівців, здатних реагувати на динамічні зміни в суспільстві. Успіх таких ініціатив гарантує не лише сталий розвиток освітньої галузі, а й інтеграцію України у світовий освітній простір на рівні сучасних стандартів.

Література:

1. Lääne S., Grauberg I., Mäeltsemees S., Olle V., Trei J. Education, Local Governments and Their Associations. *NORDSCI Conference, 2019*. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED603445.pdf>

2. Лопушинський І. П. Громадське самоврядування та державно-громадське управління у сфері освіти. *Педагогічні науки*. 2017. № 78. Т. 1. С. 30–36.

3. Zhang, S., Sun, Z., Fan, Z. *et al.* Transforming Talent Development: a Reflective Analysis of the Innovative Government-School Cooperation Model Under the Paradigm of Knowledge Innovation. *Journal of the Knowledge Economy*. 2024. 15. P. 15176–1520.

4. Chao L., Hexin W., Yu D. Sustainable Cooperation between Schools, Enterprises, and Government: An Evolutionary Game Theory Approach. *Sustainability*. 2023. Vol. 15. № 18. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/18/13997>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-65>

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Крутько І. В.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки*

Криворізький державний педагогічний університет

*Науковий керівник: **Дороніна Т. О.***

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки*

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Глобалізація сучасного світу та стрімкий розвиток інноваційних технологій створюють нові виклики для освітніх систем усього світу, включно з українською вищою педагогічною освітою. Потреба у підготовці конкурентоспроможних фахівців, здатних діяти в умовах глобалізованого простору, вимагає впровадження новітніх підходів та методик, що ґрунтуються на міжнародному досвіді. Особливої актуальності це питання набуває в контексті інтеграції України до європейського та світового освітнього простору. Сутність проблеми на сучасному етапі полягає у необхідності ефективного поєднання традиційних педагогічних практик із сучасними інноваційними моделями навчання.

Українська вища педагогічна освіта потребує адаптації міжнародного досвіду з урахуванням національних особливостей, культурних цінностей та суспільних потреб. Випробування також пов'язані з формуванням нової парадигми педагогічної освіти, яка б забезпечувала підготовку педагогів, спроможних використовувати сучасні освітні технології, працювати в умовах цифровізації, підтримувати інклюзивність та сприяти розвитку інтернаціоналізації в освітньому середовищі.

Особливо важливим, на нашу думку, є усвідомлення того, що інноваційний розвиток освітньої сфери вимагає не лише імплементації іноземних практик, а й їхньої творчої адаптації, створення умов для критичного осмислення й інтеграції цих підходів у систему національної освіти. Ефективна інтеграція міжнародного досвіду сприятиме формуванню професійних компетентностей, необхідних для сучасного педагога, та забезпечить підвищення якості освіти в Україні загалом.

Зарубіжні дослідники наголошують, що глобалізація відкриває нові можливості для взаємодії освітніх систем, але водночас створює виклики, пов'язані з необхідністю збереження національних особливостей. Зокрема, на думку європейських учених, інтернаціоналізація педагогічної освіти повинна не лише спростувати обмін досвідом і створювати можливості для академічної мобільності, а й забезпечувати розвиток міжкультурної компетентності серед здобувачів і викладачів. Теоретичні напрацювання У. Тайхлер (U. Teichler) [1], Р. Альтбах (P. Altbach) [2] акцентують увагу на тому, що ключовими напрямками інтеграції є міжуніверситетські партнерства, участь у міжнародних проєктах і створення спільних освітніх програм. У дослідженнях С. Адам (S. Adam) [3] підкреслюється значення компетентнісного підходу як універсального механізму для уніфікації навчальних програм, тоді як Т. Саарінен (T. Saarinen) [4] наголошує на важливості багатомовності, що має стати ключовим елементом освітньої політики.

Українські дослідники, зокрема І. Новіцька, І. Вербовський та Л. Лисюк [5], наголошують на необхідності модернізації педагогічних систем у контексті глобалізаційних змін. Вони зазначають, що реформування сучасної освіти має враховувати такі ключові тенденції, як перехід від школи відтворення до школи мислення, впровадження інтерактивних форм навчання, підвищення автономії закладів освіти, забезпечення доступності освіти для всіх громадян і розширення ринку освітніх послуг. Особливу увагу слід приділяти пошуку компромісу між централізацією і повною автономією закладів освіти. Інноваційна педагогічна діяльність також має бути пріоритетом, оскільки вона є основою для підготовки конкурентоспроможних випускників.

Наведене вище окреслює лише деякі напрями інтернаціоналізації освіти та визначає важливість врахування сучасних іноземних досліджень

щодо глобалізаційних процесів в освіті у вітчизняній вищій освіті. Дослідження глобалізаційних та інноваційних тенденцій дозволяє визначити шляхи їх подальшої реалізації в національній системі вищої педагогічної освіти. Особлива увага має бути зосереджена на формуванні глобального мислення майбутніх педагогів та забезпеченні їхньої ціннісно-змістової підготовки, коли пріоритетного значення набуває адаптація найкращих світових практик із урахуванням національних традицій, що сприятиме створенню освітнього середовища, здатного відповідати як глобальним викликам, так і локальним потребам.

Література:

1. Teichler U. Internationalisation Trends in Higher Education and the Future of Academic Mobility. *Journal of International Mobility*. 2017. № 5(1). P. 177–191.
2. Altbach P. G., Reisberg L., Rumbley L. E. Trends in Global Higher Education: Tracking an Academic Revolution. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000183219> (дата звернення : 17.12.2024 р.).
3. Adam S. Transnational Education and Competency-Based Learning: Challenges and Opportunities. *Higher Education Policy*, 2016. № 29(3). P. 365–381.
4. Saarinen T. Language Policies in Higher Education: A Path to Internationalisation? *European Journal of Higher Education*. 2018. № 8(1). P. 57–73.
5. Новицька І., Ігор Вербовський І., Лисюк Л. Аналіз напрямів модернізації сучасних педагогічних систем в умовах глобалізаційних змін. *Українська полоністика*. 2020. Т. 18. С. 158–166.

ГРОМАДЯНСЬКЕ ВИХОВАННЯ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО РОЗВИТКУ

Кульбач Л. М.

*аспірантка кафедри педагогіки
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки
Криворізький державний педагогічний університет
Науковий керівник: Дороніна Т. О.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Злободенність теми громадянського виховання в контексті національно-патріотичного розвитку обумовлена сучасними викликами, які впливають на українське суспільство, особливо у контексті триваючого військового конфлікту. Війна в Україні гостро акцентує необхідність формування міцної національної ідентичності та активної громадянської позиції, що є фундаментом для подальшого стійкого розвитку держави. У цей критичний період національно-патріотичне виховання набуває особливого значення, виступаючи не тільки як елемент збереження культурної спадщини, але й як важливий фактор у формуванні опору впливу іноземних культур та глобалізаційних процесів.

Посилення національної свідомості і патріотизму у молоді відіграє ключову роль у зміцненні національної єдності. У часи, коли країна стикається з зовнішніми загрозами та внутрішніми викликами, сильна національна ідентичність може стати рушійною силою для мобілізації громадянського суспільства, сприяти активній участі громадян у захисті державних інтересів та у формуванні демократичних цінностей. Важливість цього процесу особливо виразна в контексті освітньої діяльності, де громадянське виховання може впроваджуватися через навчальні програми, спеціальні курси, позашкільну діяльність та методики навчання, що включають активне залучення учнів до обговорення актуальних суспільних питань.

Формування громадянської свідомості та патріотичних почуттів вимагає систематичного підходу, залучення науково-педагогічних працівників, розробки нових навчальних матеріалів, що відповідають потребам сучасності та нагальним викликам, з якими стикається країна. Педагогічна наука повинна враховувати не тільки історичні та культурні

аспекти, але й тактики реагування на поточні геополітичні та соціальні зміни. У цьому контексті важливо створювати освітні програми, які б не лише інформували учнів, але й виховували б у них відповідальність, активність та готовність діяти в інтересах своєї країни.

У відповідь на злободенність цих завдань, в Україні потрібно зосередитись на створенні ефективних механізмів імплементації інновацій у педагогічну практику, що спрямовані на виховання майбутніх лідерів та захисників країни. Розробка і впровадження цілісних програм громадянського виховання, з урахуванням специфіки національно-патріотичного розвитку в умовах війни, стане критичним аспектом в зміцненні державності та підтримці морального духу громадян.

Метою публікації є аналіз акцентування ідеї значення громадянського виховання у контексті національно-патріотичного розвитку, виявлення основних проблем, пов'язаних з цим процесом, а також визначення ефективних методів виховання громадянської свідомості та патріотичних почуттів у дітей та молоді.

У минулому педагогічна наука активно досліджувала теоретичні основи та методики уведення питань громадянського та патріотичного виховання у навчальні програми, однак сучасні умови війни та глобалізації в Україні висувають нові вимоги до цих процесів. Сьогодні педагогічна наука стикається з проблемами, які вимагають негайного вирішення, і зрештою з'ясовується, що інтеграція громадянського та патріотичного виховання в навчальні програми є недостатньою; практичне застосування отриманих знань обмежене; рівень мотивації учнів до участі в громадянських та патріотичних проєктах залишається низьким; відсутній системний підхід до виховання громадянської свідомості та патріотичних почуттів.

Переконані, що громадянське виховання передбачає формування у дітей та молоді активної громадянської позиції, відповідальності за долю своєї країни, поваги до законів і прав людини. У контексті національно-патріотичного розвитку громадянське виховання спрямоване на зміцнення національної ідентичності, формування любові до Батьківщини, готовності захищати її інтереси та сприяти її розвитку. Тому залишається важливим забезпечення високого рівня викладання дисциплін, що передусім повинні мати громадянське спрямування (вивчення історії, культури, права, політології та соціології). Опанування предметів дозволяє учням глибше усвідомити значення національних цінностей та їхню роль у формуванні громадянської свідомості. Вивчення історії України, зокрема, сприяє формуванню у молоді почуття гордості за свою країну та її досягнення.

Також необхідно створити умови для практичного застосування отриманих знань у різних формах практичної діяльності (участь у громадських проєктах, волонтерській діяльності, організації та проведенні

заходів національно-патріотичного спрямування), оскільки саме практична діяльність сприяє формуванню у молоді відповідальності за майбутнє своєї країни, активної громадянської позиції та патріотичних цінностей. Важливою складовою громадянського виховання є також створення сприятливого освітнього середовища, що включає підтримку та заохочення громадянських ініціатив з боку викладачів та адміністрації навчальних закладів.

Одним із ефективних методів громадянського виховання є використання інтерактивних та інноваційних підходів до навчання. Використання технологій, таких як мультимедійні презентації, інтерактивні лекції, симуляції та рольові ігри, дозволяє зробити процес навчання більш цікавим та захоплюючим, сприяючи при цьому глибшому засвоєнню громадянських та патріотичних цінностей. Залучення учнів до дослідницьких проєктів, що стосуються історії та культури рідного краю, також сприяє формуванню у них почуття гордості за свою країну та її досягнення.

Розвиток громадянської свідомості та патріотичних почуттів у молоді потребує злагоджених зусиль та вдосконалення на всіх рівнях освітньої системи, від початкової школи до університетів. Важливим є створення та впровадження відповідних навчальних програм, підручників та методичних матеріалів. Крім того, ключовим аспектом є підготовка вчителів, які мають навички для ефективного застосування цих програм у своїй педагогічній практиці. Загалом, розвиток громадянського виховання у контексті національно-патріотичного розвитку вимагає системного підходу, що включає теоретичну підготовку, практичну діяльність, розвиток критичного мислення та створення сприятливого освітнього середовища, яке сприяє підготовці молоді, здатної ефективно працювати на благо своєї країни, зберігати та розвивати її культурні та національні цінності.

**БАГАТОЗНАЧНІ ТЕРМІНИ «КОРДОН» І «ТЕРИТОРІЯ»:
ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

Лазарчук Д. С.

*здобувач ступеня «Доктор філософії»
за спеціальністю 035 – Філологія*

*Донецький національний університет імені Василя Стуса
Науковий керівник: **Загнітко А. П.***

*доктор філологічних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
дійсний член Наукового товариства Шевченка,
професор кафедри загального та прикладного мовознавства
і слов'янської філології*

*Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна*

Сьогодні різні фізичні, політичні, соціальні, культурні та інші простори тісно переплітаються між собою. Не стає винятком і прикордонна термінологія, терміни й поняття якої у цьому контексті відіграють важливу роль у формуванні уявлень про організацію простору. Серед аспектів вивчення прикордонних термінів заслуговує на увагу лінгвокогнітивний. За такого підходу термін є елементом комунікації, що виконує функцію передачі точної інформації в науковому контексті. Лінгвокогнітивний аспект сфокусований на встановленні зв'язків між процесом творення термінів та особливостями уявлень про нього в науковому світогляді.

Багатозначність термінів – досить суперечливе питання у лінгвістичній науці. Так, Державний стандарт України визначає однією з головних ознак терміна «однозначну відповідність терміна поняттю» [5, с. 15], фактично заперечуючи його багатозначність. У своїй монографії М. Вакуленко розставляє ознаки терміна за критерієм важливості, вважаючи, що дев'ять з одинадцяти ознак терміна – однозначність [3, с. 32]. Деякі науковці припускають наявність полісемії у термінах, зокрема Н. Нікуліна [8]. Цю думку підтримують З. Куньч та Л. Харчук, зауважуючи, що будь-яка терміносистема розвивається відповідно до мовних законів, а полісемія – це природне та закономірне явище [6, с. 22].

Багатозначність термінів ускладнює їх інтерпретацію в різних контекстах. Не виняток і прикордонна термінологія, яка для її розуміння й аналізу вимагає застосування когнітивного підходу. Розгляньмо терміни «кордон» та «територія». Для того, щоб виявити їх концептуальну полісемію, важливо застосовувати не лише аналіз лексикографічних праць,

а й досліджувати приклади вживання того чи того терміна у певному контексті.

Термін «кордон» Академічний словник української мови тлумачить так: «1) межа, що розділяє території держав // межа між чим-небудь; 2) прикордонна або інша військова сторожа»[1]. Ширшу характеристику терміну «кордон» дає Тлумачний словник: «1) лінія, що розділяє території сусідніх держав; 1.2) умовна лінія, що розділяє суміжні території (області, володіння, ділянки і т. ін.); межа між чим-небудь; 2) перен. Те, що відділяє, відрізняє і т. ін. одне від одного, розмежовує що-небудь; 2.2) те, що обмежує поширення, вплив, розвиток чого-небудь; 3) прикордонна або інша військова сторожа; вартя; 4) біол. Спосіб формування плодових дерев, коли стовбуру та основним гілкам надають виразної витягнутої форми» [10].

Отже, ці тлумачення вказують на багатозначну природу терміна «кордон». Словник української мови акцентує на основних значеннях, які важливі в контексті управління та охорони території, а от Тлумачний словник демонструє широту застосування цього терміна – від географічних меж до метафоричних та спеціальних позначеннях у біології.

Функціонування терміна «кордон» відбувається різних контекстах, зокрема у прикордонному, біологічному, інформаційному, літературному тощо. Наприклад, у прикордонному контексті: «В основі існування сучасних кордонів держав-членів світового співтовариства лежать принципи непорушності і недоторканності державних кордонів, недоторканності та цілісності державної території, особлива стабільність договорів про кордони» [7, с. 51] термін «кордон» набуває значення складного концепту, який об'єднує декілька взаємопов'язаних когнітивних моделей. Кордон тут: просторова межа, яка розділяє території держав; символ суверенітету та незалежності держави; межа, яка узаконена договорами та міжнародними угодами; результат домовленостей, які є основою для безпеки держави. Термін «кордон» також можна інтерпретувати як межу знання та дисциплінарних можливостей, наприклад, у такому контексті «У майбутньому вища математика буде майбутнім кордоном біології, а біологія – майбутнім кордоном математики» [11].

Отже, належність терміна «кордон» до різних концептуальних доменів вказує на можливість людської свідомості проектувати знання з фізичної реальності (межа території) на певні абстрактні поняття (межі впливу, межі розвитку).

Термін «територія» в Академічному словнику української мови має декілька тлумачень: «1) частина земної кулі (суходіл, води й повітряний простір над ними), що належить певній державі або входить до складу якої-небудь частини світу; 1.1) частина якої-небудь країни (область, район

і т. ін.); 2) земельний простір, зайнятий населеним пунктом, підприємством, установою тощо; 2.2) простір, на якому поширені певні явища» [1]. Тут термін «територія» інтерпретовано як фізичний простір, що належить певній державі чи адміністративній одиниці; замкнений простір із чіткими межами. Словник іншомовних слів подає наступні дефініції: «1) певна частина земної поверхні з визначеними кордонами або межами; 2) особлива адміністративна одиниця у деяких колоніальних системах управління; 3) у США та деяких інших федеративних державах адміністративний округ» [9]. Ці дефініції ілюструють процес категоризації, тут «територія» позначає певний тип простору (фізичний, адміністративний, політичний), який організований відповідно до соціальних чи географічних принципів.

У контексті: «Тому держава із самого моменту появи мала потребу в закріпленні правового статусу своєї території» [7] термін «територія» інтерпретовано як фундаментальний елемент держави, який важливий для її існування та суверенітету.

Термін «територія» означає не лише фізичний простір, а й може бути інтерпретований як вразлива внутрішня реальність чи особистий простір людини, наприклад: «Тобі кажуть “це – постмодернізм”, ти киваєш у відповідь і знову поринаєш в очікування – тобі не пощастило, це дуже вразлива територія, це сама дійсність, але вона твоя» [2]. У цьому контексті вразливість території відображає концептуальну рису межі: з одного боку вона захищає, а з іншого піддається ризику вторгнення. Таким чином, у цьому контексті «територія» передає емоційну чи ментальну нестабільність.

Отже, терміни «кордон» та «територія» характеризуються багатозначністю та широкою адаптованістю в різних галузях знань та контекстах. Ці терміни – основні концепти, які описують символічний та фізичний простір у різних контекстах, а їх значення залежить від сфери використання. Функціонування термінів «кордон» та «територія» відбувається у буквальному сенсі (прикордоннологія, біологія, географія тощо), а також у метафоричному (межі знань). Таким чином, «кордон» та «територія» відображають не лише фізичні межі, а й структурують абстрактні ідеї, що сприяє багатовимірному осмисленню реальності.

Література:

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <https://sum11.com.ua/> (дата звернення: 01.12.2024).

2. Андрухович Ю. Дезорієнтація на місцевості: Спроби. Івано–Франківськ : Лілея–НВ, 1999. 124 с.

3. Вакуленко, М. О. Українська термінологія: комплексний лінгвістичний аналіз. Івано-Франківськ: Фоліант, 2015. 361 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.
5. ДСТУ 3966:2009. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять [Текст]. Чинний від 2009-30-10. К. : Держстандарт України, 2001. 28 с.
6. Куньч З., Харчук Л. Полісемія в українській електроенергетичній термінології. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 77–81.
7. Купрієнко Д., Дем'янюк Ю., Діденко О. Державна територія і державний кордон : навч. посіб. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2014. 256 с.
8. Нікуліна Н. Явище полісемії в термінознавстві (на матеріалі транспортної термінологічної мегасистеми). *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія «Проблеми української термінології»*. 2016. № 842. С. 96–99.
9. Словник іншомовних слів / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Укр. мовно-інформ. фонд НАН України / уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ: Наук. думка, 2000. XV, [1], 662 с
10. Тлумачний словник української мови. Томи 1–14 (А-ПРЕФЕ-РНЦІЯ). Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=0&page=0> (дата звернення: 01.12.2024)
11. Яворська Ю., Зорина О. Застосування вищої математики у біології. The current state of development of world science: characteristics and features : матеріали I Міжнар. науково-теорет. конф., м. Лісабон, 4 черв. 2021 р. URL: <https://doi.org/10.36074/scientia-04.06.2021> (дата звернення: 04.12.2024).

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В ОСВІТІ: ПОЛІТИКИ, ПРАКТИКИ ТА ВИКЛИКИ

Микитенко М. В.

аспірантка за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: Дороніна Т. О.

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Стаття аналізує ключові аспекти забезпечення недискримінації в освіті як необхідної умови для створення інклюзивного суспільства. Обговорюються міжнародні конвенції та національні законодавства, які спрямовані на елімінацію дискримінаційних практик у школах та інших навчальних закладах. Висвітлюються виклики, такі як стереотипи, фінансування та необхідність міжсекторальної співпраці. Розглядаємо можливості для подальших досліджень та практичного застосування інклюзивних методик в освіті.

Забезпечення недискримінації в освіті є однією з ключових умов створення інклюзивного суспільства, де кожна людина має рівні можливості для розвитку та реалізації свого потенціалу. Політики, спрямовані на подолання дискримінації, мають велике значення у забезпеченні доступу до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхньої статі, раси, етнічного походження, соціального статусу, релігії або інвалідності.

Мета публікації полягає у висвітленні важливості політик недискримінації в освітніх установах як основи для створення інклюзивного суспільства, з акцентом на міжнародні та національні практики та виклики, з якими зіштовхуються освітні системи.

На міжнародному рівні прийнято ряд документів, які регламентують забезпечення недискримінації в освіті. Зокрема, Конвенція про права дитини [2] та Конвенція про права осіб з інвалідністю визначають право кожної людини на освіту [3] без будь-якої дискримінації та зобов'язують держави-учасниці вживати всіх необхідних заходів для забезпечення рівного доступу до освіти для всіх.

Національні політики країн-підписантів повинні бути узгоджені з міжнародними стандартами та забезпечувати ефективну реалізацію

принципу недискримінації. Вони охоплюють розробку законодавства, яке забороняє будь-які форми дискримінації в освітній сфері, а також створення механізмів моніторингу та контролю за дотриманням цього законодавства. Важливу роль відіграє також підготовка педагогів, які повинні мати необхідні знання та навички для роботи з різноманітними учнівськими колективами та забезпечення інклюзивного навчання.

Однак, впровадження політик та практик недискримінації в освіті зустрічає ряд викликів. Одним з найбільших викликів є подолання стереотипів та упереджень, які можуть існувати як серед педагогів, так і серед учнів та їхніх батьків. Подолання цих бар'єрів вимагає систематичної роботи з підвищення обізнаності та розвитку толерантності, що може включати проведення тренінгів, інформаційних кампаній та інших заходів [1]. Іншим важливим викликом є забезпечення фінансування та ресурсів для впровадження інклюзивних практик. Недостатність фінансових ресурсів може стати серйозною перешкодою для забезпечення необхідних умов для навчання учнів з особливими потребами, а отже вимагає від держав пріоритизації питань освіти та виділення відповідних бюджетних коштів.

Забезпечення недискримінації в освіті також потребує ефективної співпраці між різними секторами та рівнями управління. Вона включає співпрацю між міністерствами освіти, соціального захисту, охорони здоров'я, а також взаємодію з громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Така співпраця може сприяти більш комплексному підходу до вирішення проблем дискримінації та забезпечення інклюзивного навчання. Важливим аспектом є також моніторинг та оцінка ефективності впровадження політик недискримінації. Регулярний моніторинг може включати збір та аналіз даних, проведення досліджень та опитувань, а також залучення громадськості до процесу оцінки.

Отже, національні політики повинні бути узгоджені з міжнародними стандартами та забезпечувати ефективну реалізацію принципу недискримінації. Вони включають розробку законодавства, яке забороняє будь-які форми дискримінації в освітній сфері, а також створення механізмів моніторингу та контролю за дотриманням цього законодавства. Важливу роль відіграє також підготовка педагогів, які повинні мати необхідні знання та навички для роботи з різноманітними учнівськими колективами та забезпечення інклюзивного навчання. Водночас вони передбачають залучення експертів з прав людини та представників міжнародних організацій для обміну досвідом і навчання фахівців, забезпечуючи впровадження новітніх міжнародних практик на національному рівні. Такі дії мають на меті створити всеосяжну і ефективну систему, яка захищає права всіх учасників освітнього процесу, зокрема міноритарних груп

та людей з особливими потребами, забезпечуючи рівні можливості для кожного.

Однак, впровадження політик та практик недискримінації в освіті зустрічає ряд викликів: подолання стереотипів та упереджень, які можуть існувати як серед педагогів, так і серед учнів та їхніх батьків; забезпечення фінансування та ресурсів для впровадження інклюзивних практик; налагодження ефективної співпраці між різними секторами та рівнями управління тощо.

Таким чином, забезпечення недискримінації в освіті є складним процесом, який вимагає систематичної та координованої роботи на всіх рівнях. Важливу роль відіграють як міжнародні та національні політики, так і практичні заходи на рівні шкіл та інших освітніх установ. Подолання викликів та забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів є важливим кроком на шляху до створення інклюзивного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал та внести свій внесок у розвиток громади та країни в цілому [4].

Можливості вивчення теми забезпечення недискримінації в освіті є надзвичайно широкими та багатограними. Подальші дослідження можуть сприяти поглибленню розуміння механізмів дискримінації та ефективних підходів до їх подолання. Особливо обнадійливим є вивчення практичних аспектів впровадження інклюзивних освітніх програм, методів підготовки педагогів до роботи в різноманітних учнівських колективах, а також розробка та апробація інноваційних навчальних методик, спрямованих на підтримку вразливих груп учнів. Важливими є також дослідження впливу політик недискримінації на навчальні результати та соціальну інтеграцію учнів, що може включати аналіз успішних практик з різних країн, порівняння ефективності різних підходів та розробку рекомендацій для удосконалення освітніх політик на національному та міжнародному рівнях. Особливу увагу слід приділити питанням фінансування та ресурсного забезпечення інклюзивної освіти, а також моніторингу та оцінці ефективності впроваджених заходів. Обнадійливим є також вивчення ролі цифрових технологій у забезпеченні недискримінації в освіті [4]. Сучасні інформаційно-комунікаційні технології можуть стати потужним інструментом для створення доступних та адаптивних навчальних середовищ, що сприятиме рівному доступу до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб.

Загалом, подальше вивчення теми забезпечення недискримінації в освіті має значний потенціал для розвитку теоретичних знань та практичних навичок у сфері інклюзивного навчання, що дозволить не лише підвищити якість освіти, але й сприяти формуванню більш справедливого та згуртованого суспільства, де кожна людина матиме

можливість реалізувати свій потенціал та зробити внесок у спільний добробут.

Література:

1. Березівська Л. Наслідки та досвід реформування шкільної освіти в Україні у XX ст. *Рідна школа*. 2010. № 1–2. С. 45–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_1-2_13

2 Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

3 Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

4 Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80/conv#Text> (дата звернення : 08.07.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-69>

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ: ДЕСЯТИЛІТТЯ СИСТЕМНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

Овчаренко О. А.

*здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки
Криворізький державний педагогічний університет*

*Науковий керівник: Дороніна Т. О.
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки*

*Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна*

Децентралізація в системі шкільної освіти України є важливим етапом реформування освітньої галузі, спрямованим на забезпечення рівного доступу до якісної освіти та розвиток освітніх можливостей у громадах. Передача повноважень на місцевий рівень дозволяє громадам ефективніше використовувати ресурси, враховувати специфіку регіональних потреб та ініціювати освітні проекти, які відповідають інтересам їхніх жителів. У контексті освітніх реформ децентралізація сприяє модернізації шкіл,

створенню нових навчальних програм і впровадженню інноваційних методів навчання; дозволяє громадам брати активну участь у визначенні пріоритетів розвитку освітніх закладів, зміцнюючи зв'язок між школою та суспільством; створює умови для формування освітнього середовища, що відповідає сучасним викликам і сприяє розвитку як учнів, так і педагогів.

Отже децентралізація стає ключовим інструментом подолання дисбалансів між міськими та сільськими школами, забезпечуючи рівномірний розподіл ресурсів і доступ до освітніх послуг незалежно від місця проживання. На сьогодні децентралізація в системі шкільної освіти України залишається є важливим напрямом реформ, тому вітчизняні науковці активно досліджують вплив децентралізації на освітню систему.

Зокрема, у роботі «Децентралізація освіти: вітчизняні реалії та виклики» (Г. Возняк, І. Жеребило, 2020) зазначається, що децентралізація сприяє демократизації управління освітою, але водночас виявляє низку ризиків та суперечностей [1]. Але ще у 2012 р. В. Свистун виділяв як переваги, так і недоліки децентралізованого управління освітою. Науковець підкреслював, що «децентралізація дозволяє громадам враховувати локальні потреби та розвивати інфраструктуру освіти на місцевому рівні. Проте недостатня координація з боку центральних органів влади часто призводить до фрагментації освітньої системи» [2]. Крім того, дослідник зазначав, що відсутність належного фінансування та методичної підтримки може ускладнювати реалізацію реформ, особливо в сільських громадах.

Інші дослідники підкреслюють, що децентралізація є ключовим напрямом реформування сфери освіти та модернізації управління, що дозволяє делегувати повноваження органам місцевого самоврядування, враховуючи інтереси громадян щодо якісної освіти європейського рівня. Водночас, деякі науковці вказують на недостатню реалізацію децентралізаційних процесів в управлінні освітою. Зокрема, зазначається, що Міністерство освіти і науки України продовжує зосереджувати у своїх руках значні важелі впливу, що може обмежувати врахування специфіки регіонів та місцевостей [3]. Вітчизняні науковці активно досліджують вплив децентралізації на освітню систему. Зокрема, В. Хоменко наголошує, що «децентралізація сприяє ефективному розподілу ресурсів між територіальними громадами, але водночас виявляє ризики, пов'язані з нерівномірністю фінансового забезпечення різних регіонів» [4]. У його роботі зазначається, що передача повноважень місцевим громадам має супроводжуватися чітким регулюванням і методичною підтримкою, оскільки громади часто не мають достатнього досвіду для ефективного управління.

Наведені судження вітчизняних науковців, розділені десятиліттям, свідчать про тривалий і системний характер впровадження децентралізації

в освіті України. Однак, попри значний проміжок часу, основні проблеми цього процесу не лише не зникають, а й набувають більшої гостроти. Відсутність належного фінансування, недостатня координація між центральними та місцевими органами влади, фрагментація управлінських рішень і нерівномірність ресурсного забезпечення залишаються ключовими викликами. Загострення проблем пояснюється розширенням повноважень громад без відповідного методичного супроводу та належної підготовки до самостійного управління. У багатьох регіонах спостерігається нерівномірний розвиток інфраструктури освіти, що ускладнює доступ учнів до якісних навчальних умов. Крім того, відсутність чіткої стратегії щодо інтеграції локальних ініціатив у загальнодержавну освітню політику лише посилює фрагментацію системи. Таким чином, децентралізація, попри свою важливість як реформи, вимагає глибшого аналізу й вдосконалення підходів до її реалізації. Без системного вирішення зазначених проблем децентралізація ризикує перетворитися з інструменту підвищення якості освіти на чинник, що поглиблює нерівність між громадами та освітніми установами.

Література:

1. Возняк Г. В., Жеребило І. В. Децентралізація освіти: вітчизняні реалії та напрями реформування. *Світ фінансів*. 2020. № 1(62). С. 128–139.
2. Свистун В. І. Децентралізація управління освітою: переваги і недоліки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2012. № 2 (65). С. 104–109.
3. Лікарчук І. Децентралізація й управління освітою. URL: <http://surl.li/vqofcb>
4. Хоменко В. В. Проблеми та виклики централізованого і децентралізованого управління освітою в територіальних громадах. *Академічні візії*. 2023. Вип. 22. URL: <http://surl.li/zkwxhw>

ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Поліщук М. І.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 035 – Філологія*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Шкворченко Н. М.

доктор філологічних наук, професор,

*завідувач кафедри романо-германської філології та методики
викладання іноземних мов*

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Сучасний рекламний дискурс відіграє ключову роль у формуванні суспільної свідомості, трансляції цінностей та стереотипів. Зокрема, гендерний аспект у рекламі стає важливим об'єктом дослідження, оскільки реклама не лише відображає існуючі соціокультурні реалії, а й активно впливає на їх зміну. В англomовному контексті, як одному з найвпливовіших інформаційних середовищ світу, гендерна складова набуває особливого значення. Вона проявляється у використанні лексичних, візуальних і комунікативних засобів, спрямованих на формування певних уявлень про чоловіків, жінок, а також гендерно-нейтральні образи [3].

Метою даного дослідження є аналіз гендерної складової в англomовному рекламному дискурсі для виявлення особливостей репрезентації гендерних ролей, стереотипів і нових тенденцій, що виникають у процесі глобалізації та зміни соціальних норм.

Актуальність дослідження гендерної складової в англomовному рекламному дискурсі зумовлена кількома факторами. По-перше, реклама є потужним інструментом впливу на споживача, формуючи не лише економічні, але й соціальні настанови, включно з гендерними уявленнями. По-друге, у зв'язку з трансформацією традиційних уявлень про гендер, викликаного посиленням рухів за рівність та інклюзивність, змінюються підходи до створення рекламних матеріалів [1]. По-третє, англomовний рекламний дискурс, будучи глобальним за своєю природою, впливає на міжкультурну комунікацію та сприяє поширенню нових гендерних стандартів, що важливо в контексті боротьби зі стереотипами та дискримінацією.

Таким чином, вивчення гендерної складової англомовного рекламного дискурсу дозволяє не лише глибше зрозуміти механізми функціонування реклами, але й оцінити її вплив на суспільство та культурні процеси.

Реклама виступає важливим засобом комунікації, здатним впливати на сприйняття соціальних ролей. Гендерна складова в рекламному дискурсі визначається через текстові, візуальні та символічні елементи, що відображають уявлення про чоловіків і жінок, їхні ролі в суспільстві та стосунки між ними. Традиційно реклама використовувала гендерні стереотипи для посилення емоційного впливу: жінок зображали як дбайливих матерів, домогосподарок або об'єктів привабливості, а чоловіків – як сильних, успішних і домінуючих [7]. Такі підходи формують і закріплюють стереотипні ролі, що може обмежувати сприйняття можливостей кожної статі.

Лексика та стилістичні прийоми англомовного рекламного дискурсу відображають гендерні уявлення. Наприклад, у текстах, орієнтованих на жіночу аудиторію, часто використовуються слова з позитивними емоційними конотаціями (“beautiful,” “gentle,” “elegant”), тоді як у текстах для чоловіків наголошується на силах і досягненнях (“strong,” “powerful,” “unstoppable”). Крім того, у текстах реклами, спрямованих на підкреслення гендерної нейтральності, використовуються універсальні лексеми (“inclusive,” “authentic,” “real”), що сприяють створенню гендерно-інклюзивного контексту [6]. Це свідчить про трансформацію мови реклами у відповідь на зміну соціальних очікувань.

Образи, що використовуються в англомовній рекламі, мають значний вплив на формування гендерних уявлень. Наприклад, жінок часто зображають у контекстах, пов'язаних із красою, доглядом за дітьми або романтичними стосунками, тоді як чоловіків асоціюють із кар'єрою, спортом або екстремальними захопленнями [5]. Однак сучасна реклама все частіше звертається до гендерно-нейтральних образів або таких, що порушують традиційні уявлення, наприклад, чоловіків як турботливих батьків чи жінок у ролі керівників. Це свідчить про зміну підходів до створення візуального контенту, зумовлену попитом на більш різноманітну та інклюзивну рекламу.

Гендерна стереотипізація залишається однією з найважливіших проблем англомовного рекламного дискурсу [2]. Використання застарілих кліше може призводити до негативного сприйняття бренду, особливо серед сучасної аудиторії, яка прагне рівності та інклюзивності. З цієї причини багато міжнародних компаній, таких як *Dove*, *Nike* або *Always*, у своїх рекламних кампаніях акцентують увагу на важливості руйнування стереотипів. Кампанії на зразок “Real Beauty” або “Like a Girl” спрямовані на підтримку самореалізації та переосмислення ролей чоловіків і жінок у сучасному суспільстві.

Зміна соціокультурних норм, зокрема зростання рухів за гендерну рівність, впливає на англomовний рекламний дискурс. Сучасна реклама все частіше включає образи, які не лише не стереотипізують, але й відзначають різноманітність [4]. Зокрема, зростає популярність реклами, орієнтованої на ЛГБТК+ аудиторію, а також кампаній із залученням гендерно нейтральних персонажів. Такі зміни свідчать про прагнення рекламної індустрії відповідати актуальним потребам суспільства, створюючи контент, що відповідає принципам рівності, інклюзії та поваги.

Гендерна складова в англomовному рекламному дискурсі є важливим елементом, що відображає та формує соціокультурні уявлення про ролі та статуси чоловіків і жінок у суспільстві. Аналіз гендерних аспектів у рекламі дозволяє побачити, як лінгвістичні, візуальні та символічні засоби впливають на аудиторію, сприяючи поширенню як традиційних стереотипів, так і нових прогресивних ідей.

З одного боку, традиційна реклама часто використовує гендерні стереотипи для посилення впливу на споживача, що може обмежувати уявлення про можливості кожної статі. З іншого боку, сучасні тенденції демонструють активне прагнення до руйнування цих стереотипів та впровадження інклюзивного підходу. Лінгвістичні зміни, різноманітність візуальних образів і тематика рівності відображають трансформацію суспільних цінностей.

Реклама, яка порушує гендерні стереотипи, позитивно впливає на репутацію брендів, допомагає залучити ширшу аудиторію та сприяє утвердженню принципів рівності та інклюзії. Особливо це актуально в англomовному контексті, де рекламний дискурс має глобальний вплив і часто слугує прикладом для інших культур.

Таким чином, дослідження гендерної складової в рекламному дискурсі є необхідним для розуміння механізмів соціального впливу реклами, її ролі у формуванні суспільної свідомості та подальшого розвитку глобальної рекламної індустрії. Реклама, що враховує сучасні цінності рівності та різноманітності, має значний потенціал для сприяння соціальному прогресу.

Література:

1. Горошко О. І. Гендерні аспекти інтернет-комунікацій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. соціол. наук : спец. 22.00.04 – "Спеціальні та галузеві соціології." / О. І. Горошко. Харків. 2009. 35 с.
2. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / [І. С. Шевченко та ін.], Харків : Константа, 2005. 356 с.
3. Загнітко А. П. Основи дискурсології. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
4. Кирилина А. В. Гендер: лінгвістичні аспекти. К., 2009. 36 с.

5. Малес Л. В. Біологічні, психологічні та соціокультурні чинники. *Основи теорії гендеру*: навчальний посібник. К.: “К.І.С.”, 2004. С. 109–131.

6. Мельник Т. М. Міжнародний досвід гендерних перетворень. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. К., 2004. 347 с.

7. Серажим К. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність: [на матеріалах суч. газетн. публіцистики]: монографія. К., 2002. 392 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-71>

МЕНТАЛЬНІ КАРТИ ЯК ЗАСІБ ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОРГАНІЧНОЇ ХІМІЇ МАЙБУТНІМ МАГІСТРАМ ФАРМАЦІЇ

Проворова В. О.

*асистент кафедри хімії ліків та лікарської токсикології
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Органічна хімія є однією з базових дисциплін при підготовці майбутніх магістрів фармації. При викладанні органічної хімії на фармацевтичному факультеті в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця викладачі використовують різні методи та засоби, застосовують інтерактивні платформи та сервіси для максимальної зацікавленості та мотивації студентів. Зокрема, одним із перспективних засобів подачі матеріалу є ментальні карти (mind maps). Метою даної публікації є окреслення можливостей використання ментальних карт як ефективного засобу подачі інформації при викладанні органічної хімії студентам фармацевтичного факультету.

Ментальні карти (mind maps, карти пам'яті, інтелект-карти, карти розуму) – це спосіб зображення інформації за допомогою схем. Відомо, що технологія майндмепінгу може використовуватися в інтерактивному навчанні для активізації пізнавальної діяльності студентів [5], вважається зручною технікою візуалізації мислення та запису інформації [6], а також є одним із засобів зворотного зв'язку під час дистанційного навчання [8]. Зокрема, для створення ментальних карт можна використовувати такі сервіси: FreeMind, Free Mind Map-Freeware, The Personal Brain, Xmind, Bubbl.us, Mind Meister, Mind42, Mindomo, Spinscape, WiseMapping тощо [1; 7].

У науковій літературі наявна інформація щодо використання ментальних карт при викладанні різних дисциплін у вищій медичній школі [1; 5], у середній школі на уроках біології [3; 6], хімії [2; 4] тощо.

Використання ментальних карт на практичних заняттях із органічної хімії також може бути доцільним. За допомогою них викладач може структурувати та подавати складний матеріал, тим самим спрощуючи сприйняття інформації. Такі карти можна використовувати на початку заняття для кращого розуміння теми або наприкінці для узагальнення вивченого матеріалу. Приклад ментальної карти, який використовується на практичному занятті з органічної хімії для студентів фармацевтичного факультету, до теми «Нітросполуки аліфатичного та ароматичного ряду» зображений на рисунку 1. Окрім того, такий засіб доцільно застосувати при поясненні складних механізмів реакцій, як засіб наочності при вивченні якісних реакцій тощо. Mind maps можливо використовувати як на практичних заняття, так і на лекціях, адже такі карти допомагають студентам легше опанувати інформацію, розбиваючи її на взаємопов'язані частини. Додані до ментальних карт ілюстрації, формули, фігури, колір тексту, шрифти, лінії привертають увагу студентів, спонукають до кращого сприйняття та засвоєння матеріалу. Підготовлені викладачем ментальні карти можна використовувати в презентаціях, додавати їх у робочі зошити, посібники тощо.

Рис. 1. Приклад ментальної карти до теми «Нітросполуки аліфатичного та ароматичного ряду» з органічної хімії

Іншим способом використання таких карт є їх подача у вигляді завдання. Наприклад, викладач, створюючи карту, може навмисно залишати порожні місця (для термінів, формул сполук, прикладів рівнянь реакцій тощо). Такі завдання можна давати студентам безпосередньо на практичних заняттях для спільної колективної роботи або для самостійного опрацювання матеріалу при підготовці до практичного заняття.

Отже, використання ментальних карт є перспективним засобом подачі інформації на заняттях із органічної хімії для майбутніх магістрів фармації. Перспективами подальших досліджень є детальне вивчення онлайн-сервісів для створення ментальних карт із урахуванням особливостей даної дисципліни.

Література:

1. Абуватфа С., Лунгол О. М., Суховірська Л. П. Особливості використання ментальних карт на заняттях природничо-наукових дисциплін закладів вищої медичної освіти. *Наукові записки. Серія : Педагогічні науки*. Вип. 183. 2019. С. 206–209.

2. Гиря О. О. Використання ментальних карт на навчальних заняттях з хімії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Теорія та методика навчання природничих наук*. № 2. 2022. С. 45–55.

3. Давидова Н. Г., Ткаченко М. В. Застосування когнітивних технологій у процесі вивчення біології. *Молодіжна наукова ліга. Секція 13. Педагогіка та освіта*. 2023. С. 93–95.

4. Книш С. М. Створення ментальних карт (інтелект-карт) на уроках хімії як засіб формування ключових та предметних компетентностей учнів. *Збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції*. 2020. С. 208–211.

5. Коваленко В. О., Кочина А. В. Ментальні карти як специфічна форма організації пізнавальної діяльності студентів ВНМЗ. *Актуальні проблеми неперервної освіти в інформаційному суспільстві : збірник матеріалів конференції*. 2020. С. 32–39.

6. Позднякова Т. Є. Візуалізація та структурування інформації за допомогою ментальних карт на уроках біології : [науково-методичний посібник] / Т. Є. Позднякова. Рівне : РОІППО, 2018. 50 с.

7. Радомська Т. О. Візуалізація навчальної інформації з використанням ментальних карт. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України : збірник матеріалів наукової конференції*. 2017. С. 93–97.

8. Шульга А., Дідух В., Гатрич І. Використання засобів зворотного зв'язку під час дистанційного навчання студентів закладів вищої освіти.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-72>

АНАЛІТИЧНИЙ ОПИС ПОНЯТТЯ КОНТЕКСТУ У ЛІНГВІСТИЦІ

Сухомлин В. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри літературознавства*

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Поняття контексту відоме у лінгвістиці, досить добре досліджене та представлене у науковій лінгвістичній літературі. Пропонована робота узагальнює аналіз опису поняття контексту у лінгвістиці. А вибір правильного визначення того чи іншого поняття залежить від предмету і завдань та цілей, які передбачає дослідження.

Вже у XVI столітті контекст розуміється як певна єдність, коли відомим франкфуртським лютеранським богословом Маттіасом Флаціусом у роботі «Ключ до Священного писання» (1567) вводиться поняття герменевтичного кола. Згідно з ним, існує чотири принципи побудови тексту, а саме: контекстуальна інтерпретація, герменевтичне коло, урахування цілей і задуму автора. Принцип герменевтичного кола полягає у тому, що окремі частини цілого розуміються через їх взаємозв'язки у цьому цілому. Таким чином М. Флаціус доводить, що різне оточення слова у мовленні зумовлює різний зміст цього слова.

Нині, у XXI столітті, найбільш відомі й досліджені такі підходи до трактування поняття контексту:

1) контекст розуміється звужено як текстовий фрагмент, речення, словосполучення, що визначають семантику певної мовної одиниці. Цей варіант поняття контексту використовує у своїх дослідженнях З. Харрис;

2) поняття тексту та контексту тотожні, оскільки лише цілісний текст забезпечує тлумачення змісту його одиниці [1, с. 252];

3) контекст пояснюється як комунікативна ситуація, що впливає на семантику досліджуваних одиниць.

Останнє визначення використовується Лондонською лінгвістичною школою та її засновником Дж. Фьорсом. Контекст такого типу враховує

з одного боку особливості текстового масиву, а з іншого – глобальні умови оптимального забезпечення комунікації: її мети, рольової природи комунікантів, їхніх тезаурусів, соціального й культурного середовища комунікації. Таке тлумачення контексту надзвичайно широко застосовується у сучасних когнітивно орієнтованих дослідженнях тексту [1, с. 598, с. 252].

Існують і інші класифікації контексту, основне твердження яких полягає в тому, що контекст і є тим мовним (мовленнєвим) явищем, яке забезпечує правильність розуміння сказаного й дає змогу вірно зрозуміти певну ситуацію й правильно відобразити її у своїй свідомості.

Низка відомих українських лінгвістів пропонує враховувати так званий дискурсивний контекст, що означає «єдність його (дискурсу) соціальних, психологічних, прагматичних характеристик» [2, с. 26]. З процитованого визначення випливає твердження, що складові дискурсивного контексту визначають той позамовний простір, у якому функціонує певний дискурс. За словами Г. Габерланда, текст є «застиглим дискурсом», «якщо текст може бути у різних місцях у різний час, то дискурс є подією, що відбувається тут і зараз» [3, с. 914]. Отже, досліджуючи тексти, ми повинні сприймати їх як результативну частину дискурсу, адже це мовний матеріал, фіксований на тому чи іншому матеріальному носії за допомогою письма.

Зрозуміло, що аналіз тексту відрізняється від аналізу дискурсу: аналізуючи текст, ми аналізуємо структурно-семантичні особливості окремих речень, «їх взаємовідношення та роль у створенні цілісного тексту, його окремих структурних частин», тоді як при аналізі дискурсу ми комплексно розглядаємо «лінгвальні і позалінгвальні чинники комунікативної діяльності», «ситуації», «когнітивні характеристики спілкування, його соціально-культурні складові, ідеології та ментальності, які є його (дискурсу) підґрунтям» [4, с. 108].

Дискурсивний контекст потрібно розуміти як двостороннє явище: як низку чинників, що вагомо впливають на реконструкцію значення, яке використане мовцем у комунікативній взаємодії (див. [5, с. 467–488], а також як ментальну модель, що репрезентує знання про можливу або актуальну подію [6, с. 95], [7, с. 131].

У роботі Л.Р. Безуглої представлені складові дискурсивного контексту, які на нашу думку є вартими уваги. Вчена виділяє складові дискурсивного контексту: онтологічний, комунікативний, соціальний, культурний, психофізіологічний, когнітивний та психолінгвістичний [8, с. 73]. Потрібно зауважити, що когнітивний контекст дискурсу передбачає поміж іншого вивчення мовленнєвого акту, який лінгвісти вважають мінімальною одиницею дискурсу, оскільки, як зазначає І.С. Шевченко, це «мовленнєва взаємодія мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних

цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування» [3, с. 116]. У свою чергу А.М. Приходько, обґрутовуючи когнітивно-комунікативну сутність мовленнєвого акту, говорить, що навіть його визначення «виходить із когнітивних (конвенціональність, пропозиціональність) і комунікативних (інтенціональність, адреса/н/тність) параметрів» [9, с. 87].

Для виконання функції правильного розуміння ситуації контекст має у своєму розпорядженні спеціальні категорії слів, які називаються актуалізаторами-нейтралізаторами. Основою їх функціонування служить диз'юнкція як комбінаторно-семантичне правило. У результаті цього на перший план виводиться те значення полісемного слова, яке актуальне тільки у даному контексті, усі інші перебувають у латентному стані, проте при спеціальному аналізі тексту можливе правильне тлумачення таких латентних сем.

Тож виходячи з того, що кожне дослідження має іншу мету, та завдання, свій матеріал та свої аспекти дослідження, потрібно послугуватися правильним твердженням контексту, аби результати дослідження були правильними та цінними для лінгвістичної науки.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія : Полтава : Довкілля – Київ, 2006. 716 с.
2. Шевченко І. С., Морозова О. І. Проблеми типології дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. 2005. С. 21–28.
3. Haberland H. Text, discourse, discours: The latest report from the terminology Vice Squad. *Journal of Pragmatics*. 1999. Vol. 31, P. 911–918.
4. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. 2005. С. 105–117.
5. Bosco F. M., Bucciarelli M., Bara B. G. The fundamental context categories in understanding communicative intention. *Journal of Pragmatics*. 2004. Vol. 36, P. 467–488.
6. Bierwisch M. Essays in the psychology of language. В. : Akademie-Verl., 1983. 307 s.
7. Schwabe K. Die Rolle der Implikaturen bei der Interpretation situativer Ellipsen // Liedtke F. (Hg.) Implikaturen. Tübingen: Niemeyer. 1995. S. 123–142.
8. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Безугла Л. Р. Харків. 332 с.
9. Приходько О.М. Синтаксис природньої мови в фокусі когнітивно-дискурсивної парадигми. *Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна*. 2003. № 609, С. 84–89.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Толкачова Г. В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та цифрової економіки
Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку
м. Одеса, Україна*

Єрмакова С. С.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Гуманістичний принцип є одним із основних теоретичних положень освіти. Ефективним способом його реалізації є орієнтація навчально-виховного процесу на розвиток творчих здібностей людини, тому система освіти України зорієнтована на формування активної творчої особистості. Інноваційна освіта спирається на врахування змін суспільних запитів до особистості, у зв'язку з чим посилюється науковий інтерес до педагогічної креативності, теорія й практика якої базуються на загальних психолого-педагогічних підходах до проблем творчості, творчих здібностей.

Одним із головних завдань вітчизняної системи освіти є творчий розвиток особистості. Це актуально, оскільки лише творча особистість спроможна створювати, керувати, пропонувати нові теорії, технології, напрями розвитку, знаходити шляхи виходу зі складних нестандартних ситуацій.

Отож, у сучасному суспільстві зростає потреба в людях із нестандартним мисленням, здатних орієнтуватися в інформації, яка швидко накопичується, в соціально-економічних умовах, що змінюються, готових проявляти творчий підхід при оцінці ситуацій і пошуку оптимальних рішень. Загалом творчість – це процес створення нового, що об'єктивно здійснюється у природі або людині. Відтак, продуктами творчості є відкриття, винаходи, нові художні образи, твори.

В науковій літературі здатність до творчості називають креативністю. Під креативністю розуміють здатність породжувати незвичні ідеї, відхилятися в мисленні від традиційних схем, швидко вирішувати проблемні ситуації.

Творчий потенціал особистості – це складне, багатопланове поняття, яке не тільки акумулює в собі головні особистісні, дієві і творчі якості людини, але й відображає характер їх взаємозв'язку, спрямування, рівень напруженості між собою. Здібності до творчості – універсальна здібність особистості. Універсальність її полягає в тому, що сформовані її компоненти в будь-якому виді творчості, наприклад художньому, ігровому тощо, можуть проявлятися й здобувати свій подальший розвиток в інших видах творчої діяльності. Саме тому освітній процес слід насичувати такою творчою діяльністю, яка б сприяла повному задоволенню і розвитку пізнавальних можливостей особистості.

Переживання успіху викликає позитивне ставлення до творчої діяльності, сприяє набуттю певного життєвого досвіду, навичок самостійної діяльності і поведінки, більш чіткому усвідомленню загальної і часткової цілі. Інноваційні процеси у вітчизняній освітній системі засновані на особистісно-орієнтованому підході. Внаслідок цього з'являється свідоме прагнення до самоосвіти, самовдосконалення, самоаналізу, набуття відповідних вмінь і навичок щодо творчого розв'язання.

Головними факторами, які визначають цілеспрямоване керування процесом розвитку творчої особистості, є передусім наявність досить стійких інтересів саме до творчості. Тому дуже важливо мати уявлення щодо спрямованості інтересів особистості, ступеня їх стійкості.

Успішна діяльність, пов'язана з інтересом, створює неначе «зону близького розвитку», зону «підвищеної сенситивності для всіх впливів, які сприяють розвитку творчої особистості. Тобто інтерес завжди викликає позитивне ставлення до відповідної галузі пізнання і тим самим створює передумови для оволодіння предметом інтересу, причому спочатку виникає ситуативний, епізодичний інтерес, який при створенні умов завжди перетворюється в стійкий інтерес до певної сфери діяльності. У процесі перетворення ситуативного інтересу в особистісний емоційно-пізнавальне ставлення перетворюється в емоційно-пізнавальну спрямованість, тобто психологічну природу інтересу складає нерозривний комплекс важливих для особистості процесів (інтелектуальних, емоційних і вольових).

Іншою важливим складником, який сприяє розвитку творчої особистості, є наявність мотивації щодо досягнення успіху у процесі творчого розв'язання будь-яких проблем. Саме мотивація досягнень є одним із важливих складників, від якого залежить ефективність поведінки індивіда.

Таким чином, творчий потенціал особистості – це складне, багатопланове поняття, яке не тільки акумулює в собі головні особистісні, дієві і творчі якості людини, але й відображає характер їх взаємозв'язку, спрямування. Освітній процес слід насичувати такою творчою діяльністю,

яка б сприяла повному задоволенню і розвитку пізнавальних можливостей школярів, надавала їм максимальну свободу для творчого зростання. Необхідно передбачати органічне поєднання професійної діяльності учасників освітнього процесу з творчими намірами і діями особистоті в єдиному пізнавально-творчому процесі.

НАПРЯМ 5. МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО. АУДІОВІЗУАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО ТА ВИРОБНИЦТВО. ДИЗАЙН

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-74>

СПЕЦИФІКА РОБОТИ З МУЗИЧНИМ ТВОРОМ В РАМКАХ ДИСЦИПЛІНИ «СЦЕНІЧНИЙ СПІВ»

Архінова Н. Є.

*здобувачка другого року третього (освітньо-наукового) рівня
вищої освіти,*

*старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет*

*Науковий керівник: **Каплун Т. М.***

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Дисципліна «Сценічний спів» посідає одне з найважливіших місць у переліку професійних дисциплін кваліфікації «Актор музичного театру (мюзикл)» спеціальності 025 Музичне мистецтво. Синтетичність та багатозадачність цієї кваліфікації вимагає врахування деяких особливостей викладання, які виходять за рамки звичайних вимог до сольного співу.

1. Роль образу і персонажу у музичному творі. Співак у мюзиклі завжди працює в межах поведінки певного сценічного персонажа, дій і обставин які відбуваються у цю саму мить. Завдання співака – актора – не лише виконати пісню, але й переконливо втілити роль, занурити глядача в емоційний і сюжетний контекст історії, що розгортається на сцені.

2. Вокальні вимоги. Артист мюзиклу повинен бути універсальним вокалістом, так як його репертуар може включати музичні стилі від класичної опери до сучасної популярної музики. Виконавець має володіти різними техніками співу: від легкого «Leggit» звучання до потужного «belt». Також важливо дотримуватися драматичних вимог і вокально підтримувати розвиток сюжету.

3. Акторська майстерність. Виконавець у жанрі «мюзикл» має бути актором у повному сенсі цього слова. Його гра включає не тільки вокал, а й пластику, міміку та хореографію. У мюзиклі співак постійно взаємодіє

з іншими персонажами та змінює свою поведінку відповідно до розвитку дії. Також, відповідно драматургії твору, змінюється емоційне навантаження, тембральні барви, вокальні прийоми тощо.

4. Формат виступу. Співак у мюзиклі працює в рамках театральної постановки, він не має напряду взаємодіяти з глядачем та не звертається безпосередньо до публіки. Актор має створити умови, на які публіка відреагує. Також важливо, що його виступ є частиною цілісного твору. Головна мета – органічно вписати вокальний номер у загальну драматургію та донести історію, яку розповідає мюзикл.

5. Фізичні навантаження. Артист мюзиклу повинен співати, рухатися у танці і застосовувати акторську майстерність одночасно. Вокальна партія часто виконується в поєднанні зі складною хореографією чи сценічною дією, що вимагає високого рівня підготовки та фізичної форми. Також актор мюзиклу повинен втілювати усі три засоби виразності одночасно, як одне ціле.

6. Взаємодія з музичним матеріалом. Співак мюзиклу повинен суворо дотримуватися авторського задуму. Вокальна та драматична інтерпретація підпорядковуються тексту, музиці та вимогам режисера.

Варто зазначити, що акторська гра у мюзиклах впродовж виконання музичного номеру не є цілком натуралістичною. Однак у сучасних постановках, як нових, так і у відновленнях класичних творів, спостерігається тенденція до реалізму. Сьогоднішня аудиторія прагне «справжності»: якщо виконання виглядає неприродним, воно вважається фальшивим. Водночас натуралізм і музичний театр несумісні повною мірою, адже масштаб мюзиклу значно перевищує буденне життя. Супровід оркестру також додає виконанню вокального номеру особливого виміру та вимагає шукати нові засоби виразності, які здатні торкнутись серця глядача.

**РЕАЛІЇ СУЧАСНОГО ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА:
ФОКУС НА ДИТЯЧОМУ БАЛЕТІ «ДЮЙМОВИЧКА»
ЮРІЯ ШЕВЧЕНКА**

Богоєва Т. П.

*здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії (PhD)
2 року навчання за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Татарнікова А. А.

доктор мистецтвознавства,

доцент кафедри мистецтвознавства

та загальногуманітарних дисциплін

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Сучасне театральне мистецтво свідчить про зростання інтересу українських композиторів до жанру балету, серед яких особливо варто відзначити О. Козаренка, Ю. Шевченка, О. Родіна, О. Шимка, Ю. Гомельську та інших. У цьому контексті привертає увагу прем'єрна постановка дитячого балету «Дюймовочка» Юрія Шевченка, представленого на сцені Одеського національного театру опери та балету, що аналізується вперше.

Слід зазначити, що попри все різноманіття сучасних постановок, осмислення природи балету (зокрема й дитячого), його типологічних характеристик, поетико-інтонаційних особливостей, авторських інтерпретацій та постановок викликає широкий спектр запитань у сучасному українському музикознавстві.

По-перше, історично склалося так, що вивчення феномену балету домінувало у сфері інтересів театрознавства та балетознавства через синтетичну, прикордонну природу цього жанру, тоді як у музикознавстві балет займав периферійну позицію, часто залишаючись у тіні іншого музично-театрального жанру – опери.

По-друге, зростання кількості творів для дітей, зокрема дитячих балетів, відповідає посиленню уваги до світу дитинства, що вимагає пояснення й уточнення як художньої сутності (яскравої видовищності, емоційно-психологічної дієвості музики та танцю), так і виховно-дидактичної функції балетного мистецтва.

Сучасну українську культуру важко уявити без театральної музики Юрія Шевченка (1953–2022). Особливо вражає пієтет Ю. Шевченка у ставленні до дітей: композитор є автором музики до дитячих

мультфільмів, творів для дитячих хорів, а також довгий час співпрацював з дитячим музичним театром на Подолі [2, с. 131]. Також талановитий майстер є творцем дитячих балетів «Буратіно та Чарівна скрипка» (2007), «Бармалей та Айболить» (2009) та дитячих опер «Король Дроздобород» (2018), «Кіт у чоботях» (2019).

Активну участь композитор брав у постановочному процесі балету «Дюймовочка», створеного на замовлення Одеського національного театру опери та балету, прем'єрна постановка якого відбулася у 2023 році. У цій виставі, як відомо, крихітна дівчинка народжується з чарівної квітки, так само, як і новий балет з'явився на світ у найпрекраснішій квітці букету Південної Пальміри – в Одеській опері.

Балет «Дюймовочка» – це хореографічна інтерпретація відомої казки Ганса Крістіана Андерсена, яка вирізняється емоційною глибиною та тонким філософським підтекстом, де художні образи є близькими як дітям, так і дорослим. Прототипом головної героїні – тендітної та ніжної Дюймовочки, яка прагне Світла і Любові, мужньо долаючи всі випробування, що випали на її долю, – стала Генрієтта Вульф, донька данського перекладача Шекспіра і Байрона, яка була маленького зросту, не мала привабливої зовнішності та страждала на хвороби, але вирізнялася ангельським характером, добрим серцем і стала вірним другом для казкаря [1].

Музичний аналіз балету «Дюймовочка» Юрія Шевченка демонструє його глибоке розуміння характеру казки данського письменника та здатність адаптувати літературний матеріал до музичної драматургії. Композитор створив багатий звуковий ландшафт, який підкреслює емоційні зміни та сюжетні повороти через використання лейттем і лейттембрів головних персонажів.

Зокрема, тема Дюймовочки – це ніжна, легка мелодія, виконувана струнними інструментами та флейтою, яка передає її невинність і тендітність. Основний мотив героїні має піднесений, майже казковий характер і повторюється протягом усього балету, акцентуючи її постійні пошуки свого місця у світі. Символічна трактовка світла й гармонії відповідає тональності Es-dur, яка в бароковій музичній традиції асоціюється з поняттям «триєдності». Музичні характеристики Жаби та Пацюка, навпаки, передані важкими та грубими ритмами, звучанням низьких духових інструментів і контрабасів, забарвлених мінорною інтонацією. Ударні інструменти композитор застосував для акцентування драматичних подій і кульмінаційних моментів, зокрема у сценах втечі Дюймовочки або її зіткнень із небезпекою.

Декорації та костюми балету створюють яскравий візуальний світ казки, де квіти, птахи і тварини гармонійно взаємодіють із головними героями. У цьому світі надприродна містична атмосфера поєднується

зі звичайними людськими почуттями та думками, що втілено через анімалістичні образи, що вказує на орієнтованість постановки на відповідну вікову категорію глядачів. Загалом, музична мова, специфіка постановочно-сценічної інтенції балетного твору, тип хореографії та сценографії свідчать про прихильність до класико-романтичного стилю в балетному мистецтві.

Окрім цього, балет доповнений гумористичними та іронічними режисерськими знахідками: різноманітні ремінісценції та відсилання до творів світової популярності роблять його особливо цінним як для дітей, так і для дорослих. Постановка звертається до глядачів, які шукають у мистецтві нагадування про найважливіші людські цінності – про те, що навіть найменша і найбеззахисніша істота здатна знайти своє місце у світі та бути щасливою.

Література:

1. Дюймовочка»: чого ми не знаємо про відому казку. *Новини*: веб-сайт. URL: [https://srvk.gov.ua/ua/news/pg/60520918337681_n/#!prettyPhoto\[mixed\]/4/](https://srvk.gov.ua/ua/news/pg/60520918337681_n/#!prettyPhoto[mixed]/4/) (дата звернення: 10.11.2024).

2. Степурко В. І. Відповідність мовного контенту і творчих наративів композитора Юрія Шевченка. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2023. Вип. 43. С. 129–133.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-76>

РОЛЬ КОМПРЕСІЇ В АУДІОПРОДАКШЕНІ

Горовенко М. Г.

*старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Компресія – це один з найважливіших інструментів у арсеналі звукорежисера. Вона дозволяє керувати динамічним діапазоном звукового сигналу, тобто різницею між найслабшими та найгучнішими звуками.

Чому компресія так важлива?

1. Збільшення гучності без спотворень: Компресор дозволяє зробити звучання гучнішим без появи неприємних хрипів та перевантажень. Це особливо корисно при мастерингу, коли потрібно підготувати трек для випуску.

2. Вирівнювання динаміки: Компресія допомагає зробити звучання більш рівномірним, зменшуючи різкі перепади гучності між різними інструментами та вокалом. Це створює більш збалансований і приємний для слуху звук.

3. Підкреслення атаки: Швидка атака компресора дозволяє підкреслити початковий імпульс звуку, що робить ударні інструменти більш чіткими та потужними.

4. Створення відчуття насиченості: Компресія може додати звуку відчуття насиченості та щільності, що особливо корисно для басових інструментів та вокалу.

Типи компресії

Існує багато різних типів компресорів, які відрізняються за своїми характеристиками:

1. Компресори з фіксованим співвідношенням: Мають постійне співвідношення між вхідним і вихідним сигналами.

2. Компресори з плавним регулюванням: Дозволяють плавно змінювати ступінь компресії.

3. Мультибендові компресори: Дозволяють застосовувати різну ступінь компресії до різних частотних діапазонів.

4. Паралельна компресія: Комбінує сухий і оброблений компресором сигнал для досягнення більш природного звучання.

Параметри компресора

Основними параметрами компресора є:

1. Порог (Threshold): Рівень сигналу, при якому починає діяти компресія.

2. Співвідношення (Ratio): Співвідношення між вхідним і вихідним сигналами.

3. Атака (Attack): Час, за який компресор реагує на сигнал, що перевищив поріг. **Повільна атака** (від 10 до 100 мс) – наближає звук за рахунок збереження транзєнтів. Робить звук пріоритетнішим, «б'є в обличчя» слухачеві (ефект «in your face»). Підійде для тих інструментів, де потрібно акцентувати натискання акордів, мелодійну лінію та удари.

Типовий приклад – повільна атака на бочці або малому барабані (приблизно 20–40 мс) дозволить цим інструментам пробиватися крізь мікс і створювати панч. Також повільна атака сприяє лід та арпеджіаторним партіям синтезаторів, фортепіано, гітарам, слеп-басу звучати соковитіше та виразніше.

Швидка атака (від 0 до 10 мс) – віддаляє, «тоншає» звук, дозволяє зробити інструмент менш пріоритетним у міксі. На слух придушення звуку компресором при таких налаштуваннях найбільш очевидне, оскільки пристрій «заковує» транзєнти. Наприклад, підійде для тих складових, які грають роль «заповнюють» в аранжуванні (таких, як пед, бас, бек-вокалі)

або просто для ущільнення сигналу. Також швидка атака здатна придушити артефакти у звуці, наприклад, різкі клацання.

Варто відзначити, що швидкий час атаки може створювати спотворення, особливо для низькочастотних сигналів, змінюючи форму хвилі. Слід враховувати цей факт під час налаштування компресора! Наприклад, якщо довжина хвилі з частотою коливання 100 Гц триває 10 мс, то компресор з атакою 1 мс змінюватиме її форму, що призведе до спотворення звуку.

4. Відпущення (Release):

Час, за який компресор повертається до початкового стану після зменшення сигналу. У зведенні музики цей параметр впливає на грув (ритмічне відчуття) і рух ритмічного малюнка, а також довжину хвістів звуків.

За допомогою Release можна підкреслити тривалість нот, які найбільше домінують у партіях інструментів, голосів або ударних. Також реліз впливає на відчуття так званої накачування (pumping).

Щоб зрозуміти це, уявіть, що ви взяли ручний насос і починаєте опускати та піднімати поршень у певному ритмі. Згадайте звук цього процесу. Коли ви вдавлюєте поршень, це щось схоже на стиснення сигналу, а коли піднімаєте його, щоб заповнити повітрям циліндр, звучить накачування, тобто реліз (див. малюнок 18).

Таку ж аналогію можна провести між видихом та вдихом. Саме тому нерідко кажуть, що після компресії трек став «качати» або барабани почали «дихати» правильно. Багато в чому це відбувається завдяки грамотному налаштуванню релізу всіх елементів в міксі.

5. Коліно (Knee): Характеризує плавність переходу від необробленого сигналу до стиснутого.

Застосування компресії

Компресія широко використовується у різних сферах аудіопродакшену:

1. Запис: Для контролю динаміки під час запису, особливо гучних інструментів.

2. Змішування: Для вирівнювання рівнів різних інструментів та створення збалансованого звучання.

3. Мастеринг: Для збільшення гучності треку без спотворень та створення єдиного звукового образу.

4. Обробка вокалу: Для підкреслення чіткості та емоційності вокалу.

Практичні приклади застосування компресії в аудіопродакшені.

Компресія – це не просто інструмент, а справжній помічник звукорежисера. Давайте розглянемо кілька конкретних прикладів того, як компресія може бути використана для досягнення різних звукових ефектів:

Вокал

1. Вирівнювання динаміки: Компресія допомагає згладити різкі перепади між тихими і гучними частинами вокальної партії, роблячи її більш рівномірною за гучністю.

2. Підкреслення емоцій: Швидка атака і повільне відпущення можуть підкреслити емоційність вокалу, роблячи його більш виразним.

3. Збільшення чіткості: Компресія може зробити вокал більш чітким, особливо на середніх частотах.

Ударні інструменти

1. Збільшення удару: Швидка атака підкреслює початковий імпульс удару, роблячи його більш потужним.

2. Зменшення динамічного діапазону: Компресія може зробити звучання барабанів більш рівномірним, особливо в міксах з багатьма інструментами.

3. Створення паралельної компресії: Комбінація сухого і обробленого компресором сигналу може додати ударним інструментам насиченості і глибини.

Бас-гітара

1. Збільшення гучності: Компресія дозволяє зробити бас-гітару більш гучною без спотворень, не заглушаючи інші інструменти.

2. Підкреслення фундаментального тону: Компресія може зробити бас-гітару більш щільною і виразною.

3. Зменшення гучних нот: Компресія допомагає згладити різкі піки, які можуть виникати при грі на бас-гітарі.

Електронні інструменти

1. Створення насиченого звучання: Компресія може додати електронним інструментам відчуття насиченості і теплоти.

2. Підкреслення атак: Швидка атака підкреслює початкові імпульси синтезаторів і драм-машин.

3. Зменшення шуму: Компресія може допомогти зменшити рівень шуму в електронних звуках.

Мастеринг

1. Збільшення гучності: Компресія є ключовим інструментом при мастерингу для збільшення загальної гучності треку без спотворень.

2. Вирівнювання динаміки: Компресія допомагає зробити трек більш рівномірним за гучністю, згладжуючи різкі перепади між різними секціями.

3. Створення єдиного звукового образу: Компресія допомагає склеїти всі елементи треку в єдине ціле.

Приклад: паралельна компресія для бас-гітари

Для додання бас-гітарі насиченості і глибини можна використовувати паралельну компресію. Для цього створюється дві копії бас-гітари: одна

обробляється компресором з високим співвідношенням і повільним відпущенням, а інша залишається сухою. Потім ці два сигнали змішуються разом. Сухий сигнал забезпечує чіткість і атаку, а оброблений компресором сигнал додає насиченості і глибини.

Важливо пам'ятати: компресія – це потужний інструмент, але його потрібно використовувати з розумом. Занадто сильна компресія може зробити звук неприродним і позбавити його динаміки. Експериментуйте з різними настройками компресора, щоб знайти оптимальне звучання для вашого проекту.

Порівняння компресії з іншими динамічними процесорами

Компресія є одним з найпоширеніших динамічних процесорів в аудіопродакшені, але вона не єдина. Давайте розглянемо, як компресія відрізняється від інших подібних інструментів, таких як лімітер, гейт і експандер.

Компресія

– Призначення: Зменшує динамічний діапазон сигналу, роблячи його більш рівномірним за гучністю.

– Дія: Стискає сигнал, коли він перевищує заданий поріг.

– Застосування: Вирівнювання динаміки, збільшення гучності без спотворень, підкреслення атаки.

Лімітер

– Призначення: Запобігає перевантаженню системи, обмежуючи максимальний рівень сигналу.

– Дія: Різко обрізає сигнал, коли він досягає заданого порогу.

– Застосування: Захист обладнання від перевантажень, мастеринг.

Гейт

– Призначення: Зменшує рівень низькорівневого шуму або небажаних звуків.

– Дія: Повністю відключає сигнал, коли він нижче заданого порогу.

– Застосування: Видалення фонового шуму, ізоляція окремих інструментів.

Експандер

– Призначення: Збільшує динамічний діапазон сигналу, посилюючи тихі частини і послаблюючи гучні.

– Дія: Посилює сигнал, коли він нижче заданого порогу, і послаблює, коли він вище.

– Застосування: Підкреслення деталей в тихих частинах звукової доріжки, створення більш контрастного звучання.

Побічні ефекти та протипоказання.

Незважаючи на всі переваги компресорів, вони можуть також геть-чисто зіпсувати мікс.

Досить часто надмірне «перекомпресування» призводить до вбивства динаміки інструментів, роблячи звучання плоским, неживим та нереалістичним. Надмірна компресія якогось одного елемента в міксі створює ефект «перетягування уваги на себе», знецінюючи інші інструменти. Наприклад, часто таке буває з барабанами чи басом у сучасному репі чи року, коли посилена компресія лише цих елементів затьмарює все інше. Звичайно, це може бути деяким художнім прийомом та продюсерським рішенням, але практика показує, що слухачам насправді важливо чути енергійність усіх елементів.

Ще один засіб швидкої компресії аудіо для початківців за допомогою калькулятора. Зробити компресію музичної дуже просто. Необхідно розділити 60 000 на темп треку, а потім ще кілька разів на 2. Чому так? Допустимо темп треку 150 ударів на хвилину. У хвилині ми маємо 60 000 мілісекунд. Ділимо 60 000 на 150, отримуємо 400. Виходить, що кожна чверть у такті триває 400 мілісекунд. Ділимо на 2, отримуємо тривалість 1,8. Ще раз на 2, тривалість 16. І так далі. Відкриваємо компресор, шукаємо параметра атаки. Наприклад, для того, щоб підкреслити транзєнти. Атаку підберемо повільну, а реліз – швидкий. Допустимо в компресорі у нас діапазон атаки 30 мілісекунд. Отже, ми виходитимемо з даного діапазону. Ділимо 60 000 на 150, а потім на 2, поки не опинимося в потрібному діапазоні. Мінімальний параметр релізу в такому разі буде 100 мілісекунд, що відповідає темпу пісні. Залишимо параметри на цих налаштуваннях і в результаті отримаємо пульсацію компресора в темпі пісні.

Література:

1. Tom Walla: The Rain (electroacoustic music, University of East Anglia, 1994, unpublished).
2. Portishead: 'Strangers', from the CD Dummy (Portishead, 1994).
3. Paradoxically, Laurie Anderson, one of the most self-consciously experimental artists in the 'popular' domain, has been less interested in the potential of production techniques, concentrating on experiment in performance, which has resulted in rather conventional documentation of her work.
4. Symbolic Composer is a Lisp-based algorithmic composing environment produced by Tonality Systems of Amsterdam.
5. Max is an object-oriented programming language developed at IRCAM by Miller Puckette and produced by Opcode Systems Inc.
6. Composer's programme note, STEIM, Amsterdam, 1993.

АРХЕТИП У СУЧАСНІЙ МУЗИКОЗНАВЧІЙ ДУМЦІ

Каплун Т. М.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Дослідження явища архетиповості складає важливий напрям сучасного мистецтвознавства, у тому числі у музикознавстві. Розглядаючи архетип як філософсько-культурологічну універсалью, що являє собою базовий і найстійкий першоелемент світової культури, зазначимо її синтезуючу природу, яка поєднує різноманітні знання з психології, філософії, антропології, лінгвістики, етнографії, культурознавства, мистецтвознавства та багатьох інших різновидів сучасної науки.

К. Г. Юнг, який першим сформулював поняття архетипу, вказував на те, що архетип – це повторювані моделі досвіду, узагальнені образи-схеми, що слугують основою категоризації всіх видимих і мислимих явищ, первинні образи та загальнолюдські першообрази, які накопичилися в колективному несвідомому впродовж багатьох тисяч років і які передаються у загальний спадок як явище, що пронизує всі сфери життя людства як фундамент культури і мистецтва [11]. Джозе Кемпбелл, учень і послідовник Юнга, у своєму дослідженні «Герой з тисячею обличчями» виявляє культурно-психічні реалії архетипового міфологічного образу [5].

Найбільш активні наукові дослідження щодо природи архетипу і засобів його втілення проводяться у практичній психології (аналітичній, організаційній, політичній), лінгвістиці і літературознавстві [див. 1, 6, 9, 10, 12]. За останнє десятиліття до архетипових основ музичного мистецтва звертаються українські музикознавці.

Визначимо наукові праці сучасних українських музикознавців з питань архетипів в музичному мистецтві. Найбільш значним науковим дослідженням вказаного напрямку вважаємо монографію і статтю М. Севериной, в яких розглядаються різноманітні питання прояву архетипового мислення у музичному мистецтві [7, 8].

У статті А. Гладішко розглядаються жанрово-стильові виміри купальського архетипу у творах українських митців – Є. Станковича (фолькл-опера «Цвіт папороті»), В. Губаренко (симфонічна картина «Купайло»), О. Герасименко (концертна фантазія «Купало» для бандури). Автором публікації розглянуті засоби музичної виразності на рівні

звукових структур, жанрових ознак та композиційно-драматургічних принципів. Метою статті, за авторським визначенням, є узагальнення національних архетипів як базових систем художньої виразності в професійній українській музиці останньої третини ХХ століття та виявлення специфіки їх семантичного втілення у різних жанрово-стильових контекстах [2].

Автори статті щодо архетипу Кохання (М. Жишкович і Р. Калин) на прикладі твору Б. І. Антонича – циклу «Зелена Євангелія» для сопрано і фортепіано – піднімають питання музичного втілення вказаного архетипу у солоспіві як національний прояв архетипового міфологічного мислення, сутність якого втілено у первинно-релігійній формі взаємозв'язку людського кохання і опоетизованої краси рідної природи [4].

Архетип Жінки, який визначається дослідницею Вікторією Драганчук як архетип Ославленої Мадонни (від образу жінки-покритки, самотньої старої матері до ідеального образу Богородиці-мадонни та узагальненого образу-символу Жінки-України), розглядається нею на прикладі ряду творів на тексти Т. Шевченка українських композиторів В. Сильвестрова, Б. Фроляк, Є. Станковича, та у творах різних жанрів Л. Ревуцького, Л. Дичко та інших відомих авторів [3].

Література:

1. Афонін Е., Мартинов А. Теоретичні та методологічні аспекти розвитку української школи архетипики. *Публічне управління: теорія та практика*. 2015. Вип. 1 (спец. вип.). С. 13–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2015_1 (spets)

2. Гладішко А. Архетип в музичній культурі як дискурс сучасної української музикології. URL: https://intermusic.kh.ua/vypusk47/vip.47_31-43.pdf

3. Драганчук В. Архетип Ославленої Мадонни у музичному дискурсі: кордоцентризм української не-долі. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки* : зб. наук. праць. 2015. Вип. 7. С. 65–74. URL: <http://194.44.187.5/handle/123456789/9394>

4. Жишкович М. А., Калин Р. Й. Архетип кохання у солоспівах композитора діаспори Ігоря Соневицького. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 2. С. 375–378.

5. Кемпбел Дж. Герой із тисячею облич [пер. з англ. О. Мокровольський]. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 1999. 392 с.

6. Лановик М. Б. Розвиток концептів «символ», «архетип» і «міф» у теоретико-літературних дослідженнях науки про переклад. *Вісник Житомирського державного університету імені І. Франка*. 2005. № 22. С. 150–155.

7. Северинова М. Архетипи в культурі у проєкції на творчість сучасних українських композиторів : монографія. Київ : НАКККіМ, 2013. 299 с.

8. Северинова М. Ю. Теорія К. Г. Юнга про архетипи та її вплив на художню (музичну) культуру. *Культура України*. Харків : ХДАК, 2013. Вип. 40. С. 176–184.

9. Урись Т. Архетип як естетична домінанта художнього вираження модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. 2016. Вип. 1 (35). С. 96–100.

10. Фрай Н. Архетипний аналіз: теорія мітів. *Антологія світової літературно-критичної думки*. С. 233–263.

11. Юнг К. Г. Архетипи і колективне несвідоме. Львів : Видавництво «Астролябія», 2018. 608 с.

12. Янковська Ж. Архетипний складник української літератури (аналітичні студії) : навчальний посібник (для викладачів, учнів та студентів середніх спеціальних навчальних закладів і закладів вищої освіти). Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2019. 354 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-78>

ДІЯЛЬНІСНИЙ УНІВЕРСАЛІЗМ БОГДАНА АНТКІВА В МУЗИЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

Кирея М. В.

доктор філософії,

асистент кафедри театрального мистецтва

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка

м. Тернопіль, Україна

Заслужений артист УРСР Богдан Михайлович Антків (1915–1998) – це унікальна особистість, діапазон творчості якого є надзвичайно різноманітним у царині театрального та музичного мистецтва. Спираючись на наукові розвідки О. Коменди «Універсальна творча особистість – це людина, яка поєднує не менше трьох видів діяльності. Ці типи діяльності можуть бути основними і допоміжними, причому протягом творчого шляху митець може їх змінювати: те, що було провідним на

початку, стає допоміжною наприкінці творчого шляху. Провідна діяльність в контексті діяльнісного універсализму відзначена масштабністю, тривалістю та цінністю як для митця, так і для сучасників та нащадків. Формування універсальної особистості йшло протягом століть передусім на основі виконавської діяльності, а виокремлення різних типів діяльності у романтичну добу було пов'язано не з необхідністю працювати у різних сферах, а потребою творчого самовираження. Починаючи з XIX ст., формуються п'ять типів музикантів-універсалів, з яких – універсал-композитор, універсал-виконавець, універсал-музикознавець, універсал-громадський діяч, універсал-педагог – належать до видового універсализму і утворені шляхом домінування відповідної провідної діяльності в структурі універсальної творчої особистості, а шостий – класичний універсал – утворений рівновагою не менше трьох видів провідної діяльності. Ймовірність поєднання в одній особистості ознак кількох типів визначено як належність до категорії на межі типів» [1, с. 381–382].

Особистісні детермінанти творчої індивідуальності Б. Антківа згідно наукових тверджень О. Коменди цілком відображають категорію класичного універсала на межі двох типів діяльності, де жодній із яких не можна віддати переваги. У своїй діяльності Богдан Антків поєднував виконавство, режисуру, композиторську, акторську, перекладацьку, культурно-громадську роботу.

Впродовж довгих років Богдан Антків активно займався музичною діяльністю: навчався на диригентських курсах при Тернопільській філії Львівського музичного інституту імені М. Лисенка (1932–1933), працював у с. Острів Тернопільського воєводства керівником самодіяльного хору і оркестру та драматичного гуртка (1933–1936), керував самодіяльним хором у м. Тисмениця та с. Горохолина Станіславського воєводства (1936–1938), був керівником струнного оркестру у середній школі в Тернополі (1939–1940), співаком та хормейстером при Тернопільській обласній філармонії (1940–1941), працював хормейстером і актором у Чортківському міському театрі імені Івана Франка (1944–1948), актором, диригентом, музичним оформлювачем вистав у Тернопільському музично-драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка (1948–1963), також був керівником аматорських хорових колективів міста. Цей період можна розглядати як важливий етап у розвитку особистості митця, коли відбувалося формування основ проектного мислення, яке допомагало митцю структуровано підходити до реалізації своїх творчих задумів, планувати та організовувати процес творчої діяльності. У цьому контексті можна виділити кілька ключових аспектів: музично-виконавська діяльність – Б. Антків розвиває технічні та інтерпретаційні навички, що дозволяло йому глибше відчувати музику, розвивати власний стиль та

виконувати складні твори з високим рівнем майстерності, та організаційна діяльність, де формується здатність до організації та керівництва проєктами. Поступово формується образ творця, який має широкий спектр навичок, не обмежуючись однією дисципліною. Це дозволяло йому працювати в різних жанрах, експериментувати з різними формами творчості і поєднувати музику з іншими видами мистецтва.

Щодо діяльнісного універсалізму Богдана Антківа у музичному мистецтві, то найкраще його можна було прослідкувати під час роботи на Тернопіллі, зокрема у Тернопільському музично-драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка. Богдан Михайлович – співак-хорист, хормейстер, диригент, композитор, аранжувальник, культурно-громадський діяч. У його творчій роботі ми спостерігаємо виконавський вид діяльності, який поєднує у собі інструментальне, вокальне, сольне, ансамблеве, хорове виконавство. Також Богдан Антків працював диригентом, хормейстером та режисером концертних програм.

Композиторська творчість митця слугує ще одним підтвердженням важливості постаті Богдана Антківа у царині музики. Найбільш відома пісня – «Романе, Романе» на вірші Миколи Петренка (1925–2020) Б. Антківа, що дожила до сьогодні та є естрадним шлягером. У фонді ДАТО зберігається низка авторських творів, проте вони мають дещо заангажовану радянську тематику, тому не є актуальними. На жаль, композиторський талант не розкрився повною мірою, саме тому музичні критики не розглядають його як «чистого» композитора. Тому, значимість Б. Антківа як митця-композитора полягає саме в його універсальності. Про свій досвід у роботі у Львівському українському драматичному театрі імені Марії Заньковецької народний артист України Борис Мірус згадує: «Під час репетицій він з власної ініціативи долучався до роботи оркестру або хору, оскільки «чув або бачив недоліки в настроюванні оркестру на репетиції чи виставі, а особливо хору, то намагався щось порадити, підказати, спираючись на свій багатющий досвід у цій справі» [2, с. 102].

У своїй діяльності Б. Антків продовжує напрям діяльнісного універсалізму в галузі музичного мистецтва за вектором творчості «Микола Лисенко – Станіслав Людкевич – Микола Колесса»), проте відмінним було те, що в музиці він тяжів до театралізації, а в театральній сфері реалізовував себе і як музикант.

Структура універсальної творчої особистості Богдана Антківа у сфері музичного мистецтва є унікальною, бо поєднує в собі риси митця-універсала, де найяскравіше відображена виконавська, диригентська та композиторська діяльність.

Література:

1. Коенда О. І. Універсальна творча особистість в українській музичній культурі : дис. ... д-ра мистецтвознавства: 17.00.03 «Музичне мистецтво». Київ, 2020. 519 с.

2. Мірус Б. Спомин про друга. *Богдан Антків – лицар галицької сцени* / Упоряд., наук. редакція: Богдана Козака. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені І. Франка, 2015. С. 96–103.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-79>

ДЖАЗОВА ЕСТЕТИКА ТА УКРАЇНСЬКИЙ МЕЛОС: ДО ПИТАННЯ ТРАЄКТОРІЇ РОЗВИТКУ ТА ВЗАЄМОДІЇ У СУЧАСНІЙ ВИКОНАВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Костандова Ю. В.

здобувачка другого року

*третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри музичного мистецтва та звукорежисури*

Міжнародний гуманітарний університет;

викладач спеціалізації «Музичне мистецтво естради»

*КЗ «Одеський фаховий коледж мистецтв
імені К. Ф. Данькевича»*

Науковий керівник: Каплун Т. М.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Зараз, на початку ХХІ століття, коли вже більш століття, як народився особливий вид музичної діяльності – джаз, він продовжує не тільки існувати і розвиватися, але й мати потужний та глибокий вплив на культурну та музичну сфери інших країн. Українська музична культура ніколи не залишалася осторонь будь-яких трансформацій та інновацій: композиторська та виконавська школи завжди базувалися та черпали знання з найкращих прикладів зарубіжної музичної культури, при цьому не загубивши свою національну ідентичність. Джаз не став виключенням. Джазова культура проникла в нашу країну ще на початку минулого століття та мала дуже складну долю, але зайняла свою нішу та впевнено інтегрувалася в музичну культуру українського виконавства, вбираючи

при цьому в себе всі ознаки «національного». Перші кроки «українського джазу», звичайно, були орієнтовані на досягнення європейських та американських музикантів цього напрямку, але з часом, з появою перших українських джазових оркестрів, почала з'являтися й вітчизняна джазова школа, як виконавська так і композиторська. Потужний вплив на український джаз, об'єднавши українські народні мотиви та чудову імпровізацію, мав ансамбль під керівництвом Ігоря Хоми. Саме Ігор Хома формував та розвивав імпровізаційний джаз, який орієнтувався на український мелос. З'явилася неперевершена колаборація двох музичних напрямів, яка отримала підтримку серед багатьох виконавців та композиторів та почала свій шлях у різних проявах та напрямленнях. Особлива ритмічність та пульсація, незвичайні гармонічні оберти, в поєднанні з мелодійністю української пісні, її особливою ладовістю, вокалізацією, ліризмом та емоційною виразністю дало унікальну нову музику. До часів незалежності на вітчизняній джазовій сцені з'явилося багато музикантів, які пропагували джаз, при цьому поєднуючи його з національними традиціями: Енвер Ізмайлов, Юрій Кузнецов, фьюжн-гурт Брати Блюзу, гурт гітариста Сергія Овсяннікова та багато інших.

Епоха незалежності відкрила багато горизонтів можливостей. Це сприяло появленню нових імен на джазовій сцені нашої країни. Ігор Закус, Наталія Лебедева, Олексій Петухов, Лаура Марті, Млада, Джамала, Дмитро Олександров, Віталій Ткачук, Деніс Аду, вокальний колектив Mansound, PokazTrio ті ін. Усі ці музиканти мають за своїми плечима багатий досвід виконання джазової класики, але саме вони, носії так скажемо джазової традиції, і створюють український джаз, поєднуючи усі засоби виразності джазу та національної української культури. Обробка народних пісень, імпровізації з цитуванням української пісні, використання ладів, які притаманні саме українській музиці, використання специфічних тембрів (бандура, сопілка, скрипка), або авторська пісня, яка виконується українською мовою, але написана в джазовім стилі.

Також слід зазначити, що джазова освіта продовжує існувати і розвиватися. Починаючи з 80-х років ХХ століття в Україні відкрилося чимало інституцій, пов'язаних з джазовою освітою.

Тісній взаємодії цих двох культур також сприяють джазові фестивалі, які відбуваються в Україні: масштабні та різноманітні, на яких завжди представлені кращі музиканти з усіх куточків світу. Поєднання на одній сцені музикантів з різних країн дає можливість обміну досвідом, появи нових музичних напрямів та форм.

Унікальність джазу полягає в тому, що він може адаптуватися під будь-яку культуру, залишаючись при цьому універсальною мовою для прояву емоції та взаємодії. Проникнувши в українську музичну культуру джаз став платформою для появи нових жанрів, нових напрямлень, їх розвитку

та руху на сцені за межами нашої країни, що сприяє поширенню української національної музичної ідентичності на міжнародному рівні.

Література:

1. Симоненко В. Лексикон джазу. Київ : Музична Україна, 1981. 122 с.
2. Фісунов А. «Достав мене на місяць». Зародження українського джазу. URL: <https://www.neformat.com.ua/articles/ukrainian-jazz.html> (дата звернення 10.12.2024 р.).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-80>

ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ ВОКАЛІСТІВ ДО КОНКУРСНИХ ВИСТУПІВ: ВЗАЄМОДІЯ ВИКЛАДАЧА ТА УЧНЯ

Кочияшвілі А. В.

*здобувачка I курсу вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: **Каплун Т. М.**
кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Тема будь-якого публічного виступу та проблематика, пов'язана з нею, буде завжди актуальною у різних галузях професійної діяльності людини. Конкурсні або концертні виступи для вокалістів є важливим етапом розвитку та професійного становлення. Це вимагає не лише досконалого володіння технікою співу, сценічної майстерності, але й емоційної стійкості та вміння взаємодіяти з аудиторією. Ключовим аспектом успішної підготовки є індивідуальний підхід, що враховує унікальні особливості кожного учня. Плідна співпраця викладача та учня виступає вирішальним фундаментом для досягнення високих результатів.

Індивідуалізація є ключовим принципом у роботі з вокалістами, оскільки:

– у кожного учня відрізняються природні вокальні дані (дихальні особливості, тембр, діапазон);

– відрізняється рівень технічної та музичної підготовки, що суттєво впливає на швидкість засвоєння матеріалу;

– психологічні фактори, такі як мотивація та стресостійкість, тривожність, також потребують персоналізованого підходу.

Викладач повинен постійно аналізувати ці аспекти та вибудовувати навчальний процес так, щоб максимально розкрити потенціал учня, уникаючи недооцінювання чи перевантаження. Ефективне навчання неможливе без взаєморозуміння між учнем і викладачем. Довіра, педагогічна гнучкість, спільне планування є основними аспектами взаємодії. Викладач має створити атмосферу, в якій кожен учень відчуватиме постійну підтримку та впевненість у своїх силах. Досвідчений викладач повинен швидко адаптувати методики відповідно до змін у психологічному стані чи прогресі учня. Разом із учнем планується стратегія, встановлюються конкретні цілі, визначаються реальні строки їх досягнення та поточні етапи підготовки.

Важливим аспектом у процесі підготовки учня до конкурсного або концертного виступу є формування індивідуального репертуару. Саме репертуар є основним елементом підготовки до конкурсу [1, с. 45]. Його підбір повинен базуватися на таких критеріях як баланс між емоційно виразними та технічно складними творами, урахування жанрових уподобань вокаліста для розкриття його творчої індивідуальності, відповідність вокальним можливостям учня, що дозволяє уникнути перенапруження голосового апарату. Важливим моментом у підготовчому процесі є вивчення вимог конкурсу, таких як стилістичні, жанрові та мовні особливості, тривалість творів. Викладач повинен аргументувати, чому обраний твір підходить, і стимулювати учня до свідомого розуміння тексту, характеру та стилю композиції.

Невід'ємною компонентою підготовки вокаліста є сценічна майстерність, основними аспектами якої є артистизм та взаємодія з публікою. Викладач допомагає учню відпрацювати жести та рухи, міміку, які підсилюють емоційну виразність виступу. Учень навчається тримати постійний контакт із аудиторією через поставу, погляд та інтонацію. Значний вплив на розвиток сценічної майстерності відіграє імітація під час репетицій конкурсних умов (уявна аудиторія, вихід на сцену, виконання в умовах стресу) [2, с. 140].

Для багатьох учнів конкурсний або концертний виступ є джерелом сильного стресу. Завдання викладача – допомогти подолати ці психологічні бар'єри. Формування віри у власні сили, визнання досягнень, позитивне підкріплення є впливовими факторами у подоланні саме цих бар'єрів. Для розвитку стресостійкості використовуються дихальні техніки, вправи на релаксацію для заспокоєння перед виступом [1, с. 73–74].

Важливим аспектом у формуванні критичного мислення щодо власного виступу є аналіз помилок: подача критики у конструктивній та доброзичливій формі, акцент на можливостях для професійного зростання.

Індивідуалізація та ефективна взаємодія з викладачем дають змогу технічного зростання, формуванню унікального стилю, психоемоційної стійкості, сценічної впевненості.

Таким чином основним висновком можна зазначити що, індивідуалізація процесу підготовки та партнерська взаємодія учня й викладача є невід'ємною для успішної участі у конкурсах. Викладач не лише формує вокально-технічні навички, а й сприяє розвитку емоційної стійкості та впевненості, розкриттю творчого потенціалу учня. Це забезпечує гармонійний розвиток вокаліста та його професійне становлення.

Література:

1. Голубєва Г. Окремі аспекти процесу підготовки дитини до участі у вокальному конкурсі. *Музикознавчі студії*. 2022. Т. 5 : АРТ-платФОРМА № 5. Вип. 1(5). С. 65–80.
2. Єрошенко О. Деякі музично-естетичні аспекти емоційної складової вокального мистецтва. *Культура України*. 2008. Вип. 23. С. 134–143.
3. Барнич М. Акторське «переживання у ролі» як творчий процес : дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.02. Київ, 2007. 170 с.

ОБРАЗ БОГОРОДИЦІ В ПРАВОСЛАВНІЙ ЛІТУРГІЙНІЙ ТРАДИЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЖАНРУ ЗАДОСТОЙНИКА)

Литвиненко О. В.

здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво

Міжнародний гуманітарний університет;

викладач вокально-хорових дисциплін

КЗПСО «Мистецька школа №1 імені Е.Г. Гіллєвса»

Науковий керівник: Каплун Т. М.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Образ Богородиці в православній літургійній традиції є однією з важливих тем для сучасних науковців, у тому числі і музикознавців. У зв'язку з тим, що мова йде про сакральну традицію, для літургійної частини якої характерне синкретичне поєднання всіх видів мистецтва, ми розглядаємо втілення у богослужбовій співочій практиці Православної церкви образу Святої Діви у контексті віровчення і провідних постулатів Православ'я.

Матеріалом нашого дослідження слугували піснеспіви жанру задостойника дванадцятих свят, які безпосередньо пов'язані з образом Богородиці, втілюючи провідні постулати щодо духовних якостей Божої Матері.

Задостойник – це піснеспів богослужіння православної церкви візантійського обряду, який співається у складі єхаристичного канону замість Богородічної пісні «Достойно є», чим пояснюється назва жанру. Тобто, це піснеспів, який співається «за» (замість) піснеспіву «Достойно». Обидва піснеспіви безпосередньо пов'язані із втіленням образу Богородиці і мають однакову структуру: приспів «Достойно є», за яким виконувався ірмос трипсічня Великої П'ятниці, і, відповідно, ірмос 9-ї пісні канону з приспівом [2].

Застосовується жанр «задостойника» у співочій практиці з XVI століття, а в якості стабільного елементу літургії починає фіксуватися у рукописах з наступного – XVII – століття. Але ще до XIX століття зберігається певна варіативність застосування даного жанру у живій літургійній практиці.

Православний Типікон, у тому числі і сучасний, предписує виконання задостойника на літургії всіх дванадесятих свят – як Господських, так і Богородичних, а також у дні післяпразднств до віддання свята. Взагалі, протягом богослужбового року задостойник виконується близько 120 разів, що, безумовно, складає гармонійну мозаїчну картину, в якій органічно переплітаються провідні християнські топоси, у тому числі засновані на символізмі богородичного образу.

Вербальні тексти задостойника різних дванадесятих (тобто головних) свят мають певне гласове означення у Типіковнах характеристику вказаних піснеспівів. Найчастіше ми бачимо задіяними споріднені гласи 4-й і 8-й, які мають наступну характеристику:

Осмоглася у цілому (і кожен глас окремо) представляє собою сукупність мелодичних та гимнографічних ознак. Перші представлені характерними для кожного гласу поспівками і групою звуків різної висоти, що застосовуються на початку піснеспіву (ініціальні звуки), наприкінці піснеспіву (фінальні звуки), найбільш активно повторювані у піснеспіві. Гимнографічні ознаки пов'язані з ідеєю, що кожен глас у вербальному тексті втілює певні богословські ідеї. Також існує система взаємозв'язку між гласами, яка здобула назву споріднені гласи, тобто гласи, які пов'язані між собою близькістю богословських ідей і певними музичними показниками (так, спорідненими є Перший і П'ятий гласи, Другий – Шостий, Третій – Сьомий, Четвертий – Восьмий).

Духовний зміст Четвертого гласу: «це глас світлого торжества, глас веснятковий», а Восьмий глас – глас повноти та досконалості, який виражає образ майбутнього нескінченного віку – символ вічного життя [більш докладно див. 1, с. 128–130; 3, с. 18–20].

Значно менше ми бачимо присутніми гласи 1-й, 2-й і 3-й; повністю відсутні у задостойниках гласи 5-й і 7-й, які взагалі досить рідко застосовуються в богослужбовому співі.

Тексти задостойників невеликі за розміром, але насичені відповідною образу Пресвятої Діви символікою великої і нескінченної любові і співчуття до людей, милосердя, доброти, надії і вітхи.

Тексти задостойників представлені різними варіантами розспіву – знаменний, візантійський, київський, болгарський та інші, а також авторськими варіантами гармонізацій – Дмитра Бортнянського, Степана Дегтярьова, Артема Веделя, Петра Турчанінова, Кирила Стеценко, Олександра Кошиця та багатьох інших.

На сьогоднішній день існує значна кількість виконавських інтерпретацій задостойників різних розспівів, як канонічного типу (наприклад, знаменного розспіву, тобто зразку давньоруської монодії, що іноді виконується з ісоном – витриманим звуком, характерним для музичної традиції православного Середньовіччя, а також київського, болгарського,

грецького та інших розспівів, які існують в українській співацькій традиції з кінця XVII століття і понині), а також авторські версії обробки і аранжування вказаних канонічних піснеспівів та композиторські композиції на канонічні тексти.

Література:

1. Дяблова К. О. Співочий цикл свята Преображення Господнього у східнослов'янській літургійній традиції : дис. ... доктора філософії. Одеса, 2023. 253 с.

2. Задостойник. URL: https://yak.koshachek.com/articles/zadostojnik-ce.html#google_vignette

3. Каплун Т. М. Роль осмогласся в російській співочій культурі другої половини XVII–XVIII століть (на прикладі грецького розспіву). *Теоретичні та практичні питання культурології* / ред.-упоряд. Мартинюк Т. В. Мелітополь : Мелітополь, 2005. Вип. XVIII. С. 18–28.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-82>

ФІЛЬМ ОЛЕСЯ ЯНЧУКА «ГОЛОД-33»: СИМВОЛІКА ТА ОБРАЗОТВОРЧІ АЛЮЗІЇ

Мудрий Н. О.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 021 – Аудіовізуальне мистецтво та виробництво*

Харківська державна академія культури

Науковий керівник: Рибалко С. Б.

доктор мистецтвознавства, професор,

професор кафедри мистецтвознавства

Харківська державна академія культури

м. Харків, Україна

Кінематограф, як важливий засіб візуальної комунікації здатен не лише викликати емоційний відгук у глядача, а й репрезентувати історичні події. Фільм Олесь Янчука «Голод-33» є першим ігровим кінематографічним твором, що звертається до трагедії Голодомору. Дослідження сукупності художніх прийомів, застосованих у зазначеній стрічці дозволить осмислити можливі способи кінорепрезентації національної трагедії. У період, коли питання інтерпретації історичних подій актуалізуються в сучасному суспільстві, ця тема набуває ще більшого значення.

В результаті проведеного аналізу фахової літератури з'ясовано, що тема Голодомору 1932–1933 років у кінематографі залишається недостатньо висвітленою. Незважаючи на наявність наукових розвідок, кількість робіт, присвячених саме кінематографічним репрезентаціям Голодомору, обмежена. Найбільш докладно висвітлено формальні та символічні аспекти стрічки «Голод-33» такими дослідниками, як Ольга Папаш [4], Христина Макарадзе [3] та Любомир Госейко [2]. У більшості публікацій інших дослідників, що містяться окремі спостереження, які не дають загального уявлення про образно-змістовну структуру твору.

Створення фільму «Голод-33» значною мірою зумовлено історичним та культурним контекстом кінця 1980-х – початку 1990-х років. На тлі розпаду Радянського Союзу, відбувалося відродження національної пам'яті та відкриття раніше замовчуваних сторінок української історії. Тематика Голодомору стала особливо актуальною, адже вона висвітлювала масштабні злочини сталінського режиму, інформація про які тривалий час була закритою для широкої громадськості. Фільм базується на романі Василя Барки «Жовтий князь» [1], який ще в 1960-х роках став літературним свідченням трагедії Голодомору. Важливим фактором, що вплинув на створення фільму, стала принципова позиція режисера не знімати фільм на державні кошти, а залучати кошти з пожертв українців, що забезпечило фінансову й моральну допомогу для реалізації проєкту.

Кореляція між романом Василя Барки «Жовтий князь» та його кінематографічною адаптацією у фільмі Олеся Янчука «Голод-33» виявляє як вірність джерелу, так і режисерські акценти та способи подання матеріалу. Режисер зберігає загальну сюжетну лінію твору, акцентуючи на трагічному шляху сім'ї Катранників під час Голодомору. Проте фільм, через обмеженість кінематографічної мови, змушений спрощувати і символіку, і внутрішню драматургію роману. У романі Барка наповнює кожен елемент глибоким символізмом, зокрема релігійні мотиви та алегорії, які формують складну багаторівневу структуру твору.

Формальний аналіз фільму виявляє низку художніх прийомів, які відрізняють його від літературного джерела. Чорно-біла палітра підсилює драматизм і створює враження документальності. Водночас кольорові спогади контрастують із загальним трагічним тоном, що надає фільму особливого емоційного звучання. Семіотичний аналіз також виявляє сильну релігійну домінанту у фільмі, що іноді послаблює відчуття реалістичності, зосереджуючи увагу на моральному підтексті. Ключовими образами-символами виступають: *церковна чаши* (символ віри, духовності та спасіння, що проходить через сюжет роману та фільму), *чорне дерево без листя* (символ руйнування, смерті, зв'язку між земним і небесним, спадковості), *церковні дзвони* (образ сакральності, руйнування яких символізує кінець духовного миру), *хата* (сакральний простір, оберіг

родини, що поступово занепадає через трагедію), *Колір одягу* – «*Білий одяг селян*» та «*Чорний одяг партійців*» (знак чистоти, невинності, моральної правоти героїв проти втілення зла, агресії та демонічного). Підсилюють цей підтекст візуальні порівняння з образотворчим мистецтвом: Церковна сцена з протистоянням селян і партійців – аналогія з картиною Паоло Учелло «Битва при Сан-Романо»; Каткування Мирона Катранника – алюзія на фреску Мікеланджело «Гріхопадіння і вигнання з раю»; Дарія Катранник із хлібом у фінальній сцені – паралель до образу Марії Магдалини з глечиком; Сцена з дітьми, що спостерігають за смертю брата – порівняння з ангелами з картини Рафаеля «Сикстинська Мадонна»; Поранення Мирона Катранника – аналогія з картиною К. Петрова-Водкіна «Смерть комісара»; Кадри з родиною Катранників до і після голоду – символічна еволюція, що підкреслює руйнацію через використання контрасту світла й тіні; Епізоди з кольоровими спогадами – вказівка на «втрачений рай», що створює емоційний контраст із чорно-білою гамою.

Безумовно, наведеними спостереженнями щодо символіки та образотворчих алюзій не обмежується образно-змістове рішення стрічки. Дослідження художніх прийомів, використаних режисером у фільмі «Голод-33» може становити окремий напрям наукового пошуку.

Література:

1. Барка В. К. Жовтий князь : роман. Харків : Фоліо, 2008. 320 с. URL: <http://surl.li/xgxxiu> (дата звернення: 14.12.2024).

2. Госейко Л. Історія українського кінематографа: 1896–1995. Київ : КІНО-КОЛО, 2005. 464 с.

3. Макарадзе Х. З. Свобода письменника та режисера в інтерпретації теми голодомору (В. Барка «Жовтий князь» та О. Янчук «Голод – 33»). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Філологія»*. 2018. № 78. С. 146–149. URL: <http://surl.li/poicme> (дата звернення: 14.12.2024).

4. Папаш О. О. Колективна травма в ігровому кіно: випадок одиначної репрезентації («Голод-33»). *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Т. 114. *Теорія та історія культури*. С. 73–77. URL: <http://surl.li/mlejhh> (дата звернення: 14.12.2024).

ФОТОГРАФІЯ В КОНТЕКСТІ СЕМІОТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Остроус С. С.

*викладач кафедри «Фотомистецтва та операторської майстерності»
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна*

Семіотика, є потужним інструментом для наукового аналізу різних форм комунікації, у тому числі образотворчого мистецтва. Вона функціонує як система знаків, що передають інформацію, емоції та культурні коди. Фотографія як медіум є специфічним предметом семіотичного дослідження, оскільки одночасно має і технічний і художній засіб відображення дійсності. Метою цієї статті є дослідити фотографію як знакову систему, її характеристики як засобу комунікації та її відмінності від інших медіа.

1. Теоретичні основи семіотичного аналізу фотографії

Семіотика, заснована такими теоретиками, як Фердинанд де Соссюр, Чарльз Сандерс Пірс і Ролан Барт, пропонує розглядати фотографію як знакову систему, в якій вона виконує кілька функцій одночасно:

– Іконічність: фотографія історично розглядалася як засіб представлення реальності завдяки її здатності створювати зображення, які відтворюють зовнішній світ. Іконічність створює схожість між образом і референтом. Наприклад, портретна фотографія відображає фізичні риси людини, що дозволяє цілком практично використовувати її як фотографію на документи.

– Індексальність: через своє технічне походження фотографія має унікальне відношення до реальності і виступає індикатором часу і місця, оскільки її створення прив'язане до конкретного моменту. Наприклад, роботи Августа Зандера, що технічно є портретами, несуть інформацію не стільки про конкретних людей скільки про узагальнене розуміння того як виглядають люди певних соціальних кіл і професій в окремо взятий момент часу і місця.

– Символізм: значення фотографії може виходити за межі прямого зображення об'єкта. Наприклад, вид безлюдного шляху вкритого гарматними ядрами на фотографії Роджера Фентона часів Кримської війни, опосередковано дає нам уяву про жахи війни. А портрет жінки, що втратила чоловіка і залишилась посеред пустелі одна з маленькими дітьми на фотографії Доротеї Ланж «Мати-переселенка», стає уособленням Великої депресії.

Тому фотографія створює нові значення через поєднання іконічних, індексальних та символічних елементів.

Зі свого боку, Барт у своїй праці «Camera Lucida» наголошує на подвійності фотографії: як покажчика того, що було, і як семантичного носія культурних значень. З іншого боку, Жак Дерріда переглядає значення фотографії, стверджуючи, що в постмодерному світі цей зв'язок все більше залежить від інтерпретації, а не від об'єктивної реальності.

Ролан Барт у своєму аналізі фотографії розрізняє поняття «стадіум» і «пунктум». Якщо «стадіум» відноситься до культурних і соціальних конотацій зображення, «punctum» відображає емоційний зв'язок між глядачем і фотографією [1, с. 45]. У цьому контексті фотографія постає як знак, який викликає індивідуальні та колективні інтерпретації, одночасно встановлюючи та розширюючи значення референту.

Фотографія також тісно пов'язана з функцією пам'яті. Вона фіксує моменти, які можуть бути втрачені вплині часу, тим самим перетворюючись на візуальне нагадування, знак. У колективній пам'яті фотографії стають символами історичних подій або культурними кодами та формують міфи та соціальні уявлення. На індивідуальному рівні фотографія працює через «пунктум», активізуючи емоційні та особистісні асоціації [2, с. 123].

2. Фотографія як комунікаційна система

Фотографія є потужним засобом комунікації, здатним передавати складні повідомлення без використання словесних підказок. Її профільний характер надає їй статус «доказу фактів», що особливо важливо в контексті документальної фотографії. Однак сприйняття фотографії залежить від соціокультурного контексту, який впливає на кодування та декодування зображень. Наприклад, фотографія може викликати різні інтерпретації в різних культурах або соціальних групах.

Взаємодія зображення з текстом також відіграє роль у формуванні сенсу. Підписи до фотографій у пресі чи на виставках можуть змінити або прояснити сприйняття зображення, додати нові шари значення або спрямувати тлумачення глядача в потрібному напрямку.

3. Семіотика візуальної риторики

Документальна фотографія використовує зображення для передачі соціальних і політичних повідомлень. Семіотичний аналіз таких фотографій дозволяє зрозуміти, як певні ідеї чи емоції передаються композицією, вибором сюжетів і моментом зйомки. Наприклад, фотографії протестів можуть підкреслювати масовість руху або, навпаки, акцентувати увагу на індивідуальних почуттях учасників.

У сфері моди та реклами фотографія використовується для створення бажаної асоціації з продуктом або брендом. Семіотичний аналіз таких образів виявляє естетичні та ідеологічні коди, які впливають на споживача.

Наприклад, використання певних кольорів, жестів або предметів може бути пов'язане з розкішшю, стилем чи інноваціями.

Художня фотографія працює із символізмом та асоціаціями, створюючи багатошарові зображення, які вимагають глибокого аналізу, щоб зрозуміти задум автора.

Семіотичний підхід дозволяє здійснювати глибокий аналіз творів мистецтва через вивчення символів, знаків і кодів, які містяться у візуальному образі. Завдяки цьому методу ми маємо можливість знайти приховані сенси та інтерпретувати використані художником візуальні метафори.

Розпізнавання символів і знаків: Семіотика допомагає ідентифікувати знаки (предмети, форми, кольори), які можуть мати як буквальне, так і метафоричне значення. Наприклад, зображення дверей може символізувати як фізичний прохід, так і метафору змін чи виходу за умовні межі і навіть смерть, як перехід в інший світ.

Культурний контекст: Знаки та символи часто залежать від соціокультурного контексту. Семіотичний аналіз дозволяє зрозуміти, як автор використовує коди конкретної культури для передачі повідомлення. Наприклад, червоний колір може символізувати небезпеку, пристрасть або революцію, залежно від контексту.

Метафорична неоднозначність: Митці часто використовують метафори, які можуть бути прихованими або багатошаровими. Семіотика дозволяє нам досліджувати ці візуальні метафори через зв'язок між знаками та контекстом. Наприклад, зображення розбитого дзеркала може метафорично символізувати крихкість людини або руйнування ілюзій.

Семіотика розрізняє денотацію (буквальний зміст) і конотацію (прихований зміст, асоціація). Художник може використовувати простий предмет, щоб викликати глибокі емоції чи культурні асоціації. Наприклад, зображення годинника може означати час і смертність або неминучість.

Семіотичний підхід розглядає те, як різні елементи композиції взаємодіють один з одним і створюють нові значення. Наприклад, розміщення предмета в центрі або на краю картини може символізувати його важливість або маргіналізацію.

Митці часто створюють власні унікальні символічні системи. Семіотика дозволяє виявити ці коди через повторення мотивів, вибір матеріалів чи специфічні стилістичні прийоми.

Тому семіотичний аналіз є потужним інструментом для розуміння прихованих думок, які художник втілює у своїх роботах, і відкриває перед глядачем нові інтерпретаційні горизонти.

4. Обмеження та проблеми семіотичного підходу до фотографії

У фотографії поєднується об'єктивність відображення дійсності з суб'єктивністю вибору автором моменту, композиції та інших аспектів

фотозйомки, а також вибору матеріально-технічних засобів. Ця подвійність ускладнює надання чіткої семіотичної інтерпретації, оскільки глядач може сприймати зображення по-різному залежно від свого досвіду та контексту [5, с. 102].

Роль глядача в процесі інтерпретації фотографії дуже важлива. Соціальні, культурні та особисті фактори впливають на те, як глядач дешифрує повідомлення, вбудоване у фотографію. Наприклад, на документальних фотографіях глядач з однієї культури може зосередитися на деталях, які відображають контекст соціальної боротьби, тоді як глядач з іншої культури може побачити лише екзотичні чи естетичні аспекти зображення [3, с. 78].

5. Код і контекст

Фотозображення залежить від культурних, історичних та соціальних кодів, які визначають його сприйняття.

Культурні коди впливають на те, як читається зображення. Наприклад, в американському контексті прапор може символізувати патріотизм, тоді як в деяких інших культурах він може мати нейтральну або навіть негативну конотацію.

Історичний контекст формує розуміння старих фотографій, таких як візитні картки 19-го століття, які розглядаються як артефакти епохи.

Соціальний контекст визначає значення аудиторії фотографії. Роботи стріт-артистів у фотодокументації вуличного мистецтва змінюють своє значення залежно від того, чи сприймаються вони як мистецтво чи як акти вандалізму. Естетика змінює фотографічний образ, а також його роль у суспільстві, перетворюючи фотографію на інструмент соціальної комунікації.

Текст створює рамку для інтерпретації, у якій значення фотографічного зображення змінюється залежно від часу, місця та аудиторії.

6. Багатозначність і тлумачення

Однією з ключових характеристик фотозображення є його багатозначність.

У відкритому сенсі: роботи Райана Макгінлі можна інтерпретувати як вираження свободи, краси, молодості чи інтимності, залежно від глядача.

Значення «закритого»: рекламні або пропагандистські фотографії містять повідомлення, які обмежують можливість інтерпретації, створюючи однозначний нарратив.

У той же час інтерпретація залежить від аудиторії. Тому серія «Історія хвороби» Бориса Михайлова викликає різні емоції у західного глядача та жителів пострадянського простору, оскільки останні глибше відчують контекст зображених соціальних проблем.

7. Вплив технологій і ЗМІ

У цифрову епоху семіотичний статус фотографії зазнає трансформації. У зв'язку з широким доступом до засобів обробки фотографій (Photoshop, мобільні додатки, ШІ) фотографія втрачає функцію «доказу». Це кидає виклик традиційному розумінню того, що таке фотографія. Наприклад, у соціальних мережах ідеалізовані чи відретушовані зображення суттєво впливають на сприйняття глядача та породжують нові концепції та міфи.

Сучасні технології значно розширили можливості створення та обробки фотографічних зображень.

Постобробка дозволяє створювати зображення, що виходять за межі реальності, наприклад, сюрреалістичні роботи Ніка Найта.

Колажі та цифрові маніпуляції перетворюють фотографії на складні багатошарові зображення, які потребують семіотичного прочитання.

Висновки

Фотографія – це унікальна форма комунікації, яка функціонує як складна знакова система. Вона поєднує в собі іконографію та індексальність, водночас передає реальність і відкриває простір для інтерпретацій. Використовуючи семіотичний підхід, можна глибше зрозуміти, як фотографія створює та передає значення, впливає на глядача та репрезентує соціальні та культурні коди.

Однак обмеження семіотичного аналізу виявляються в складності розшифровки сучасних цифрових зображень, якими часто маніпулюють або виводять їх за рамки традиційних концепцій реальності. Це відкриває нові перспективи для вивчення фотографії в контексті цифрових медіа, де її символічна природа розвивається разом із технічним прогресом.

Література:

1. Барт Р. Camera Lucida: Роздуми про фотографію. Хілл і Воган, 1981.
2. Пірс, Ч. С. Збірник робіт Чарльза Сандерса Пірса. Видавництво Гарвардського університету, 1931–1958.
3. Еко У. Теорія семіотики. Видавництво університету Індіани, 1976.
4. Соссюр Ф. Курс загального мовознавства. Київ : Сніжний, 1998.
5. Мітчелл В. Дж. Т. Іконологія: зображення, текст, ідеологія. University of Chicago Press, 1986.

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВЧИТЕЛІВ В УМОВАХ ОСВІТНІХ РЕФОРМ

Павленко М. С.

здобувачка вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

за спеціальністю 011 – Освітні, педагогічні науки

Криворізький державний педагогічний університет

Науковий керівник: Гаманюк В. А.

доктор педагогічних наук, професор,

проректор з наукової роботи

Криворізький державний педагогічний університет

м. Кривий Ріг, Дніпропетровська область, Україна

Освітні реформи в Україні спрямовані на трансформацію системи освіти відповідно до сучасних соціальних та глобальних викликів. Центральним елементом цих змін є впровадження компетентнісного підходу, орієнтованого на розвиток не лише знань, а й практичних умінь, особистісних цінностей і здатності до саморозвитку. Згідно із Законом України «Про освіту», педагогічні працівники зобов'язані «постійно підвищувати свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру» [1], що підкреслює важливість їхнього безперервного професійного вдосконалення. Реформи також охоплюють цифровізацію освітнього процесу, впровадження інноваційних методів навчання, посилення автономії закладів освіти та підвищення їх відповідальності за результати діяльності. Визначений напрям конкретизовано у Однім із ключових документів є постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про інституційну форму здобуття загальної середньої освіти» (№ 800 від 22.07.2020 р.), яка деталізує умови впровадження автономії шкіл та механізми забезпечення їхньої відповідальності за якість освіти. У документі акцентується на підвищенні ролі педагогічних працівників у забезпеченні результативності навчального процесу.

Крім того, Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» наголошує, що сучасний учитель має бути «агентом змін», здатним упроваджувати інноваційні підходи в навчальний процес [2]. Педагоги повинні опанувати нові форми взаємодії з учнями, зокрема через використання цифрових інструментів і інтерактивних методик. Важливу увагу також приділено формуванню ключових компетенцій, серед яких –

розвиток критичного мислення та міждисциплінарних компетенцій. Ще одним важливим документом є Наказ МОН України «Про затвердження Стратегії розвитку цифрових компетентностей у сфері освіти» (№ 1096 від 02.11.2021 р.), який визначає напрями цифровізації освітнього процесу. У документі прописано завдання з підвищення кваліфікації вчителів у сфері цифрових технологій та забезпечення їх сучасними інструментами для навчання.

Децентралізація освіти відкриває нові можливості для професійного розвитку педагогів, водночас висуваючи додаткові вимоги щодо автономності у ухваленні рішень та відповідальності за якість навчання. Зростання інституційної автономії закладів освіти створює умови для більш гнучкого формування навчальних планів, що потребує від учителів високого рівня адаптивності до нових умов праці. Концепція розвитку педагогічної освіти, затверджена наказом МОН України (№ 776 від 16.07.2018 р.), визначає пріоритетом «створення умов для безперервного професійного розвитку педагогічних працівників» [3], що відображає системний підхід до професійної підготовки вчителів у контексті реформ.

Отже, освітні реформи мають безпосередній вплив на вчителів, які є ключовими провідниками змін у навчальних закладах. Їхня здатність адаптуватися до нових умов, ефективно застосовувати сучасні педагогічні підходи та сприяти розвитку учнів визначає успішність впровадження реформ на практичному рівні. Водночас процес адаптації педагогів супроводжується низкою проблем, з-поміж яких: недостатність підтримки, нерівномірність ресурсного забезпечення, високий рівень професійного навантаження та складнощі у використанні цифрових технологій. Комплексне вирішення зазначених проблем, за умов ефективної дії чинної нормативної бази, передбачає створення загальнонаціональних програм підвищення цифрової грамотності, інтеграцію цифрової підготовки у навчальні програми педагогічних університетів, запровадження менторських програм і розвиток національних платформ підтримки вчителів тощо.

Однак, навіть найкраще розроблене нормативне забезпечення не вирішує всіх проблем, з якими стикаються педагоги в умовах реформ. Для досягнення реальних змін необхідне ефективне впровадження положень нормативних документів у практику, що потребує чіткої координації дій між різними рівнями управління освітою. Особливу увагу слід приділити створенню дієвих механізмів зворотного зв'язку, які дозволять оцінювати реальний стан справ і коригувати політику відповідно до викликів практики.

Також варто розвивати системи неформальної підтримки педагогів, включаючи професійні спільноти, де вчителі можуть обмінюватися

досвідом і отримувати необхідну допомогу. Лише поєднання нормативного регулювання, організаційної підтримки та індивідуальної мотивації педагогів забезпечить створення умов для успішної реалізації освітніх реформ.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 року, №2145-VIII. URL: <https://osvita.ua/school/reform/57660/>

2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». <https://osvita.ua/school/reform/58589/>

3. Концепція розвитку педагогічної освіти: наказ МОН України від 16 липня 2018 року № 776. URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/osvita-doroslih/normatyvno-pravova-baza-99/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-85>

СЦЕНОГРАФІЯ МАЙБУТНЬОГО: РОЛЬ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ТЕАТРАЛЬНИХ ПОСТАНОВКАХ (З АКЦЕНТОМ НА МУЗИЧНИЙ ТЕАТР «МЮЗИКЛЬ»)

Рудий Д. Ю.

*аспірант II курсу навчання кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: **Татарнікова А. А.**
доктор мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Сценографія як мистецтво візуального оформлення театральних постановок переживає значну трансформацію. Від класичних декорацій до цифрових проєкцій – технології змінили підхід до створення простору, де розгортаються події вистави. Особливо це помітно в музичному театрі, де візуальна складова відіграє ключову роль у зануренні глядача в атмосферу мюзиклу.

Інтерактивні технології відкривають нові горизонти для сценографії, дозволяючи створювати динамічний, змінний простір, який реагує на дії акторів та змінюється у реальному часі. Це не лише посилює естетичний ефект, а й підвищує емоційне залучення глядачів, перетворюючи їх із пасивних спостерігачів на активних учасників подій [1].

Цифрові проекції та доповнена реальність (AR):

Завдяки використанню цифрових проекцій сценографи можуть створювати динамічні декорації, які змінюються відповідно до сюжету. Наприклад, сцена мюзиклу може перетворитися з казкового лісу на мегаполіс протягом кількох секунд, використовуючи лише проекції. AR додає ще більше інтерактивності, дозволяючи акторам взаємодіяти з віртуальними об'єктами.

Віртуальна реальність (VR) для репетицій та постановок:

Технологія VR дозволяє режисерам і акторам заздалегідь «прогулятися» сценічним простором і протестувати взаємодію з елементами декорацій. Це особливо корисно у мюзиклах, де синхронізація рухів і декорацій має вирішальне значення.

Інтерактивні LED-панелі та екрани:

Використання LED-технологій дозволяє створювати живі сцени з необмеженою кількістю варіацій. Наприклад, у мюзиклі «Бродвейська казка» LED-панелі застосовували для створення ілюзії руху поїзда метро, де актори взаємодіяли з проекцією [2].

Технології захоплення руху (motion capture):

В мюзиклах це може бути використано для створення віртуальних персонажів, які відображають рухи реальних акторів, доповнюючи сценічний простір фантастичними елементами [3].

Звук та світло як інтерактивні інструменти:

Інтерактивні світлові та звукові системи реагують на дії акторів, створюючи ілюзію живого простору. У мюзиклах це використовується для підсилення драматичних моментів або синхронізації музичних номерів із сценічними ефектами.

«Король Лев» (The Lion King):

Використання інтерактивних механічних конструкцій, що імітують рух тварин, та вражаючі цифрові фони створюють повну ілюзію африканської савани.

«Гамільтон» (Hamilton):

Інтерактивні LED-декорації дозволили створити змінний простір, який адаптується до історичних періодів і подій, представлених у мюзиклі [4].

«Аватар» на сцені:

У цій адаптації за мотивами відомого фільму використовували доповнену реальність та проекції для створення світу Пандори.

«Привид Опері» (The Phantom of the Opera):

В інтерактивній версії постановки було застосовано дрони, які створювали ілюзію летючих свічок, підсилюючи містичний ефект вистави.

Інтерактивні технології не лише змінюють зовнішній вигляд мюзиклу, але й впливають на його сприйняття. Глядачі стають частиною постановки, що підвищує емоційний зв'язок із сюжетом. Це відкриває нові перспективи для розвитку жанру, роблячи його доступнішим для молодого покоління, яке звикло до цифрового контенту.

Хоча інтерактивні технології мають багато переваг, їх впровадження потребує значних фінансових вкладень та високої кваліфікації технічного персоналу. Водночас, розвиток технологій знижує витрати на їх впровадження, що дозволяє все більшій кількості театрів використовувати їх у своїх постановках.

Інтерактивні технології відкривають перед мюзиклом нові горизонти, дозволяючи створювати постановки, які неможливо уявити без використання сучасних інновацій. Вони змінюють не лише естетику сценічного мистецтва, а й спосіб, у який глядач взаємодіє із театральним простором, перетворюючи мюзикл на яскраве шоу майбутнього [5].

Література:

1. Гуржій А. М. Інтерактивні технології в театральному мистецтві: теорія і практика. Київ : Мистецтво і технології, 2020.
2. Ковальчук О. П. Віртуальна реальність у сценографії сучасного театру. *Український журнал театального мистецтва*. 2018. 3(1). 45–53.
3. Литвиненко Ю. С. Використання технології захоплення руху у театральних постановках. *Сценографія та перформанс*. 2019. 2(4), 88–92.
4. Макаренко С. В. Інтерактивні LED-панелі як інструмент сценографії: досвід мюзиклів. *Актуальні питання театального мистецтва*. 2021. 5(2), 37–41.
5. Мельников, І. В. (2022). Цифрові проекції та доповнена реальність: нові можливості сценічного простору. *Мистецький простір*, 4(3), 56–63.

**СУЧАСНА ДИТЯЧА КНИЖКОВА ІЛЮСТРАЦІЯ:
ХУДОЖНЬО-ОБРАЗНІ ОСОБЛИВОСТІ
ТА ТЕХНІКИ ВИКОНАННЯ**

Рябінова І. М.

*викладач фахового коледжу
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Ямроз Л. С.

*старший викладач кафедри дизайну
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Токарєв О. В.

*професор кафедри дизайну
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Дитяча книжкова ілюстрація є окремим особливим видом ілюстративного зображення, що має певні вимоги щодо задуму та виконання. Як і будь-який інший вид ілюстрації, дитяча ілюстрація пройшла доволі тривалий шлях розвитку з моменту появи ілюстративної майстерності. І впродовж усієї історії своєї еволюції вона безперервно змінювалася, набуваючи нових ознак і стаючи більш виразною та цікавішою. Дослідження розвитку дитячої ілюстрації та її різновидів проводяться в роботах М. Токар, Пушкар О.І. і Андрющенко Т.Ю., Хромченко К.В.

Слід зазначити, що саме ілюстрація є невід'ємною частиною дитячої книжки, що замість доповнення до тексту стає основною частиною розповіді. Вона в свою чергу спрощує сприйняття текстового матеріалу, узагальнює та уточнює образи.

Ілюстрація є засобом пізнання світу для дитини. Саме вона поступово формує світосприйняття малюка, а також формує особисте ставлення до героїв оповідання і подій, що в ньому відбуваються.

Головною функцією ілюстрації є занурення маленького читача у світ подій, описаних в книжці – вона допомагає якомога яскравіше уявити образи і характери героїв, більш уважно зосередитися на сюжеті та «намалювати» собі казковий світ. Крім цього, ілюстрація є носієм

(відкритим чи прихованим) культурних символів: вона здійснює емоційний вплив, закладає у свідомість маленької людини певні загальнолюдські цінності, в деяких випадках є провідником стилю, а іноді може виступати свого роду спонукальником до дій та вчинків. Отже, характер ілюстрації великою мірою залежить від жанру книги та особливостей оповідання.

Образи в дитячій ілюстрації не можуть бути двозначними, тобто мати подвійне значення в прямому сенсі цього слова, використовувати натяки та нечітку спрямованість. Навпаки, характери героїв мають бути добре зрозумілими, емоційно насиченими та запам'ятовуваними. Здебільшого в ілюстрації застосовуються яскраві контрастні кольори, що одразу привертають увагу дитини та швидко запам'ятовуються.

Основне завдання художника-ілюстратора дитячої книжки полягає в тому, щоб «пожвавити» картинку, надати їй настрою, динаміки та, можливо, загадковості. Тому реалістичність зображення не є метою художника – навпаки, в даному випадку є ціль відійти від раціональності і логічності людського життя і поринути у казковий світ. Непропорційні фігури персонажів – людей або звірів – є поширеним прийомом зображення. Велика голова, маленькі ручки та ніжки, вражаючі опуклі очі – усі ці речі роблять персонажа в дитячій ілюстрації більш виразним.

Провідну роль в дитячому ілюструванні відіграє колористика зображень, адже саме колір налаштовує глядача на конкретну тему, виступає найпотужнішим комунікаційним засобом. Загальна тональна гама є вирішальною, і саме від неї залежить характер сприйняття ілюстрації. Кольорові асоціації та враження виражають оцінку подій в творі та наштовхують дитину на своє власне сприйняття та ставлення до того, про що розповідається. Контрастні та нюансні кольорові сполучення, поєднання протилежних та схожих кольорів, використання монохромних зображень – всі ці прийоми створюють єдиний образ, що викликає емоції.

20-ті роки XXI століття відзначені бурхливим розвитком векторних графічних зображень, і відповідно, широким розповсюдженням та впровадженням їх в різні сфери життя. Торкнулося це і дитячої ілюстрації.

В такому зображенні персонажі доволі схематичні, але зрозумілі та яскраві, дрібних деталей небагато. Найчастіше векторна ілюстрація призначається для книжок для дітей з 3-х до 5–6 років. Створюються такі ілюстрації зазвичай у векторному редакторі Adobe Illustrator.

Останнім часом набуває поширення техніка цифрового живопису. Вона дозволяє робити малюнок більш деталізованим, а значить, більш різноманітним та реалістичним. Такого типу зображення на має «залізної» чіткості на кшталт векторної картини, воно більш «м'яке», розмите, але й виглядає більш природньо. Цифрові живописні ілюстрації часто

використовуються тоді, коли в зображенні потрібно показати пейзаж, природу, на фоні якої діють персонажі.

Техніка 3D-зображень теж є актуальною на сьогодні. 3D-редактори (Autodesk Maya та інші) дозволяють автору створити досконалих з точки зору об'ємного моделювання та освітлення персонажів, не витрачаючи часу на промальовку деталей. В свою чергу, 3D-фігури можуть доповнюватись відмальованим в іншій техніці пейзажем або будь-яким іншим фоном. Така комбінована техніка є цікавою та лише більше захоплює дитину.

Незалежно від обраної художником техніки малювання слід пам'ятати про те, що вся сукупність ілюстрацій в книжці повинна утворювати певну систему. Це означає, що всі зображення мають бути візуально пов'язані між собою – мати схожу кольорову гаму, подібні форми. Вони повинні викликати у дитини цілісне уявлення про казковий світ подій – цілісний, яскравий, незабутній образ оповідання. Ілюстрації мають бути стилістично узгоджені з текстом книжки, бути його логічним продовженням.

Розвиток художніх рішень, композиції та технік виконання дитячої ілюстрації на сьогодні набуває швидкого темпу – це дозволяє дитині та її батькам обирати з широкого асортименту книжок саме те, що ближче та цікавіше самій дитині. Поширення багатьох способів створення ілюстрацій лише збагачує внутрішній світ дитини, її фантазію, мислення та формує світогляд.

Література:

1. Гавенко С. Кваліметричний огляд поліграфічного виконання дитячих видань українського книжкового ринку / С. Гавенко, М. Мартинюк. *Вісник книжкової палати*. 2011. № 2. С. 46–50.
2. Олійник В. А. Сучасний погляд українського художника-ілюстратора на оформлення дитячої книги (на прикладі творчості Костя Лавра). *Вісник ХДАДМ*. 2011. № 4. С. 63–66.
3. Харченко О. М. Дизайн оформлення української дитячої книги на прикладі казок. *Вісник ХДАДМ*. 2010. № 1. С. 146–149.
4. Огар Є. І. Дитяча книга: проблема видавничої підготовки : навч. посіб. / Є. І. Огар. Львів : Аз-Арт, 2002. 159 с.

**СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ
ФРАНЦУЗЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ (НА ПРИКЛАДІ ОБРАЗУ
МІКАЕЛІ В ОПЕРІ ЖОРЖА БІЗЕ «КАРМЕН»)**

Сердюк Д. С.

*науковий аспірант кафедри сольного співу
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
Науковий керівник: **Оганезова-Григоренко О. В.**
доктор мистецтвознавства, професор,
Народна артистка України,
проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна*

Жорж Бізе (25 жовтня 1838 – 3 червня 1875) – французький композитор, диригент, піаніст. У 1857 року закінчив Паризьку консерваторію, де вчився в Антуана Мармонтеля (фортепіано), Сезара Франко (орган), Шарля Гуно (контрапункт і fuga), Фромантала Галеві (композиція).

Визнання та світову славу композитору принесла опера «Кармен», написана у чотирьох діях на лібрето Анрі Мельяка та Людовіка Галеві за однойменною новелою Проспера Меріме. Перша вистава опери відбулася 3 березня 1875 року.

Дія відбувається в Іспанії, близько 1820 року. Перед нами площа у Севільї. Спекотний полудень. З одного боку сцени – казарма. Навпроти казарми – сигарна фабрика. В основі сюжету простежується декілька основних ліній: життя різних класів людей (офіцерів, які живуть за законом, та контрабандистів-циган, волелюбний, кочовий народ, який грабує та лякає); дві лінії кохання – пристрасні почуття дона Хозе та Кармен, які розвиваються на протязі всієї дії опери, та чисте кохання Мікаели, яка є символом рідного дому. Музична дія опери побудована програмно, кожна дія опери починається з певного вступу-антракту, який за своїм характером, будовою, несе у собі певну сюжетну лінію. Характерною ознакою структури опери є те, що в ній немає окремих музичних номерів, концепція наскрізного розвитку дії оснований на взаємодії вокальних, хорових та симфонічних розділах в опері.

Арія Мікаели «Je dis que rien ne m'empêche» (Даремно себе запевняю), на матеріалі якої ми будемо робити аналіз, є однією з найвідоміших арій

для сопрано, що має завершену форму тільки у вокалістів-виконавців, а у композитора ця арія, навпаки, є частиною третьої дії опери.

Арія звучить у тональності «Es-dur», яка, як зазначає Л. Вашкевич у «Семантиці музичної мови», слугує величному та водночас суворому окрасу. Використання композитором цієї тональності, само по собі, завдає певних характеристик образу Мікаели та обстановки навколо неї. Таким чином, тональність несе у собі задуманий композитором контраст між двома героїнями опери, Мікаели та Кармен, які неймовірно різні за своєю природою.

За структурою Арія складається з трьох частин А,В,А1 з речитативом.

Не дивлячись на певну упорядкованість, метро-ритмічна основа арії – дев'ять восьмих, а саме: основне ділення в такті (чверть з точкою та восьма + п'ять восьмих) відтворюючи занепокоєність героїні, спочатку трохі затримуючи мову, а потім – швидко наздоганяючи.

Арія починається з невеликого речитативу героїні. З тиші, в оркестрі лунає соло кларнету, яке дуже проникливо налаштовує на новий епізод дії, та влучно відтворює стан Мікаели. Речитатив, хоч і носить таку назву, лунає достатньо мелодійно та співуче. Починається зі слів: «C'est des contrabadiers le refuge ordinaire» (Здається тут місце де живуть контрабандисти), виважена вокальна партія налаштовує слухача на майбутню арію.

Арія – перша частина «А» – темп *Andante molto* починається проведенням основної теми у валторни, на два «рр», ніби з далеку лунає характерний тембр мідного інструменту. З четвертого такту починають лунати знайомі пасажі вгору-вниз, ніби накат хвилі, у соло контрабаса, що на протязі всієї арії відтворює занепокоєний стан героїні, та водночас рішучість її намірів знайти та врятувати Хозе.

Вокальна партія входить в музичну лінію оркестру з затакту, та відтворює той самий мелодійний малюнок валторни на словах: «Je dis que rien ne m'erouvante» (Даремно себе запевняю). Але емоції героїні не можуть стриматись, та набувають хвилеподібної кульмінації, а саме: у першій фразі на словах «me j'ai beau fai» (ну що ховати), ніби поступове підняття за хроматизмом, та різкий спад на октаву (f2-fis2-g2-g1).

Взагалі, треба зазначити, що вокальна та оркестрова партія неймовірно сплетені одна з одною, що дуже притаманно музиці французьких композиторів. Будівання музичних фраз, ніби неможливо передбачити: водночас – витонченість та віртуозність, яскрава емоційність та барвистість, легкість та глибина; спокій та врівноваженість, поряд з раптовими змінами ритму, злетами та затримкою вокальної лінії вже на високій теситурі.

Яскравою ознакою арії, притаманною французькій музиці, взагалі, є те, що вокальна фраза тягнеться доверху та розвивається ніби кульмінація-

хвиля, яка має свій накат: початок, розвиток, закінчення майже у кожній фразі. На відміну від італійських арій, де високі ноти звучать, як завершення фрази, та вказують на найвищий емоційний сплеск героя. Хочеться відмітити, що в цій арії поєднуються дві рівноправні складові – вокальний голос та оркестрова партія. Вони водночас доповнюють одне одного, і в той же час відчувається боротьба між ними за кульмінацію. Тому, простежується такий прийом, де вокальний голос то потопає у моці оркестрової партії, то навпаки, підіймається та лунає над ним, гучніше та вагомніше.

В цій першій частині арії можна виділити найбільший кульмінаційний стрибок на словах: «*mais j'ai tort d'avoir peur!*» (але потрібно страх прогнати!), він будується на коливаннях (h1-d2, h1-d2 та стрибок на октаву g1-g2), та поступове сходження з гори у низ вокальної партії на словах «*vous me donnerez ducourage*» («можливо прийшла не запізно»). Завершується перша частина арії зверненням до Бога – на словах: «*Seigneur!*», цікаво, що таке вагоме слово лунає на нотах «d-e» першої октави, які для сопрано є достатньо низькими та мало яскравими. Героїня ніби говорить це не вголос, а у серці, передаючи долю коханого у Його руки. Вокальний голос потопає у моці оркестрової партії, яка своїм проведенням замикає цю частину.

Друга частина арії «B» – зазначений композитором темп «*Allegro molto moderato*», говорить про різку зміну стану Мікаели. З перших нот вокальна партія набуває рішучості, з'являються нові тривалості – тріолі, хвилеподібна будова партії, поступове підняття теситури, робить цю частину неймовірно яскравою та потужною. Що цікаво, кожна вокальна фраза, як вирій прагне набути кульмінацію, а ось оркестрова партія, несе у собі більш підтримуючу функцію. Саме у цей час, Мікаела сповнена емоцій та ненависті до суперниці, яка забрала коханого. У цій другій частині ми можемо виділити основні три кульмінаційні сплески, де кожний відбувається у межах октави. Перший, на словах: «*je vais voir de pres cette femme*» (я побачу ту що вселила) з «g1-g2»; другий – «*ont finir par faire un infame*» (невже забув він минуле) з «b-b2». Третій сплеск – це кульмінація всієї арії, який поступово підіймається за хроматизмом з «b1-g2» на словах: «*Je parlerai haut devant ell*» (Прийшла я сюди не даремно..), та «Ah!», лунає окремо на два «ff» на «h2» займаючи собою весь такт.

Третя частина «A1» залишається незмінною. Після бурхливої та емоційної другої частини, перед нами знов постає знайома Мікаела – ніжна, налякана, але рішуча та любляча. Додається лише пролог, завершальна частина арії, звернення до Всевишнього. Вокальна партія будується, ніби на вигуках, зазначених на «pp» на словах: «*Protegezmoi*» (Захисти мене), «*O Seigneur!*» (О, Творець!). Єдина, остання кульмінація,

яка лунає дуже м'яко, ніби останнє прохання, відтворюється на словах: «*donnezmoi du courage*» (Дай мені сміливості), поступово чвертями на нотах «h1-g2».

Звершується арія на словах: «*Seigneur!*» (Творець!). Зазначене композитором «*lunga*» та три «*ppp*» додає цьому останньому проведенню смисл покірності та довіри до Бога головної героїні. Перед професійною виконавицею даної арії постає багато технічних завдань, тонкощів за для майстерного виконання цього твору. Підсумовуючи, зазначаємо, що французька вокальна музика, сповнена чуттєвості та пристрасті, має свою особливу форму вираження. Якщо порівнювати французьку та італійську вокальну музику, то італійська здається більш енергійною, пристрасною, яка своєю динамікою, вирієм почуттів та міццю поглинає слухача. Співак передає глибину та драматургічний задум вже відображені композитором у музичній партитурі. Іноді, достатньо лише послухати та пропустити музику через себе, щоб виконання було органічним та вдалим. Але, французька музика, за рахунок своєї витонченості та навіть невловимості, має свої складності у трактуванні. Звертаємо увагу, що арія Мікаели вітлює своєрідне відображення семантики французької вокальної музики. А саме: хвилеподібне будування вокальної лінії, яке то підіймається догори, то різко занурюється донизу; контрастні частини арії, які потребують вміння швидко перемикатися, та відтворення емоційного задуму, спілеску композитора, притаманного конкретному образу; сама французька мова, що має певні вимоги до правильної вимови, взаємодіючи з технічною роботою вокального апарату. Отже, перед виконавцем французької вокальної музики постають ускладнені завдання, щодо тембральних можливостей голосу та техніки нюансування музичного тексту.

Література:

1. Linklater K. «*Freeing the Natural Voice*» New York : Drama Book Specialist, 1976.

2. Оганезова-Григоренко О.В. «Тембр-амплау як основа музичного образу у вокальному мистецтві». *Modern Ukrainian musicology: from musical artifacts to humanistic universals: Collective monograph*. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. 522 p. P. 440–459.

3. Самойленко О. І. «Мова свідомості» та семантичний аналіз музики: до постановки проблеми – Музичне мистецтво і культура: Науковий вісник Одеської державної музичної академії імені А.В. Нежданової / гол. ред. О. В. Сокол. Одеса : Друк, 2004.

4. Титаренко Т. М. «Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності». Київ, 2002. С. 376.

5. Роменець В. А., Кірічук О. В. Основи психології : підручник. Видавництво «Либідь», 2006.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-88>

**СУЧАСНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА:
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ**

Татарнікова А. А.

*доктор мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасний розвиток мистецької освіти в Україні віддзеркалює складний процес модернізації, що включає інтеграцію науково-дослідницької діяльності в навчальний процес, спрямований на формування фахових компетентностей, які поєднують творчий потенціал, міждисциплінарні знання та інноваційне мислення.

Як свідчить передовий зарубіжний досвід, вектор трансформації вищої освіти супроводжується різноманітними організаційними змінами та переглядом місії університетів, пріоритетами яких визначено завдання гнучкого управління інтелектуальними та матеріальними ресурсами, стимулювання інновацій, посилення науково-дослідної діяльності, основою якої стала модель дослідницько-орієнтованого навчання (*research-based learning, RBL*) [2, с. 180].

Звертаючись до царини знань культури і мистецтва, яка пов'язана з надбіологічною, надфізичною (тобто творчою) природою людини як творця і розпорядника культурного всесвіту, слід наголосити на природі музичного мистецтва і музичної культури як складної ієрархічної та багатогранної системи, що включає застосування наукового, дослідницького, творчого потенціалу, де велика увага має приділятися саме самостійній науково-дослідницькій діяльності здобувача вже з першого курсу бакалаврату, від якого вимагається розуміння класичних поглядів на проблеми, окреслені в рамках фахової підготовки [1, с. 180].

На XX міжнародній науково-практичній конференції «Євроінтеграційні процеси в сучасній Україні в часи війни: освітній та культурно-

мистецький вимір» (проходила в м. Рівне 21–22 листопада 2024 р.) узяли участь понад 450 учасників, які представили 100 закладів вищої освіти з 8 країн світу (Греція, Грузія, Казахстан, Катар, Німеччина, Оман, Польща, США) було обговорено ключові проблеми сучасної мистецької освіти: міграція викладачів за кордон у зв'язку з військовою ситуацією в Україні, що виявила проблеми в національній освітній системі; основна вікова категорія викладачів становить 65 років і старше. Як наслідок, спостерігається дефіцит молодих, висококваліфікованих фахівців і викладачів у сфері культури та мистецтва, що підкреслює необхідність інтеграції наукових практик в освітній процес.

На практиці, на кафедрі мистецтвознавства та загальногуманітарних дисциплін Міжнародного гуманітарного університету створено новий мистецький гурток «Акустика культури» (науковий керівник: д-р мистецтвознавства Татарнікова А. А.), який об'єднав студентів спеціальностей «Музичне мистецтво», «Дизайн», «Аудіовізуальне мистецтво». Науково-творча робота гуртка, за темою: «Мистецтво як культурна та освітня платформа» ґрунтується та спрямовується гуманітарним знанням як особливою галуззю духовної культури людства зі своїм світоглядом, системою цінностей, аксіологічними орієнтирами. Провідними формами занять за кілька місяців стала позааудиторна робота: участь у творчих проєктах, круглих столах, науково-практичних конференціях тощо; виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, які сприяють розумінню різноманітних напрямів дослідження та формуванню наукового «духу» [1, с. 248].

Література:

1. Татарнікова А. А. До питання про дослідницько-орієнтований підхід у системі вищої мистецької освіти. *Сучасні виклики та інноваційні стратегії у розвитку багатомовної та полікультурної компетенції: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*, 28–29 листопада 2024 р., МГУ. Одеса. С. 246–249.

2. Третько В. В. Взаємозв'язок дослідницько-орієнтованого навчання і викладання у вищій школі Великої Британії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Вип. 36. С. 179–183. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2015_36_59 (дата звернення: 14.12.2024).

ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕЛЕВІЗІЙНОГО ВЕДУЧОГО В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО МЕДІАПРОСТОРУ

Тоцька О. В.

*викладач кафедри кіно та телебачення
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Телевізійна комунікація стала особливим явищем у сучасному медіапросторі, де ведучі виконують ключову роль у передачі соціокультурних значень і формуванні суспільної свідомості. Виступ ведучого на екрані є складним комунікаційним актом, що поєднує вербальні та невербальні елементи для створення цілісного медійного продукту. Уміння органічно інтегрувати різні комунікативні практики, аналізуючи та враховуючи особливості аудиторії та формат телевізійного контенту, є однією з характеристик професійної майстерності телеведучого [2].

Перед тим як перейти до аналізу особливостей екранного виступу, варто визначити основну мету роботи телевізійного ведучого. Для цього необхідно зрозуміти, що таке телебачення та які соціальні функції воно виконує. Телебачення є невід'ємною частиною загальної системи масових комунікацій, а його основною відмінністю від інших форм масової комунікації є наявність екрану.

Як і всі інші засоби масової інформації, телебачення, завдяки своїй суті та характеристикам, виконує кілька важливих соціальних функцій, серед яких:

- інформаційна, тобто здатність поширювати інформацію;
- культурно-просвітницька, тобто розповсюдження певних культурних, цивілізаційних норм певного суспільства, здобутків культури і науки;
- інтегративна – функція інформаційного та психологічного об'єднання окремих глядачів у суспільну єдність;
- управлінська, або ж соціально-педагогічна – та, що орієнтує глядачів на дотримання певного способу життя і пропагує певні політичні, економічні, суспільні погляди. Реалізація цієї функції великою мірою залежить від того, у чийй власності є певний канал;
- організаційна – вона базується на здатності певних телеканалів самостійно організовувати проведення суспільних акцій, наприклад, благодійних чи меморіальних (запалення свічок з певного приводу тощо);

– освітня, тобто така, що забезпечує проведення дистанційного навчання, оволодіння певними знаннями та вміннями (вона реалізується за допомогою навчальних телепрограм різного спрямування);

– рекреативна, тобто така, що сприяє відпочинку, відновленню сил (до неї належать, зокрема, розважальні, концертні, фільмові програми тощо) [1].

Телевізійний ведучий у кадрі має бути не лише співрозмовником, автором, творцем і виконавцем одночасно. Він також повинен вміти майстерно розкривати будь-яку тему, що вимагає глибокого знання предмета та здатності взяти на себе відповідальність за успіх програми.

Здатність створювати атмосферу довіри та відкритого діалогу, зберігаючи при цьому неупередженість і об'єктивність у висвітленні подій, є частиною професійної майстерності. Телеведучий взаємодіє з глядачами та подією, створюючи особливий комунікативний простір, де інформація перетворюється на медійний продукт [3].

Культурні смисли та цінності передаються телеведучими, які формують соціальні установки та поведінкові моделі через зображення на екрані. Здатність адаптувати комунікативні стратегії до соціокультурного контексту, враховуючи національну ментальність і культурні традиції аудиторії, є частиною професійної майстерності. Телеведучі повинні добре розуміти психологію масової комунікації та способи впливати на суспільну свідомість [5].

Які складові успішної діяльності телеведучого? Їх основа ґрунтується на двох ключових елементах – правильному розумінні специфіки телевізійної аудиторії та культурі мовленнєвої і пластичної поведінки в кадрі.

Професійна діяльність телеведучого залежить від глибокого усвідомлення телевізійного мовлення та методів утримання уваги глядачів. Формування емоційних акцентів, підтримка динаміки ефіру та організація структури комунікативного процесу відповідно до драматургічних принципів телевізійної програми – все це є складовими майстерності. Телеведучий створює комунікативний простір, у якому інформація перетворюється на медійний продукт [2].

Важливим для ведучих є усвідомлення та розуміння основних типових недоліків, характерних для сучасного етапу мовної практики:

До них належать:

- оглушення дзвінких приголосних;
- м'яка вимова шиплячих приголосних;
- неправильний наголос;
- порушення лексичних норм;
- порушення граматичних і стилістичних норм;

– нерозуміння змісту слів.

Варто зазначити, що творча команда, зокрема режисер програми, повинні усвідомлювати всю психоемоційну складність роботи ведучого і всіляко підтримувати його. Наприклад, якщо під час ефіру за спиною оператора відбувається якась активність, ведучий може мимоволі відволіктися, що виглядатиме недоречно, особливо на крупному плані. Тому важливо створити для ведучого максимально комфортні умови, адже стресу у нього і так достатньо. Часто гість у студії запізнюється або взагалі не приходить; підготовлений сюжет не виходить через технічні проблеми; зникає звук; у павільйоні літає муха; гасне світло; забувають прикріпити мікрофон; пропадає текст телевізійного «суфлера». Проте ведучий є невід'ємною частиною ефірної команди, на якого зосереджені погляди та думки глядачів, тому він повинен бути найбільш передбачливим, підготовленим і психологічно стійким серед усіх учасників програми, працюючи в тісній співпраці з режисером і редактором [1].

Ефір для телеведучого завжди є певним джерелом стресу. Найчастіше це проявляється в пластично-мімічних реакціях. Важливо пам'ятати, що неорганічне поєднання слів і жестів може заважати сприйняттю інформації, відволікати увагу глядачів і знижувати, а іноді навіть нівелювати ефективність виступу на екрані. Ведучий повинен бути органічним, природно супроводжувати свою мову рухами та мімікою, щоб у глядача склалося враження легкого, вільного та відвертого спілкування [1].

Отже, як можна вирішити цю проблему? Дослідження та методики показують, що першим кроком до успіху телекомунікатора є певний рівень підготовленості та тренуваності до мовленнєвих процесів, особливо у фізичному просторі з уявним співрозмовником, тобто телекамерою. Аналізуючи стратегії професійної діяльності телевізійного ведучого в умовах сучасного медіапростору, можна виділити кілька успішних елементів роботи телеведучого:

1. Ліквідація психофізичного затиску.
2. Розвиток правильної пластичної і мімічної поведінки.
3. Робота над чистим звучанням фонем і звукосполучень.
4. Тренованість у вимові слів, утворення змістовності слова завдяки звуковій і ритмічній характеристикам.
5. Уміння утворювати структуру слів – речення і підтримувати його цілісність.
6. Логічний наголос і перспектива думки.
7. Інтонація і темпоритм.
8. Стиль мовлення.
9. Спілкування, психологія комунікації.
10. Комунікативна привабливість.
11. Створення драматургічності телемовлення.
12. Створення екранного видовища [1].

Література:

1. Десятник Г. О., Полешко С. М. Професія: телевізійний ведучий: тексти лекцій та практичні вправи. Київ : Видавництво Інституту журналістики КНУ, 2016. 173 с.
2. Голованова Н. Медіапростір як важливий чинник побудови інформаційного суспільства. Харків : ХНУ, 2017. 215 с.
3. Литвиненко А. І. Становлення українського телебачення : навч. посібник. Київ : Навчально-науковий інститут журналістики, 2023. 153 с.
4. Бойд Е. Технології виробництва ефірних новин. Ендрю Бойд ; пер. з англ. О. О. Колот. Київ : ТОВ Київська типографія, 2007. 429 с.
5. Організація роботи на телебаченні: Тексти лекцій. Львів : Малий видавничий центр факультету журналістики ЛНУ ім. І. Франка, 2020. 98 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-90>

ПРОГНОЗ РОЗВИТКУ 3D-ЗВУКУ

Устинов М. М.

*здобувач 2 курсу (магістерського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Каплун Т. М.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

З кожним роком VR набуває все більшого поширення в різних сферах: від розваг і спорту до медицини, освіти та тренувань. Звук є невід'ємною частиною цього досвіду, і саме розвиток 3D-звучу здатен зробити VR-контент ще більш реалістичним, інтерактивним і доступним для масової аудиторії. У цьому контексті прогноз розвитку 3D-звучу в найближчі роки виглядає багатообіцяючим, і є кілька ключових аспектів, які можна розглянути.

1. Еволюція технологій просторового аудіо

Одним з основних напрямів розвитку 3D-звучу є покращення технологій просторового аудіо. Просторове аудіо вже давно використовується у VR для того, щоб створити звукові сцени, які

відповідають реальному розташуванню джерел звуку відносно користувача.

2. Розвиток апаратного забезпечення для 3D-звуку

Удосконалення апаратних рішень стане наступним важливим етапом у розвитку 3D-звуку. Сучасні VR-пристрої вже підтримують технології просторового звуку, однак обладнання продовжує удосконалюватися, що робить аудіовідтворення більш якісним і точним. Зокрема, йдеться про розвиток навушників із підтримкою багатоканального звуку та аудіосистем для VR, що дозволяють точно передавати звукові ефекти в різних напрямках.

Бездротові VR-навушники з інтегрованими 3D-аудіосистемами стають усе більш популярними завдяки їхній зручності і здатності відтворювати просторовий звук без обмеження рухів користувача. Очікується, що розвиток таких пристроїв дозволить покращити якість звуку, особливо в низьких і високих частотах, а також зменшить затримку під час передачі звуку.

Навушники з активним шумозаглушенням (Active Noise Cancelling, ANC) стають ще одним важливим кроком у розвитку 3D-звуку. Вони дозволяють повністю ізолювати користувача від зовнішнього шуму, створюючи звукову картину, яка максимально відповідає подіям у віртуальному середовищі. Така технологія особливо важлива для створення занурювальних VR-досвідів у гучних середовищах або під час віртуальних спортивних подій, де зовнішні звуки можуть заважати сприйняттю віртуального контенту.

Крім того, розвиток апаратних мікшувальних систем дозволить ще ефективніше обробляти багатоканальний звук у VR у режимі реального часу. Апаратні мікшери можуть використовуватися для синхронізації звукових ефектів з відеоконтентом, забезпечуючи мінімальні затримки та високу точність звукової сцени.

3. Використання штучного інтелекту для вдосконалення 3D-звуку

AI здатен автоматизувати процеси налаштування звуку, виходячи з характеристик середовища, в якому відбувається подія. Наприклад, під час VR-концертів AI може автоматично коригувати параметри реверберації звуку залежно від розташування глядача, акустичних властивостей віртуального залу тощо. Це дозволяє створювати звуковий ландшафт, максимально наближений до реального акустичного середовища.

Ще одним перспективним напрямком використання AI у VR є індивідуальна адаптація звукового досвіду. Завдяки штучному інтелекту, VR-системи можуть аналізувати фізіологічні особливості кожного користувача і налаштовувати звукові ефекти відповідно до їхніх особистих потреб і вподобань. Наприклад, для людей із частковою втратою слуху

AI може коригувати певні частоти звуку, щоб забезпечити максимально комфортний досвід занурення.

4. Розширення застосування 3D-звуку

Прогноз розвитку 3D-звуку не обмежується лише індустрією розваг та відеоігор. У найближчі роки технологія 3D-звуку матиме значний вплив на інші галузі, включаючи медицину, освіту, архітектуру, тренування та спорт.

У спорті 3D-звук дозволить створювати ще більш захоплюючі VR-трансляції, де глядачі зможуть відчувати себе на стадіоні або спортивній арені. Завдяки тривимірному звуку, глядачі будуть здатні відчувати атмосферу гри, чуючи звуки з усіх напрямків, наприклад, шум трибун, коментарі диктора або звуки гри. Це зробить VR-трансляції ще більш реалістичними і доступними для широкої аудиторії.

Література:

1. Gugger A.-P. The Future of Sports Broadcasting: Innovative Equipment and Technologies. Sports Venue Technology / 2024. URL: <https://www.sportsvenue-technology.com/articles/the-future-of-sports-broadcasting>

2. Jung K., Mersereau R. M. Signal Processing in 5G Systems. Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/media-and-radio-signal-processing-for-mobile-communications/signal-processing-in-5g-systems/5231E2F108E2FC4D814772E61F7818FD#>

3. McCowan I. Microphone Arrays and Beamforming. Cambridge University Press. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/abs/multimodal-signal-processing/microphone-arrays-and-beamforming/29475BCE8470BD7F5CB22AD12F99F0B0>

ВПЛИВ МАНЕРИ ДЖАЗОВОГО СПІВУ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО ВОКАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА

Цеховалова А. О.

здобувач вищої освіти факультету мистецтва і дизайну

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Каплун Т. М.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Багатьох людей вразили характеристики джазового співу: чарівне фразування, м'яке вібрато та емоційні голоси надали популярному співу багато ресурсів, які часто також переносяться на інші жанри музики.

Неможливо говорити про походження джазу, не згадавши про блюз. Розвиток жанру блюз має велике значення для розвитку джазу, оскільки джаз розвинув багато власних стилістичних елементів з блюзу.

Музика блюзу має елементи африканської музики (мелодія та ритм) у поєднанні з емоційною насиченістю смутку та меланхолії. Під час еволюції блюзової музики була розроблена нова гамма, яка ще не була знайома західній музиці: «блюзова» гамма. Крім того, спілкування між рабами за допомогою співу та голосових плачів було основою емоційної глибини та інтенсивності, які настільки характерні для блюзової музики та які пізніше можна знайти в джазі.

Коли рабство було покинено, блюз продовжував розвиватися таким, яким ми його знаємо сьогодні [3, с. 108].

Деякі елементи, які можуть з'явитися в блюзовому співі:

- Наголошування слів.
- Додавання гарчання, стогонів, криків і вимовлених слів до їх співаних мелодій.
- Спів трохи поза тактом.
- Імпровізація з висотою та динамікою.
- «Синя» нота (№ 4).
- Зверніть увагу на вигини.
- Сильна експресія.
- Надмірна артикуляція тексту пісні.
- Ритмічне фразування.
- Розмовне фразування.

Свінг-музика виникла на початку 20-го століття. Цей стиль музики містив елементи блюзу, регтайму та духових оркестрів. Свінгова музика та її характерне ритмічне відчуття пізніше вплинуть на джазову музику.

Деякі вокальні елементи, які можуть з'являтися в свінг-музиці

- Ритмічна імпровізація.
- Вібрато.
- Розмовна доставка.

Біг-бенди з'явилися в 30–40-х роках. Співаки, які сяяли з ними, включають Френка Сінатру та Еллу Фіцджеральд [3, с. 110].

На початку скат народжувався співаками, які імітували різні елементи оркестру, такі як труба чи саксофон. Скат – це форма вокальної імпровізації, яка наближає спів до використання як музичного інструменту, оскільки в скаті не використовуються повні слова.

Протягом 50-х і до 60-х років джазові вокалісти розвивали складніші імпровізаційні елементи у своєму співі.

Елементи джазового співу розвивалися протягом багатьох десятиліть і через різні музичні жанри, які, можна сказати, еволюціонували з блюзової музики.

Я б сказав, що моїм улюбленим елементом джазового співу є свобода фразування, яку мають співаки. Таку свободу можна знайти лише тоді, коли досягнуто певного рівня володіння ритмом [1, с. 227].

Крім хронометражу та фразування, наступною необхідною навичкою є вміння імпровізувати. Насправді, імпровізація є абсолютно необхідною, якщо ви хочете мати хоч якийсь шанс, беручись до джазового співу. «Перший крок – це гра з ритмом. Крок другий – гра з мелодією, а крок третій – скат». Ми вже розглядали ритм у нашому розділі про синхронізацію, тож тепер розглянемо другий крок: гра з мелодією.

Третім кроком імпровізації є скетт, тобто повне відмовлення від тексту та гра з голосовими звуками. «Скаттинг не обов'язковий. Це не для всіх, і не всі великі джазові вокалісти робили або роблять це. Скет навіть не виник із джазового вокалу. Він прийшов від трубача Дізі Гіллеспі, який, коли наставав момент, іноді просто «скатував» замість соло. Існує прямий зв'язок між розсіюванням вокалу та розсіюванням труби чи саксофона, оскільки ви, по суті, імітуєте сольний мідний духовий інструмент, коли ви виконуєте скат, тому це дійсно гарна ідея вивчати соло на трубі чи саксофоні, якщо ви хочете навчитися скатувати. Наприклад, послухайте трубача Чета Бейкера. Його соло легко співати, якщо ви їх вивчите [2, с. 60].

Сучасні звуки вокалу є основними звуками сучасної поп-, рок- та соул-музики. У той час як джазовий спів м'якший, ніж вищезазначений, а класичний спів має інше використання резонансу, сучасні стилі співу часто мають потужні середні частоти. Коли Вітні Х'юстон випустила свій

перший компакт-диск у 1985 році, усі були вражені її незвичайним і потужним поп/госпел звучанням. До того часу голосно співати високим голосом не було справою.

Сьогодні багато інших співачок, таких як Крістіна Агілера, Демі Ловато, Мерайя Кері та Бейонсе, мають потужний звук у всьому діапазоні, співаючи дуже високо, не обов'язково використовуючи голос фальцетом. Потужне звучання стало своєрідним візитом сучасних стилів, і я не кажу, що кожна поп- і соул-мелодія потужна і гучна, це, звичайно, відмінність. Глядачі сприймають сильний середній і високий грудний голос як дуже хвилюючий і емоційний. Але не забувайте, що не кожен співак має для цього голос. Це, як завжди, справа практики, техніки, підтримки дихання та анатомії.

Література:

1. Madura P. Getting Started with Vocal Improvisation. *Amazon's Book Store*, 29–65. 1999.
2. Holden. Ella Fitzgerald's Playfulness Ripens with Time's Passage. This citation refers to the reprint in Leslie Gourse, *The Ella Fitzgerald Companion : Seven decades of commentary*. 1988, 162–198.
3. Spredling D. & Binek J. *Jazz singing: Developing Artistry and Authenticity*. 2007, 148 p.

НАПРЯМ 6. МЕДИЦИНА. СТОМАТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-92>

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ У ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ АДАПТАЦІЇ

Абдуллаєв М. А.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Меленчук Н. І.

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року спричинило нову хвилю вимушеної зміни місця проживання мільйонами українських громадян, які рятуючи своє життя і членів сім'ї змушені були переміститися в пошуках безпечних куточків та адаптуватися в нових реаліях сьогодення. У таких ситуаціях мігранти змушені швидко адаптуватися до нового соціокультурного середовища, знаходити роботу, забезпечувати себе та свої сім'ї. Проте не можливо відокремлювати адаптаційний процес, не враховуючи людський ресурс та усі фактори, які можуть на це вплинути.

Психологічна адаптація до нового положення для іммігранта є складним процесом, який включає різні аспекти його емоційного, когнітивного і поведінкового стану. Основною метою психологічної адаптації є забезпечення позитивного самопочуття, стабільності та здатності функціонувати ефективно в новому середовищі.

Українські дослідники активно вивчають психологічні особливості мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб, зокрема тих, хто змушений був виїхати за кордон через війну. Вчені, зокрема В. Дуб, В. Лефтеров, І. Трубавіна, Я. Юрків і Д. Луканов, зазначають, що військові дії мають руйнівний вплив, який спричиняє появу різноманітних психологічних проблем. Зокрема, це проявляється в емоційному стресі, складнощах адаптації, порушеннях особистісної ідентичності та зниженні

рівня емпатії. Також виявляються проблеми, такі як підвищена тривожність, невпевненість у собі, фобії, емоційний дискомфорт, схильність до депресії та суїцидальних думок, відсутність оптимізму та інтолерантність до невизначеності [2; 3; 6; 7]. Ці фактори значно ускладнюють процес соціальної адаптації та інтеграції в нове середовище, що вимагає психологічної допомоги для підтримки та реабілітації постраждалих осіб.

Водночас, такі дослідники, як І. Субашкевич та А. Шпагіна вказують на позитивні зміни в особистості вимушених переселенців, які виникають внаслідок воєнних подій. Серед таких змін – посилення альтруїстичних рис, покращення соціальної взаємодії та згуртованості, зростання патріотичних почуттів, активізація волонтерської діяльності, а також оптимізм і впевненість у перемозі [5]. А. Бойченко та М. Слюсаревський відзначають, що в умовах війни у людей підвищуються здатність до рефлексії, організованість, автономність, емоційна стійкість і конкурентоспроможність [1; 4].

Метою даної статті є викладення результатів теоретико-емпіричного дослідження особливостей копінг-стратегій у внутрішньо переміщених осіб з різним рівнем адаптації.

З метою вивчення специфіки копінг-стратегій у осіб з різним рівнем адаптації нами було проведено емпіричне дослідження. Цю задачу дозволив вирішити якісний аналіз, заснований на використанні методів «асів» і «профільв». Вибірку дослідження склали внутрішньо переміщені люди з різних міст і сіл, які пережили травматичну евакуацією під час війни. Всього в емпіричному дослідженні взяли участь 50 осіб віком від 18 до 45 років.

Відповідно до поставленого завдання у даному дослідженні використано такі методики: «Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища» Л. В. Янковського; «Способи копінг-поведінки» Р. Лазаруса, С. Фолкмана.

Після первинної обробки отриманих даних за методикою «Адаптація особистості до нового соціокультурного середовища» Л. В. Янковського досліджуваних осіб із загальної вибірки були угруповано за допомогою методу «асів» у відповідності до рівня показника адаптивність. Таким чином, були виділені такі групи: 1) група осіб з високим рівнем адаптивності, в яку увійшло 9 осіб (ГрАд); 2) група осіб з низьким рівнем адаптивності, яку склали 11 осіб (ГрНА).

На рис. 1 представлені профілі, що відображають прояви копінг-стратегій (за методикою Р. Лазаруса, С. Фолкмана) «адаптивних» і «неадаптивних осіб».

Значення, відмічені на даному графіку, є середнім арифметичним значень конкретного показника, одержаного представниками кожної

групи. На осі ОХ відкладені показники копінг-поведінки, на осі ОУ – їх значення, що виражені в процентах.

Візуальне порівняння профілів осіб з різним рівнем адаптивності показує розбіжності за всіма показниками копінг-поведінки.

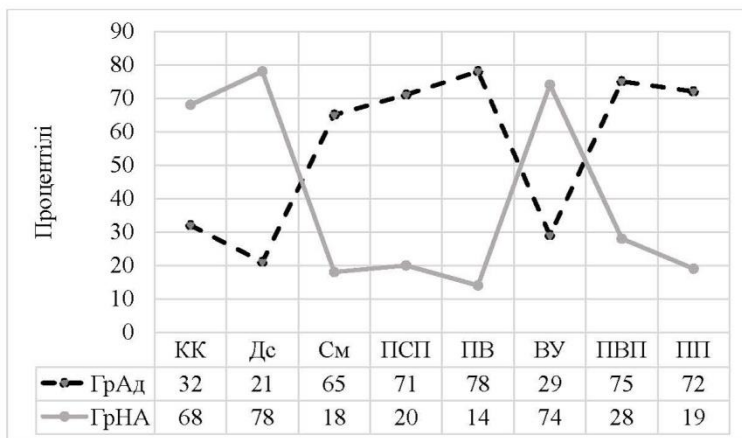

Рис. 1. Профілі копінг-стратегій осіб з високим (ГрАд) і низьким (ГрНА) рівнями адаптивності

Примітка: 1) ГрАд (N=9) – група осіб з високим рівнем адаптивності; ГрНА (N=11) – група осіб з низьким рівнем адаптивності; 2) умовні позначення показників копінг-поведінки: КК – конфронтаційний копінг, Дс – дистанціювання, См – самоконтроль, ПСП – пошук соціальної підтримки, ПВ – прийняття відповідальності, ВУ – втеча-уникнення, ПВП – планування вирішення проблеми, ПП – позитивна переоцінка.

Отже, представники групи осіб з високим рівнем адаптивності (ГрАд) схильні до застосування таких копінг-стратегій, як прийняття відповідальності (ПВ+), планування вирішення проблеми (ПВП+) і позитивна переоцінка (ПП+). Це означає, що ці особи схильні до усвідомлення власної ролі у появі проблеми і своєї відповідальності за її вирішення. Використання стратегії прийняття відповідальності (ПВ+) вказує на прагнення особистості зрозуміти зв'язок між власними діями та їхніми наслідками, готовність аналізувати свою поведінку, знаходити причини актуальних негараздів через особисті недоліки та помилки. Водночас, прояв цієї стратегії в поведінці може призводити до появи надмірної самокритики, виникнення почуття провини і власного незадоволення. Стратегія планування вирішення проблеми (ПВП+) передбачає застосування способів подолання проблеми шляхом цілеспрямованого

аналізу ситуації і прогнозу різних варіантів поведінки, планування власних дій з урахуванням об'єктивних умов, попереднього досвіду і наявних ресурсів. Використання стратегії позитивної переоцінки (ПП+) передбачає, що «адаптивні» особи негативні переживання долають за допомогою позитивного переосмислення ситуації, що виникла у формат розгляду її як стимулу для особистісного зростання. Їм властива орієнтація на філософське переосмислення проблемної ситуації, включення її в широкий контекст роботи особистості над саморозвитком.

Застосування вказаних копінг-стратегій дозволяє ефективно вирішувати проблеми та знижувати рівень стресу, що в свою чергу покращує соціально-психологічну адаптацію індивіда.

В свою чергу, *представники групи осіб з низьким рівнем адаптивності (ГрНА)* схильні до застосування таких копінг-стратегій, як дистанціювання (ДС+), втеча-уникнення (ВУ+) і конфронтаційний копінг (КК+). Це означає, що зазначені особи долають негативні переживання за допомогою суб'єктивного зниження її значущості та ступеня емоційного залучення в неї; використовують інтелектуальні прийоми раціоналізації, переключення уваги, відсторонення, гумору, знецінення тощо (ДС+). Використання стратегії втеча-уникнення (ВУ+) може формувати неконструктивні способи поведінки в стресових ситуаціях: заперечення або повне ігнорування складних обставин, відмова від відповідальності і небажання виконувати дії для вирішення труднощів, пасивність, нетерплячість, посилення роздратування, заглиблення в фантазії, переїдання, вживання психотичних та алкогольних продуктів з метою зменшення болісного відчуття. Застосування стратегії конфронтації (КК+) передбачає те, що «неадаптивні» особи схильні вирішувати проблеми за допомогою конкретних дій, спрямованих на зміну ситуації або на відреагування негативних емоцій у зв'язку труднощами, що виникли. У таких людей можуть відмічатися імпульсивність в поведінці (іноді з елементами ворожості і конфліктності), труднощі у плануванні дій, прогнозуванні їхнього результату, корекції стратегії поведінки, невиправдана завзятість.

Отже, представникам цієї групи осіб властиво активно вирішувати проблеми, виражати свої негативні емоції та іноді провокувати конфлікти. Все це ускладнює міжособистісну комунікацію та адаптацію в соціумі. Їм досить складно адаптуватися до соціуму, особливо у воєнний період, адже низький самоконтроль може породжувати емоційні зриви та конфлікти з оточенням, а бачення лише негативних аспектів життя призводить до песимістичного та депресивного настрою.

Література:

1. Бойченко А. В. Психологічні особливості становлення автономності особистості в умовах війни. *Науковий журнал «Гуманітарні студії: історія та педагогіка»*, 2021. 1 (01). С. 125–128.
2. Дуб В. Соціокультурні характеристики ціннісних орієнтацій вимушених переселенців. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*, 2021. № 49. С. 61–71.
3. Лефтеров В.А. Психологічні особливості екстремальної міграції в Україні. *Координати розвитку психології здоров'я: реалії та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. С. 106–110.
4. Слюсаревський М. М. Соціально-психологічний стан українського суспільства в умовах повномасштабного російського вторгнення: нагальні виклики і відповіді. *Вісник НАПН України*, 2022. № 4(1). С. 1–11.
5. Субашкевич І. Р., Шпагіна А. Д. Дослідження соціально-психологічних настроїв українців у період війни. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*, 2022. Том 33 (72). 2. С. 116–122.
6. Трубавіна І. Спектр проблем біженців в Україні в війні 2022 року: акценти і спостереження. Збірник тез II Міжнародної наукової конференції «Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки». Тернопіль : ФОП Паляниц В.А, 2022. С. 29–31.
7. Юрків Я. І., Луканов Д. В. Труднощі соціально-психологічної адаптації вразливих верств внутрішньо переміщених осіб до нових умов життя. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 2021. Вип. 1 (48). С. 469–472.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ БІОПЛІВКИ ЯК СПОСІБ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ЧИЩЕННЯ ЗУБІВ У ДІТЕЙ РІЗНОГО ВІКУ

Антощук В. О.

здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня

за спеціальністю 221 – Стоматологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Чумакова Ю. Г.

доктор медичних наук, професор,

професор кафедри загальної стоматології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Численними науковими дослідженнями доведена роль мікробної біоплівки у розвитку основних стоматологічних захворювань – карієсу зубів та захворювань пародонта [1–3]. Обов'язковим етапом профілактичних стоматологічних програм у дітей є навчання навичкам чищення зубів, підбір засобів і предметів гігієни та регулярний контроль індивідуальної гігієни порожнини рота [4, 5]. Визначення рівня гігієни ротової порожнини проводиться шляхом виявлення зубного нальоту (біоплівки) з використанням спеціальних гігієнічних індексів [6, 7]. Для візуалізації та ідентифікації біоплівки застосовують спеціальні фарбувальні розчини або таблетки, так звані «розкриваючі агенти» (англ.: disclosing agents) або «індикатори нальоту», які дозволяють чітко побачити наявність зубного нальоту, визначити його локалізацію та товщину на різних поверхнях зуба, у тому числі у важкодоступних ділянках [8, 9].

Мета дослідження – порівняльна оцінка техніки чищення зубів у школярів різного віку за даними візуалізації біоплівки двотональним індикатором зубного нальоту.

Матеріали і методи. Проведено клінічне стоматологічне обстеження у 72 учнів Іллінської загальноосвітньої школи Одеського району, з них 39 хлопчиків та 33 дівчинки віком 7 (n = 20), 12 (n = 19) та 15 (n = 33) років. Для візуалізації зубного нальоту (біоплівки) використовували двотональний розчин Міга-2-Топ (Hager&Werken, Німеччина), який містить кислотну-червоний (Phloxine B, CI 45410) і кислотну-синій (Brilliant blue FCF, E133, CI 42090) барвники. При його застосуванні рання, «нова» біоплівка фарбується у рожевий колір, а «зріла» біоплівка стає синього кольору. Відповідно до сучасного протоколу професійної гігієни порожнини рота – протоколу GBT (Guided Biofilm Therapy), перед

гігієнічною процедурою дитині наносили індикатор нальоту на усі поверхні зубів, а потім візуально оцінювали наявність рожевого або синього нальоту на 6 ділянках вестибулярної поверхні кожного зуба (медіальна, пришийкова, дистальна, 3 губних/щічних), і отримані дані реєстрували в спеціально розробленій «Карті обстеження стану ротової порожнини дитини». Результати аналізували по аналогії з кількісним індексом зубного нальоту UM-OHI (University of Mississippi Oral Hygiene Index) [10]. На кожній ділянці зуба: 0 балів – зубний наліт відсутній; 1 бал – наліт присутній. Оцінка гігієни всієї вестибулярної поверхні зуба визначається шляхом додавання балів з різних 6 ділянок. Сума балів ділиться на 6, отримуючи таким чином кількість ділянок з зубним нальотом на 1 зуб. Далі ми розраховували показники для усіх зубів кожної дитини і визначали загальну (на всіх зубах) кількість ділянок з зубним нальотом, кількість зубів з зубним нальотом (п/о), окремо на верхній та на нижній щелепі (п/о); кількість рожевих і синіх ділянок з зубним нальотом (п/о) у кожної дитини і середні показники у трьох вікових групах.

Результати дослідження. Встановлено, що за визначеними показниками найгірший гігієнічний стан порожнини рота спостерігається у 12-річних школярів: середня загальна кількість ділянок з зубним нальотом склала $3,16 \pm 0,18$ бала на 1 зуб, відповідно середній відсоток фарбованих ділянок – $52,6 \pm 3,0\%$ на 1 зуб; середня кількість зубів з зубним нальотом – $20,74 \pm 1,22$ зубів, що склало $79,1 \pm 4,3\%$ від загальної кількості зубів у ротовій порожнині.

При цьому у 7-річних дітей середня загальна кількість ділянок з зубним нальотом склала $2,78 \pm 0,16$ бала на 1 зуб ($46,3 \pm 2,7\%$ на 1 зуб); середня кількість зубів з зубним нальотом – $15,60 \pm 1,08$ зубів ($79,1 \pm 4,3\%$), а у 15-річних учнів відповідно: середня кількість ділянок з зубним нальотом – $3,00 \pm 0,12$ бала на 1 зуба ($50,0 \pm 2,1\%$); середня кількість зубів з зубним нальотом – $20,73 \pm 1,26$ зубів ($74,6 \pm 4,5\%$). Це можна пояснити тим, що діти 7 років, як правило, чистять зуби під наглядом батьків, а у школярів 15 років вже є розуміння проблеми неприємного запаху з рота, хвороб зубів і кровоточивості ясен, а головне, прагнення до красивої білосніжної посмішки.

У всіх вікових групах учні показали кращу техніку чищення зубів на верхній щелепі, де виявлено меншу кількість зубів з зубним нальотом у порівнянні з нижньою щелепою.

Співвідношення кількості рожевих ділянок з ранньою біоплівкою до кількості синіх ділянок зі «зрілою» біоплівкою склало у 7-річних дітей $81,3\% : 18,7\%$; у 12-річних учнів – $87,9\% : 12,1\%$; у 15-річних – $91,6\% : 8,4\%$, що свідчить про більш регулярне чищення зубів у школярів старшого віку, коли не встигає формуватися зріла, найбільш патогенна біоплівка.

Порівнюючи ефективність чищення конкретних зубів у зубному ряді і групи зубів, встановлено, що діти 7 років мають найгірші показники чищення нижніх різців – зубів 4.2 ($3,25 \pm 0,40$ бала), 4.1 ($3,05 \pm 0,41$ бала), 3.1 ($2,70 \pm 0,46$ бала). Учні 12 років дуже погано чистять верхні та нижні фронтальні зуби (різці, ікла) – зуби 1.3 ($3,21 \pm 0,47$ бала), 1.2 ($3,63 \pm 0,46$ бала), 2.1 ($3,00 \pm 0,40$ бала), 2.2 ($3,05 \pm 0,42$ бала), 3.1 ($3,10 \pm 0,37$ бала), 4.1 ($3,47 \pm 0,29$ бала), 4.2 ($3,53 \pm 0,29$ бала), 4.3 ($3,16 \pm 0,30$ бала). У той же час учні 15 років краще чистять фронтальні зуби, що можна пояснити вимогами до естетики у цьому віці, але дуже погано чистять моляри на верхній і нижній щелепі, особливо з правого боку – зуби 1.7 ($3,79 \pm 0,38$ бала), 1.6 ($3,69 \pm 0,33$ бала), 4.7 ($3,15 \pm 0,22$ бала).

Висновок. Візуалізація зубного нальоту за допомогою спеціальних розкриваючих розчинів є дуже простим, доступним і швидким способом об'єктивного виявлення мікробної біоплівки, що дозволяє науковцям та практичним лікарям визначити загальновідомі гігієнічні індекси, ділянки зубних рядів і поверхонь зубів, де спостерігаються найбільші скупчення біоплівки, з метою покращення алгоритму індивідуальної гігієни порожнини рота та удосконалення техніки чищення зубів у кожного конкретного пацієнта.

У дитячих колективах (дитячі садочки, школи) такий спосіб візуалізації біоплівки допомагає встановити рівень гігієни порожнини рота і надати персоналізовані інструкції щодо опрацювання правильної техніки чищення зубів у дітей різного віку, метою чого є підвищення мотивації дітей і підлітків до якісного догляду за порожниною рота, оволодіння навичками та технологіями, що сприяють ефективному видаленню зубної біоплівки.

Література:

1. Carvalho J. C., Dige I., Machiulskiene V., Qvist V., Bakhshandeh A., Fatturi-Parolo C., Maltz M. Occlusal caries: biological approach for its diagnosis and management: ORCA Saturday Afternoon Symposium, 2015. *Caries research*. 2016. Vol. 50, N. 6. P. 527–542.
2. Larsen T., Fiehn N. E. Dental biofilm infections – an update. *APMIS*. 2017. Vol. 125. P. 376–384.
3. Marsh P. D., Zaura E. Dental biofilm: ecological interactions in health and disease. *J Clin Periodontol*. 2017. Vol. 44, Suppl. 18: S12–S22.
4. Fasoulas A., Pavlidou E., Petridis D., Mantzorou M., Seroglou K., Giaginis C. Detection of dental plaque with disclosing agents in the context of preventive oral hygiene training programs. *Heliyon*. 2019. Vol. 5, N. 7: e02064.
5. Kaneyasu Y., Shigeishi H., Niitani Y., Takemoto T., Sugiyama M., Ohta K. Manual toothbrushes, self-toothbrushing, and replacement duration

to remove dental plaque and improve gingival health: A scoping review from recent research. *Journal of Dentistry*. 2024. Vol. 148: 105240. 12 p.

6. Pretty I. A., Edgar W. M., Smith P. W., Higham S. M. Quantification of dental plaque in the research environment. *J Dent*. 2005. Vol. 33, N. 3. P. 193–207.

7. D'Elia G., Floris W., Marini L., Corridore D., Rojas M. A., Ottolenghi L., Piloni A. Methods for evaluating the effectiveness of home oral hygiene measures – A narrative review of dental biofilm indices. *Dentistry Journal*. 2023. Vol. 11, N. 7: 172. 24 p.

8. Чумакова Ю. Г., Антошук В. О. Візуалізація біоплівки як складова процедури індивідуальної та професійної чистки зубів (Огляд літератури). *Сучасна стоматологія*. 2023. № 5 (116). С. 12-22.

9. Chounchaisithi N., Santiwong B., Sutthavong S., Asvanit P. Use of a disclosed plaque visualization technique improved the self-performed, tooth brushing ability of primary schoolchildren. *J Med Assoc Thai*. 2014. Vol. 97, N. 2. P. 88–95.

10. Silberman S. L., Jeune R. C. L., Serio F. G., Devidas M., Davidson L., Vernon K. A method for determining patient oral care skills: The University of Mississippi Oral Hygiene Index. *J Periodontol*. 1998. Vol. 69, N. 10. P. 1176–1180.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-94>

ПРОКРАСТИНАЦІЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА В ПРОФЕСІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Бобришов Т. М.

здобувач вищої освіти першого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Бедан В. Б.***

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У сучасному динамічному світі професійної діяльності прокрастинація перетворилася на одну з найбільш поширених психологічних перешкод, що заважає ефективній роботі та особистісному розвитку фахівців.

Це складне психологічне явище, яке характеризується навмисним відтермінуванням важливих завдань всупереч усвідомленню потенційних негативних наслідків, стало справжнім викликом для багатьох організацій та окремих працівників.

У професійному середовищі прокрастинація призводить до значних економічних та психологічних втрат. Вона не лише знижує індивідуальну продуктивність співробітників, але й створює системні проблеми в роботі цілих підрозділів та організацій.

Саме тому дослідження прокрастинації як психологічної проблеми набуває особливої актуальності в контексті сучасних трансформацій трудової діяльності.

Більшість психологів пов'язує це явище з науково-технічним прогресом, що прискорюється, дедалі більш жорсткими термінами завершення робіт та підвищеними вимогами до їх якості [4, с. 141].

Мета цієї роботи: Провести дослідження статистики прокрастинації та надати рекомендації щодо мінімізації її негативного впливу на індивідуальну та корпоративну продуктивність.

Дослідження компанії Music Magpie, проведене серед 2000 працівників у Великобританії, розкрило вражаючі масштаби щоденної прокрастинації [3]. В середньому співробітники витрачають 2 години 11 хвилин на неробочі активності, що спричиняє економічні збитки понад 21 мільярд фунтів стерлінгів щорічно.

Найпоширеніші способи марнування часу включають:

- Телефонні розмови (28 хвилин).
- Мрійництво (20 хвилин).
- Пліткування (18 хвилин).

Статистика за гендерною ознакою демонструє цікаві відмінності: чоловіки витрачають більше часу практично на всі види прокрастинації, крім пліток. Чоловіки «відволікаються» майже 2 години 51 хвилину щодня, тоді як жінки – 1 годину 52 хвилини.

Згідно з дослідженням, найбільше схильні до прокрастинації працівники таких індустрій:

- Працівники краси: 4 години 57 хвилин (46 хвилин на плітки, 38 хвилин на Facebook, 45 хвилин на повідомлення).
- IT-спеціалісти: 4 години 2 хвилини.
- Працівники мистецтва та дизайну: 3 години 38 хвилин.

Найменше часу марнують працівники сільського господарства та екологічної сфери – лише 57 хвилин щодня. Порівняно продуктивними також є фахівці у сфері освіти, догляду за дітьми та юристи, які витрачають на прокрастинацію відповідно 1 годину 16 хвилин та 1 годину 34 хвилини.

Згідно іншого опитування проведеного Даріусом Фаруксом, яке було проведено серед 2219 американських працівників, 88% учасників схилилися до прокрастинації. Працівники визнали, що прокрастинують щонайменше одну годину на день [2].

Дослідження видання Good Therapy підтверджує, що прокрастинація спричиняє серйозні проблеми на робочому місці, зокрема низьку продуктивність, погану співпрацю, фінансову безвідповідальність та інші негативні наслідки [1].

Які ж можна надати рекомендації щодо зменшення прокрастинації?

У сфері управління часом ефективним є впровадження методик структурування роботи, зокрема поділ великих завдань на менші підзавдання, та застосування електронних інструментів планування. Важливо чітко визначати пріоритети та встановлювати реалістичні дедлайни.

Психологічний аспект подолання прокрастинації передбачає розвиток навичок самомотивації, подолання страху невдачі та перфекціонізму. Корисними є регулярні консультації з психологом для виявлення глибинних причин зволання та роботи над особистісними обмеженнями.

На рівні організації необхідно формувати корпоративну культуру, яка заохочує ініціативність та своєчасність. Це можливо через системи мотивації, тренінги з тайм-менеджменту та створення комфортного робочого середовища.

Важливу роль відіграє комунікативна складова: прозора команда взаємодія, регулярний зворотний зв'язок, підтримуюча атмосфера без осуду створюють середовище, яке мінімізує прояви прокрастинації.

Подолання прокрастинації – це складний, індивідуальний процес, який потребує усвідомленості, терпіння та системного підходу. Комбінація психологічних, організаційних та особистісних стратегій дозволяє ефективно знижувати її негативний вплив на професійну діяльність.

Література:

1. Гайдемайер К. Прокрастинація: як тримати віддалену команду в тонусі? (2023). URL: <https://echometerapp.com/uk> (дата звернення 09.12.2024)

2. Foroux D. Procrastination Study: 88% Of The Workforce Procrastinates. 2019 URL: <https://dariusforoux.com/procrastination-study/> (дата звернення 10.12.2024).

3. How much time are your employees spending procrastinating? (2020) URL: <https://www.humanresourcesonline.net/how-much-time-are-your-employees-spending-procrastinating> (дата звернення 09.12.2024).

4. Milgram N., Tenne R. Personality correlates of decisional and task avoidant procrastination. *European Journal of Personality*. 2000. V. 14. P. 141–156.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-95>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ТА ЛІКУВАННЯ ХРОНІЧНОГО ФАРИНГІТУ

Вітюков О. С.

*здобувач ступеня доктора філософії 2 курсу
за спеціальністю 222 – Медицина
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: Гоженко А. І.
доктор медичних наук, професор,
заслужений діяч науки та техніки України,
професор кафедри загальномедичних наук
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Фарингіт є одним із поширених захворювань, яке може проявлятися як первинна патологія або супроводжувати інші захворювання. Він характеризується різними клінічними формами, серед яких виділяють гострий і хронічний перебіг. До найчастіших симптомів фарингіту належать біль у горлі, дискомфорт при ковтанні, сухість та подразнення слизової оболонки.

Особливу увагу привертає хронічний атрофічний фарингіт, причини виникнення якого залишаються не до кінця зрозумілими, що ускладнює його лікування. Лікувальні підходи до цього захворювання потребують індивідуального підходу з урахуванням особливостей патогенезу.

У рамках дослідження нами обстежено 32 пацієнти з фарингітом, з яких контрольну групу склали 10 осіб. У досліджуваній групі 12 пацієнтів мали гострий фарингіт, а 20 – хронічні форми, серед яких 7 випадків атрофічного фарингіту.

Аналіз клінічних симптомів показав, що у хворих з гострим фарингітом провідними симптомами були біль у горлі та набряк слизової оболонки. Для пацієнтів з хронічними формами характерними були сухість у горлі, утруднення ковтання та атрофічні зміни слизової оболонки.

Лікування здійснювалося відповідно до сучасних протоколів, що включали використання протизапальних препаратів, зволожуючих засобів та фізіотерапевтичних методів. У пацієнтів з хронічними атрофічними формами ефективність терапії виявилася недостатньою, що вказує на необхідність розробки більш диференційованих підходів.

Таким чином, хронічний атрофічний фарингіт є складною формою захворювання, яка вимагає подальшого вивчення патогенетичних механізмів для удосконалення терапевтичних методів. Перспективними напрямами є дослідження особливостей етіології та розробка індивідуалізованих схем лікування.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-96>

РОЛЬ 3D-МОДЕЛЮВАННЯ У ДОСЛІДЖЕННІ ЕМБРІОГЕНЕЗУ СЕЧОВОГО МІХУРА

Владиченко К. А.

кандидат медичних наук,

докторант кафедри гістології, цитології та ембріології

Буковинський державний медичний університет

м. Чернівці, Україна

Тривимірне (3D) моделювання почало використовуватись як дослідницький інструмент в ембріології, що дозволяє детально візуалізувати складні онтогенетичні процеси. Створюючи детальні об'ємні зображення анатомічних структур, 3D-моделювання дозволяє дослідникам аналізувати складні просторові відносини, які часто приховані при традиційних двовимірних дослідженнях. Корисність 3D-моделей полягає в їх здатності поглиблювати інформацію про сценарії розвитку органів, сприяючи більш повному дослідженню морфогенетичних процесів і надаючи інформацію, яка може вплинути як на фундаментальні медико-біологічні дослідження, так і на клінічні морфологічні дисципліни.

Використання 3D-моделювання ембріогенезу сечового міхура надає цінну інформацію про нормальне та патологічне формування цього органу. Під час ембріонального періоду онтогенезу сечовий міхур зазнає динамічної серії змін, які починаючи з взаємодії між ентодермою та мезодермою на ранніх стадіях гестації і відображають більш широкі принципи морфогенезу. Детальне дослідження ембріологічних стадій розвитку сечового міхура має важливе значення як для уточнення

нормальної морфології, так і для формування стратегій хірургічних втручань і терапевтичної корекції цих станів. Здатність прогнозувати зміни в анатомічних структурах допомагає зменшити операційні ускладнення та покращити хірургічні результати у пацієнтів з аномаліями сечового міхура та нирок.

Система визначення стадій Карнегі пропонує стандартизовану структуру для класифікації ембріонального розвитку, дозволяючи дослідникам окреслювати конкретні морфологічні та анатомічні зміни, які відбуваються на різних термінах раннього онтогенезу. Кожна стадія Карнегі представляє серію морфологічних ознак розвитку, які описують прогрес ембріогенезу від фази зиготи до повністю сформованого ембріона. Використовуючи стадіювання за шкалою Карнегі дослідники можуть зіставити результати 3D-моделювання з точними часовими маркерами в ембріогенезі, що покращить структуроване розуміння органогенезу та є сучасною методологією для вивчення розвитку сечового міхура.

М. Люайр та ін. (M. Lhuair et al. 2015) підкреслюють важливість комп'ютеризованих реконструкцій у перегляді та аналізі ембріональної анатомії [1]. Їх робота ілюструє, як тривимірні реконструкції можуть покращити розуміння геометричної будови органів. 3D-моделюванні сприяє кращому розумінню морфогенезу органів, дозволяючи детально вивчити особливості архітектоніки формування сечового міхура. Можливість вивчати ці процеси в трьох вимірах не тільки покращує теоретичні знання, але й закладає основи для потенційного клінічного застосування. Наприклад, краще розуміння розвитку сечового міхура за допомогою 3D-моделей може допомогти при плануванні хірургічного втручання при вроджених вадах розвитку та удосконалити методологію регенеративної медицини, спрямовану на відновлення або заміну пошкоджених тканин [2].

Поєднання 3D-моделювання з застосуванням методології стадіювання за Карнегі збагачують наше розуміння ембріогенезу сечового міхура. Ембріональний період онтогенезу сечового міхура проходить скрізь серію критичних періодів, які відбуваються на певних стадіях Карнегі: зокрема, від 10 до 23 стадії. Під час розвитку на цих стадіях сечовий міхур відокремлюється від зачатку прямої кишки і синтопічні структури та органи починають приймати свою дефінітивну будову, демонструючи складні взаємозалежності розвитку сечостатевої системи. За даними М. Белль та ін. (M. Belle et al. 2017), прогрес у методах візуалізації значно покращив наше розуміння цих процесів, підкреслюючи вирішальну роль, яку відіграють інноваційні методи візуалізації у фіксуванні складних морфогенетичних подій раннього розвитку людини [3].

Під час 12 стадії за Карнегі починається важливий перехід до відокремлення закладки сечового міхура і клоаки, який формує початкові

контури сечовидільної системи та шлунково-кишкового тракту. З 15 стадії Карнегі сечовий міхур починає приймати свою характерну форму, тоді як морфогенез мезонефроса в каудальній частині демонструє більш активні процеси, ніж в краніальній. Ці стадії розвитку є фундаментальними, оскільки під час її перебігу відбувається не тільки морфогенез сечового міхура, але й його просторове співвідношення з прилеглими органами, включаючи нирки та репродуктивні структури [4]. У дослідженнях Х. Ісіяма та ін. (H. Ishiyama et al. 2019) аналізуються анатомічні наслідки порушення синтопічних співвідношень під час раннього органогенезу, зазначається, що навіть незначний негативний вплив протягом цих критичних періодів може призвести до вроджених дефектів, таких як вади розвитку сечового міхура та інші сечовивідних шляхів, які будуть мати значні клінічні наслідки [5].

Використання методів 3D-моделювання є безцінним для з'ясування складних морфогенетичних етапів розвитку ембріона. Інтегруючи дані різних джерел зображень – мікрокомп'ютерної томографії, магнітно-резонансної томографії, ембріосонографії, дослідники можуть будувати точні тривимірні зображення сечового міхура, таким чином покращуючи розуміння процесів ембріогенезу [6]. У дослідженні К. МакРоббі (C. MacRobbie 2021) підкреслено значення просторово-часового моделювання для вивчення формування та функціонування анатомічних структур протягом усього розвитку. Дана робота підкреслила, що 3D моделювання не тільки допомагає візуалізувати ембріологічні процеси в нормі, але також дозволяє моделювати процеси розвитку в змінних умовах, дозволяючи дослідникам перевіряти гіпотези про потенційні варіанти аномалій розвитку [7].

У більш широкому плані майбутній потенціал інтеграції 3D-моделювання з додатковими методами біомедичної візуалізації обіцяє революцію в галузі репродуктивної анатомії та біології розвитку. Як зазначає К. МакРоббі (C. MacRobbie 2021), прогрес технологій візуалізації, таких як сканери МРТ і КТ у поєднанні з програмним забезпеченням для 3D-моделювання, дозволить з часом реконструювати дуже точні анатомічні структури [7]. Такі удосконалені моделі могли б дозволити вийти на новий рівень досліджень морфології людини, покращити міжвидові порівняння та поглибити розуміння еволюційних аспектів органогенезу.

Література:

1. Lhuire M, Tonnelet R, Renard Y, Piardi T, Sommacale D, Duparc F, Braun M, Labrousse M. Developmental anatomy of the liver from computerized three-dimensional reconstructions of four human embryos (from Carnegie stage 14 to 23). *Annals of Anatomy-Anatomischer Anzeiger*. 2015 Jul 1;200:105–13.

2. Rabattu PY, Massé B, Ulliana F, Rousset MC, Rohmer D, Léon JC, Palombi O. My Corporis Fabrica Embryo: An ontology-based 3D spatio-temporal modeling of human embryo development. *Journal of biomedical semantics*. 2015 Dec;6:1–5.

3. Belle M, Godefroy D, Couly G, Malone SA, Collier F, Giacobini P, Chédotal A. Tridimensional visualization and analysis of early human development. *Cell*. 2017 Mar 23;169(1):161–73.

4. Guimo F, Renard Y, Malafosse C, Dhenin G, Labrousse M, Duprey A. Unraveling Renal Arteries Morphogenesis from Tridimensional Human Embryos Reconstruction. *Annals of Vascular Surgery*. 2024 Nov 1;108:65–75.

5. Ishiyama H, Ishikawa A, Imai H, Matsuda T, Yoneyama A, Yamada S, Takakuwa T. Spatial relationship between the metanephros and adjacent organs according to the Carnegie stage of development. *The Anatomical Record*. 2019 Nov;302(11):1901–15.

6. Schumacher A, Nguyen TQ, Broekhuizen R, van Griensven M, LaPointe V. Structural development of the human fetal kidney: new stages and cellular dynamics in nephrogenesis. *bioRxiv*. 2023 Mar 25:2023–03.

7. MacRobbie C. The embryonic re-development of an anatomy museum: visualising anatomical collections: human female reproductive anatomy and biology and foetal development. *Biomedical Visualisation* : Volume 10. 2021:81–111.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-97>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПСИХОЗАХИСНОЇ СИСТЕМИ ОСОБИСТОСТІ ПІД ЧАС КРИЗ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІВ

Ворона О. Ю.

здобувач ступеня доктора філософії

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна*

Кожній нормативній кризі професійного становлення притаманні певні особливості професійної ситуації розвитку, а також індивідуальні способи виконання провідної діяльності. Породжуючи психічну напруженість, кризи стимулюють активізацію психозахисної системи особистості. Можна зазначити, що неконструктивні виходи з криз демонструють прояв таких примітивних захисних механізмів, як заперечення, ізоляція, регресія.

Для благополучного виходу із кризи характерні механізми сублімація (спрямування активності на пошук конструктивного рішення) і компенсація. Опис перебігу криз професійної кар'єри дозволяє дійти висновку, що розвинена система психічного захисту, яка володіє широким спектром варіантів захисної поведінки (завдяки наявності великої кількості захисних механізмів і численних зв'язків між ними), сприяє успішному проживанню конфліктів, знаходженню способів їхнього розв'язання, розширенню захисного арсеналу новими стратегіями поведінки.

Під час подолання криз в процесі професіоналізації психозахисна система особистості зазнає великих змін. Кожен перехід на наступний щабель розвитку змушує людину руйнувати наявну захисну структуру. Можна припустити, що на передкризовому етапі, у той час, коли людина відчуває незадоволеність, психологічний дискомфорт, відбувається перебудова структури психологічного захисту з метою зняття психічної напруги суб'єкта. Велику роль тут відіграє підсистема стабілізації, яка більшою мірою заснована на захисних механізмах. На критичній фазі актуалізація захисту є максимальною. Тут чільна роль належить підсистемі подолання, що складається як із захисних механізмів, так і з копінг-стратегій. На посткритичній фазі, коли кризу якимось чином вже розв'язано (конструктивним чи неконструктивним способом), психологічний захист набуває структури, що забезпечуватиме цілісність і гармонійність особистості у нових умовах. Таким чином, можна припустити, що кожному етапу професійного розвитку властиві певні структури захистів, а характер цієї структури може бути показником проживання людиною кризового стану, показником успішності цього процесу.

У межах нашого дослідження великий інтерес становлять періодизації, де критерієм закінчення одного періоду і початком іншого є переживання внутрішнього конфлікту, що вимагає активізації та перебудови системи психологічного захисту, яка, імовірно, має велике значення для благополучного проживання чергового конфлікту й адаптації на наступному етапі професійного становлення. Породжуючи психічну напруженість, кризи стимулюють активізацію психозахисної системи особистості. Можна зазначити, що неконструктивні виходи з криз демонструють прояв таких примітивних захисних механізмів, як заперечення, ізоляція, регресія. Для благополучного виходу з кризи характерні механізми сублімація (спрямування активності на пошук конструктивного рішення) і компенсація. Опис перебігу криз професійної кар'єри дозволяє дійти висновку, що розвинена система психологічного захисту, яка володіє широким спектром варіантів захисної поведінки (завдяки наявності великої кількості захисних механізмів і численних зв'язків між ними), сприяє успішному проживанню конфліктів, знаходженню способів їхнього розв'язання, розширенню захисного арсеналу новими стратегіями поведінки.

Під час подолання криз в процесі професіоналізації психозахисна система особистості зазнає великих змін. Кожен перехід на наступний щабель розвитку змушує людину руйнувати наявну захисну структуру. Можна припустити, що на передкризовому етапі, у той час, коли людина відчуває незадоволеність, психологічний дискомфорт, відбувається перебудова структури психологічного захисту з метою зняття психічної напруги суб'єкта. Велику роль тут відіграє підсистема стабілізації, яка більшою мірою заснована на захисних механізмах. На критичній фазі актуалізація захисту є максимальною. Тут чільна роль належить підсистемі подолання, що складається як із захисних механізмів, так і з копінг-стратегій. На посткритичній фазі, коли кризу якимось чином вже розв'язано (конструктивним чи неконструктивним способом), психологічний захист набуває структури, що забезпечуватиме цілісність і гармонійність особистості у нових умовах.

Таким чином, можна припустити, що кожному етапу професійного розвитку властиві певні структури захистів, а характер цієї структури може бути показником проживання людиною кризового стану, показником успішності цього процесу.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-98>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ ОСІБ З ТРИВОЖНИМИ РОЗЛАДАМИ

Глуценко А. В.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 053 – Психологія*

*ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

Науковий керівник: Астремська І. В.

доктор психологічних наук,

*доцент кафедри психіатрії, медичної та спеціальної психології
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»*

м. Одеса, Україна

Соціальне відтворення людини з психічними порушеннями має свої специфічні особливості, пов'язані зі зниженням функціональної активності психіки, що може призвести до порушення в поведінці, сприйнятті та

комунікації. Це спричинює труднощі у взаємодії з оточуючим середовищем та у підтриманні соціальних зв'язків. Саме тому питання профілактики соціального відтворення осіб з тривожними розладами є сьогодні дуже актуальним.

Метою повідомлення є висвітлення результатів емпіричного дослідження особливостей психопрофілактики соціального відтворення людей з тривожними розладами.

Відомо, що тривожний розлад – це стан психічного здоров'я, для якого характерні такі симптоми, як постійне занепокоєння, страх перед соціальними ситуаціями та виконанням завдань, раптові або спровоковані панічні атаки, тривога щодо майбутнього та уникання тригерів [4; 5].

Для профілактики соціального відтворення людей з тривожними розладами нами було розроблено програму психологічної роботи з підвищення адаптації цієї категорії людей. Метою програми є: ознайомлення учасників з проблемою тривожності, її негативного впливу на життя і діяльність людини; формування навичок саморегуляції емоцій та поведінки; створення умов для прийняття відповідальності за власне життя і успішне вирішення проблем; активізація внутрішніх сил та побудова плану досягнення успішного майбутнього [2; 3]. Структурно програма включає 4 розвивально-корекційних занять тривалістю по 1,5–2 години кожне, що спрямовані на підвищення адаптації людей з тривожними розладами до цивільного життя.

В експерименті взяли участь 50 осіб, у віці від 25 до 55 років. 25 осіб проходили комплекс заходів згідно програми профілактики соціального відтворення та 25 осіб входили до контрольної групи.

Відповідно до поставленої мети контрольного етапу експериментального дослідження організовано контрольне опитування осіб з тривожним розладом для перевірки ефективності проведення психологічної роботи із представниками експериментальної групи щодо підвищення рівня їх соціального відтворення (адаптації). Проаналізуємо динаміку змін в розвитку показників адаптації осіб з тривожним розладом, з якими проводили психологічну роботу з підвищення їх адаптації (ЕГ), і які не залучалися до корекційно-розвивальних занять (КГ).

Використовуючи багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність» А. Маклакова, С. Чермяніна [1], було отримано такі дані щодо характеристик адаптивного потенціалу осіб з тривожним розладом в експериментальній та контрольній групах (рис. 1).

На графіку на осі ОХ надані показники адаптивного потенціалу в експериментальній та контрольній групах, на осі ОУ – їх значення, що виражені в стенах. Середня лінія ряду (медіана) проходить через точку 5 стен. Кожний профіль відображає середні значення показників адаптивного потенціалу усіх представників обох груп.

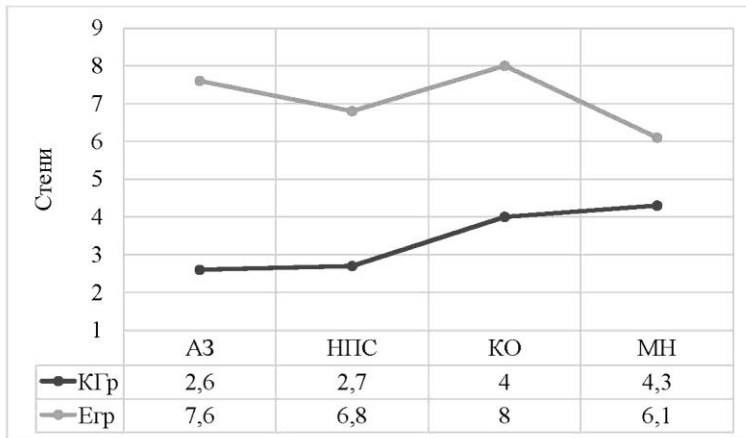

Рис. 1. Профілі показників особистісного адаптаційного потенціалу за методикою А. Маклакова, С. Чермяніна в ЕГр і КГр

Примітка: 1) Егр – експериментальна група; КГр – контрольна група; 2) умовні позначення показників особистісного адаптаційного потенціалу особистості: А3 – адаптивні здібності; НПС – нервово-психічна стабільність; КО – комунікативні особливості; МН – моральна нормативність.

Візуальний аналіз рис. 1 показує наявність відмінностей прояву адаптивного потенціалу у осіб в експериментальній та контрольній групах. Так, профіль експериментальної групи осіб (ЕГр) розташований над середньою лінією ряду, що свідчить про високий рівень проявів адаптивного потенціалу в цій групі осіб. Профіль контрольної групи осіб (КГр) розташований переважно у площині нижче середньої лінії ряду, що свідчить про слабкий вираз проявів адаптивного потенціалу в зазначеній групі осіб.

Отже, в контрольній групі осіб змін майже не виявлено – так само представники цієї групи мають низький рівень адаптивного потенціалу (А3-), їм властивий низький рівень поведінкового регулювання (НПС-), утруднення у побудові контактів із оточуючими, агресивність і конфліктність (КО-).

В свою чергу, представники експериментальної групи осіб мають виразні зміни. Рівень їх адаптивного потенціалу став значно вищим (А3+). Більш високий рівень показника комунікативних особливостей (КО+) вказує на те, що ці особи вже легше встановлюють контакти з оточуючими, менше проявляють конфліктність. Вони виявили більш високий рівень нервово-психічної стійкості та поведінкового регулювання, схильні

до більш реального сприйняття дійсності та адекватної самооцінки (НПС+).

Відповідно до отриманих даних помічаємо зростання адаптивного потенціалу в учасників психологічної програми з підвищення соціального відтворення (адаптації) осіб тривожним розладом.

Таким чином, у представників експериментальної групи осіб після проведення з ними розробленої програми психопрофілактики соціального відтворення, спостерігаються виразні зміни, а саме рівень їх адаптивного потенціалу, комунікативних особливостей та нервово-психічної стійкості став значно вищим. Зазначене підтверджує ефективність розробленої програми.

Література:

1. Зливков В. Л., Лукомська С. О., Федан О. В. Психодіагностика особистості у кризових життєвих ситуаціях. К. : Педагогічна думка, 2016. 219 с.

2. Критерії діагностики і лікування психічних розладів та розладів поведінки у дорослих : Клінічний посібник. Харків : Арсіс, 2001. 303 с.

3. Розлади адаптації : діагностика, лікування, реабілітація : методичні рекомендації / уклад. : Волошин П. В., Маруга Н. О., Шестопалова Л. Ф. та ін. Харків, 2009. 32 с.

4. Савенкова І. І. Клінічна психологія: навчальний посібник. Херсон : ООО «Айлант», 2018. 302 с.

5. Чистовська Ю. Ю., Харченко Т. Г., Жураківський І. О. Особливості виникнення і перебігу тривожних розладів та їх психотерапія. *Теорія і практика сучасної психології*, 2019 р., № 6, Т. 1. С. 117–120.

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ САМОСПРИЙНЯТТЯ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Григоращенко І. В.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Лефтеров В. О.

доктор психологічних наук, професор,

перший проректор

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Вивчення особливостей самосприйняття особистості, обумовлене значним впливом самосприйняття на якість розвитку всіх сфер життєдіяльності особистості. Самосприйняття контролює мотиви людської поведінки, дії та думки, формує світоглядні цінності та установки, на які особистість спирається протягом усього життя, а отже, може або сприяти досягненню життєвого успіху, або перешкоджати йому. Від того, в якій мірі адекватним чи ілюзорним є самосприйняття, залежить, наскільки ефективно особистість зможе використати свій внутрішній потенціал для благополучної соціалізації.

Якщо самосприйняття особистості є здоровим, в її світогляді відсутні внутрішні самообмеження, а отже, це не заважає адекватному формуванню власного «Я», є показником задоволеності якістю свого життя та вміння долати психологічні бар'єри і кризи у процесі соціалізації. Тобто, кожен в змозі керувати своєю соціалізацією за умови пізнання свого реального «Я».

Самосприйняття в сучасній психологічній науці визначається як пізнавальний психічний процес орієнтації людини в своєму внутрішньому світі. Самосприйняття – це результат самопізнання і порівняння себе з іншими людьми [1; 2].

Самосприйняття вважається основою формування позиції суб'єкта, без якої буде неможливим чи ускладненим процес соціалізації особистості [3].

Феномен самосприйняття не вивчається в науці у відриві від таких понять, як «самооцінка», «Я-концепція» та сприймається як їх структурний елемент. Серед дослідників даної теми М. Яромовиш визначає самосприйняття як сукупність знань про себе у вигляді певних рис, що виникає в результаті порівняння себе із членами групи [4]. Е. Дикстейн має схожі

погляди на феномен самосприйняття, але вивчає його як частину співвідношення між самосвідомістю та самовідношенням.

Самосприйняття існує в наступних сферах: діяльність та мислення; кооперація та комунікація; самосвідомість [1].

Поняття «самосприйняття» і «самооцінка» є спорідненими, але не тотожними. Самооцінка – це емоційно-оцінне ставлення особистості до знань про себе. Вона є автономною характеристикою особистості, що регулює як діяльність, так і поведінку особи, відображає її внутрішній світ [2].

Л. О. Подкоритова [5] вважає, що самооцінка і самосприйняття є елементами структури самопізнання. Але самосприйняття є однією із провідних форм самопізнання [6], такими як самоосмислення, самоспостереження, самоаналіз, і є активним процесом. Самооцінка формується за участю самої особистості і є результатом самопізнання. Л. Г. Терлецька [7] визначає самооцінку як особливе утворення самосвідомості особистості. Самооцінка виникає як результат аналізу, порівняння і синтезу – узагальнюючої роботи самосвідомості, елементом якої є процес самосприйняття.

Самосприйняття – це форма відображення особою самого себе як об'єкта пізнання. На самосприйняття впливають цінності особистості та орієнтація на сформовані суспільством вимоги до поведінки і діяльності.

В науковій літературі розроблено численні концепції розвитку особистості на різних етапах соціалізації (З. Фрейд, Ж. Піаже, Е. Дюркгейм, Н. В. Заверико, Л. С. Виготський та ін.). Загалом всі концепції розвитку і соціалізації можна віднести до одного з двох підходів в розумінні ролі самої особистості в процесі її формування [4]:

1. Перший підхід передбачає пасивну позицію особистості в процесі соціалізації, а саму соціалізацію розглядає як процес її адаптації до суспільства. Цей підхід може бути визначений як «суб'єкт-об'єктний», де суспільство – суб'єкт впливу, а людина – його об'єкт. Його представники: Е. Дюркгейм, Т. Парсонс.

2. Другий підхід стверджує активну позицію особистості в процесі її становлення в певних умовах мікросередовища, а не тільки її адаптацію до суспільства, а також її вплив на свої життєві обставини і на себе. Цей підхід можна визначити як «суб'єкт-суб'єктний». Представниками суб'єкт-суб'єктного підходу можна вважати американських вчених У. І. Томаса, Ф. Знанецкого і Дж. Міда. У. М. Вентворт [4].

О. О. Продлан, досліджуючи психологічні особливості самоусвідомлення особистості, розкрив рівні самоусвідомлення за своєю динамікою, а також специфіку характеру процесу самоусвідомлення й самосприйняття особистості, що опановує майбутню професійну діяльність [6].

В результаті аналізу теоретичних підходів до самосприйняття особистості було встановлено, що значуща для процесу соціалізація сфера – це самосвідомість, яка включає в себе компонент самооцінювання, самовідношення та самосприйняття, і має сильний вплив на формування власної ідентичності на соціальному та особистісному рівнях. Самосприйняття в сучасній психологічній науці визначається як пізнавальний психічний процес орієнтації людини в своєму внутрішньому світі. В результаті самопізнання та порівняння себе із іншими особа здатна орієнтуватись у своєму внутрішньому світі, визначати свої соціальні позиції та ролі, формувати Я-образ та коригувати його. Самосприйняття впливає на напрямок розвитку у суспільстві.

Література:

1. Варій М. Й. Загальна психологія: підруч. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 1007 с.
2. Вікова психологія : хрестоматія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Л. В. Долинська, Т. М. Лисянська, Л. М. Ширяєва та ін. ; М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ : Каравела, 2014. 487 с.
3. Джун В. Психологічні особливості самосприйняття як фактор соціалізації підлітків: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2009. 229 с.
4. Донець О. І. Особливості самосприйняття та самореалізації жінок після розлучення : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Луганськ, 2014. 20 с.
5. Подкоритова Л. О. Дослідження рівня розвитку рефлексії майбутніх фахівців соціономічної сфери. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2016. Вип. 3(1). С. 80–84.
6. Продан О. О. Психологічні особливості самоусвідомлення особистості. Дис. на здоб. наук. ступеня канд. психол. наук. Спеціальність 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. КНУ ім. Т. Г. Шевченка. 2016. 247 с.
7. Терлецька Л. Г. Психологічні механізми процесу самоаналізу : монографія. К. : ВПЦ «Київський університет», 2006. 239 с.

КРОКИ ДО РОЗВИТКУ БІОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ

Гурняк О. М.

*кандидат біологічних наук,
старший викладач кафедри біології
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Бичко А. В.

*кандидат біологічних наук,
старший викладач кафедри біології
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Удосконалення навчально-виховного процесу в закладах вищої освіти відбувається у зв'язку з впровадженням особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. В руслі цього напрямку має знаходитися діяльність студентських наукових гуртків, як освітнього простору, що забезпечує активізацію потенціалу здобувачів вищої освіти шляхом залучення їх до дослідницької діяльності, а це сприяє розвитку в них критичного мислення, інтелектуальних та комунікативних навичок [1].

В організації навчального процесу в закладах вищої освіти ключову роль відіграє професійна компетентність науково-педагогічних працівників, використання ними сучасних форм та методів забезпечення аудиторної та позааудиторної роботи студентів, що має суттєвий вплив на рівень навчальних досягнень здобувачів вищої освіти. Організація науково-дослідницької роботи студентів-гуртківців, як однієї з форм позааудиторної роботи, включає комплекс заходів і передбачає поглиблення ними набутих теоретичних знань, умінь, розвиток в них творчої активності, пізнавального інтересу, оволодіння ними навичками наукового пошуку. У досягненні цього велику роль відіграє особистість керівника студентського наукового гуртка. Він створює атмосферу в якій студенти-гуртківці мають розкрити свій творчий та інтелектуальний потенціал, що є важливою складовою їх професійного зростання. Цьому сприяють проведення молодими дослідниками наукового пошуку за визначеною тематикою з актуальних медико-біологічних проблем, аналіз отриманих

результатів та їх обговорення на засіданнях студентського наукового гуртка.

Одним з актуальних напрямів медико-біологічних досліджень є паразитологічний, що викликає неабиякий інтерес у студентів закладу вищої медичної освіти [2–8]. При цьому відомо, що серед паразитарних інвазій людини значна частина припадає на гельмінтози. Деякі з них раніше вважалися суто зоонозними і лише останнім часом почали розглядатися як чинники ризику для здоров'я людини. Патогенез таких інвазій часто визначається не тільки інтоксикацією людини (паратенічного господаря) токсичними продуктами життєдіяльності паразита, але і фізичним ушкодженням її внутрішніх органів або тканин внаслідок міграції личинкових форм останнього. Розвиток таких інвазій характеризується багатоманітністю клінічних проявів, що ускладнює діагностику захворювання і лікування пацієнтів. Цим може пояснюватися зацікавленість багатьох студентів у з'ясуванні особливостей циклу розвитку токсокар, остаточними хазяїнами яких бувають представники родини Собачі і родини Котячі, у ознайомленні з методами діагностики токсокарозу – гельмінтозу. Його збудником визначаються нематоди, що належать до роду *Toxocara* (*Toxocara canis*, *Toxocara cati*, *Toxocara mystax*). Так, у людини захворювання на токсокароз проявляється ураженням внутрішніх органів і тканин мігруючими личинками, наприклад *Toxocara canis*. Вони спричинюють важкі поліорганні ураження, які характеризуються рецидивуючим перебігом [9; 12]. У зв'язку з тим, що симптоматичні прояви токсокарозу бувають багатоманітними, хворі звертаються за допомогою до різних за фахом лікарів, у тому числі до алергологів, до гастроентерологів, до пульманологів, до неврологів тощо [10]. Тому студентам-медикам важливо бути обізнаними з сучасними методами комплексної діагностики пацієнтів за токсокарозу. При цьому важливо акцентувати увагу студентів й на біоетичних аспектах відповідних досліджень [13].

Профілактика токсокарозу передбачає комплекс медико-санітарних заходів (лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних, протиепідемічних), спрямованих на виявлення та ліквідацію як безпосередніх джерел інвазії (хворих тварин) так і можливих факторів передачі (охорона довкілля від гельмінтного забруднення), а також дотримання вимог громадської та особистої гігієни. Належне місце має забезпечити й санітарно-просвітна робота з впровадження відповідних профілактичних заходів, а також діяльність скерована на виявлення випадків токсокарозу при обстеженні собак і котів [9–12].

Таким чином, оволодіння навичками дослідницької роботи дозволить майбутнім фахівцям медичного профілю знайти їм гідне застосування в професійній діяльності у подальшому.

Література:

1. Височан Л. М., Юденкова О. П., Капранов Я. В. Формування дослідницької компетентності здобувачів закладів вищої освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах*. 2023. № 87. С. 110–113.
2. Погоріла І., Гурняк О., Корнова Н., Бичко А., Романенко О. Підходи до формування біологічної компетенції в студентів закладу вищої медичної освіти. *European Humanities Studies: State and Society / Europejskie Studia Humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*. 2021. № 2. Р. 231–242.
3. Кравчук М., Гурняк О., Романенко О. Формування природничо-наукової компетенції у студентів при вивченні медичної паразитології. *European Humanities Studies: State and Society / Europejskie Studia Humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*. 2021. № 3. Р. 97–107.
4. Романенко О. В. Гідроекологічні аспекти поширення збудників трематодозів. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. 2022. Вип. 2 (41). С. 135–140.
5. Романенко О. В., Гурняк О. М., Кравчук М. Г. Підходи до формування біологічної та екологічної компетентностей в здобувачів вищої медичної освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2023. Вип. 1 (138). С. 175–183.
6. Романенко О. В., Погоріла І. О. Напрямки екологічної освіти у медичних навчальних закладах. *Охорона здоров'я України*. 2008. № 1 (29). С. 219.
7. Романенко О. В., Кравчук М. Г., Грінкевич В. М., Власова-Шаніна Н. Б., Костильов О. В. Медична біологія : посібник з практичних занять / за редакцією О. В. Романенка. Київ : Здоров'я, 2005. 372 с.
8. Романенко О. В., Кравчук М. Г., Грінкевич В. М., Костильов О. В. Медична біологія : посібник з практичних занять / за редакцією О. В. Романенка. 2-ге видання. Київ : ВСВ «Медицина», 2020. 472 с.
9. Боброва О. В., Нартов П. В., Міхановська Н. Г., Кривонос К. А. Організація профілактичних заходів щодо запобігання нервово-психічним ускладненням токсоплазмозу та токсокарозу в Україні. *Актуальна інфектологія*. 2020. Том 8. № 5–6. С. 19–24.
10. Прокопів О. В., Сегедій Л. І. Сучасні аспекти проблеми токсокарозу. *Інфекційні хвороби*. 2020. № 4 (102). С. 12–17.
11. Чокан В. І., Захарчук О. І., Кривчанська М. І. Токсокароз: клініко-лабораторні прояви та протиепідемічні заходи профілактики. *Молодий вчений*. 2018. № 9 (61). С. 159–164.
12. Моїсеєва Н. В., Капустянська А. А., Вахненко А. В., Рум'янцева М. О., Кулик Л. Г. Токсокароз – сучасні аспекти проблеми (огляд

літератури). *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2017. Том 17. Вип. 4(1). С. 272–277.

13. Романенко О. В., Груша М. М. Біоетичні аспекти методології гідробіологічних досліджень. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. 2021. Вип. 6 (39). С. 91–95.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-101>

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ КРИЗОВОГО СТАНУ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Льченко О. І.

*здобувач вищої освіти другого рівня (магістр)
за спеціальністю 053 – Психологія*

ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

Науковий керівник: Туриніна О. Л.

*кандидат психологічних наук, доктор наук з психології,
професор Навчально-наукового інституту психології
та соціальних наук*

ПрАТ «ВНЗ Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Київ, Україна

Кризовий стан у суспільстві є важливим явищем, що має значний вплив на життя окремих людей та спільнот загалом. У періоди криз, такі як війна, економічні потрясіння чи пандемії, люди стикаються з підвищеним рівнем стресу, який змінює їхню поведінку і сприйняття світу. Водночас, криза може стати каталізатором соціальних змін, спонукаючи суспільство до переосмислення цінностей, пошуку нових рішень та адаптації до нових умов. Стрес, породжений кризою, хоч і має негативний характер, також стимулює розвиток, об'єднує спільноти та сприяє пошуку інноваційних підходів. Таким чином, кризовий стан виступає не лише викликом, але й можливістю для трансформації суспільства та інших соціальних змін.

У психології поняття «кризова ситуація» (від грец. *krisis* – «вирішення, поворотний момент, результат») було ґрунтовно досліджено вітчизняними та зарубіжними психологами, які внесли значний внесок у розуміння розвитку особистості в онтогенезі. Дослідники розглядають кризові періоди як природну складову розвитку, що відіграє роль своєрідних «перехідних мостів» між стабільними фазами. Притім стабільні періоди

характеризуються поступовим накопиченням змін, у той час як кризові стають моментами якісного перелому, коли виникають нові психологічні утворення, що змінюють структуру особистості [1, с. 23–25].

Розкриваючи особливості впливу кризових ситуацій саме на студентську молодь, необхідно зазначити, що основними видами кризових ситуацій, що впливають на студентів можуть бути: а) навчальні: академічне перевантаження, труднощі з адаптацією до нових умов навчання, невдачі у досягненні навчальних цілей; б) особистісні: конфлікти у взаєминах, криза самоідентифікації, розрив із соціальним середовищем [2]; в) соціально-економічні: фінансові труднощі, нестабільність житлових умов; г) глобальні: пандемії, воєнні конфлікти, екологічні катастрофи.

При цьому наслідки негативного впливу кризової ситуації на студентську молодь можуть бути короткостроковими, зокрема, емоційна нестабільність, тимчасові труднощі у навчанні, розрив соціальних зв'язків тощо, та довгостроковими – хронічний стрес або посттравматичний стресовий розлад (ПТСР); розлади психічного здоров'я, такі як депресія чи тривожний розлад; зниження академічних досягнень та професійних перспектив.

Згідно з дослідженнями, проведеними деякими науковцями [3; 4], основними аспектами впливу кризових ситуацій на студентську молодь є:

1. Емоційна сфера: кризові ситуації, такі як фінансові труднощі, конфлікти або глобальні події (війна, пандемія), можуть викликати:

– тривогу і страх: студенти часто відчують невизначеність щодо свого майбутнього;

– депресивні настрої: довготривалий стрес може призводити до зниження настрою, відчуття безнадії;

– емоційне вигорання: постійний тиск і перевантаження можуть викликати втрату інтересу до навчання й активного життя.

2. Когнітивна сфера: кризові ситуації впливають на здатність студента концентруватися та ефективно вирішувати завдання:

– зниження концентрації уваги: складно зосереджуватися на навчальних обов'язках;

– погіршення пам'яті та мислення: через постійний стрес когнітивні процеси стають менш ефективними;

– втрати мотивації: студенти можуть втрачати бажання вчитися або досягати своїх цілей.

3. Соціальна сфера: криза впливає на взаємодію студента з оточенням:

– соціальна ізоляція: студенти уникають спілкування через переживання або страх осуду;

– погіршення відносин: підвищена емоційна напруженість може спричинити конфлікти з однолітками чи родиною;

– залежність від підтримки: з іншого боку, криза може збільшити потребу в підтримці, що часто є важливим фактором подолання труднощів.

4. Фізична сфера: довготривала криза впливає і на фізичне самопочуття:

- порушення сну: тривога та стрес можуть викликати безсоння;
- зниження імунітету: постійний стрес негативно впливає на здоров'я;
- шкідливі звички: деякі студенти можуть звертатися до тютюну, алкоголю чи інших форм компенсації.

Разом з розглянутими вище аспектами негативного впливу кризових ситуацій на психологічне благополуччя студентської молоді, можливі також позитивні ефекти. Зокрема, хоча кризи здебільшого асоціюються з негативним впливом, вони також можуть стимулювати особистісний розвиток:

- розвиток стійкості: подолання труднощів сприяє зміцненню адаптаційних механізмів;
- зростання самосвідомості: криза часто змушує студентів переосмислювати життєві цінності та цілі;
- соціальна згуртованість: у важкі часи студенти можуть об'єднуватися, що сприяє створенню підтримуючих спільнот.

При цьому, з метою мінімізації негативного впливу кризових ситуацій на студентів, необхідними є: психологічна підтримка: консультування студентів і створення служб допомоги; підвищення стресостійкості за допомогою навчання методам управління емоціями та ресурсами; соціальна підтримка: формування дружніх і підтримуючих спільнот, а також застосування профілактичних програм, таких як тренінги з подолання криз і управління стресом та ін.

Таким чином, кризова ситуація – це сукупність несприятливих обставин чи подій, які перевищують адаптаційні можливості індивіда, викликаючи стрес, дезорганізацію психічного стану та порушення рівноваги у життєдіяльності. У контексті студентської молоді кризові ситуації можуть включати як зовнішні, так і внутрішні фактори, що впливають на їх психологічне благополуччя.

Кризові ситуації чинять суттєвий вплив на психологічний стан студентів, часто створюючи умови, які перевищують їхні адаптаційні можливості. Це може призводити до негативних змін у різних сферах життєдіяльності, включаючи емоційну, когнітивну, соціальну та фізичну. Вплив залежить від природи кризи, індивідуальних особливостей студента, рівня підтримки з боку оточення та ресурсів для подолання складнощів.

Література:

1. Омелянська В. І. Концептуальний аналіз психологічного благополуччя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Психологія*. 2021. № 1. С. 22–26.
2. Somasundaram D. Treatment of massive trauma due to war. *Advances in Psychiatric Treatment*. 1997. Vol. 3. P. 321–330.
3. Мартинюк І. А. Психологічна травма та посттравма: сутність і способи подолання. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2015. Вип. 230. С. 276–282.
4. Гусев А. Толерантність до невизначеності як чинник розвитку ідентичності особистості : дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.07. Київ, 2009. 233 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-102>

СУЧАСНА КОНЦЕПЦІЯ НЕЙРО-ЕНДОКРИННОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ФУНКЦІЇ НИРОК

Ищенко В. С.

здобувач ступеня доктора філософії 2-го курсу

за спеціальністю 222 – Медицина

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Анчев А. С.

кандидат медичних наук,

доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Традиційно вважається, що головною регуляторною системою, що забезпечує виконання ниркових функцій є ендокринна система, тоді як нервовій регуляції відводиться вторинне значення. Між тим, відомо, що адаптація організму завжди забезпечується сумісною взаємодією нервової та ендокринної систем.

З огляду на це нами проведено дослідження ниркових функцій (екскреторної, осморегулюючої, волморегулюючої та кислотнo-видільної) у 37 здорових щурах та 27 добровольцях з використанням навантажувальних водою та 0,45% розчином хлориду натрію. Отримані

дані дали можливість дійти до висновку, що у регуляції усіх ниркових функцій завжди приймають участь як нервова, так і ендокринна системи.

Встановлено, що у термінових регуляторних реакціях головну роль відіграє нервова система, що запускає ендокринні механізми регуляції. Отримані дані дозволили визначити порядок включення адаптивних функцій нирок: осморегулюючої, волюморегулюючої, екскреторної та кислотно-видільної. Обґрунтовано положення про наявність двох контурів ендокринної регуляції функцій нирок – надниркового та внутрішньо-ниркового, які завжди взаємодіють та забезпечують швидкість та точність регуляції. Визначено, провідним механізмом, який об'єднує усі регуляторні реакції є контроль гомеостазу натрію. Запропоновано визначити характер взаємодії нервової та ендокринної системи роботи нирок.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-103>

**АРИТМОГЕННІ ПОРУШЕННЯ СЕРЦЯ
ПРИ ГІПЕРГОМОЦИСТЕЇНЕМІЇ:
МОРФОЛОГІЧНЕ ТА БІОХІМІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ**

Камінський Р. Ф.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Ігнатіщев М. Р.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

В нашій державі, як і в країнах Європейського Союзу збільшується рівень захворюваності населення серцево-судинними хворобами, особливо в молодому, працездатному віці, що не може не викликати занепокоєння серед науковців та клініцистів. Нажаль, дана тенденція збільшується, а особливо порушення ритму серця, що в подальшому може викликати збільшення рівня інвалідизації та летальних випадків. В даній роботі ми хочемо приділити увагу порушенню ритму серця при гіпергомоцистеїнемії.

Гіпергомоцистеїнемія призводить до перебудови структури міокарда. Одним із пояснень є підвищення рівня експресії матричних метало-протеаз. В результаті цього виникає активний синтез колагену в інтерстиції серцевого м'язу, формування вогнища фіброзу, електричної гетерогенності та дилатації камер органу. Активація перекисного окислення ліпідів (ПОЛ), зумовлює значні порушення метаболізму кардіоміоцитів провідної системи серця, формування електричної нестабільності міокарда. Спостерігаються виражені зміни ліпідного складу сарколеми та саркоплазматичного ретикулуму клітин серцевого м'язу під впливом у продуктів ПОЛ. Останні чинять негативний вплив на мітохондрії, поглиблюючи дефіцит АТФ. Паралельно із цим відбувається зниження активності ферментів, що беруть участь у підтриманні трансмембранного потенціалу кардіоміоцитів [1, с 125–128]. Для гіпергомоцистеїнемії характерним є порушення діяльності іонних каналів, що призводить до зростання Na^+ та K^2+ в середині клітин міокарда.

Наслідком є дисперсія рефрактерного періоду та підвищення збудливості провідних кардіоміоцитів і відповідно аритмогенної готовності серцевого м'язу. Крім того, зростання в середині клітин Na^+ та K^2+ ще більше поглиблює дисфункцію мітохондрій. При гіпергомоцистеїнемії спостерігаються виражені зміни в мітохондріях, а саме зменшення вмісту карнітіну, зростання рівня лактату і активності СОД. Зменшення концентрації карнітіну, за даних умов, виникає внаслідок пригнічення процесів метилювання при синтезі ендогенного карнітіну через зростання рівня S-A [2, с 34–40]. Також зменшувалась абсолютна кількість кардіоміоцитів, ми виявляли набряк міжклітинної речовини міокарда, нерівномірну дифузно-вогнищеву гіпертрофію частини м'язових волокон.

Характерною особливістю були ділянки лімфогістоцитарних інфільтратів з домішками плазматичних клітин, а також фіброзного набухання периваскулярної стромы. Таким чином ми можемо зробити висновок, що гіпергомоцистеїнемія є несприятливим фактором виникнення та прогресування захворювань органів серцево-судинної системи, а саме одним із факторів порушення ритму серця.

Спричиняючи значні зміни в діяльності серця на клітинному та молекулярному рівні, призводять до морфологічних та функціональних змін. Однак, є важливим більш детальне вивчення механізмів його впливу на органи серцево-судинної системи та розробки новітніх методів лікування та профілактики.

Література:

1. Мельник А. В., Заїчко Н. В. 2017. Статеві відмінності впливу гіпергомоцистеїнемії на метаболізм гідроген сульфїду в серцево-судинній системі. *Вісник наукових досліджень*. С. 125–128.

2. Chen Y., Liu H. 2017. Homocysteine up regulates endothelin type A receptor in vascular smooth muscle cells through SIRT1. *Microvascular research*. № 2. P. 34–40.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-104>

САМОСТІЙНА РОБОТА З МЕДИЧНОЇ БІОЛОГІЇ ЯК СКЛАДОВА ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТА

Кравчук М. Г.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри біології*

*Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Романенко О. В.

*доктор біологічних наук, професор,
завідувач кафедри біології*

*Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Сучасна вища медична освіта є орієнтованою на підготовку майбутнього лікаря як здатної до постійного самонавчання, самовдосконалення, саморозвитку особистості, налаштованої спиратися на принципи доказової медицини у професійній діяльності, на обґрунтоване застосування набутих знань та практичних навичок. Формування названих рис майбутнього медичного працівника розпочинається вже у перший рік навчання в закладі вищої освіти, коли відбувається опанування студентом навчальної дисципліни «Медична біологія». Вона є обов'язковим освітнім компонентом у складі Освітньо-професійних програм підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за відповідними спеціальностями: 222 «Медицина», 221 «Стоматологія», 228 «Педіатрія», 225 «Медична психологія» [1–4]. Фундаментальна природничо-наукова дисципліна «Медична біологія» за своїм змістом може бути охарактеризована як інтегративна, адже нею висвітлюються прояви життя на різних рівнях його організації: від молекулярного до біогеоценотичного [5–8]. Засвоєння передбаченого нею навчального матеріалу дозволяє студентам зрозуміти, наприклад,

біологічні основи закономірностей індивідуального розвитку організму та спадковості й мінливості в людини, причини та механізми розвитку в неї спадкових хвороб, медико-біологічні аспекти її взаємовідносин з оточуючим навколишнім середовищем і закономірності її адаптації до нього, територіальні та екологічні умови поширення отруйних для людини тварин і рослин та підходи до використання синтезованих ними біологічно-активних сполук у фармації та медицині, біологічні основи паразитизму та поширення паразитарних хвороб людини і пов'язані з попередженням цього заходи особистої та громадської профілактики. Назване сприяє формуванню в студентів наукового бачення медико-біологічних аспектів життєдіяльності людини.

Навчальна дисципліна «Медична біологія» є складовою забезпечення набуття студентами передбачених згаданими вище Освітньо-професійними програмами таких компетентностей, як загальні, спеціальні (фахові) та інтегральні [1–4]. Опанування нею здобувачами вищої медичної освіти відбувається під час лекцій, практичних занять, самостійної позааудиторної роботи. Останній з позначених вище видів навчальної діяльності є одним з елементів формування в студентів мотивації до постійного самовдосконалення в обраній сфері й сприяє розвитку в них організованості та ініціативності. Результативність самостійної роботи студентів за конкретною темою забезпечується комплексом чинників, у тому числі коректним визначенням її навчальної мети та відповідним науково-методичним наповненням, свідомою підготовкою учасників освітнього процесу до виконання затвердженого плану самостійної роботи, наявністю чіткого алгоритму опрацювання пропонуємих увазі студентів індивідуальних завдань. Цей вид навчальної діяльності забезпечує систематизацію та закріплення отриманих під час аудиторних навчальних занять знань і умінь студентами, сприяє активізації в них пізнавального інтересу до предмету вивчення, формуванню в них навичок самоконтролю за рівнем набутих знань. Для забезпечення останнього доцільним є використання тестових завдань різного формату і складності, підготовлених викладачами кафедри, за якою закріплене викладання дисципліни. У зв'язку з цим звернемо увагу, що у посібниках з практичних занять з медичної біології, створених науково-педагогічними працівниками кафедри біології Національного медичного університету імені О. О. Богомольця [9–10], до кожної з наведених у таких навчальних книгах тем містяться тестові завдання, у тому числі ситуативного характеру у форматі «Крок-1», опрацювання яких студентом передбачає вибір однієї правильної відповіді з п'яти, що пропонуються для аналізу, і дозволяє не тільки перевірити ефективність засвоєння ним відповідного навчального матеріалу, а й також слугує особливим елементом налаштування майбутнього фахівця на практичне застосування останнього у подальшому. Розширити ефектив-

ність позначеного підходу до організації навчання здобувачів вищої освіти медичній біології можна шляхом впровадження у цей процес різнопланових за структурою і складністю опрацювання тестових завдань.

Отже, належним чином методично забезпечена і коректно спланована викладачем самостійна позааудиторна робота студентів має бути дієвим чинником активізації в них навчально-пізнавальної діяльності, намірів до самостійного отримання нових професійно-орієнтованих знань і умінь як у період навчання в закладі вищої медичної освіти, так і вже після його успішного закінчення, а саме у період безпосередньої роботи за фахом.

Література:

1. Освітньо–професійна програма «Медицина» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 222 «Медицина» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Магістр медицини. Лікар». – Київ: Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, 2024. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1EUmmEnlhGuUEm7kclg0qIQ0PrQg95IdG>

2. Освітньо–професійна програма «Педіатрія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 228 «Педіатрія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Магістр. Лікар». Київ : Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, 2024. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1lsiKLPmomwVyF9F8dPGjAxmATAQ2dulA>

3. Освітньо–професійна програма «Стоматологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 221 «Стоматологія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Магістр стоматології», професійна кваліфікація : «Лікар–стоматолог». Київ : Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, 2024. URL: https://drive.google.com/drive/folders/1r0HoQ6povdPbin7lcYj199Y6e_aaq6GH

4. Освітньо–професійна програма «Медична психологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 225 «Медична психологія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Магістр медичної психології. Лікар-психолог». Київ : Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, 2024. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1dCa7PnNIEKbPD87yVtmcDIa39cq1CyB>

5. Кравчук М., Гурняк О., Романенко О. Формування природничо-наукової компетенції у студентів при вивченні медичної паразитології. *European Humanities Studies: State and Society / Europejskie Studia Humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*. 2021. № 3. P. 97–107.

6. Погоріла І., Гурняк О., Корнова Н., Бичко А., Романенко О. Підходи до формування біологічної компетенції в студентів закладу вищої

медичної освіти. *European Humanities Studies: State and Society / Europejskie Studia Humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*. 2021. № 2. P. 231–242.

7. Романенко О. В., Погоріла І. О. Напрямки екологічної освіти у медичних навчальних закладах. *Охорона здоров'я України*. 2008. № 1(29). С. 219.

8. Романенко О. В., Гурняк О. М., Кравчук М. Г. Підходи до формування біологічної та екологічної компетентностей в здобувачів вищої медичної освіти. *Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*. 2023. Вип. 1(138). С. 175–183.

9. Романенко О. В., Кравчук М. Г., Грінкевич В. М., Власова-Шаніна Н. Б., Костильов О. В. Медична біологія: посібник з практичних занять / за редакцією О. В. Романенка. Київ : Здоров'я, 2005. 372 с.

10. Романенко О. В., Кравчук М. Г., Грінкевич В. М., Костильов О. В. Медична біологія : посібник з практичних занять / за редакцією О. В. Романенка. 2-ге видання. Київ : ВСВ «Медицина», 2020. 472 с.

САМООЦІНКА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСІБ ДОРΟΣЛОГО ВІКУ

Луговська О. П.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Єрмакова С. С.

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Суттєвий вплив самооцінка має на продуктивність діяльності і безперечно на становлення особистості на всіх етапах її розвитку. Підпорядкованість характеру та ефективності усіх форм зовнішньої активності суб'єкта від його ставлення до себе знайшла неодноразове підтвердження в психології. Саме тому ставлення людини до самої себе є однією з фундаментальних властивостей її особистості. Тож адекватна оцінка себе в ситуації взаємодії з іншими людьми є одним з основних показників соціально-психологічної адаптації.

Індивід не лише накопичує інформацію про самого себе, а й переживає певне ставлення до нього. Це ставлення концентрується у самооцінці. Самооцінка, на наш погляд, – це оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей та місця серед інших людей.

Самооцінка носить комплексний характер, так як поширюється на різні прояви особистості – такі як: інтелект, зовнішні дані, успішність у спілкуванні і т.д. Вона також є динамічною, так як може змінюватися впродовж життя.

Існує дві структури самооцінки, які в період дорослого вікового етапу людини підсилюються: це когнітивна складова самооцінки, оскільки в цей період вона, успішно функціонує та має достатньо знань для того, щоб об'єктивно оцінювати себе. У дорослому віці, коли інтеріоризація оцінок соціального оточення вже відбулася, самооцінка людини в більшій мірі орієнтована на внутрішні еталони. Та емоційна складова самооцінки, яка стає більш стриманою. На думку А. Захарової, емоційно-ціннісне ставлення щодо себе з віком поступово диференціюються і узагальнюються [1].

В молодості і ранній дорослості існує значна кількість часткових самооцінок, що перетинаються, конфліктно взаємодіють, виборюючи пріоритетність саме тих фрагментів особистості, які вони детермінують (зовнішність, професійні властивості, характерологічні особливості тощо). А ось в період дорослого віку аналіз і оцінка часткових Я-образів для особистості не є актуальним. Особистість переважно орієнтується на той Я-образ, який на попередніх етапах розвитку був обумовлений як найбільш значущий [2]. Позиція дослідників щодо взаємодії часткових (дискретних) і загальної самооцінки пов'язана з твердженням, що ідентичність часткових самооцінок свідчить про незрілість загальної самооцінки особистості як цілісного утворення. При цьому загальна самооцінка інтерпретується як ієрархічна система часткових самооцінок, що знаходяться в динамічній взаємозалежності; де цілісна самооцінка не є простою механічною сукупністю окремих компонентів.

В процесі становлення загальної самооцінки значну роль відіграє когнітивний компонент, оскільки він виконує функцію узагальнення найважливіших для особистості самооцінок, їх синтез і формування «ціннісної» самооцінки, яка відображає сутнісні властивості. Аналізуючи часовий аспект проблематики щодо самооцінки, дослідники виокремлюють декілька її видів: прогностичну, актуальну (корегувальну) та ретроспективну. На кожному етапі розвитку особистості наведені види самооцінки проявляються по-різному, різні вікові стадії вирізняються домінуванням одного з них.

Так, в молодому віці самооцінка особистості має прогностичну спрямованість, а в зрілому періоді вона більше відображає актуальні прояви людини, виконуючи регулюючу і корегуючу функції. В дорослому віці у професійному й особистому житті людини відбувається так зване підведення підсумків, стосовно тих напрямків, де були здійснені найбільш значні та самостійні кроки для самоактуалізації.

До того ж особистість не лише визнає свою успішність чи неуспішність, але й намагається дати пояснення причинам успіху чи невдач. Такий своєрідний аналіз забезпечується ретроспективою розвитку і актуалізації конкретних Я-образів індивіда. В той час як ретроспективна самооцінка детермінує аналіз і висновки відповідно до власної поведінки і діяльності. У першу чергу задоволеність людини своїми досягненнями залежить від уявлення про власний рівень результативності, тобто рівень домагань в різних сферах. Прогностична самооцінка оцінюється як рівень можливих досягнень людини в тій чи іншій існуючій ситуації.

Таким чином, Я-образ дорослої особи трансформується в Я-образ, який пов'язаний з забезпеченням своєї успішності. Відтак, самооцінка є основою внутрішньої мотивації та мотиваційної сфери в цілому і тісно пов'язана з процесом пізнання.

Література:

1. Воронова О. Ю. Самооцінка як умова формування професійної «Я-концепції». *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України. Київ, 2011. Т. XIII, част. 2. С. 73–80.

2. Лефтеров В. О. Проблема особистісного та професійного розвитку в психологічній науці. *Актуальні проблеми психології* : [збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України] ; за ред. С. Д. Максименка Київ : Логос, 2007. Т. 7, вип. 14: *Екологічна психологія*. С. 163–168.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-106>

ФАКТОРНА СТРУКТУРА СПІВЗАЛЕЖНИХ ОСІБ

Мамонов Я. Є.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Меленчук Н. І.

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Необхідність вивчення психологічних особливостей співзалежних особистостей обумовлена складністю психокорекційних та психопрофілактичних заходів, оскільки така форма адиктивної поведінки зазвичай не має явних негативних наслідків для соціуму. Співзалежність не завдає безпосередньої шкоди оточенню і може сприяти збереженню тривалих стосунків у парах, навіть якщо ці стосунки є деструктивними для самих учасників. Тому важливо досліджувати цю проблему, щоб своєчасно виявити та коригувати приховані труднощі в особистих взаєминах.

Метою повідомлення є висвітлення результатів емпіричного дослідження особливостей факторної структури співзалежних осіб.

Спочатку термін «співзалежність» використовувався для опису проживання або перебування в інтимних стосунках з наркоманом або алкоголіком, але пізніше психологи розширили його використання, щоб асоціювати його з будь-якою дисфункціональною особистістю.

В літературі поняття «співзалежність» розглядається як патологічний стан психіки, що виникає внаслідок сильної психологічної, соціальної, а в деяких випадках і фізіологічної залежності від іншої людини [1].

На думку О. М. Савчук співзалежна особистість в певний момент свого життя дозволила іншій людині впливати на неї через поведінку іншої людини, і все її життя присвячене контролю над діями цієї людини. Співзалежні люди, на думку дослідниці, мають низьку самооцінку, неприйняття себе та схильні до почуття провини. У таких людей може виникати почуття депресивного гніву, що виявляється у неконтрольованій агресії. Вони зосереджуються на чужому житті, руйнують власні прагнення та враження, не звертають уваги на свій психоемоційний та фізичний стан. Співзалежні люди, зазвичай замкнені у власних проблемах, мало спілкуються з іншими людьми [2].

О. Д. Шинкаренко виділяє зазначає, що співзалежні особистості заперечують проблему, мають спотворене сприйняття світу, займаються самообманом, схильні поводитися нелогічно, беруть на себе всі труднощі іншої людини та мають низьку самооцінку [3].

Отже, для емпіричного дослідження особливостей факторної структури співзалежних осіб були використані наступні методики: 1) для вивчення показників співзалежності – «Опитувальник міжособистісної залежності» Р. Гіршфільда; 2) для дослідження факторів особистості – П'ятифакторний опитувальник особистості. Вибірку емпіричного дослідження склали жінки, які перебувають у тривалих (понад 2 років) стосунках. Всього у дослідженні взяли участь 50 осіб віком від 25 до 40 років.

Для дослідження психологічних особливостей осіб, які розрізняються за рівнем схильності до співзалежних стосунків, попередньо вибірку досліджуваних було диференційовано за рівнем розвитку загального показника міжособистісної співзалежності за допомогою методу «асів». І було виокремлено дві групи осіб: групу осіб з високим рівнем схильності до співзалежних стосунків та групу осіб з низьким рівнем схильності до співзалежних стосунків. За допомогою методу «профілів» було визначено психологічні особливості у представників визначених груп осіб. В результаті були отримані профілі факторів особистості осіб з високим і низьким рівнем схильності до співзалежних стосунків, що зображені на рис. 1.

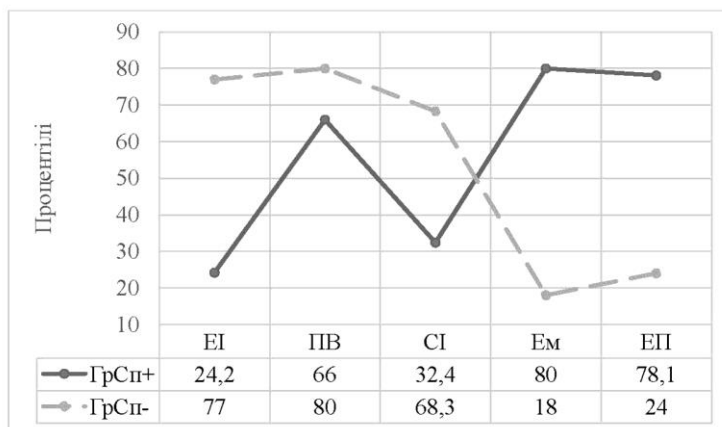

Рис. 1. Профілі факторів особистості осіб з різним рівнем схильності до співзалежних стосунків

Примітка: 1) ГрСп+ (N=14) – група осіб з високим рівнем схильності до співзалежних стосунків; ГСп- (N=9) – група осіб з низьким рівнем схильності до співзалежних стосунків; 2) умовні позначення факторів особистості: EI – екстраверсія – інтроверсія; ПВ – прив’язаність – відокремленість; CI – самоконтроль – імпульсивність; Ем – емоційна нестійкість – емоційна стійкість; ЕП – експресивність – практичність.

На осі абсцис розташовані показники факторів особистості, на осі ординат – їх значення, що представляють усереднену оцінку кожного показника всіх представників виділених груп, виражену в процентіях. Середня лінія ряду проходить через 50-й перцентиль. Про яскравий вираз відповідного показника свідчать значення вище 75-го перцентіля. Значення нижче 25-го перцентіля, відповідно, свідчать про слабкий вираз конкретного показника.

Візуальний аналіз рис. 1 показує наявність відмінностей прояву факторів особистості у представників груп осіб з високим і низьким рівнем схильності до співзалежних стосунків.

Отже, у представників групи осіб, які схильні до співзалежних стосунків (ГрСп+), найбільш вираженими виявилися фактори: емоційна нестійкість (Ем+), експресивність (ЕП+) та інтроверсія (EI-).

Високі значення за фактором емоційна нестійкість (Ем+) свідчать про те, що ці особи нездатні контролювати свої емоції та імпульсивні потяги. У поведінці це проявляється як відсутність почуття відповідальності, ухилення від реальності, вередливість. Такі люди почуваються безпорадними, нездатними впоратися з життєвими труднощами. Вони

з тривогою чекають неприємностей, у разі невдачі легко впадають у відчай та депресію. Співзалежні люди, як правило, мають занижену самооцінку і є досить уразливими. Високі значення за фактором експресивність (ЕП+) вказують на те, що представники цієї групи осіб часто не вирізняють вигадку від реальностей життя. Вони схильні більше довіряти своїм почуттям та інтуїції, ніж здоровому глузду. Низькі значення за фактором інтроверсія (ЕІ-) дозволяють зазначити, що у цих осіб відсутня впевненість щодо правильності своєї поведінки; вони схильні спиратися на власні сили та бажання, ніж на погляди інших; мають рівний, дещо знижений фон настрою, виявляють стурбованість своїми особистими проблемами та переживаннями.

В свою чергу, у *представників групи осіб, які не схильні до співзалежних стосунків (GrCn+)*, найбільш вираженими виявилися фактори: прив'язаність (ПВ+), екстраверсія (ЕІ+) та емоційна стійкість (Ем-).

Високі значення за фактором прив'язаність (ПВ+) вказують визначають позитивне ставлення людини до людей. Такі особи відчують потребу бути поряд з іншими людьми. Як правило, це добрі, чуйні люди, вони добре розуміють інших людей, відчують особисту відповідальність за їх благополуччя, терпимо ставляться до недоліків інших людей. У взаємодії з іншими такі люди намагаються уникати розбіжностей, не люблять конкуренції, більше воліють співпрацювати з людьми, ніж змагатися. Високі значення за фактором екстраверсія (ЕІ+) вказують на те, що представники цієї групи осіб характеризуються товариськістю, люблять розваги та колективні заходи, мають велике коло друзів та знайомих. Вони безтурботні, оптимістичні та люблять зміни. Водночас, в них виявлені низькі значення за фактором емоційна стійкість (Ем-), що вказує на самодостатність, впевненість у своїх силах, емоційну зрілість, сміливість, спокійність, постійність у своїх планах і уподобаннях.

Таким чином, особи, які схильні до співзалежних стосунків, виявляють нездатність контролювати свої емоції та імпульсивні потяги, мають занижену самооцінку, невпевнені у собі, є досить уразливими, схильні більше довіряти своїм почуттям та інтуїції, ніж здоровому глузду, виявляють стурбованість своїми особистими проблемами та переживаннями. Особи, які не схильні до співзалежних стосунків, проявляють риси екстраверсії, емоційної стійкості, мають сформовану прив'язаність.

Література:

1. Приходько Ю. О., Юрченко В. І. Психологічний словник-довідник. Київ : Каравела, 2012. 328 с.

2. Савчук О. М. Соціально-психологічна корекція стану співзалежних жінок, які зазнали насильства в сім'ї : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.05. Київ, 2005. 21 с.

3. Шинкаренко О. Д. Психологічні особливості жертв подружнього насильства. *Практична психологія та соціальна робота*. Київ, 2000. № 3. С. 25–28.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-107>

МИСТЕЦТВО ЯК КЛЮЧ ДО ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я: ТЕРАПЕВТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТВОРЧИХ ПРАКТИК

Мараховська К. Д.

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 – Психологія,
старший викладач кафедри дизайну
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасних умовах, коли стрес, тривожність та емоційне виснаження стали поширеними явищами, мистецтво дедалі частіше розглядається як ефективний інструмент підтримки психоемоційного здоров'я. Завдяки можливості самовираження та естетичної рефлексії, творчі практики сприяють зниженню стресу, покращенню емоційного стану та зміцненню соціальних зв'язків.

Творчі методи терапії, такі як малювання, музика, театр чи написання текстів, сприяють регуляції емоцій. Мистецтво дозволяє людям осмислити свої переживання, сприяючи усвідомленню та трансформації негативних емоцій. Наприклад, малювання чи письмо стимулюють когнітивні процеси, які допомагають структурувати думки та емоції. Дослідження *Frontiers in Psychiatry* показують, що арт-терапія ефективно знижує рівень тривожності у пацієнтів із депресією та посттравматичними розладами, творчі активності стимулюють вироблення дофаміну, що зменшує рівень кортизолу (гормону стресу). Особливо дієвою є музична терапія, яка активує ділянки мозку, пов'язані з емоціями та пам'яттю, допомагаючи формувати позитивні емоційні асоціації [1]. За даними *Universidad, Ciencia y Tecnologia*, стрес, викликаний екзистенційними викликами сучасності, можна ефективно знижувати через музику. Наприклад, музика впливає на

ядра мигдалеподібного тіла мозку, що відповідають за емоційні реакції, та сприяє емоційній релаксації [2].

Дослідження, опубліковане в *International Journal of Therapy and Rehabilitation* (2018), описує, як мистецькі заходи, такі як групові творчі майстер-класи, сприяють зменшенню самотності. Взаємодія під час таких заходів формує нові соціальні зв'язки і дає учасникам відчуття підтримки та єдності, що особливо важливо для людей похилого віку. Групові інтервенції показали себе ефективними та економічно вигідними способами боротьби з ізоляцією [3]. Аналогічно, стаття у *Psychology Today* наголошує, що участь у групових мистецьких активностях сприяє соціальному зв'язку через активацію відповідних ділянок мозку та вивільнення ендорфінів. Посилаючись на дослідження Tymoszuk et al. (2019) авторка вказує, що регулярне відвідування мистецьких заходів знижує відчуття самотності на 26%. Взаємодія у творчих групах сприяє розвитку емпатії та взаємної підтримки. А також спираючись на огляд Malchiodi (2020), стверджує, що сенсорні та емоційні аспекти участі в мистецтві допомагають трансформувати негативні почуття в позитивні, сприяючи формуванню зв'язків у суспільстві [4].

Отже, мистецтво є потужним інструментом для підтримки психо-емоційного здоров'я, адже воно сприяє регуляції емоцій, зниженню стресу та формуванню позитивних переживань, а також зміцнює соціальні зв'язки через спільну участь у творчих заходах. Завдяки своїм терапевтичним властивостям, воно допомагає осмислювати переживання, трансформувати негативні емоції та покращувати якість життя. Використання творчих практик у психотерапії, освіті та соціальних ініціативах може стати основою для формування гармонійного суспільства й ефективно вирішувати виклики сучасності.

Література:

1. Frontiers | Editorial: The impact of art therapy on mental health and well-being. *Frontiers*. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychiatry/articles/10.3389/fpsy.2023.1275915/full> (дата звернення: 02.12.2024).
2. Darewych O. H. Cultivating Psychological Well-Being through Arts-Based Interventions. *OUP Academic*. URL: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190064570.013.8> (date of access: 02.12.2024).
3. Lee Y. J. A Review on Pope Clement VI of the Avignon Papacy – A Corrupt Pope? or Forerunner of Renaissance Pope? *The Historical Association for Soong-Sil*. 2017. Vol. 39. P. 317–348. URL: <https://doi.org/10.16942/ssh.2017.39.12.09> (date of access: 02.12.2024).
4. Expressive Arts and the Social Brain. *Psychology Today*. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/arts-and-health/202002/expressive-arts-and-the-social-brain> (дата звернення: 02.12.2024).

ПРИЧИНИ РОЗВИТКУ ГІПОТИРЕОЗУ ЩИТОПОДІБНОЇ ЗАЛОЗИ

Маслова А. А.

*здобувач вищої освіти другого (магістрського) рівня
за спеціальністю 221 – Стоматологія
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Погоріла І. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри біології
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Проаналізувати причини розвитку поширеної хвороби. Систематизувати знання, дослідити перші ознаки захворювання та попереджати його.

Якщо брати до уваги медичну статистику, в Україні було зареєстровано близько 91 000 хворих на гіпотиреоз станом на 2012 рік (станом а 1999 рік цей показник сягав 53 000). Нині на території України поширеність ураження щитоподібної залози становить 4210 випадки на 10 000 населення та займає друге місце у структурі ендокринологічних захворювань після цукрового діабету [2]. Хворіють переважно особи жіночої статі віком 30-60 років [1].

Гіпотиреоз – це синдром недостатності щитоподібної залози, який характеризується нервово-психічними розладами, набряками обличчя, кінцівок і тулуба, брадикардією, гальмуються окислювальні реакції, погіршується терморегуляція, пригнічуються всі види обміну та утилізації кисню тканинами, знижується активність різних ферментних систем, газообмін і основий обмін речовин [3]. Розвиток захворювання відбувається повільно, початкові прояви мають незначний і неспецифічний характер, тому його важко діагностувати на ранніх етапах. При вираженому гіпотиреозі можна спостергати бліде, маскоподібне, одутле обличчя з вузькими очними щілинами, риси обличчя характерно грубі та збільшені, при цьому шкіра суха і надмірно лущиться; типовий слизовий набряк підшкірної жирової клітковини, збільшення маси тіла, температура понижена, волосся на голові рідке, сухе, ламке, яке супроводжується випадінням вій та інших волосяних покривів на тілі, нігті покреслені та дуже повільно ростуть. Для замісної терапії доступні різні препарати тиреоїдних гормонів, включаючи синтетичні Т4 (левотироксин), Т3

(ліотиронін), поєднання обох синтетичних гормонів та екстрактів висушеної щитоподібної залози тварин [4].

Розрізняють декілька видів гіпотиреозу: первинний, вторинний, третинний, периферійний [3]. Первинний гіпотиреоз – найбільш поширена форма, якою уражені майже 95% хворих, відбувається в результаті ураження щитоподібної залози. Він може бути вродженим і набутим. Дана форма гіпотиреозу є найбільш небезпечною, оскільки дуже часто неможливо виявити на ранніх стадіях. Виникає внаслідок хронічного аутоімунного тироїдиту. Може з'явитись у вигляді ускладнення лікувальних заходів, наприклад, третина всіх випадків ураження первинним гіпотиреозом відбувається через оперативне лікування. Нелікований первинний гіпотиреоз іноді призводить до хронічного стану – мікседеми. Такі хворі можуть скаржитися на головний біль, порушення зору, а під час обстеження у них іноді виявляється збільшення турецького сідла [2]. Є також менш поширені фактори: променеві терапії злоякісних новоутворень органів ділянки шиї, тривалого приймання сульфалінамідів або гормональних препаратів, лікування дифузного токсичного зоба радіоактивним ^{131}I , тривалого лікування тиростатиками, використання надмірних доз йодовмісних препаратів. Досить велика ймовірність захворіти через деструктивні ураження щитоподібної залози: хронічні інфекції (тироїдит, токсоплазмоз, туберкульоз, актиномікоз, абсцес, бруцельоз, саркоїдоз), доброякісні та злоякісні пухлини. Може впливати як наслідок недостатнього надходження йоду в організм. Для підвищення рівня йоду рекомендується вживати морську капусту. Звертаю увагу на те, що йод краще засвоюється з вітаміном D, який міститься в морепродуктах, яйцях, кисломолочних продуктах, та який шкіра синтезує при контакті з ультрафіолетовим світлом, тому лікарі часто рекомендують проводити більше часу на вулиці [3]. Вторинний гіпотиреоз – це захворювання, яке виникає внаслідок порушення функції гіпофіза, через що гальмується стимулятивний і регулюючий ефекти гіпофізарного тиротропіну. Розвиток цього виду патології базується на нестачі синтезу тиротропіну. Однак, найчастішими причинами є інфекційні або судинні зміни, пухлинні процеси, некроз, променева або хірургічна гіпофізектомія, які призводять до деструктивних змін гіпоталамуса або гіпофіза, які відповідають за синтез тироліберину та тиротропіну [3]. Третинний гіпотиреоз відбувається при захворюваннях гіпоталамуса, нестачі утворення тиролібкрину, що призводить до зниження секреції тиротропіну [3]. Периферійний гіпотиреоз зумовлений порушенням обміну тироїдних гормонів на периферії. Найчастіші фактори, які спричиняють периферійний гіпотиреоз – вагітність, нефротичий синдром, цироз печінки [3].

Література:

1. Теснов А. Відсутність негативного впливу терапії левотироксином на щільність кісткової тканини під час лікування субклінічного гіпотиреозу. *Клінічна тиреологія*. 2022. Т. 34 (9). С. 385–388.

2. Вулф. П.Д., Джоші А.С. Гіперплазія гіпофіза внаслідок первинного гіпотиреозу: опис випадку та огляд літератури. *Гітофіз*. 2005. № 8 (2). С. 99–103.

3. Хворостінка В. М., Лісовий В. М., Журавльова Л. В., Моїсенко Т. А. *Клінічна ендокринологія*. 2009. № 4 С. 373–399.

4. Ямамото Дж. М., Неренберг К.А., Лем'є П. [та інші] Лабораторне обстеження та лікування щитоподібної залози у жінок під час заміни щитоподібної залози до вагітності та пов'язаних з нею наслідків вагітності. *Щитоподібна залоза* : офіційний журнал Американської асоціації щитовидної залози. 2021. Вип. 31 (5). С. 841–849.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-109>

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГОТОВНОСТІ ДО БАТЬКІВСТВА СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Мотулько О. М.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 053 – Психологія*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Поплавська Є. В.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У тезах обґрунтовано актуальність соціально-психологічної проблеми готовності до батьківства сучасної молоді та надано висновок дослідження цієї проблематики серед студентів.

На сьогодні питання батьківства є актуальною темою, бо саме сімейне виховання і батьки вкладають фундамент для подальшого життя дитини, в її розвиток, формування особистості та її психологічне здоров'я. Інститут сім'ї переживає кризу. По причині зміни цінностей і установок у сфері дитячо-батьківських відносин зараз процвітає епоха індивідуальності та волевиявлення. Тому, старі традиції сім'ї відходять на другий план.

У подібних умовах формується важливість психолого-педагогічної підготовки, усвідомлення власних установок стосовно батьківства і цінностей, які прямо визначають ступінь готовності вступити в роль батька і розуміння виконуваних функцій в цьому статусі. Також, ми можемо стверджувати про необхідність формування психологічної готовності до батьківства на ранньому і найбільш сприятливому періоді життя людини – студентства.

У психології дослідженнями в сфері батьківства займалися Ю. Боем, Дж. Боулбі, Г. Варга, С. Голод, В. Дружинін, Е. Ейдемільер, М. Малер, Л. Обухова, Р. Овчарова, К. Росс, В. Сатир, А. Співаковська, В. Столін, Г. Філіппова, Л. Шнейдер, В. Юстіцький та інші. Дослідженням проблеми готовності до батьківства займалися і продовжують займатися багато вітчизняних та зарубіжних вчених: Ю. Альошина, А. Антонов, Р. Бендлер, В. Бойко, В. Борисов, Н. Гришина, М. Єрміхіна, Р. Овчарова, В. Розін, Л. Савінов, І. Шаповаленко та ін. Дослідники частіше говорять про факторну залежність від батьківської сім'ї (Е. Берн, Д. Кліз, Б. Скіннер). Підстави батьківських почуттів закладаються ще в дитинстві потенційного батька.

Так, «батьківство» – можливо охарактеризувати, як складний феномен в якому приймають, в традиційному варіанті, дві особи та виконують обов'язки для надання дитині, здорового фізичного розвитку та сприятливої середовища для правильного розвитку психіки [1].

Поняття «батьківство» – це «процес забезпечення батьками (рідними чи прийомними) необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей» [5].

Розглядаючи основні визначення терміну батьківства у психологічній літературі, зупинимось на провідних наукових підходах.

Біологічний напрям вивчення батьківства об'єднує дослідження, у яких батьки і умови, які вони забезпечують, розглядаються як організація фізіологічного та стимульного середовища для розвитку дитини. Велике значення надається еволюційним аспектам формування фізіологічних, мотиваційних та поведінкових механізмів батьківства [2]. Серед них виділяються етологічні дослідження, які розглядають батьківську поведінку як психічно більш складно організований і культурно видозмінений варіант поведінки тварин, спрямований на створення умов для повноцінного розвитку потомства (Д. Візел, Дж. Мітчелл, Н. Тінберген, Г. Харлоу, Д. Хьюбел).

Фізіологічні і психофізіологічні дослідження батьківства спрямовані на вивчення нейрогуморальних механізмів статевого дозрівання; в них вивчається зв'язок гормонального фону і емоційних станів та їх роль у розвитку батьківства й забезпеченні емоційної сторони батьківсько-дитячих відносин (О. Батуєв, О. Добряков, К. Остін і Р. Шорт).

Порівняльно-психологічні дослідженні феномену батьківства спрямовані на порівняльні дослідження батьківства у тварин і людей та засновані на них уявлення про сутність й механізми «материнського інстинкту» (К. Лоренц) [3].

Культурно-антропологічний напрям розглядає батьківство як культурно детермінований феномен, факторами історичної динаміки якого визнаються особливості соціально-економічної ситуації. Батьківство трактується як одна з перспектив реалізації батьків у соціальному просторі (Дж. Алєн, Е. Бадінтер, С. де Бовуар, А. Річ, С. Фарейстон). Ставлення до дитини може змінюватися в залежності від її цінності в даний історичний період часу і може виявлятися в різних формах: від дитячо-центрованої позиції – до відмови від дитини (Е. Бадінтер, М. Мід).

Соціологічний підхід визначає батьківство як сталу емоційно насичену взаємодію реальних і потенційних батьків, пов'язану з народженням й вихованням дітей та характеризується відповідною поведінкою чоловіка та жінки (І. Кон, Н. Богачова).

Феноменологічний підхід виділяє й описує функції батьків, особливості їхньої поведінки, переживань, установок, очікувань. Досліджуються типи та стилі батьківської поведінки, відносин, позиції (Е. Гуссерль). Розглядаючи батьківство з точки зору феноменологічного підходу слід зазначити, що такий підхід використовує принципи розуміючої, а не пояснювальної психології, на відміну від ортодоксального та деяких інших підходів (Р. Овчарова).

Формування готовності до батьківства передбачає реалізацію однієї з найважливіших сімейних цінностей – цінності батьківства. В якості основних цінностей батьківства вони розглядають цінність стану «бути батьком / матір'ю», яка складається з бажання мати і спільно виховувати дітей, і цінність дітей, що включає: визнання права дитини на батьків, здатних забезпечити їй можливість різнобічного розвитку і благополуччя; визнання самоцінності дитини, цінності свободи та недоторканності її особистості; пріоритетність середньодітності та багатодітності в сім'ї; єдність, свідомість і цілеспрямованість узгодженого виховного впливу на дитину обох батьків із метою забезпечення її фізичного, психічного і соціального здоров'я; пріоритетність соціалізації дитини в сім'ї; підтримку життєдіяльності дітей та інших членів сім'ї через позитивні внутрішньосімейні комунікації, сімейний мікроклімат, що сприяє самозбереженню власного Я кожного члена сім'ї; батьківська самовідданість; синівський (дочірній) борг [4].

Психологічна готовність до батьківства розглядається як специфічне особистісне утворення, стрижневим утворенням якого є суб'єкт-об'єктна орієнтація у ставленні до майбутніх дітей – свідома, відповідальна поведінка майбутніх батьків, спрямована на виховання і розвиток дитини,

формування її гармонійної особистості. Структурна психологічної готовності юнаків до батьківства включає особистісну (показники самооцінки, особливості Я-концепції, емпатійні тенденції; специфіка майбутньої батьківської ролі та батьківських позицій; почуття до майбутньої дитини); мотиваційну (цінності й мотиви, які спонукають до народження дитини; вираженість потреби в дітях, рівень сформованості ціннісних орієнтацій, спрямованих на створення сім'ї, виховання дітей) та когнітивну (оцінка себе як майбутніх батьків і система знань про батьківство (батьківська компетентність), усвідомлення батьківської відповідальності, уявлення про ідеальних батьків та ідеальну дитину) складові.

Отже, батьківство як соціально-психологічний феномен є відносно самостійною підсистемою в системі сім'ї та являє собою сукупність знань, уявлень і переконань стосовно себе у батьківській ролі.

Для сучасної молоді досить високої значущості набуває все те, що пов'язано з життям їх сім'ї. Для них питання добробуту сім'ї є досить важливим. Наряду з сімейною сферою життя особливого значення для них також набула професійна діяльність. Досліджувані досить багато часу віддає своїй роботі, вважаючи, що професійна діяльність є майже основним змістом життя.

Найхарактернішим є збереження цінності родини та прояву доброзичливості до оточуючих. Це є гарними якостями для створення здорової сім'ї, з радісним та теплим психологічним кліматом.

Виявлено, що сучасна молодь може виявляти нетерплячість та відсутність знань, як спілкуватися з дитиною; в конфліктних ситуаціях може проявлялася зайва дратівливості, запальність, суворість та віддалення від переживань. Водночас, може виявляти схильність до займання жертвенної ролі матері в родині, яка проявляє турботу про сім'ю забуваючи про власну реалізацію і задоволення самоактуалізації.

Література:

1. Андрейко А.В. Батьківство як психологічний феномен. *Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України* / за ред. С. Д. Максименка. К. : Міленіум, 2006. Вип. 29. С. 57–63.

2. Васильченко О. М. Феномен батьківства в структурі репродуктивної поведінки особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. №1(25). 2011. С. 24–30.

3. Зелінська Т. Амбівалентність батьківської гендерної ролі. *Початкова школа*. 2003. №3. С. 47–48.

4. Лемещенко О. Р. Аналіз наукових підходів до вивчення феномену «батьківство». *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2015. № 3(38). С. 223–231.

5. Кляпець О. Я. Підготовка молоді до подружнього життя. К. : Міленіум, 2009. 104 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-110>

ПОЗИТИВНА ПСИХОЛОГІЯ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Пальчинська М. В.

*доктор філософських наук, професор,
магістр психології, магістр управління проектами,
в.о. завідувача кафедри соціально-гуманітарних наук
Державний університет інтелектуальних технологій та зв'язку
м. Одеса, Україна*

Єрмакова С. С.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Процеси демократизації, гуманізації та євроінтеграції, які відбуваються в українській системі освіти, передбачають оновлення робочого середовища та організаційної культури на гуманістичних засадах. Сучасному закладу освіти необхідна така робоча атмосфера, коли між усіма учасниками освітнього процесу встановлюються доброзичливі стосунки, існує порозуміння і взаємодія, які викликають позитивні емоції, впевненість у собі, у своїх діях і вчинках; професійні невдачі легко долаються і водночас не викликають відчуття страху та відчуженості. Проте не завжди робоче середовище закладів освіти є збалансованим й іноді провокує зростання кризових ситуацій та переживань.

Питання позитивного освітнього середовища в освітній установі набуває особливої актуальності на тлі викликів та загроз, спричинених російською агресією проти України. Педагогічні працівники, як і інші українці, кожного дня стикаються з емоційною напругою, стресом, тривожністю, страхом за власне життя та життя близьких, невпевненістю у майбутньому, непрогнозованістю ситуації, вигоранням, хронічною втомою, втратою професійної стійкості, зниженням мотивації до роботи, зниженням самооцінки тощо. Психоемоційне напруження, призводить

до різкого зниження адаптивних можливостей, що стає причиною зниження ефективності професійного функціонування науково-педагогічного колективу.

Позитивна психологія повністю побудована на життєствердному резерві людини, актуалізації її внутрішніх ресурсів, зміни фокусу сприймання дійсності та способів мислення, що формується на основі позитивного самоприйняття, упевненості у собі та власних силах, усвідомлення власних життєвих цілей, установа гармонійних стосунків з іншими людьми, умінні контролювати себе, свої почуття і враження, знаходити радість у навколишній повсякденності. Її головне завдання – знайти, розкрити сильні сторони людини і навчити її користуватися ними з вигодою для себе. Якщо людина сконцентрується на розвитку сильних сторін своєї натури, то з легкістю зможе перемогти всі свої депресії та стреси.

Застосування основ позитивного мислення здатне збагачувати цінний суб'єктивний досвід відчуттям благополуччя і задоволення щодо минулого, підвищення якості життя і значущості щодо сьогодення, надії та оптимізму щодо майбутнього; мотивувати людей розвивати свої найкращі індивідуальні якості, навички і сторони характеру (як-то сміливість, навички міжособистісного спілкування, естетична чутливість, завзяття, уміння пробачати, оригінальність, відкритість, духовність, талант, мудрість); мотивувати людей плекати такі чесноти як довіра, доброчесність, відповідальність, гідність, турбота, витримка, толерантність, альтруїзм, ввічливість, старанність, трудова етика.

Однією з переваг позитивної психології в управлінні закладом освіти називають створення позитивного організаційного клімату, побудову та підтримку позитивних стосунків, сприяння позитивному спілкуванню, заохочення позитивного ставлення до робочих процесів і, як результат, на оптимізацію роботи всієї освітньої організації.

Отже, екстраполюючи вищезазначене на освітню сферу можемо окреслити основні якості сучасного освітнього лідера: це особа, яка 1) володіє професійною компетенцією, що визначає спроможність долати проблеми та вирішувати управлінські задачі на основі професійних знань; 2) може довести свою цінність і компетентність не тільки для освітньої установи, але і для педагогічного колективу, а також окремих співробітників; 3) має здібності спрямовувати співробітників на досягнення освітніх цілей, надихати їх, заохочувати ініціативи, стимулювати зміни, розвивати почуття спільної мети, досягати результатів; 4) надає членам педагогічного колективу можливість розкрити свій потенціал, стимулює їх професійний ріст; 5) є емоційною, психологічною чи соціальною опорою в колективі, що дозволяє освітньому лідеру об'єднати педагогічну команду.

У контексті викликів, з якими сьогодні стикається українське суспільство, з актуальною потребою в психосоціальній підтримці педагогічного колективу, застосування позитивної психології в освітньому лідерстві може посилити суб'єктивне відчуття благополуччя кожного члена педагогічного колективу (позитивні емоції, конструктивні думки про себе і своє майбутнє, оптимізм, впевненість у собі) та розвинути вищі індивідуально-психологічні людські якості (чесність, сміливість, доброту, творчість, емпатію тощо), що, як наслідок, допоможе виробити механізми подолання стресу та підвищити стійкість до нього, відчутти спокій, віднайти ресурси стійкості та життєвої енергії, здатність упоратися у складній ситуації та прийняти обґрунтовані рішення, посилить продуктивність і приведе до кращих результатів. У цілому, активне застосування позитивної психології в управлінні закладами освіти значною мірою допоможе зробити освітній заклад динамічним, прогресивним, інноваційним та орієнтованим на успішний результат.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-111>

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Паніван Г. М.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Меленчук Н. І.***

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Військовослужбовці Збройних Сил України постійно задіяні у різноманітних службово-бойових завданнях, виконання яких досить часто проходить в екстремальних умовах, умовах підвищеного ризику, що загрожує їх життю і здоров'ю, переживанню ними подій, що виходять за межі звичайного досвіду. Натомість, постійні зміни життєвої активності, які пов'язані з виконанням службових обов'язків, змінюють і психологічний стан буденного життя військовослужбовців. За військовим Уставом виконання бойових завдань завжди пов'язано з установками

командирів, які визначають необхідність для бійців виконання установчих поведінкових актів, які, унеможливаючи відмову, відбуваються іноді з глибоким суб'єктивним перебігом переживань. Такі явища можуть травмувати психіку і, як наслідок, призвести до зниження ефективності професійної діяльності, або взагалі унеможливають подальше виконання службово-бойових завдань.

Уявлення про психологічний стан життя військових у кризових умовах, якими можна назвати умови війни, засновано на фундаментальних працях таких українських дослідників, як І.Д. Бех, О.І. Бондарчук, О.А. Бреусенко-Кузнєцова, В.М. Заїка; С.Б. Кузікова, В.Я. Моляко, В.Ф. Моргун, М.В. Папуча, В. Проніна, І.Г. Тітов, Т.С. Федорченко та ін. Достатня кількість зарубіжних досліджень присвячена вивченню можливостей виживання особистості військової людини під час складних життєвих ситуацій чи переживання катастроф, в тому числі і війни (I. Altman, С.В. Bahnon, R.A. Baron, Н. Bluestone, E. Cohen, В. Kautsky, J. Leach, P.L. Mollison, D. Robinson, В. Russell, J.S. Tyhurst та ін.). Уваги заслуговують і наукові роботи, що спрямовані на вивчення психологічної допомоги військовослужбовцям у складних життєвих ситуаціях. Серед них є дослідження таких українських авторів, як: Н.А. Агаєв, О.А. Блінов, О.О. Борисова, О.М. Кокур, К.О. Кравченко, Н.С. Лозінський, І.О. Пішко, О.В. Тімченко, Ю.М. Широбоков та ін.

У сучасних умовах життєдіяльності армія – це команда, яка працює на досягнення спільного результату. Вивчення особливостей психологічного стану військовослужбовців, їх поведінки, особливостей спілкування, прояву суб'єктивного контролю, як необхідної можливості корекції своєї поведінки, дасть можливість більш глибокого розуміння ефективного становлення особистості людини, яка присвячує своє життя захисту країни.

Метою даного повідомлення є викладення результатів кореляційного аналізу показників рівня суб'єктивного контролю військовослужбовців і їх міжособистісних стосунків. Діагностичні результати були отримані за допомогою застосування методик: «Діагностика рівня суб'єктивного контролю (Дж. Роттер), (адапт. Є.Ф. Бажин, Є.А. Голинкіна та А.М. Еткінд) і методика «Діагностика міжособових стосунків» Т. Лірі. У дослідженні приймали участь військовослужбовці Державної прикордонної служби України, які дислокуються в межах Одеської області, у кількості 45 осіб, віком від 18 до 46 років.

В результаті кількісного (кореляційного) аналізу даних отримано відомості про взаємозв'язки між показниками суб'єктивного контролю та міжособистісних стосунків в досліджуваній виборці. Значущі коефіцієнти кореляції між зазначеними показниками представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Співвідношення показників суб'єктивного контролю і показників типів міжособистісних стосунків

№ п/п	Показники типів м/о стосунків	Показники локусу контролю						
		ГД	ГН	МС	ВВ	СС	ЗХ	ЗІ
1	I			-189*	-160	186*	131	
2	II		231*	-150			169	
3	III		164	-234*		209*	257*	
4	IV	-153	178	-193*			181*	
5	V	-236*	161		-287*			278*
6	VI		157		-223*	268*		159
7	VII				-224*	255*		165
8	VIII				-163	256*		128

Примітки: 1) Умовні скорочення показників типів міжособистісних стосунків: I – авторитарний; II – егоїстичний; III – агресивний; IV – підозрілий; V – підпорядкований; VI – залежний; VII – доброзичливий; VIII – альтруїстичний. 2) Умовні скорочення показників суб'єктивного контролю: ГД – інтернальність у галузі досягнень; ГН – інтернальність у галузі невдач; МС – інтернальність у галузі міжособистісних стосунків; ВВ – інтернальність у галузі виробничих стосунків; СС – інтернальність у галузі сімейних стосунків; ЗХ – інтернальність відносно здоров'я та хвороби; ЗІ – шкала загальної інтернальності.

Отже, за даними, поданими у табл.1, кожен з показників суб'єктивного контролю виявив певні кореляційні і додатні, і від'ємні зв'язки з показниками міжособистісних стосунків. Так, показник ГД (інтернальність у галузі досягнень) виявив від'ємний зв'язок з показником V (підпорядкований) – на рівні $p \leq 0,05$ та тенденцію до від'ємного зв'язку з показником IV (підозрілий), що може пояснюватися проявом таких якостей особистості, як скромність, сором'язливість, поступливість, емоційна стриманість, критичність.

Показник ГН (інтернальність у галузі невдач) виявив додатні кореляційні зв'язки з показниками II (егоїстичний) – на рівні $p \leq 0,05$, що свідчить про незалежність, себелобство, обачність. Тенденція до додатних зв'язків з показником IV (підозрілий) говорить про підозрілість, схильність до сумнівів; з показником III (агресивний) – про вимогливість, іронічність, непримиренність; тенденція до зв'язку

з показником V (підпорядкований) є тенденцією до покірливості, схильності до самозневаги.

У показника MC виявлені значущі від'ємні кореляційні зв'язки з показниками: III (агресивний), IV (підозрілий), I (авторитарний) – на рівні $p \leq 0,05$. Ці зв'язки можуть бути свідченням бажання викликати повагу і симпатію навколишніх, що супроводжується проявом впертості, завзятості, наполегливості, енергійності. Вони також можуть підкріплюватися критичністю, домінантністю, упевненістю в собі.

Показник BB (інтернальність у галузі виробничих відносин) також виявив усі від'ємні кореляційні зв'язки з наступними показниками: V (підпорядкований), VII (доброзичливий), VI (залежний) – на рівні $p \leq 0,05$, що, на наш погляд, пояснюється сором'язливістю, емоційною стриманістю, поступливістю, товариськістю, прагненням допомогти іншим, відчуті себе у центрі уваги, виявити довірливість, ввічливість, схильність до захоплення оточуючими своєї особи.

Показник CC (інтернальність у галузі сімейних стосунків) виявив усі додатні кореляційні 5% зв'язки з показниками міжособистісних стосунків: з показником VI (залежний), VIII (альтруїстичний), VII (доброзичливий), III (агресивний), I (авторитарний) – $p \leq 0,05$. Про що може свідчити цей зв'язок? У сімейних стосунках наші обстежені виявляють, у першу чергу, відповідальність за усі події сімейного життя. А супроводжується ця відповідальність тривожністю, невпевненістю у собі, ситуативними проявами страху, бажанням допомогти навколишнім, виявити піклування, турботу, ласку, симпатію, бажанням задовольнити вимоги всіх навколишніх. Але ці якості можуть переплітатися і з проявами домінантності, компетентності, енергійності, жорстокості, різкості, ворожості.

У показника ZX (інтернальність відносно здоров'я і хвороби) виявлено додатні кореляційні зв'язки з показниками III (агресивний), IV (підозрілий) – на рівні $p \leq 0,05$, а також тенденції до додатного значущого зв'язку з показниками II (егоїстичний) та I (авторитарний). Ці зв'язки пояснюють відповідальність людини за своє здоров'я, що супроводжується ворожістю до навколишніх, підозрілістю, образливістю, схильністю до сумнівів, себелюбством, незалежністю, домінантністю, вимогливістю.

Показник ZI (загальна шкала інтернальності) виявив лише один значущий додатний зв'язок з показником V (підпорядкований) на рівні $p \leq 0,05$, а також тенденції до додатного значущого зв'язку з показниками VII (доброзичливий), VI (залежний), VIII (альтруїстичний). Ці зв'язки, неначе, підсумовують усі властивості, які є домінуючими у прояві суб'єктивного контролю обстежених: з одного боку – покірність, схильність до самоприниження, пасивність, невпевненість, залежність від чужих думок, а з іншого – люб'язність, прагнення задовольнити вимоги усіх

навколишніх, гіпервідповідальність, прагнення допомогти усім навколишнім, завжди приносити в жертву свої інтереси.

Таким чином, проведений кореляційний аналіз дозволив встановити характер взаємозалежностей між показниками суб'єктивного контролю і показниками міжособистісних стосунків. Отримані нами кореляційні зв'язки дозволяють перейти до якісного аналізу результатів емпіричного дослідження, що є подальшим етапом нашого дослідження.

Література:

1. Варій М. Й. Морально-психологічний стан військ : навчальний посібник. Львів, 2016. 162 с.

2. Коқун О.М., Агаев Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Корня Л.В. Психологічне вивчення особового складу Збройних Сил України : методичний посібник. Київ : ФОП Маслаков, 2019. 288 с.

3. Ложкін Г. В. Психологічне супроводження діяльності військовослужбовців в екстремальних умовах : навч. посіб. Житомир : ЖВІРЕ, 2002. 273 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-112>

ОСОБЛИВОСТІ КЛІНІЧНОГО СТАНУ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ З ОЖИРІННЯМ ТА ЕНДОПРОТЕЗОМ КУЛЬШОВОГО СУГЛОБА ЯК ПЕРЕДУМОВИ СТВОРЕННЯ ПРОГРАМИ ФІЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ

Парцей О. С.

*здобувач вищої освіти четвертого рівня (доктор філософії)
за спеціальністю 227 – Фізична терапія, ерготерапія*

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

*Науковий керівник: **Шеремета Л. М.***

доктор медичних наук, професор,

завідувачка кафедри терапії, реабілітації та морфології

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Ожиріння, відповідно до класифікації Всесвітньої організації охорони здоров'я, діагностують у людей з індексом маси тіла (ІМТ) вище 30 кг/м², що негативно впливає не тільки на можливість виконувати інтенсивні фізичні навантаження, а й на щоденну активність. «Епідемія» ожиріння

розпочалася у 1980-х роках, коли кількість осіб з ожирінням збільшилася вдвічі порівняно з попередніми десятиліттями; з того часу щороку їх додається по 10% [6].

Етіологія ожиріння суперечлива і залишається причиною наукових дискусій до теперішнього часу. Різними авторами висловлено такі основні гіпотези: переїдання на фоні зниженого фізичного навантаження; переважання у сучасній їжі високоочищених цукрів; генетична зумовленість [1, с. 362–369; 6]. Сьогодні понад 60% усіх захворювань та витрат на лікування припадає на частку населення з надмірною масою тіла та ожирінням різного ступеня. Надмірна вага збільшує ризики виникнення діабету (на 44%), ішемічної хвороби серця (на 23%), і, що особливо важливо для медичних фахівців, безпосередньо впливає на розвиток артрозу великих суглобів [4, с. 6–13].

Надмірна маса є фактором розвитку таких супутніх захворювань, як остеоартроз, цукровий діабет, артеріальна гіпертензія, атеросклероз, обструктивне апное сну тощо. При надмірній вазі виникає адинамія, що призводить до подальшого збільшення ваги, надалі – починаються проблеми із суглобами. Больовий синдром у суглобах знижує рухливість і спричиняє вадне коло. Виникають метаболічні зміни у суглобах, які «включають» цей ланцюжок, що сприяє розвитку остеоартрозу. Важливим для попередження та лікування цього стану є зміна способу життя, у тому числі харчування, фізична терапія, медикаментозна терапія.

Пацієнти з ожирінням потребують операцій з ендопротезування великих суглобів у 8,5 разів частіше, ніж люди з нормальною масою. Зайва вага призводить до збільшення тривалості операції, складнощів та помилок у встановленні компонентів ендопротезу, а після операції – до розвитку ранніх інфекцій у ділянці хірургічного втручання та дислокації ендопротезу (приблизно у 2–3 рази частіше, ніж у пацієнтів з нормальним індексом маси тіла); ревізійні операції потрібні таким пацієнтам в 1,5 рази частіше. Основними проблемами ендопротезування (за даними різних реєстрів) є асептичне розхитування компонентів (38,8–56,5%), остеоліз (5–14%), інфекції (11,8–27,9%), інші причини (13–27%) [5, с. 370–379].

Зі збільшенням тривалості операції тотального ендопротезування кульшового суглоба у пацієнтів з ожирінням частіше виникають інфікування, висока інтра- та післяопераційна втрата крові та тромбоз глибоких вен нижніх кінцівок. Порівняльний аналіз частоти післяопераційних ускладнень у пацієнтів, яким виконано артропластику кульшового суглоба, виявив, що при індексі маси тіла $<30 \text{ кг/м}^2$ ризик їх розвитку становить 25%, при ІМТ $30\text{--}40 \text{ кг/м}^2$ – 31%, а при ІМТ $>40 \text{ кг/м}^2$ – 38% [3, с. 413–419].

Фактор ожиріння може не тільки збільшити час артропластики, а й призвести до післяопераційних труднощів при мобілізації та вертикалізації пацієнта: пацієнт може мати тривале загоєння рани після операції, підвищений ризик зараження, швидкість інфікування та ризик перипротезних переломів. Високий рівень ускладнень у пацієнтів з ожирінням може бути обумовлений труднощами доступу до суглоба за рахунок великої кількості жирової та м'язової тканин у ділянці суглоба. Це може зробити операцію більш складною та тривалою, особливо за рахунок виконання розрізу та встановлення протеза. Труднощі при хірургічному розрізі, тривалий час операції підвищують ймовірність поверхневих та глибоких інфекцій. У пацієнтів з ожирінням спостерігаються не тільки підвищена травматизація м'яких тканин, подовження часу операції, а й підвищене навантаження на протез, що може призвести до його передчасного зношування, розхитування та вивиху [7, с. e20.00100].

Крововтрата під час тотального ендопротезування є причиною виникнення анемії у пацієнтів, що негативно впливає на післяопераційне клініко-функціональне відновлення [7, с. e20.00100].

Визначна роль у післяопераційному відновленні належить реабілітаційному втручанню, в першу чергу – засобам фізичної терапії. Також вони з доведеною ефективністю сприяють покращенню функціонування при ожирінні, при геріатричних синдромах у осіб похилого віку [2, с. 50–58].

Отже, користь тотального ендопротезування у пацієнтів із вираженим ожирінням безперечна. Проте від хірурга-ортопеда артропластика вимагає ретельного передопераційного планування для мінімізації ризиків ускладнень після операції, від пацієнта – готовності знизити індекс маси тіла та кардинальної зміни звичного способу життя, фізичного терапевта – індивідуалізованого втручання з врахуванням асоційованої з віком патології. У сукупності ці заходи дозволять досягти високої якості життя після тотального ендопротезування кульшового суглоба.

Література:

1. Аравіцька М. Г. Аналіз індивідуальних шляхів покращення комплаєнсу хворих ожирінням як аспект визначення цілей реабілітації. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2019. Том 4, № 6 (22). С. 362–369. DOI: 10.26693/jmbs04.06.362

2. Дідоха І. В., Аравіцька М. Г. Вплив засобів фізичної терапії на рівень кінезіофобії, соматичні маркери саркопенії та показники ризику падіння у осіб похилого віку з хворобою Паркінсона. *Art of Medicine*. 2021. № 2 (18). С. 50–58. DOI: 10.21802/artm.2021.2.18.50

3. Abbruzzese K, Valentino AL, Scholl L, et al. Physical and Mental Demand During Total Hip Arthroplasty. *Orthop Clin North Am*. 2022. № 53(4). P. 413–419. doi:10.1016/j.ocl.2022.06.005

4. Aravitska Mariia, Saienko Olesia. The influence of physical therapy on indicators of locomotive syndrome in elderly persons with osteoarthritis of the knee and obesity. *Clinical and Preventive Medicine*. 2023. № 4. P. 6–13. [https://doi.org/10.31612/2616-4868.4\(26\).2023.01](https://doi.org/10.31612/2616-4868.4(26).2023.01)

5. Karachalios TS, Koutalos AA, Komnos GA. Total hip arthroplasty in patients with osteoporosis. *Hip Int*. 2020. № 30(4). P. 370–379. doi: 10.1177/1120700019883244

6. WHO. Obesity and overweight. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>

7. Mukka S, Rolfson O, Mohaddes M, Sayed-Noor A. The Effect of Body Mass Index Class on Patient-Reported Health-Related Quality of Life Before and After Total Hip Arthroplasty for Osteoarthritis: Registry-Based Cohort Study of 64,055 Patients. *JB JS Open Access*. 2020. № 5(4). e20.00100. doi: 10.2106/JBJS.OA.20.00100

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-113>

ПСИХОЛОГІЧНЕ ТА ФІЗИЧНЕ ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Пасхін Г. І.

аспірант кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Сучасна молодь перебуває під впливом стрімких соціально-економічних, культурних та технологічних змін, які суттєво впливають на їхній спосіб життя, цінності, а також психологічне та фізичне здоров'я. Диджиталізація, постійний інформаційний потік, соціальні мережі та високі очікування формування суспільства створюють нові виклики для молодого покоління. Також, зростає кількість випадків тривожних розладів, депресії, нервових розладів харчової поведінки тощо.

Епідемія COVID-19 та її наслідки також стали каталізатором змін у здоров'ї молоді, підсилюючи ізоляцію, стрес та невизначеність майбутнього. До цього додані наслідки війни в Україні, що суттєво впливають на психологічний стан молодих людей, провокуючи зростання рівня тривожності, страху, посттравматичних стресових розладів (ПТСР), а також впливаючи на соціальні взаємодії та самоідентифікацію.

Фізичне здоров'я також перебуває під загрозою через малорухливий спосіб життя, незбалансоване харчування, перевантаження гаджетами та

зростанням шкідливих звичок, таких як вживання алкоголю, куріння або сильніше захоплення енергетичними напоями інша девіантна поведінка.

Сучасні українські психологи активно досліджують психологічне та фізичне здоров'я молоді, приділяючи увагу як теоретичним, так і практичним аспектам. Вплив невизначеності та стресу на молодь вивчається: Асєва Ю. О., Максименко С. Д., Мельничук С. К., Мікляєва Г. М., Петренко В. Є., Росюк А., Сачук М., Торб'як Н. В., Цекова Я. Ю., Хомич Г. О., Ясточкіна І. А. та інші [2, 8, 13].

Зміни у фізіологічних та медичних показниках вивчаються: Аїмедовим К. В., Войтенко В., Закладним М. В., Долгополовою О. В., Карпенко В., Мазуровською О. В., Миколайчук М., Мединська Ю. та іншим [1, 4, 5, 11].

Вплив соціальних аспектів, медіа на психологічні та фізіологічні стани молоді досліджують: Ганган Ю. С. Данильченко В. О., Жукова Л. І., Мельник Т. І., Петрова І. М., Семенов О. П., Ткаченко О. І., Трегубова О. І. тощо [3, 7, 9, 10, 12].

Взаємозв'язок між психологічними аспектами здоров'я та фізичним благополуччям є фундаментальною складовою нашого загального самопочуття та якості життя. Психологічний стан може суттєво впливати на фізичне здоров'я, тоді як гарний фізичний стан покращує стабільність психічного самопочуття.

Сучасний спосіб життя часто супроводжується високим рівнем стресу через соціальні виклики, фінансові труднощі та особисті проблеми. Постійний стрес підвищує рівень гормонів, таких як кортизол і адреналін, які при хронічних діях негативно впливають на серцево-судинну систему. Наприклад, дослідження показують, що молодь, яка переживає тривалий стрес, має вищий ризик артеріальної гіпертензії, ішемічної хвороби серця, психічних розладів тощо[4, 8, 13].

Фізичне здоров'я впливає на психологічне самопочуття через гормональний баланс, фізичну витривалість та рівень енергії. Регулярна фізична активність покращує кровообіг у мозку, стимулюючи вироблення ендорфінів, які підвищують настрій та знижують тривожність. такі практики, як аеробіка, йога або навіть щоденні прогулянки, знижують ризик депресивних станів і сприяють відновленню емоційного балансу [1, 4, 5, 11].

Емоційний стан відіграє ключову роль у формуванні та підтримці здорового способу життя. Позитивні емоції, такі як радість, задоволення чи ентузіазм, сприяють кращій мотивації до фізичної активності та збереження здорових звичок. У той же час негативні емоції, зокрема тривога або стрес, створюють перешкоди для активного способу життя. Людина у стані емоційного виснаження часто втрачає мотивацію, що може призвести до сидячого способу життя, нездорового харчування та інших шкідливих звичок. Дослідження показують, що депресія пов'язана

з низькою фізичною активністю, що, у свій час, посилює негативний емоційний стан, створюючи замкнуте коло [5, 6]. Використання практики саморегуляції та свідомих підходів до вибору активності допомагає створити баланс між емоційним і фізичним здоров'ям, що в кінцевому підсумку сприяє підвищенню якості життя.

Молодий вік характеризується трансформацією самооцінки, яка також чинить впливи на фізичне та психологічне благополуччя. Позитивна самооцінка, яка включає в себе задоволеність своїм тілом та впевненість у власних силах, створює міцну основу для здорових звичок. Люди, які позитивно сприймають себе, роблять частіше вибір у бік здорового харчування, займаються фізичною активністю та прагнуть досягти реалістичних цілей. Натомість, низька самооцінка може стати бар'єром на шляху до здорового способу життя. Вона сприяє формуванню негативного ставлення до свого тіла, що, у свою чергу, може призвести до розвитку харчових розладів, зникненню фізичних вправ або заикнення на недоліках. Наприклад, дослідження свідчать, що низька самооцінка часто асоціюється з акцентом на вазі чи зовнішності, що знижує здатність зосереджуватися на змінах у житті [3].

Для покращення самооцінки важливо формувати позитивний внутрішній діалог, працювати з переконаннями щодо цінності власної особистості та встановлювати досяжні цілі. Психологічна підтримка, в тому числі від фахівців, може бути ефективною у подоланні негативних установок.

Наявність соціальної підтримки є ще одним ключовим фактором у збереженні фізичного і психологічного здоров'я. Вона включає емоційну (схвалення, розуміння), інструментальну (допомога в практичних питаннях) та інформаційну підтримку (корисні поради). Емоційна підтримка від близьких людей знижує рівень стресу, підвищує емоційне самопочуття та впевненість у собі. Інструментальна допомога, наприклад, спільне приготування здорової їжі чи участь у спортивних заходах, робить процес лікування більш доступним та приємним [6, 11, 12].

Дослідження підтверджують, що люди зі стабільною соціальною підтримкою мають нижчий ризик розвитку хронічних захворювань, таких як серцево-судинні захворювання чи депресія. Крім того, позитивні соціальні зв'язки сприяють зниженню рівня гормонів стресу, покращенню імунної відповіді та збільшенню тривалості життя [2, 5].

Самооцінка та соціальна підтримка взаємодіють, створюючи важливу базу для здорового способу життя. Позитивне сприйняття себе, підкріплене підтримкою з боку близьких, забезпечення балансу між фізичним і психологічним здоров'ям, сприяючи тривалому добробуту та якості життя.

Сучасна молодь стикається зі значними змінами в психологічному та фізичному здоров'ї, обумовленими швидким ритмом життя, соціальними та економічними викликами, впливом цифрових технологій, а також зростанням стресових факторів. Взаємозв'язок між психічним і фізичним благополуччям є двостороннім, де кожна складова впливає на інше, формуючи загальну якість життя.

Таким чином, зміни в психічному та фізичному здоров'ї сучасної молоді потребують комплексного підходу, що включає розвиток саморегуляційних стратегій, посилення соціальної підтримки та формування позитивної самооцінки. Підтримка молоді в цих сферах є необхідною для досягнення гармонії між психічним і фізичним здоров'ям, що є основою для збереження високої якості життя в умовах сучасних викликів.

Література:

1. Аймедов К.В. Роль екзогенних факторів у структурі ендегенних депресій. *Архів психіатрії*. 2015. Т. 21. № 1 (80). С. 124–126.
2. Асєєва Ю. О., Возний Д. В., Тарасенко Н. С. Прояви посттравматичного стресового розладу серед цивільного населення півдня. *Наукові перспективи, Серія «Психологія»* 2024. № 11(53) С. 1197–1207. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11\(53\)-1197-1207](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-11(53)-1197-1207)
3. Данильченко В. О. Вплив соціальних медіа на самопочуття та самоповагу молоді. *Психологічні дослідження*, 2018. С. 102–108.
4. Закладний М. В. Клініко-психологічна характеристика тривожних розладів різного генезу та їх медико-психологічна корекція : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мед. наук : 19.00.04 – медична психологія. Х., 2017. 24 с.
5. Карпенко В., Миколайчук М., Войтенко В., Мединська Ю. Сучасний стан психічного здоров'я студенської молоді: емоційна, міжособистісна та рольова сфери. *Практична психологія та соціальна робота*. 2021. Вип. 11. С. 2–7.
6. Мельник Т. І. Емоційний стан молоді та його зв'язок з використанням соціальних медіа. *Психологічний вісник*. 2017. С. 115–120.
7. Мельничук С. К. Психологічні особливості розвитку впевненості у собі в юнацькому віці : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. К., 2014. 20 с.
8. Петренко В. С. Психологічна корекція тривожності старшокласників різних типів загальноосвітніх навчальних закладів: дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. К., 2015. 273 с.
9. Петрова І. М. Вплив соціальних медіа на психічне здоров'я підлітків. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2018. С. 109–112.
10. Семенов О. П. Соціальні медіа та їх вплив на психічне здоров'я молоді. *Психологічний вісник*. 2018. С. 83–88.

11. Соціально-стресові розлади (клініка, діагностика, профілактика) : колективна монографія / за ред. проф. П. В. Волошина, проф. Н. О. Марути, К. В. Аїмедова. Харків. 2016. 335 с.

12. Ткаченко О. І., Трегубова О. І. Соціальні медіа як фактор ризику розвитку депресивних станів у молоді. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2018. С. 118–122.

13. Хомич Г. О. Психологічна допомога особистості у стані тривоги: екзистенційна модель. *Загальна і медична психологія*. 2019. № 2. С. 77–81.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-114>

ГЕНЕТИЧНІ МОДИФІКАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Погоріла В. Г.

здобувач вищої освіти (магістерського рівня)

за спеціальністю 222 – Медицина

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

*Науковий керівник: **Погоріла І. О.***

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри біології

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

В останні десятиліття розвиток генної інженерії та генетичних модифікацій відкрив нові горизонти в медицині, пропонуючи революційні підходи до лікування та профілактики численних захворювань. Генетична терапія та редагування геному, зокрема технологія CRISPR/Cas9, вже продемонстрували значний потенціал у корекції генетичних дефектів і лікуванні складних захворювань, таких як рак, генетичні порушення та вірусні інфекції. Однак, поряд з можливими перевагами, застосування таких технологій викликає численні біоетичні та медичні питання, зокрема щодо довгострокових ефектів, безпеки пацієнтів і ризиків мутацій. Тому вивчення впливу генетичних модифікацій на здоров'я людини є надзвичайно важливим для розвитку безпечних і ефективних медичних технологій. Актуальність цієї теми полягає в необхідності глибокого розуміння переваг та ризиків таких інновацій, а також в розробці нормативно-правових актів, що забезпечують безпеку та етичність їх застосування в медичній практиці [1–8].

Генетичні модифікації у медицині є однією з найперспективніших галузей сучасної біотехнології, що відкриває нові можливості для лікування численних захворювань. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, генетичні хвороби становлять приблизно 4–5% від усіх захворювань людини, і багато з них на сьогоднішній день не піддаються лікуванню традиційними методами. Завдяки застосуванню методів генної терапії, зокрема технології CRISPR/Cas9, з'являється реальна можливість коригувати дефекти в ДНК, що є причиною цих захворювань [1]. Наприклад, згідно з даними Національного інституту здоров'я США, у 2020 році було проведено більше 2000 клінічних випробувань з використанням генної терапії, і цей показник продовжує зростати. Одним із успішних прикладів є лікування спінальної м'язової атрофії, яке стало можливим завдяки генетичній терапії. Протягом останніх років кілька компаній досягли значного прогресу у створенні ліків, які дозволяють зупинити прогресування цього захворювання, що ще кілька десятиліть тому було б неможливим [2; 5].

Щодо використання CRISPR/Cas9, то з 2013 року, коли була опублікована перша стаття про застосування цієї технології для редагування геному людини, понад 10 000 наукових робіт були присвячені її вдосконаленню та застосуванню у медичній практиці. За оцінками експертів, у найближчі 10–20 років редагування геному може стати стандартним методом лікування багатьох захворювань, включаючи рак, серцево-судинні захворювання та неврологічні розлади. Проте разом з можливостями виникають і ризики. Наприклад, один із найбільших, пов'язаних з генетичними модифікаціями, полягає в можливих непередбачуваних мутаціях, які можуть мати серйозні наслідки. За даними досліджень, проведених у 2021 році, 12% всіх клінічних випробувань з генною терапією закінчувалися несподіваними результатами, такими як поява нових мутацій або відсутність очікуваного ефекту [4].

Станом на 2023 рік в світі існує понад 50 лікарських засобів, розроблених за допомогою генної терапії, що активно використовуються для лікування рідкісних генетичних захворювань. Однак, лише 10% з них мають підтверджену ефективність в клінічних випробуваннях, що підкреслює важливість тривалих досліджень та ретельного моніторингу [5].

Усі ці дані підкреслюють як величезний потенціал, так і значні ризики, пов'язані з використанням генетичних модифікацій у медицині. Тому для забезпечення безпеки пацієнтів і максимальної ефективності даних інновацій важливо не лише вдосконалювати самі технології, але й встановлювати чіткі біоетичні та регуляторні норми [5, 8].

Генетичні модифікації у медицині є перспективним напрямком сучасної науки, який має потенціал значно змінити підходи до лікування багатьох захворювань, включаючи ті, що вважалися невиліковними.

Завдяки розвитку технологій, таких як CRISPR/Cas9, можливе коригування генетичних дефектів, що вже продемонструвало успішні результати у лікуванні рідкісних захворювань, таких як спінальна м'язова атрофія. Проте, разом із можливостями ці технології несуть ризики, зокрема ймовірність непередбачуваних мутацій та недостатню ефективність частини розроблених ліків. Щоб реалізувати потенціал генетичних модифікацій і забезпечити їх безпечне застосування, необхідно продовжувати наукові дослідження, удосконалювати методи лікування та впроваджувати чіткі біоетичні й регуляторні норми. Лише так можна досягти оптимального балансу між інноваціями та безпекою у цій галузі [1–8].

Література:

1. World Health Organization. (n.d.). Genetic disorders. URL: <https://www.who.int> (дата звернення: 28.11.2024).
2. National Institutes of Health. Gene therapy clinical trials database. URL: <https://www.genetherapynet.com/clinical-trials.html> (дата звернення: 28.11.2024).
3. A programmable dual-RNA-guided DNA endonuclease in adaptive bacterial immunity. Jinek M., Chylinski, K. Fonfara, I., Hauer M., Doudna J. A., Charpentier, E. *Science*, 2013, 337(6096), p. 816–821. <https://doi.org/10.1126/science.1225829>
4. Unintended effects in CRISPR/Cas9-based gene therapy: Safety concerns and solutions. Li Y., Xie C., Wang J. *Nature Biotechnology*, 2021, 39(7), p. 896–902. <https://doi.org/10.1038/s41587-021-00850-3>
5. Advances in gene therapy for rare genetic diseases: Current trends and future perspectives. Zhang F., Wen X., Guo Y. *Molecular Therapy*, 2023, 31(2), p. 123–135. <https://doi.org/10.1016/j.ymthe.2023.02.003>
6. Gene therapy 2020: A year in review. Wilson J. M., High K. A. *Human Gene Therapy*, 2020, 31(1–2), p. 1–7. <https://doi.org/10.1089/hum.2020.29136.jmw>
7. Food and Drug Administration Approved gene therapy products. 2023. URL: <https://www.fda.gov> (дата звернення: 20.11.2024).
8. Ethical considerations in gene editing: Balancing benefits and risks. Smith R., Jones L. *Bioethics*, 2020, 34(4), p. 347–359. <https://doi.org/10.1111/bioe.12785>

**МЕДИЧНА БІОЛОГІЯ ЯК ОСВІТНІЙ КОМПОНЕНТ
У ПІДГОТОВЦІ ФІЗИЧНИХ ТЕРАПЕВТІВ
В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Погоріла І. О.

*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри біології
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Романенко О. В.

*доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри біології
Національний медичний університет імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Законом України «Про реабілітацію» у сфері охорони здоров'я №1053-ІХ від 3 грудня 2020 року на заклади вищої освіти, акредитовані за відповідними освітньо-професійними програмами, покладено підготовку фахівців для сфери реабілітації, до переліку яких віднесено, зокрема, асистентів фізичних терапевтів та ерготерапевтів [1]. Їх навчання відбувається у закладах вищої освіти за відповідними Освітньо-професійними програмами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що визначають комплекс загальних спеціальних (фахових) та інтегральних компетентностей, якими мають оволодіти студенти. Зокрема, в Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця реалізується Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 227 «Терапія та реабілітація» (спеціалізація – 227.01 Фізичний терапевт) [2]. Одним з її вибіркових освітніх компонентів позначено навчальну дисципліну «Медична біологія», що пропонується для оволодіння студентами у перший рік їхнього навчання.

Актуальність опанування цієї дисципліною кореспондується, зокрема: 1) з передбаченою відповідним Стандартом вищої освіти потребою у набутті студентами такої інтегральної компетентності, що асоціюється з вирішенням складних спеціалізованих задач і проблем у сфері фізичної терапії та ерготерапії з використанням серед іншого здобутків та методів медико-біологічних наук [3]; 2) з визначеним згаданою вище Освітньо-професійною програмою тим програмним результатом навчання студентів, що передбачає їх здатність до використання у майбутній професійній діяльності знань з біологічних аспектів фізичної терапії та ерготерапії [2].

У зв'язку з наведеним вище медико-біологічна складова є вагомим елементом у структурі підготовки студентів-фізичних терапевтів.

Вкрай актуальним для професійної діяльності майбутнього медичного працівника є навички самостійного опрацювання наукової інформації, опанування методами наукового пізнання, що на сьогодні є важливими рисами кваліфікованого фахівця. Формування їх у нього є тривалим процесом, який розпочинається у перший рік навчання в закладі вищої медичної освіти з вивчення дисципліни «Медична біологія», програмою з якої передбачене, зокрема, викладання студентам навчального матеріалу з біологічних основ життєдіяльності людини та її взаємовідносин з навколишнім природним середовищем, у тому числі з представниками рослинного і тваринного світу [4; 5]. Це має відбуватися з урахуванням в організації освітньої діяльності сучасних біоетичних принципів і норм [6]. Вивчаючи медичну біологію, здобувачі вищої медичної освіти опановують навчальним матеріалом під час лекцій, практичних занять, виконання самостійної позааудиторної роботи, передбаченої відповідним планом.

Розвитком реалізації ключових положень організації освітнього процесу в закладі вищої медичної освіти є діяльність студентських наукових гуртків різного профілю, зокрема біологічного. Долучення до їх роботи здобувачів вищої медичної освіти відкриває додаткові можливості до опанування

останніми саме фундаментальними знаннями і до оволодіння корисними для майбутніх фахівців практичними навичками й уміннями та є першим кроком на шляху приєднання до спільноти наукової молоді. Зацікавити студентів дослідницькою діяльністю має їх ознайомлення з розвитком тих наукових напрямків, до яких були причетні викладачі кафедри, де функціонує відповідний гурток [7–10]. Організація роботи студентського наукового гуртка з біології має бути спрямованою на задоволення потреби його учасників в отриманні сучасних знань і в оволодінні спеціальними практичними навичками за обраним конкретним напрямком дослідницької діяльності, на розвиток інтелектуальних надбань зацікавленої у творчому та професійному зростанні молоді. Досягненню цього має сприяти методично виважене планування діяльності студентського наукового гуртка з урахуванням особистісних орієнтирів кожного з його членів [11–14].

Література:

1. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» № 1053-IX від 3 грудня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text>

2. Освітньо-професійна програма «Фізична терапія, ерготерапія» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 227 «Терапія та реабілітація», спеціалізація 227.01 «Фізичний терапевт», галузі знань 22 «Охорона здоров'я», кваліфікація: «Бакалавр фізичної терапії». Київ : Національний медичний університет імені О. О. Богомольця, 2024. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/16OUJybNDvppTKpeU7oiZ0oHOy7IzquPr>

3. Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 227 «Фізична терапія, ерготерапія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 19 грудня 2018 року №1419. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-227-fizichna-terapiya-ergoterapiya-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti>

4. Романенко О. В., Кравчук М. Г., Грінкевич В. М., Власова-Шаніна Н. Б., Костильов О. В. Медична біологія : посібник з практичних занять / за редакцією О.В. Романенка. Київ : Здоров'я, 2005. 372 с.

5. Романенко О. В., Кравчук М. Г., Грінкевич В. М., Костильов О. В. Медична біологія : посібник з практичних занять / за ред. О. В. Романенка. 2-е видання. Київ : ВСВ «Медицина», 2020. 472 с.

6. Романенко О. В., Груша М. М. Біоетичні аспекти методології гідробіологічних досліджень. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. 2021. Вип. 6 (39). С. 91–95.

7. Romanenko A.V. A new way of muscle activity regulation: thiamine participation in neuromuscular transmission // *Muscle and Motility*. Vol. 2. Andover, Hampshire: Intercept. 1990. P. 151-153.

8. Romanenko A.V., Gnatenko V.M., Vladimirova I.A. Effect of thiamine on neuromuscular transmission in smooth muscles. *Neurophysiology*. 1994. Vol. 26. № 6. P. 370–377.

9. Романенко О. В. Екологія отруйних тварин та їх токсини. Київ : КІМ, 2011. 184 с.

10. Романенко О. В. Гідроекологічні аспекти поширення збудників трематодозів. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. 2022. Вип. 2(41). С. 135–140.

11. Погоріла І. О., Романенко О. В. Емоційна культура особистості студента як фактор соціалізації і професійного становлення майбутнього фахівця. *Безпека життєдіяльності*. 2006. № 2. С. 44–45.

12. Погоріла І., Гурняк О., Корнова Н., Бичко А., Романенко О. Підходи до формування біологічної компетенції в студентів закладу вищої медичної освіти. *European Humanities Studies: State and Society / Europejskie Studia Humanistyczne: Państwo i Społeczeństwo*. 2021. № 2. P. 231–242.

13. Романенко О.В., Погоріла І.О. Напрямки екологічної освіти у медичних навчальних закладах. *Охорона здоров'я України*. 2008. № 1(29). С. 219.

14. Романенко О. В., Погоріла І. О. Психологічні особливості студентів-майбутніх лікарів як фактор в організації навчального процесу. *Вища освіта України*. 2009. Додаток 4. Том III (15). *Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору»*. С. 489–498.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-116>

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Ременюк Я. А.

аспірантка кафедри психології

*Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна*

Навчально-професійна діяльність у ЗВО – це діяльність щоденна, багаторічна, систематична, що передбачає активну самостійну роботу самого студента з оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками. Тому вона залишає глибокий слід в особистості студента. Навчально-професійна діяльність має характер провідної діяльності. Провідна діяльність має такі ознаки: від неї залежать основні психологічні новоутворення на кожній стадії становлення і розвитку особистості; у її формі виникають і розвиваються нові види діяльності; у ній виникають і формуються окремі психічні процеси. Навчально-професійна діяльність, що супроводжує студентський вік, має усі ці ознаки. Ця діяльність опосередковує формування психічних новоутворень особистості на етапі її навчання у ЗВО. Зокрема, навчально-професійна діяльність забезпечує переважний розвиток мотиваційно-потребової, а на наступному етапі професіоналізації й операційно-технічної сфер особистості. Навчально-професійна діяльність містить усі можливості для того, щоб, здійснюючи її, студент став високо освіченою людиною, справжнім професіоналом. Навчально-професійна діяльність як провідна діяльність опосередковує особистісний, професійний розвиток і самовизначення студентів, виконує особистісно-утворювальну та професійно-орієнтувальну функції, створює умови для професіоналізації пізнавальної сфери студентів, для розвитку

інших видів діяльності у ній (наприклад, спілкування), для реалізації суб'єкт-суб'єктних стосунків і для формування загальної професійної спрямованості майбутніх фахівців. Вона починає виконувати перетворювальну роль тоді, коли у ній якнайповніше реалізується особистісно орієнтований підхід і здійснюється актуалізація суб'єктивного досвіду студента, тому що такий підхід посилює мотивацію вчення, а отже, підвищує активність і зацікавленість студентів у виконанні цієї діяльності та її результатах. Тобто навчально-професійна діяльність забезпечує розвиток мотиваційно-потребової сфери студентів і у своєму розвитку сама опосередковується особистісно забарвленими мотивами навчання студентів. І тому, для того щоб зміст і результати цієї діяльності мали максимально ефективний характер, необхідно враховувати закономірності та особливості мотивації навчально-професійної діяльності студентів.

Мотиваційна сфера студента тісно пов'язана зі спрямованістю особистості. Залежно від її специфіки можуть бути виокремлено три різні типи мотивів спрямованості особистості: мотиваційна сфера студента відображає суто індивідуалістичну спрямованість особистості (лише на себе), тобто суспільний сенс продукту діяльності байдужий для особистості. Ця діяльність використовується нею лише як засіб задоволення індивідуальних потреб (ідеться про вузькоособистісні мотиви); смислотворчий мотив відображає спрямованість особистості на інших людей, тобто конкретна діяльність небайдужа для особистості лише тому, що вона становить цінність для інших: батьків, викладачів, друзів тощо. У цьому разі діяльність особистості є засобом задоволення потреби у схваленні інших, суспільства загалом (це, найімовірніше, широкі соціальні мотиви); смислотворчий мотив студента відображає спрямованість особистості на справу, на професію, тобто особистість насамперед цікавить сама діяльність, її зміст. Однак за своїм індивідуальним змістом вона може не збігатися з тим смислом, що міститься у суспільному продукті (ідеться про професійні мотиви).

Навчально-професійна діяльність студентів пов'язана безпосередньо з її результатами, як близькими (наприклад, підсумки сесії), так і далекими (наприклад, рівень професійної підготовки студента як фахівця). Саме це значною мірою визначає професійне та психологічне обличчя людини, яка за п'ять років залишить стіни ЗВО. У зв'язку з цим становить інтерес аналіз відповідей студентів про те, що визначає успішність навчання у ЗВО, і порівняння їх із відповідями викладачів, отримані під час нашого дослідження. Так, на перше місце і студенти, і викладачі поставили кваліфікацію викладачів: студенти – 63%, викладачі – 82%. На друге місце за значущістю і студенти – 52%, і викладачі – 59% поставили бажання студентів навчатися. На третє місце викладачі – 41% висунули потужнішу матеріально-технічну базу навчального процесу у ЗВО, що є вельми

актуальним у зв'язку із потужним зростанням науково-технічного потенціалу загалом останнім часом. На четвертому місці 28% студентів проти 12% викладачів підкреслили вимогливість викладачів як значущу умову успішності навчання студента. Коли студентам поставили запитання про те, чи необхідний повсякденний жорсткий контроль за їхньою роботою та успішністю, за такий контроль висловилося втричі більше випускників ЗВО, ніж проти нього: «за» – 42%; «проти» – 14%; не відповіли – 44%. Таким чином, успішному формуванню мотивів навчання у ЗВО сприяє, зокрема, врахування чинників, що впливають на ефективність оволодіння студентами (молодших і старших курсів) цією діяльністю.

Можна виокремити такі особливості та закономірності мотивації навчальної діяльності студентів. По-перше, мотивація навчальної діяль-

ності має певну ієрархію, в якій виокремлюються домінуючі та супутні мотиви. За період навчання в ієрархії мотивів відбуваються значні зміни, зумовлені низкою чинників (як зовнішнього, так і внутрішнього характеру). По-друге, незважаючи на полімотивованість навчальної діяльності, до групи мотивів, що стабільно опосередковують цю діяльність, входять професійні, пізнавальні, прагматичні, соціальні та мотиви особистого престижу. По-третє, необхідно розрізняти мотиви вступу до ЗВО і власне мотиви навчально-професійної діяльності. По-четверте, відмінності у мотивах навчальної діяльності студентів залежать від різних чинників (конкретних соціально-психологічних умов; специфіки обраної спеціальності; особливостей ЗВО тощо), які необхідно враховувати під час вивчення мотивів навчання у виші, для усвідомленого і цілеспрямованого впливу на мотиваційну сферу особистості. По-п'яте, існують певні лінії розвитку мотивації, що становлять генезис мотивації навчально-професійної діяльності, який має власні критичні точки (наприклад, ослаблення мотивації навчання у період розчарування у професії). По-шосте, на систему мотивів, яка являє собою рухливу і динамічну структуру, можна впливати в процесі навчання, наприклад, через рівень викладання, організацію навчального процесу, використання активних форм навчання тощо, що дозволяє внести достатні корективи у мотивацію навчальної діяльності (наприклад, посилити позитивну і знизити негативну мотивації). Таким чином, вивчення мотивації навчально-професійної діяльності студентів охоплює насамперед дві основні проблеми. Перша – це розуміння взаємозв'язку між потребами, мотивацією і конкретною діяльністю студента, спрямованою на досягнення навчальної мети або виконання певного навчального завдання. Друга – це необхідність розроблення типології або складання переліку мотивів, що складають структуру (ієрархію) професійної мотивації, зокрема, за певними

спеціальностями (наприклад, студентів-психологів), для пояснення особливостей рушійних сил, що спричиняють і формують цю діяльність.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-117>

ЗМІНИ ПОКАЗНИКІВ НИЗЬКОЧАСТОТНОЇ ПР'ЄЗОЕЛЕКТРИЧНОЇ ТРОМБОЕЛАСТОГРАФІЇ У ПАЦІЄНТОК ХВОРИХ НА ГЕНІТАЛЬНИЙ ЕНДОМЕТРІОЗ НА ФОНІ СТИМУЛЯЦІЇ ЯЄЧНИКІВ

Суслов О. С.

*аспірант кафедри анестезіології, інтенсивної терапії
та медицини невідкладних станів
за спеціальністю 222 – Медицина*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Тарабрін О. О.***

*доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини
невідкладних станів*

*Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Захворювання на ендометріоз проявляється наявністю тканини ендометрію поза маткою, та вражає приблизно 30–50% жінок за даними наукових досліджень, які страждають на безпліддя [1, 2].

Основну причину зниження фертильності у пацієнток з ендометріозом пов'язують із порушенням регуляції овуляції та виробництва ооцитів, а також із підвищенням кількості запалених клітин у перитонеальній рідині та змінами в матковому середовищі, які перешкоджають правильному розвитку ембріона [3, 4]. Незважаючи на прогрес у розумінні захворювання, немає єдиної думки щодо точного патогенезу ендометріозу; однак існує теорія, що порушення ланок коагуляції та фібринолізу можуть відігравати вирішальну роль [5]. Дослідження показали, що вироблення тромбіну має важливе значення для імплантації бластоцисти, а також для ремоделювання децидуалізованих клітин ендометрія, подальшої інвазії трофобласта та ремоделюванні спіральної артерії. Крім того, зниження фібринолітичної активності було пов'язано з повторюваною невдачею імплантації у випадках перенесення ембріона.

На даний момент найбільш ефективним методом лікування безплідних жінок з ендометріозом є допоміжні репродуктивні технології (ДРТ) [6], які мають суттєвий вплив на коагуляцію та фібриноліз. Основними змінами, поміченими у жінок, які проходять стимуляцію яєчників для ЕКЗ, є підвищення рівня факторів згортання крові та зниження рівня інгібіторів згортання. Завдяки гіперкоагуляції ЕКЗ підвищує ризик венозної тромбоемболії (ВТЕ) у 2–3 рази [7]. Тим не менш, дослідження, що вивчають вплив стимуляції яєчників на властивості фібринового згустку, обмежені та не стосуються осіб з ендометріозом.

З огляду на високу частоту ендометріозу та його впливу на вагітність, важливим питанням є вивчення властивостей фібринових згустків, а також факторів продукції тромбіну та розпаду фібрину у жінок з ендометріозом. Крім того, уваги потребує вивчення зміни цих факторів під час стимуляції яєчників у таких пацієнток.

Дана проблема привернула увагу у рамках проведення дисертаційної роботи з теми «Діагностика, профілактика і комплексна корекція тромботичних ускладнень у пацієнток хворих на ендометріоз на етапах анестезіологічного забезпечення».

Серед основної досліджуваної групи (n = 38, група А), яку склали пацієнтки віком 20–35 років у котрих за даними лабораторно-інструментальних тестів виявлено генітальний ендометріоз, за допомогою низькочастотної п'езоелектричної тромбоеластографії (НПТЕГ) оцінювалася реакція системи регуляції агрегатного стану крові (РАСК) на патологію та лікування. Шестеро з пацієнток (n = 6, група Б) на момент дослідження планували проходити терапію з приводу вторинного безпліддя, що викликано захворюванням на ендометріоз; планована терапія передбачала як компонент стимуляцію яєчників за схемою, що викладено нижче.

У традиційному підході жінки проходили лікування з використанням довгого протоколу агонізму гонадотропін-рилізінг-гормону (GnRH). Цей протокол передбачає щоденне введення аналогів агоністів GnRH (трипторелін) шляхом підшкірних ін'єкцій (Gonapeptyl Daily®, 0,1 мг/мл, Ferring GmbH, Кіль, Німеччина), починаючи з 21 дня попереднього циклу до тригерного дня. З іншого боку, стимуляція яєчників розпочиналася на 2 або 3 день циклу (1 день = перший день менструації) із щоденними підшкірними ін'єкціями рекомбінантного людського ФСГ (фолітропін альфа; Gonal F®, Merck Serono, Лондон, Великобританія), починаючи з доза в діапазоні від 150 до 300 МО на добу та/або людський менопаузальний гонадотропін (менотропін; Menopur®, Ferring GmbH), починаючи з дози від 75 до 150 МО на добу. Ці величини визначали на основі віку, історії безпліддя, попередніх результатів лікування, рівня АМГ та ІМТ. Прогрес стимуляції яєчників відстежували за допомогою

трансвагінального ультразвуку, оцінюючи ріст фолікулів і товщину ендометрія та підтверджуючи вимірюванням концентрації естрадіолу та ЛГ. Отримання трансвагінальних ооцитів було заплановано через 36 годин після введення одноразової дози рекомбінантного хоріонічного гонадотропіну людини (Ovitrelle 250 мкг, Merck Serono).

Під час проведення проби у загальної групи (n = 38) було виявлено значні відмінності між групою, що не отримувала лікування (n = 32, група А) та групою (n = 6, група Б) що отримувала лікування з приводу вторинного безпліддя у обсязі стимуляції яєчників за зазначеною схемою. Контрольну групу склали здорові добровольці віком 20-35 років (n = 30, група 0) без відомих порушень у системі РАСК та захворювань на момент обстеження.

Результати НПТЕГ викладені у таблиці нижче:

Таблиця 1

Результати НПТЕГ у досліджуваних груп

Показник	Група 0 (n = 30)	Група А (n = 32)	Група Б (n = 6)
Агрегатний стан крові (А0)	231,67±12,22	232,24±15,33	231,67±12,22
Час контактної фази коагуляції (Rt1)	2,35±0,23	2,33±0,14	2,35±0,23
Інтенсивність контактної коагуляції (ІКК)	82,82±1,04	84,32±1,01	82,82±1,04
Константа тромбінової активності (КТА)	14,37±0,41	15,23±0,32	14,37±0,41
Час згортання крові (t3)	8,17±0,21	8,45±0,18	8,17±0,21
Інтенсивність коагуляційного драйву (ІКД)	21,11±0,39	21,11±0,60	21,10±0,24
Інтенсивність полімеризації згустку (ІПЗ)	13,98±0,48	14,44±0,42	13,96±0,24
Максимальна щільність згустку (МА)	522,22±26,98	525,42±30,50	522,18±24,77
Інтенсивність ретракції та лізису згустку (ІРЛЗ)	16,81±0,37	16,43±0,40	16,67±0,29

На підставі даних, що отримані в результаті роботи, можна з впевненістю говорити про нормалізацію показників НПТЕГ у пацієнок що проходять лікування за протоколом ДРТ та зміну показників системи РАСК ближче до таких, що відповідають показникам здорових добровольців. Дані результати наводять на необхідність виключення пацієнок, що проходили зазначений протокол або планують проходити його під час участі у дослідженні. Крім того, призначення фармакологічної терапії

порушень системи РАСК у таких пацієнток має бути інакшим, ніж у пацієнток, що хворіють на ендометріоз та не у програмі ДРТ.

Конкретні механізми впливу терапії, спрямованої на стимуляцію яєчників у програмі ДРТ, до кінця не з'ясовані та потребують додаткових досліджень.

Література:

1. Acien, P., Velasco, I. Endometriosis: a disease that remains enigmatic. *ISRN Obstet. Gynecol.* 2013; 2013:1–12.
2. Bates, S.M. Anticoagulation and in vitro fertilization and ovarian stimulation. *Hematology.* 2014; 2014:379–386.
3. Berker, B., Taşkin, S., Kahraman, K., Taşkın, E.A., Atabekog`lu, C., Sonmezer, M. The role of low-molecular-weight heparin in recurrent implantation failure: a prospective, quasirandomized, controlled study. *Fertil. Steril.* 2011; 95: 2499–2502.
4. Bruse, C., Bergqvist, A., Carlstrom, K., Fianu-Jonasson, A., Lecander, I., Astedt, B. Fibrinolytic factors in endometriotic tissue, endometrium, peritoneal fluid, and plasma from women with endometriosis and in endometrium and peritoneal fluid from healthy women. *Fertil. Steril.* 1998 70: 821–826.
5. Burney, R. O., Giudice, L. C. Pathogenesis and pathophysiology of endometriosis. *Fertil. Steril.* 2012; 98: 511–519.
6. Chan, W. S. The ‘ART’ of thrombosis: a review of arterial and venous thrombosis in assisted reproductive technology. *Curr. Opin. Obstet. Gynecol.* 2009; 21: 207–218.
7. Cohen, Y., Tulandi, T., Almog, B., Zohav, E., Deutsch, V., Many, A., Amit, A., Cohen, A. Prolonged activation of the coagulation system during in vitro fertilization cycles. *Eur. J. Obstet. Gynecol. Reprod. Biol.* 2017; 216:111–115.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖІНКАМИ КРИЗИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

Тищенко А. С.

*здобувач вищої освіти рівня магістр
за спеціальністю 053 – Психологія*

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Жигалкіна Л. М.

*Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Наукові дослідження і зарубіжних, і українських психологів свідчать про те, що кризовий період є одним із найбільш складних у житті людини. Практично в усіх сферах життя особистості відбуваються зміни, які супроводжуються сильним супротивом того, що вже минає і тривогою з приводу чогось нового й невідомого. Накопичується незадоволеність роботою, знижується професійна затребуваність. Старі дружні зв'язки, як правило, розпадаються, а нові не створюються. Змінюються цінності людини, виникають протиріччя, конфлікти і розлади із самим собою, актуалізується потреба в пошуку нового сенсу свого життя.

Здатність людини середнього віку комфортно відчувати себе в навколишньому середовищі, формувати навички життєстійкості, розвивати уміння своєчасно долати загрозливі чинники кризового впливу на психічний стан, адаптуватися до кризових умов існування, може підтримуватись сукупністю властивостей та якостей особистості, що формують ресурсність її життєстійкості, зумовлену вибором стратегії долаючої поведінки. Внаслідок аналізу теоретичного матеріалу стосовно особливостей прояву адаптивної поведінки особистості у кризових умовах, у нас виникло припущення, що явища адаптивності особистості жінки до кризових умов під час переживання кризи та вибір стратегій долаючої поведінки гіпотетично взаємопов'язані між собою. З нашої точки зору, показники стратегій подолання стресових ситуацій можуть виявити значущі кореляційні зв'язки з показниками адаптивності і при взаємодії будуть здійснювати безпосередній вплив на зниження рівня травмуючих переживань особистості у кризових умовах. При цьому обов'язково враховуються і властивості особистості, як один із компонентів індивідуально-психологічних особливостей і характеристики життєстійкості як феномен, що допомагає особистості зберегти своє психічне здоров'я після впливу стресових ситуацій.

Беручи за основу науково-психологічні дослідження з проблеми кризи, кризу середнього віку можна визначити як особливе явище в структурі життєвого шляху особистості, у якому наявні дві протилежні тенденції – руйнування старого, що заважає, і водночас створення нового, цілісного й гармонійного. Криза характеризується наявністю сильного супротиву стосовно того, що минає, і тривоги з приводу чогось нового й невідомого.

Оптимізація взаємовідносин «людина-середовище» під час переживання жінками кризи середнього віку відбувається за рахунок збереження відносної сталості внутрішнього середовища (гомеостазу) особистості при використанні сукупності поведінкових актів, доречних в певній ситуації і підтримується встановленням продуктивної взаємодії між людиною та середовищем. Тобто, подолання переживань, що виникають під час кризи, можливе за активізації адаптивності, як властивості особистості, що виявляється у пристосуванні людини, яка знаходиться у ситуації кризи, до всієї багатоманітності життєвих явищ.

Для психологічного портрету групи жінок з низьким рівнем адаптивності, які переживають кризу середнього віку, характерною є екстернальність, спрямованість на пошук у навколишньому оточенні таких людей, які будуть постійними слухачами, помічниками, співрозмовниками, які не лише вислухають, але й зможуть зрозуміти і поспівчувати. У дану групу увійшли особи, які не звикли ризикувати та поспішати з рішенням. Їм потрібен час для зважування вчинку, а за цей час вони когось зможуть умовити виконати певну справу. Вони люблять і вміють маніпулювати іншими, демонструючи при цьому бажання бути чесними і відвертими до навколишніх людей, але швидко підкоряються більш жорстким вимогам осіб, вищих за статусом, стаючи покірними і поступливими. Вміють виявляти яскравість емоційних проявів, чутливо, по доброму і м'якосердечно намагаються ставитися до оточуючих людей. Але їх поведінку супроводжує спонтанність, ситуативність, тривожність, часта збудливість, прояви агресії, гнів, що сприяє внесенню певних розбіжностей та дезорганізованості у групову злагожденість, відволікаючи членів групи від основної діяльності. Ці особи готують себе заздалегідь до подолання симптомів кризи середнього віку, але лише тоді вони почнуть діяти, коли ризик для життя стане мізерним.

Отже, за результатами проведеного дослідження доведено, що вибір стратегій та прояви адаптивної поведінки представниць вибірки при переживанні кризи середнього віку зумовлені спектром властивостей особистості та компонентами життєстійкості.

Беручи за основу науково-психологічні дослідження з проблеми кризи, кризу середнього віку можна визначити як особливе явище в структурі життєвого шляху особистості, у якому наявні дві протилежні

тенденції – руйнування старого, що заважає, і водночас створення нового, цілісного й гармонійного. Криза характеризується наявністю сильного супротиву стосовно того, що минає, і тривоги з приводу чогось нового й невідомого.

2. Оптимізація взаємовідносин «людина-середовище» під час переживання жінками кризи середнього віку відбувається за рахунок збереження відносної сталості внутрішнього середовища (гомеостазу) особистості при використанні сукупності поведінкових актів, доречних в певній ситуації і підтримується встановленням продуктивної взаємодії між людиною та середовищем. Тобто, подолання переживань, що виникають під час кризи, можливе за активізації адаптивності, як властивості особистості, що виявляється у пристосуванні людини, яка знаходиться у ситуації кризи, до всієї багатоманітності життєвих явищ.

3. Згідно з метою і завданнями дослідження у кваліфікаційній роботі використано методичний інструментарій: «Тест-опитувальник соціальної адаптивності» О.П. Саннікової, О.В. Кузнецової; методика «Тест стратегій долаючої поведінки (SACS)» (С. Хобфолл); «Фрайбурзький особистісний опитувальник (FPI)» (І. Фаренберг, Х. Зарг, Р. Гампель); «тест життєстійкості» (С. Мадді, адапт. Д.О. Леонтєва). Проведений кількісний (кореляційний) аналіз визначив статистично значимі додатні та від'ємні зв'язки на рівні $p < 0,01$ та $p < 0,05$ між показниками адаптивності, стратегій долаючої поведінки, властивостей особистості та життєстійкості.

Найбільшу кількість значущих кореляційних зв'язків з показниками інших психічних явищ виявили показники адаптивності ГДЦ (готовність до здійснення дій, спрямованих на досягнення цілей), УЕП (усталеність емоційного переживання), ТОСО (точність орієнтації в соціальних очікуваннях), ШООС (широта охоплення сигналів соціуму).

Отримані дані узгоджуються із даними інших досліджень, присвячених вивченню переживань та поведінки людини при переживанні кризи. Однак, певною мірою доповнюють їх, оскільки відображають інформацію про прояву адаптивності, яка взаємопов'язана із властивостями особистості, вибором стратегій долаючої поведінки, сукупністю властивостей особистості та параметрів життєстійкості у українських жінок середнього віку в умовах, які переживаються особистістю реально в умовах сьогодення, тобто в умовах війни.

Література:

1. Грейсь Л. О. Наукові підходи до аналізу чинників перебігу кризи середини життя. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2012. Вип. 44. С. 59–65.

2. Матохнюк Л. О. Теоретичний аналіз проблеми інформатизації суспільства. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 37. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. 540 с.

3. Моргун В. Ф. Кризові та еволюційні періоди розвитку особистості від народження до смерті: психологія людської долі. *Єдність педагогіки і психології у цілісному навчально-виховному процесі* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (4–5 квітня 1995 р.) / за ред. А. М. Бойко. Полтава, 2005. С. 135–139.

4. Ніколаєнко С., Ніколаєнко О. Поняття адаптації в різних напрямках психології. *Світосгляд. Філософія, Релігія* : зб.наукових праць. Випуск 2. 2012.С. 68–77.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-119>

БЕЗПЕКА ЗДОРОВ'Я ПАЦІЄНТА В СУЧАСНИХ УМОВАХ: ЕКОЛОГІЧНА ЧИСТОТА РОСЛИННОЇ ЛІКАРСЬКОЇ СИРОВИНИ

Харлампович С. А.

здобувач вищої освіти (магістерського рівня)

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

Науковий керівник: Вельчинська О. В.

доктор фармацевтичних наук,

професор кафедри хімії ліків та лікарської токсикології

Національний медичний університет імені О. О. Богомольця

м. Київ, Україна

Екологічна безпека стає найбільш актуальною під час воєнних дій. Токсичні викиди руйнують та отруюють природні ресурси. Лікарські рослини, що використовуються у медичній та фармацевтичній практиках у якості сировини для виготовлення лікарських засобів, можуть містити токсичні та отруйні речовини та важкі метали, виявляти нецільові ефекти. Тому, вкрай важливим є високотехнологічний інструментальний аналіз рослинної лікарської сировини з метою виявлення токсикантів та попередження забрудненню рослинної лікарської сировини, оскільки, від ступеню її чистоти залежить здоров'я та життя пацієнтів.

Живокіст лікарський (*Sumphytum officinale*) – це помірно отруйна, трав'яниста, багаторічна рослина з родини Шорстколистих, яка поширена

майже по всій Україні. Рослина має чіткий фітохімічний профіль і використовується в медицині. Корінь живокосту лікарського використовують для відновлення тканин, а його відвар – при пародонтозі, переломах кісток, гнійних запаленнях тканин, фурункульозі, болю при ампутації кінцівок. Живокіст лікарський (*Sumphytum officinale*) містить біологічно активні сполуки: алантоїн, літоспермову кислоту, розмаринову кислоту, дубильні речовини, піролізидинові алкалоїди, тритерпеноїди, вітамін С. Рослина виявляє гепатотоксичність, мутагенність та канцерогенність. Проліферації клітин сприяє саме алантоїн, який прискорює відновлення тканин та загоює рани. Розмаринова кислота забезпечує високу протизапальну активність через пригнічення утворення прозапальних медіаторів, зменшує біль у суглобах та м'язах [1, с. 2272; 2, с. 1–15]. На рисунку 1. представлено хімічні структури сполук, які містить Живокіст лікарський (*Sumphytum officinale*).

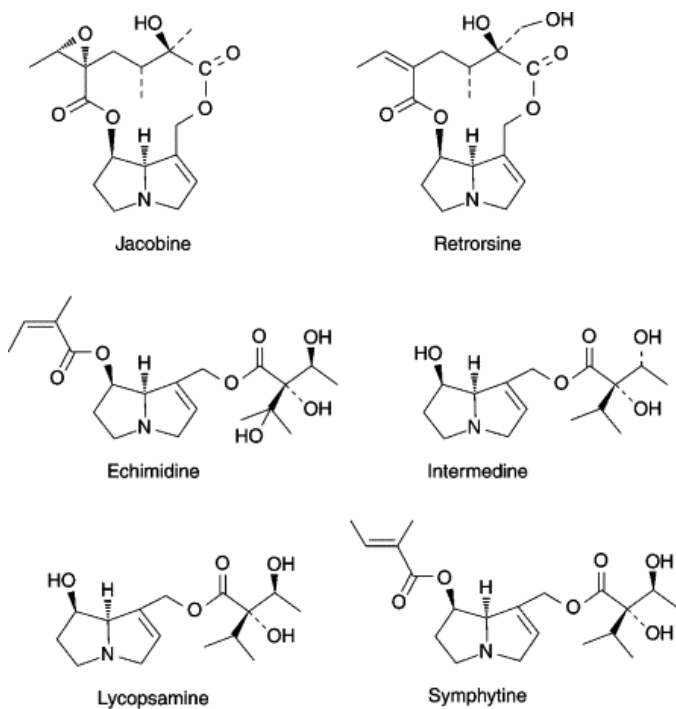

Рис. 1. Хімічні компоненти Живокосту лікарського (*Sumphytum officinale*)

Для виготовлення лікарських засобів з Живокосту лікарського найчастіше використовують корені. Через можливість гепатотоксичності Живокосту лікарського (зумовлено наявністю піролізидинових алкалоїдів), вживання внутрішньо засобів, які виготовлені з рослини, суворо регулюється. Сучасні наукові дослідження Живокосту лікарського зосереджені на створенні стандартних протоколів регламентованих доклінічних та клінічних випробувань, розробці сучасних методів очистки.

Нами проведено дослідження зразків зібраних лікарських рослин Живокосту лікарського (зразки повітряно сухі, походження – Волинське Полісся) з метою визначення чистоти сировини. Випробування проводили на плазмовому атомно-емісійному спектрометрі Agilent 5800. За результатами дослідження нами виявлено, що випробовувана сировина містить тяжкі метали, вміст яких перевищує допустимі кількісні ліміти (табл. 1).

Таблиця 1

Вміст тяжких металів у сировині Живокосту лікарського (зразки повітряно сухі, походження – Волинське Полісся)

Тяжкий метал, мг/кг	Знайдено, мг/кг, (норма – <0,1 мг/кг)
Барій	3,94
Купрум	15,72
Стронцій	1,5
Олово	2,2
Цинк	12,9

За результатами спектральних досліджень у сировині Живокосту лікарського (зразки повітряно сухі, походження – Волинське Полісся) виявлено тяжкі метали Ba, Cu, Sr, Sn, Zn, вміст яких значно перевищує лімітовану кількість.

Література:

1. Bahare Salehi, Farukh Sharopov, Tugba Boyunegmez Tumer et al. *Symphytum Species: A Comprehensive Review on Chemical Composition, Food Applications and Phytopharmacology. Molecules.* 2019. 24, 2272. doi:10.3390/molecules24122272.
2. Tamariz, J.; BURGUEÑO-TAPIA, E.; VÁZQUEZ, M.A.; DELGADO, F. Pyrrolizidine Alkaloids. In *The Alkaloids. Chem. Biol.* 2018, 80, 1–314.

БІЛЬ В ПОПЕРЕКУ У ЖІНОК З ДИСФУНКЦІЄЮ М'ЯЗІВ ТАЗОВОГО ДНА ЯК НАПРЯМОК РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ВТРУЧАННЯ У ПІСЛЯПОЛОГОВОМУ ПЕРІОДІ

Чурній-Дидирко І. І.

здобувач вищої освіти четвертого рівня (доктор філософії)

за спеціальністю 227 – Фізична терапія, ерготерапія

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

*Науковий керівник: **Остап'як З. М.***

доктор медичних наук,

професор кафедри теорії та методики фізичної культури

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ, Україна

Вагітність викликає численні фізіологічні та анатомічні зміни в організмі жінки із залученням усіх систем, зокрема опорно-рухового апарату. Проте у багатьох жінок упродовж вагітності чи післяпологового періоду структурно-функціональні зміни опорно-рухового апарату провокують біль у попереку. Більше ніж дві третини вагітних мають біль попереку, а приблизно одна п'ята – тазовий біль [5, с. 47–53]. Неприємні відчуття починаються на 18-му тижні вагітності з піком між 24-м і 36-м тижнями; перед пологами частота болю в попереку може досягати 71,3% [6, с. 75–81].

Збільшення маси тулуба під час вагітності, його зв'язок зі зміною постави, зміни об'ємів живота та грудей, викликає перерозподіл навантаження на тканини суглобів хребта, спричиняючи біль. Збільшення об'єму матки призводить до розтягування та ослаблення м'язів живота та напруження м'язів попереку. Збільшений об'єм грудей і живота зміщує центр маси тіла вперед, викликаючи зміну постави, антеверсію тазу, посилення поперекового лордозу. Це збільшує навантаження на попереки та крижово-клубові зв'язки. Підвищене осьове навантаження стискає міжхребцеві диски, витісняючи рідину з диска та зменшуючи його висоту, що також може сприяти виникненню болю поперека [1, с. 226–232]. Слабкість зв'язок, пов'язана з підвищеним рівнем прогестерону, естрогену та релаксину робить кульшові суглоби та суглоби хребта більш гнучкими, але менш стабільними. Стискання судин черевної порожнини вагітною маткою викликає венозний застій та гіпоксемію, порушуючи метаболічну активність нервових волокон, що також спричиняє біль [4].

Дисфункція м'язів тазового дна (ДМТД) виникає, коли м'язи, що формують тазове дно, не скорочуються належним чином, що може несприятливо викликати нетримання сечі, пролапс тазових органів, нетримання калу або інші порушення нижніх сечовивідних шляхів та шлунково-кишкового тракту. У людей з болем у попереку спостерігається значне зниження функції м'язів тазового дна порівняно з людьми без болю у попереку [5, с. 47–53].

Основними предикторами болю у попереку у поєднанні з порушеннями м'язів тазового дна: жінки середнього та старшого віку, вагінальні пологи (особливо багатоплідні), ожиріння, біль у попереково-тазовій області, нетримання сечі, хронічний закріп, хронічний тазовий біль, диспаранія [6, с. 75–81].

Методи фізичної терапії у таких випадках повинні включати тренування м'язів тазового дна, мануальну терапію, біологічний зворотний зв'язок, моделювання рухів та поведінкові модифікації. Мануальна терапія та біологічний зворотний зв'язок використовуються для підвищення поінформованості щодо стану та функції м'язів тазового дна, покращення здатності жінки скорочувати та розслабляти м'язи, для їх зміцнення [2, с. 50–55; 3, с. 137–143].

Дослідження, проведене за участю жінках з хронічним болем у попереку, що порівнювало звичайну фізіотерапію з додатковими тренуваннями м'язів тазового дна, показало більше поліпшення сили та витривалості м'язів тазового дна, а також значне зниження болю та функціональної непрацездатності [5, с. 47–53].

Метою виконання вправ є відновлення нервово-м'язового контролю тазового дна та глибоких м'язів живота у функціональному відношенні. Також дослідження продемонстрували, що тренування м'язів тазового дна є консервативним методом лікування стресового нетримання сечі [1, с. 226–232; 4]. Лікування таких пацієток має також включати навчання звичкам здорового способу життя для забезпечення оптимального функціонування системи попереково-тазової стабільності (правильна постава, підтримання нормальної маси тіла, правильне харчування, регулярні фізичні вправи, відмова від куріння тощо).

Отже, жінки з дисфункцією м'язів тазового дна та болем у попереку є контингентом для створення індивідуалізованих програм фізичної терапії при абдомінальному та вагінальному пологорозрішенні.

Література:

1. Аравіцька М. Г., Дума З. В., Шеремета Л. М., Данильченко С. І., Біла А. А. Ефективність застосування засобів фізичної терапії для корекції обмеження життєдіяльності внаслідок поєданого поперекового та тазового болю у жінок з дорсопатіями вагітності у післяпологовому

періоді. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2022. Том 7, № 1 (35). С. 226–232. DOI: 10.26693/jmbs07.01.228

2. Куравська Ю. В., Аравіцька М. Г. Ефективність відновлення психоемоційного та фізичного статусу жінок, які перенесли кесарів розтин, засобами фізичної терапії. *Art of Medicine*. 2022. № 1(21). С. 50–55. DOI: 10.21802/artm.2022.1.21.50

3. Голубева М., Кундис І. Обґрунтування доцільності розробки реабілітаційної програми з використанням вправ йоги та пілатесу для жінок другого зрілого віку в період менопаузи. *Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура*. 2010. Вип. 12. С. 137–143.

4. Low Back Pain and Pelvic Floor Disorders. URL: https://www.physio-pedia.com/Low_Back_Pain_and_Pelvic_Floor_Disorders

5. Dufour S, Vandyken B, Forget MJ, Vandyken C. Association between lumbopelvic pain and pelvic floor dysfunction in women: A cross sectional study. *Musculoskelet Sci Pract*. 2018. № 34. P. 47–53. doi: 10.1016/j.msksp.2017.12.001

6. Mohseni-Bandpei MA, Rahmani N, Behtash H, Karimloo M. The effect of pelvic floor muscle exercise on women with chronic non-specific low back pain. *J Bodyw Mov Ther*. 2011. № 15(1). P. 75–81. doi:10.1016/j.jbmt.2009.12.001

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-121>

АДИКТИВНІСТЬ І АГРЕСИВНІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ ФЕНОМЕНІВ

Шакін А. А.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

за спеціальністю 053 – Психологія

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Меленчук Н. І.

кандидат психологічних наук, доцент,

завідувач кафедри педагогіки та психології

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Воєнні дії, які відбуваються на території України, докорінно підривають відчуття безпеки та викликають стрес, психологічні наслідки якого можуть поставити під загрозу здорове майбутнє людства.

Опинившись у складній ситуації, люди в першу чергу починають шукати способи полегшити свій негативний емоційний стан. Адиктивна поведінка в такому випадку стає способом пристосування до навколишньої дійсності, що в свою чергу може призвести до порушень зв'язків з соціумом, погіршення фізичного та психічного здоров'я.

Термін адикція (від англ. «addiction» – схильність, згубна звичка, залежність) спочатку застосовувався щодо опису поведінки людей, залежних від хімічних речовин, таких, як нікотин, алкоголь, наркотики. В кінці 80-х років ХХ ст. у вітчизняній науковій літературі міцно закріпився термін «адиктивна поведінка», запропонований В. Мюллером і М. Лендрі, під якими розумілося зловживання різними речовинами, включаючи алкоголь і куріння тютюну до того, що від них сформується залежність [1].

Адиктивна поведінка у науковій термінології, відома як «адикція» або «залежність», є патологічним станом, що характеризується компульсивною і нерегульованою потребою використовувати певну речовину або займатися певною діяльністю, незважаючи на негативні наслідки для фізичного, психічного, соціального або професійного благополуччя.

На сьогоднішній день існує велика кількість різних видів адикції (хімічна, біохімічна та нехімічна), оскільки ця проблема може стосуватися різних аспектів життя та залежати від різних факторів. Але незалежно від виду адикції виділяють загальні її ознаки: стійке прагнення до зміни психофізичного стану; безперервний процес формування і розвитку адикції; циклічність залежної поведінки; закономірне виникнення особистісних змін і соціальної дезадаптації; формування адиктивної установки; надмірне емоційне відношення до об'єкту залежності; перетворення об'єкту адикції в мету існування; заперечення залежності та її тяжкості [3].

В цьому дослідженні схильність до адиктивної поведінки розглядається як якість особистості, що зумовлена низкою психологічних особливостей. Так, дослідник В. Менделевич визначив наступні риси залежної особистості, серед яких: інфантильність; сугестивність; наївність та чуттєва безпосередність; максималізм; егоцентризм; яскравість уяви, вражень і фантазій; схильність до ризику; знижена переносимість труднощів повсякденного життя; прихований комплекс неповноцінності; зовнішня соціабельність, що поєднується зі страхом перед стійкими емоційними контактами; прагнення говорити неправду; схильність до звинувачувати інших; прагнення йти від відповідальності у прийнятті рішень; стереотипність поведінки; тривожність, агресивність, фрустрація, ригідність, депресія [2].

Метою цієї статті є викладення результатів теоретико-емпіричного дослідження особливостей співвідношення між адиктивністю та агресивністю особистості.

Відповідно до поставлених завдань, а саме пошуку взаємозв'язку показників схильності до адиктивної поведінки і агресивності, нами була проведена діагностика обстежених за наступними методиками: вивчення показників схильності до адиктивної поведінки здійснювалось за допомогою «Методики діагностики схильності до різних видів залежності» Г.В. Лозової; дослідження показників агресивності здійснювалось за допомогою «Опитувальника дослідження рівня агресивності» А. Басса, А. Даркі. Процедура обробки даних здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми SPSS 21.00 for Windows та Microsoft Excell.

Вибірку експериментального дослідження склали 40 осіб віком від 20 до 35 років.

Зазначимо, що застосування кореляційного аналізу дає можливість точної кількісної оцінки ступеню узгодженості змін двох і більше ознак. Ступінь узгодженості змін характеризує тіснота зв'язку, тобто абсолютна величина коефіцієнта кореляцій. Наявність кореляцій між двома змінними означає, що при зміні однієї змінної інша також змінюється. Отже, за допомогою кореляційного аналізу ми групуємо простір заданих ознак і констатуємо взаємозв'язки між ними, в даному випадку, між показниками схильності до адиктивної поведінки і агресивності.

Отримані результати кореляційного аналізу наведені в таблиці 1.

Аналіз табл. 1 свідчить про наявність значимих додатніх зв'язків, переважно на 1% рівні, між показниками залежностей і показниками агресивних та ворожих реакцій. Значимі від'ємні зв'язки встановлені тільки між окремими показниками залежностей (ігровою залежністю (ІГЗ), залежністю від міжстатевих відносин (ЗМВ) і загальною схильністю до залежностей (ЗПЗ) на 1% рівні. Це свідчить про те, що схильність до адиктивної поведінки не супроводжується агресією, що опосередковано спрямована на когось.

Щодо додатніх взаємозв'язків, то показник АЗ (алкогольна залежність) встановив значимі додатні зв'язки з показниками ФА (фізична агресія) на 5% рівні і ВА (вербальна агресія) на 1% рівні. Це вказує на те, що алкогольна залежність супроводжується проявами фізичної сили проти іншої особи, схильністю виразити негативні почуття через форму крику, прокляття та загрози.

Показник ЛБЗ (любобна залежність) додатньо пов'язана з показниками Об (образ) і ПП (почуття провини). Тобто для любовної залежності характерна заздрість та ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані дії та водночас переконання суб'єкта в тому, що він є поганою людиною.

Таблиця 1

**Значущі коефіцієнти кореляцій між показники залежностей
і показниками агресивних та ворожих реакцій**

Показники залежностей	Показники агресивних та ворожих реакцій						
	ФА	ВА	НА	Нг	Пд	Об	ПП
АЗ	400*	411**					
ЛБЗ						505**	492**
ІгЗ			-505**				
ЗМВ			-471**			366*	427**
ХЗ						552**	397*
Тр		326*			539**		341*
ІнЗ						345*	
НрЗ	487**	515**				517**	
ЗПЗ	369*	379*	-537**	473**		498**	

Примітка: 1) нулі і коми не позначені; 2) * – $\rho \leq 0,05$; ** – $\rho \leq 0,01$; 3) N=40; 4) умовні позначення показників залежностей: АЗ – алкогольна залежність; ЛБЗ – любовна залежність; ІгЗ – ігрова залежність; ЗМВ – залежність від міжстатевих відносин; ХЗ – харчова залежність; Тр – трудоголізм; ІнЗ – інтернет і комп'ютерна залежність; НрЗ – наркотична залежність; ЗПЗ – загальна схильність до залежностей; 5) умовні позначення агресивних та ворожих реакцій: ФА – фізична агресія, ВА – вербальна агресія, НА – непрямая агресія, Нг – негативізм, Пд – підозрілість, Об – образа, ПП – почуття провини.

Показник ЗМВ (залежність від міжстатевих відносин) і показник ХЗ (харчова залежність) також встановили значимі додатні зв'язки з показниками Об (образя) і ПП (почуття провини). Це виявляються в тому, що для зазначених видів залежностей також властиві заздрість і ненависть до оточуючих за дійсні та вигадані дії та віра людини в те, що вона є поганою.

Показник Тр (трудоголізм) встановив значимі додатні зв'язки з показниками ВА (вербальна агресія), ПП (почуття провини) на 5% рівні, і з показником Пд (підозрілість) – на 1% рівні. Це означає, що для трудоголізму характерна прояви вербальної агресії, почуття провини і підозрілість.

Показник ІнЗ (інтернет і комп'ютерна залежність) встановив значимий додатній зв'язок з показником Об (образя). Це свідчить про те, що комп'ютерна залежність може супроводжуватися заздрістю та ненавистю до оточуючих за дійсні та вигадані дії.

Показник НрЗ (наркотична залежність) продемонстрував значимі додатні зв'язки на 1% рівні з показниками ФА (фізична агресія), ВА (вербальна агресія) і Об (образя).

I, показник загальної схильності до залежностей (ЗПЗ) встановив найбільшу кількість взаємозв'язків з показниками агресивності, а саме: з показником ФА (фізична агресія), ВА (вербальна агресія) на 5% рівні; Нг (негативізм), Об (образ) – на 1% рівні.

Таким чином, враховуючи отримані результати, можна зазначити, що схильність до адиктивної поведінки супроводжується готовністю до прояву негативних почуттів за наявності незначного збудження, запальністю, грубістю; агресією, що опосередковано спрямована на когось іншого; використанням фізичної сили проти іншої особи; почуттям провини, що виражається в докорах совісті та почуттям образи.

Література:

1. Бондарчук О. І. Психологія девіантної поведінки. Київ : МАУП, 2006. 92 с.
2. Дідик Н. М. Соціально-педагогічна профілактика ігрової залежності. *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17) лютий. С. 226–229.
3. Ільницька Л. А. Психологічні особливості особистості інтернет-залежних юнаків. *Наука і освіта*. 2009. № 9. С. 34–38.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-122>

КЛАСИФІКАЦІЙНІ КРИТЕРІЇ ПРОГНОЗУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ХІРУРГІЧНОГО ЗАКРИТТЯ РЕЦЕСІЇ ЯСЕН

Шипілов Ю. Є.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 221 – Стоматологія
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: **Чумакова Ю. Г.**
доктор медичних наук, професор,
професор кафедри загальної стоматології
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Рецесія ясен визначається як патологічний процес, при якому відбувається апікальне зміщення маргінального краю ясен відносно цементно-емалевого з'єднання з частковим оголенням кореня зуба [1]. За даними епідеміологічних досліджень, поширеність рецесії ясен у населення складає від 40% до 100%, і такі коливання можна пояснити

різним контингентом обстежених осіб, обраним дизайном дослідження і різними діагностичними критеріями оцінки патології [2–5]. Вибір оптимальної тактики лікування ясенних рецесій та його ефективність також значною мірою залежать від правильної діагностики пародонтального фенотипу і типу (або класу) рецесії ясен.

На даний час відомі декілька класифікацій ясенних рецесій, в яких представлені різні підходи авторів визначити клінічні особливості (глибина, форма рецесії), ступінь тяжкості рецесії з урахуванням втрачених тканин пародонту, консервативні та хірургічні підходи до лікування та прогноз хірургічного закриття оголеної поверхні кореня зуба [6].

Найбільш популярною серед дослідників і практичних лікарів була класифікація ясенних рецесій, запропонована Miller P. у 1985 році [7]. За наступні десятиріччя з'явилися нові наукові дані про етіологічні чинники та механізми розвитку рецесії ясен, нові методи діагностики, зокрема комп'ютерна томографія, нові сучасні матеріали і ефективні методики мукогінгивальної пластики. На підставі цього Cairo F. із співав. у 2011 представили свою систематизацію ясенних рецесій [8], яка була підтримана пародонтологічною спільнотою та введена у Міжнародну класифікацію захворювань і станів тканин пародонта і перімплантних тканин (AAP&EFP, Chicago, 2017) [9].

Мета дослідження – провести порівняльний аналіз класифікацій ясенних рецесій Miller P. (1985) і Cairo F. (2011) щодо критеріїв прогнозування ефективності хірургічного закриття рецесії ясен.

Результати дослідження та їх обговорення. У класифікації ясенних рецесій Міллера серед клінічних ознак враховується стан міжзубних сосочків і рівень кісткової тканини в міжзубній ділянці, а також відношення рецесії до рівня муко-гінгивального з'єднання та кількості прикріплених кератинізованих ясен у зоні рецесії. Автор виділив 4 класи ясенних рецесій, кожному з яких відповідає певний прогноз лікування:

I клас: Рецесія в межах вільних ясен без втрати ясен та/або кістки у міжзубних проміжках. Можливе повне її усунення, 100%.

II клас: Рецесія в межах прикріплених ясен або апікально від муко-гінгивального з'єднання без втрати ясен та/або кістки у міжзубних проміжках. Можливе повне її усунення, 100%.

III клас: Рецесія II класу поєднується з ураженням апроксимальних поверхонь (підклас А – без залучення сусідніх зубів, підклас Б – із залученням сусідніх зубів). При цьому ясна в міжзубних проміжках знаходяться апікально від цементно-емалевого з'єднання, але коронарніше ясенного краю на вестибулярній поверхні кореня зуба. Відмічається зменшення висоти міжальвеолярної перегородки. Можливе тільки часткове усунення рецесії.

IV клас: Циркулярна рецесія зі значною втратою ясен і кістки у міжзубних проміжках (підклас А – у обмеженої кількості зубів, підклас Б – генералізована горизонтальна втрата ясен). Закриття кореня неможливе.

Таким чином, класифікація Міллера переважно враховувала глибину ясенної рецесії і можливості її хірургічного закриття, майже не беручи до уваги стан міжпроксимальних тканин. В той же час, обґрунтування нових підходів, розробка сучасних хірургічних технік та матеріалів для лікування рецесій потребували врахування саме цих проміжних структур для вибору оптимального хірургічного втручання і чіткого прогнозування результату.

Тому Cairo F. із співав. запропонували нову систематизацію ясенних рецесій – так звану RT-класифікацію, за якою виділяють 3 типи рецесій залежно від стану міжпроксимального прикріплення, що визначається за показником CAL (clinical attachment level):

RT1: Рецесія ясен без втрати міжпроксимального прикріплення. Не виявляється втрати CAL на мезіальній та дистальній поверхні зуба. Тобто проблема існує тільки на вестибулярній поверхні кореня зуба, що дає високі шанси на успішне хірургічне закриття рецесії.

RT2: Рецесія ясен супроводжується втратою міжпроксимального прикріплення, яка менше або дорівнює втраті CAL на вестибулярній (щічній) поверхні кореня. Прогноз хірургічного покриття в цьому випадку менш сприятливий, оскільки пошкоджені пародонтальні тканини знижують ефективність оперативного втручання.

RT3: Рецесія ясен з вираженою втратою міжпроксимального прикріплення, яка більша за втрату на вестибулярній (щічній) поверхні. Така клінічна ситуація є найскладнішою, бо значно пошкоджені пародонтальні структури обмежують можливості хірургічного втручання.

Також ця класифікація враховує наступні клінічні показники: глибину рецесії (recession depth, RD), біотип ясен (gingival thickness, GT), ширину кератинізованої тканини (keratinized tissue width, KTW), стан цементно-емалевого з'єднання (CEJ), наявність або відсутність карієсу кореня та некаріозних цервікальних уражень зуба [8].

Класифікацію Cairo F. називають лікувально-орієнтованою, бо вона у порівнянні з класифікацією Міллера дає більшу можливість прогнозувати потенціал закриття оголеного кореня. При типі рецесії RT1 по Cairo (Miller Class I і II) можна прогнозувати 100% покриття кореня зуба. При типі RT2 (Miller Class III) незначна втрата міжпроксимального CAL також надає можливість 100% покриття кореня при застосуванні сучасних хірургічних регенеративних методик. При типі RT3 (Miller Class IV) повне покриття кореня не можливе. Також при плануванні хірургічних втручань за вимогами даної класифікації потрібно враховувати

естетичні потреби пацієнта і наявність або відсутність гіперчутливості дентину [1].

На підставі порівняльного аналізу можна визначити основні переваги класифікації ясенних рецесій Cairo F. (2011):

1. Підвищена точність. Врахування стану міжпроксимальних тканин дозволяє розробляти більш індивідуалізований план лікування.

2. Оптимальний вибір терапії. Чітке розуміння типу рецесії дає змогу раціонально обрати методи корекції, зважаючи на потенціал відновлення.

3. Покращення наукової комунікації. Стандартизований підхід спрощує аналіз та порівняння різних досліджень, сприяючи розвитку доказової стоматології.

На даний час RT-класифікація Cairo F. широко використовується у клінічній практиці. Вона допомагає лікарю об'єктивно оцінити прогноз хірургічного лікування рецесій, вибрати оптимальний комплекс лікувальних заходів (хірургічних, пародонтологічних, ортодонтичних чи реставраційних), планувати довгострокову стабільність отриманих результатів.

Література:

1. Cortellini P., Bissada N. F. Mucogingival conditions in the natural dentition: Narrative review, case definitions, and diagnostic considerations. *J. Periodontol.* 2018. Vol. 89, Suppl 1. P. S204–S213.

2. Imber J. C., Kasaj A. Treatment of gingival recession: when and how? *Inter Dent J.* 2021. Vol. 71, N. 3. P. 178–187.

3. Chrysanthakopoulos N. A. Gingival recession: prevalence and risk indicators among young greek adults. *J Clin Exp Dent.* 2014. Vol. 6, N. 3. P. e243–e279.

4. Краснокутський О. А., Гасюк П. А., Гончарук-Хомин М. Ю. Аналіз поширеності рецесій серед стоматологічних пацієнтів з урахуванням асоційованих вікових, ятрогенних і патологічних змін стоматологічного статусу. *Український стоматологічний альманах.* 2022. № 1. С. 12–19.

5. Чумакова Ю. Г., Борченко Н. А., Заградська О. Л., Марчук Т. С. Поширеність та клінічні характеристики рецесії ясен у хворих на пародонтит. *Клінічна стоматологія.* 2024. № 1. С. 30–40.

6. Іваницька О. С., Локес К. П., Іваницький І. О., Буханченко О. П. Сучасний погляд на питання діагностики рецесії ясен. *Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник Української медичної стоматологічної академії.* 2024. Т. 24, № 1. С. 257–263.

7. Miller P. D. Jr. A classification of marginal tissue recession. *Int J Periodont Restorat Dent.* 1985. Vol. 5, No. 2. P. 8–13.

8. Cairo F., Nieri M., Cincinelli S., Mervelt J., Pagliaro U. The interproximal clinical attachment level to classify gingival recessions and predict root coverage

outcomes: an explorative and reliability study. *J Clin Periodontol.* 2011. Vol. 38, N. 7. P. 661–666.

9. Caton J. G., Armitage G., Berglundh T., Chapple I. L., Jepsen S., Kornman K. S., ... & Tonetti M. S. A new classification scheme for periodontal and peri-implant diseases and conditions – Introduction and key changes from the 1999 classification. *J Periodontol.* 2018. Vol. 89. P. S1–S8.

НАПРЯМ 7. КОМП'ЮТЕРНІ НАУКИ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-123>

РОЗРОБКА МАСШТАБОВАНИХ МІКРОСЕРВІСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ SPRING BOOT: ВИКЛИКИ ТА ПЕРЕВАГИ

Биков Р. Г.

*викладач кафедри інформаційних технологій
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному світі динамічний розвиток інформаційних технологій потребує нових підходів до розробки програмного забезпечення. Мікросервісна архітектура – це один із підходів, який дає змогу розробляти масштабовані, гнучкі та стійкі до збоїв системи. У цих умовах технологія Spring Boot стала стандартом для розробки Java-додатків завдяки своїй простоті, широким можливостям та інтеграції з іншими інструментами екосистеми Java. У даній роботі розглядаються основи побудови мікросервісів за допомогою Spring Boot, основні переваги цього підходу, а також виклики, що виникають під час реалізації таких систем.

Мікросервісна архітектура: огляд концепції

Мікросервісна архітектура представляє собою методологію створення програмного забезпечення, який ґрунтується на поділі монолітної системи на невеликі, незалежні сервіси, що виконують окремі бізнес-функції [1]. Основними характеристиками мікросервісів [2] є:

- Модульність: кожен сервіс реалізує чітко визначену функцію.
- Незалежне розгортання: кожен сервіс можна оновлювати чи масштабувати незалежно від інших.
- Гнучкість: сервіси можуть бути реалізовані з використанням різних мов програмування.

Головними викликами при впровадженні мікросервісної архітектури є забезпечення взаємодії між сервісами, управління їхньою масштабованістю, безпекою та стійкістю до збоїв.

Роль Spring Boot у розробці мікросервісів

Spring Boot є фреймворком, створеним для спрощення розробки Java-додатків [3, 4]. Його переваги в контексті мікросервісної архітектури включають:

1. Автоматичне налаштування: Spring Boot надає попередньо налаштовані компоненти для розробки REST API, інтеграції з базами даних і забезпечення безпеки.

2. Швидкий старт: за допомогою Spring Initializr можна створити готовий до роботи шаблон додатка за декілька хвилин.

3. Підтримка Spring Cloud: набір інструментів для оркестрації мікросервісів, таких як Eureka (реєстрація сервісів), Zuul (маршрутизація запитів) та Config Server (централізоване управління конфігураціями).

4. Вбудований веб-сервер: можливість розгортання сервісів без окремого контейнера (наприклад, Tomcat інтегрований із Spring Boot).

Виклики та способи їх вирішення

Попри численні переваги, розробка мікросервісів на Spring Boot супроводжується рядом викликів [5]:

1. Масштабованість.

Масштабування може бути ускладненим через необхідність синхронізації сервісів. Використання Spring Cloud Gateway допомагає впровадити балансування навантаження та оптимізувати обробку запитів.

2. Управління транзакціями.

У розподіленій системі транзакції часто охоплюють кілька сервісів. Для цього використовують шаблон "saga" (Saga Pattern), який Spring Boot підтримує через Spring Cloud Data Flow.

3. Безпека.

Забезпечення автентифікації та авторизації для кожного сервісу може бути трудомістким. Використання Spring Security разом з OAuth2 або JWT спрощує цей процес.

4. Моніторинг та діагностика.

Керування кількома сервісами потребує якісного моніторингу. Інструменти, такі як Spring Boot Actuator та інтеграція з системами APM (наприклад, Prometheus, Grafana), дозволяють отримувати інформацію про стан сервісів у реальному часі.

Переваги використання Spring Boot

Spring Boot демонструє себе як оптимальне рішення для розробки мікросервісів завдяки наступним перевагам:

– Зниження витрат на розробку завдяки автоматизації конфігурації.

– Масштабованість: інтеграція з Kubernetes і Docker дозволяє запускати мікросервіси у хмарному середовищі.

– Екосистема: широка підтримка бібліотек і фреймворків для вирішення спеціалізованих задач (від Big Data до Machine Learning).

Висновки

1. Spring Boot є потужним інструментом для розробки мікросервісних додатків у середовищі Java. Завдяки своїм можливостям, таким як автоматичне налаштування, інтеграція з Spring Cloud і підтримка сучасних шаблонів архітектури, він значно спрощує розробку складних і масштабованих систем.

2. Успішне впровадження таких рішень залежить від правильного підходу до вирішення проблем масштабованості, безпеки та моніторингу.

3. Подальші дослідження у цій галузі можуть бути спрямовані на адаптацію нових можливостей Java (наприклад, Project Loom) для покращення продуктивності мікросервісів.

Література:

1. Льюїс Дж., Фаулер М. Мікросервіси: визначення нового архітектурного терміна / пер. з англ. А. Смирнова. URL: <https://martinfowler.com/articles/microservices.html>

2. Еванс Е. Проектування, орієнтоване на домен: як впоратися зі складністю в серці ПЗ. Київ : Addison-Wesley, 2003.

3. Pivotal Software, Inc. Spring Boot Reference Documentation / пер. з англ. О. Автorenко. URL: <https://docs.spring.io/spring-boot/docs/current/reference/html/>

4. Spring Cloud Team. Spring Cloud Documentation. URL: <https://spring.io/projects/spring-cloud>

5. Річардсон К. Шаблони мікросервісів: з прикладами на Java / пер. з англ. О. Мокровольського. Київ : Manning Publications, 2018.

ОБГРУНТУВАННЯ НАДІЙНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ ВІД ПІДМІНИ ТА ВИДАЛЕННЯ В БЛОКЧЕЙН- МЕРЕЖАХ

Горелікова Т. О.

аспірантка

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Блокчейн-технології, зокрема їх використання в системах, що забезпечують зберігання і передачу даних, набули значного поширення завдяки своїй прозорості та стійкості до атак. Для забезпечення надійності та ефективності в блокчейн-системах важливим аспектом є процес валідації нових блоків, коли перевірка правильності транзакцій та додавання нових блоків до мережі здійснюється через певний алгоритм консенсусу та процес валідації вже існуючої мережі під час кожної транзакції. Блокчейн-мережа з випадковим вибором вузлів для перевірки блоків поєднує в собі інноваційний механізм децентралізації, криптографічну надійність та високу ефективність. Основною ідеєю є використання алгоритмів еліптичних кривих для генерації випадкових чисел, які визначають вузли, що перевірятимуть блоки. Такий підхід розподіляє навантаження в мережі, знижуючи обчислювальні витрати й підвищуючи масштабованість системи.

Головний процес механізму починається із створення нового блоку майнером. Для його перевірки обирається обмежена кількість випадково визначених вузлів. Випадковість вибору може гарантувати, що перевірка буде неупередженою, а використання хеш-функцій підвищує криптографічну стійкість. Завдяки цьому блокчейн стає менш вразливим до атак, спрямованих на компрометацію певних вузлів.

Особливу роль у цьому підході відіграють вузли повного типу, які у традиційних блокчейнах перевіряють увесь ланцюг блоків. У новій моделі випадкові вузли перевіряють лише випадково обрані ділянки ланцюга(блоки), що значно знижує їхнє навантаження. Для забезпечення цілісності використовуються структури Merkle-дерева, які дозволяють швидко і точно визначати змінені блоки.

Цей підхід створює баланс між продуктивністю та безпекою, адже навіть часткова перевірка гарантує, що всі ділянки блокчейну будуть охоплені. Завдяки криптографічним методам зловмисникам майже

неможливо передбачити, які вузли або блоки будуть перевірятися, що суттєво підвищує захист системи [1–4].

Для проведення дослідження було створено кілька тестових блокчейн-систем, що використовують механізм випадкового вибору вузлів для валідації. Аналіз проводився за допомогою різних інструментів моніторингу та моделей симуляцій. Ось ключові технології та інструменти, що використовувались під час дослідження:

1. Тестові блокчейн-системи: Для тестування були створені кілька тестових копій блокчейн-мереж, які використовують консенсус Proof of Work (PoW) і впроваджено в них розроблений метод з різною конфігурацією. Ці системи включали публічні блокчейн мережі з відкритим кодом середнього рівня (300–700 вузлів).

2. Моніторинг безпеки: Для оцінки рівня безпеки використовувались інструменти, такі як Chainalysis та BlockCipher, які дозволяють здійснювати глибокий аналіз транзакцій у блокчейні та виявляти аномалії, такі як спроби атаки або маніпуляції з даними. За допомогою цих інструментів було здійснено аналіз транзакцій у різних блокчейн-мережах, щоб оцінити рівень захищеності під час застосування механізму випадкового вибору вузлів для валідації.

3. Моделювання за допомогою Python: Для проведення симуляцій та аналізу ефективності впровадженого механізму використовувались бібліотеки NumPy та SciPy в мові програмування Python. За допомогою цих інструментів було змодельовано різні варіанти атак на блокчейн-мережу та оцінено їхній вплив на стабільність і безпеку системи. Наприклад, було протестовано сценарії атаки 51%, коли зловмисники намагаються отримати контроль над більшістю вузлів мережі.

4. Симуляція атак та валідації: Моделювання включало створення різних сценаріїв атак, наприклад, атак типу Sybil, коли атакуючі створюють фальшиві вузли для контролю над мережею, і double-spending, коли транзакції намагаються бути витрачені двічі. Блоки та транзакції випадково розподілялися між вузлами для оцінки того, наскільки механізм випадкового вибору вузлів здатний протистояти таким атакам. Використовувався метод Monte Carlo для визначення ймовірностей успішних атак при різних умовах.

Результати тестів

1. Безпека: Протидія атакам

Одним з основних елементів дослідження була оцінка рівня безпеки блокчейн-систем з механізмом випадкового вибору вузлів. Це тестування включало аналіз ефективності захисту системи від атак за допомогою таких інструментів, як Chainalysis. Протестовані системи показали значне зниження успіху атак у порівнянні з системами, де для валідації блоків використовувались постійно закріплені вузли.

– За даними Chainalysis, серед усіх атак, що відбулися протягом тестування, лише 20% успішно досягли мети в системах з впровадженням методом, порівняно з 40% у традиційних системах.

– У системах з випадковим вибором кількість фальшивих вузлів, які змогли здійснити контроль над мережею, була на 30% меншою в порівнянні з традиційними системами.

2. Швидкодія системи

Тестування швидкодії показало, що метод підвищує швидкість роботи за рахунок зменшення обсягу перевірених даних на кожному вузлі. Замість повної перевірки ланцюжка блоків, кожен вузол типу повного типу перевіряє лише 10% – 30% випадково обраних блоків. Це дозволяє знизити навантаження на систему, зменшити час перевірки та покращити масштабованість. Для оцінки цього параметра використовувався інструмент BlockScypher, який дозволяє виміряти час між підтвердженням транзакцій та додаванням блоку до мережі.

Використання структури Merkle-дерева дозволяє перевіряти цілісність ланцюжка без повного аналізу даних. Корінь дерева містить єдиний хеш, який підтверджує цілісність всього ланцюжка. Якщо кореневий хеш збігається, перевірка завершується миттєво. У разі невідповідності лише кілька гілок потребують аналізу, що займає небагато часу.

3. Економія енергоресурсів

Енергетичні витрати є важливим аспектом для блокчейн-систем, оскільки перевірка транзакцій та додавання нових блоків потребують значної кількості обчислювальних потужностей. За результатами тестів, проведених за допомогою NumPy для моделювання навантаження, системи з випадковим вибором вузлів демонструють значно менше енергоспоживання.

Враховуючи симуляції, було визначено, що за рахунок оптимального розподілу навантаження енергоспоживання зменшується на 20% порівняно з системами з фіксованими вузлами.

4. Масштабованість

У тестах з великою кількістю вузлів час на валідацію блоків залишався стабільним і не перевищував межі, характерні для систем з фіксованими вузлами. Це свідчить про високу адаптивність системи до змін в її розмірі.

Прогнозування

Прогнозування результатів на основі отриманих даних свідчить, що в довгостроковій перспективі блокчейн-системи з випадковим вибором вузлів мають потенціал знизити рівень атак та значно покращити ефективність. Прогноз за допомогою методів регресії показав, що ймовірність успішних атак зменшиться на 25–30% за 2–3 роки використання технології.

Проведене дослідження показало, що механізм випадкового вибору вузлів і блоків для валідації блоків і усієї мережі у блокчейн-системах є потужним інструментом для підвищення безпеки, зниження енергетичних витрат та покращення масштабованості. Цей підхід може дозволити знизити ризики атак, покращити швидкодію системи та зробити її більш адаптивною до змін. Подальший розвиток такого механізму може значно покращити ефективність блокчейн-технологій у майбутньому.

Література:

1. Horelikova T. O., Choporov S. V. Analysis of Information Security Methods Against Substitution and Deletion Based on Blockchain Technology. *Computer Science and Applied Mathematics*. 2024. P. 54–66.
2. Jafari A., Aghajani M., Mohammadian A. Random Checkpointing Mechanisms in Blockchain Networks: Enhancing Data Integrity and Security. *Journal of Information Security and Applications*. 2022. No 63. P. 103–116.
3. Zhu Q., Liao L., Luo X. Blockchain Data Protection Through Randomized Validation Points: Theory and Applications. *IEEE Transactions on Information Forensics and Security*. 2022. Vol. 17. P. 421–435.
4. Hong X., Xu W. Ensuring Blockchain Security: Data Immutability and the Role of Random Checkpoints. *Information Systems*. 2023. No 106. P. 102–113.

АНАЛІЗ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДИК НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ

Григор'єва Т. І.

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Лазутін В. Ю.

*викладач
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному навчанні інформатики відбувається помітний розвиток у впровадженні інноваційних методик і технологій, які покликані підвищити ефективність навчального процесу та зацікавити учнів. Дослідження, проведені протягом останніх років, охоплюють такі освітні підходи, як проєктно-орієнтоване навчання, гейміфікація, перевернуте навчання, а також методики розвитку обчислювального мислення. Метою даної роботи є аналіз сучасних підходів та їхньої ефективності в контексті навчання інформатики.

Вінг (Wing J.) і Харпер (Harper S.) акцентують увагу на найновіших тенденціях у викладанні інформатики, включаючи STEM-підходи, інтерактивне навчання та гейміфікацію [1]. Вони доводять, що інтерактивні методи значно підвищують мотивацію учнів, а також сприяють більш ефективному засвоєнню складних концепцій за рахунок залучення учнів у процес навчання. Це також підтверджується дослідженням Річ (Rich) і Тзан (Tsan), які показують, що проєктно-орієнтоване навчання стимулює інтерес до предмета і допомагає розвивати важливі практичні навички [2].

Переваги перевернутого навчання в курсах інформатики розкрито у роботі Медейрос (Medeiros) та співавторів [3]. Вони зазначають, що цей підхід дозволяє учням спершу знайомитися з теоретичними матеріалами вдома, а практичні заняття проводити в класі, що сприяє глибшому розумінню та ефективному використанню часу на заняттях.

Важливим аспектом сучасного навчання інформатики є розвиток обчислювального мислення, яке є фундаментальним для освоєння дисципліни. Веєрасамі (Veerasamy) і Шукор (Shukor) здійснили огляд

методик для розвитку обчислювального мислення та вирішення проблем у шкільній інформатиці [4]. Вони наголошують, що підходи, що стимулюють мислення, зокрема інтерактивні та проектно-орієнтовані методики, сприяють розумінню основних принципів інформатики та допомагають учням з легкістю переходити від теорії до практичної реалізації завдань.

Адаптація штучного інтелекту для персоналізації навчання у класах інформатики стає ще однією перспективною технологією. Весснер (Woessner) і Шерцінгер (Scherzinger) вказують на можливості використання штучного інтелекту для створення адаптивних середовищ навчання, які підлаштовуються під індивідуальні потреби учнів [5]. Такі технології дозволяють персоналізувати навчання, що сприяє більш ефективному та зручному процесу засвоєння знань.

В процесі навчання інформатики дуже важливим є застосування персоналізованого підходу, оскільки, такий предмет, як інформатика передбачає різний рівень знань і навичок у учнів. Персоналізований підхід із використанням адаптивних навчальних платформ дозволяє учням проходити матеріал у власному темпі, отримуючи підтримку та додаткові ресурси залежно від їхнього прогресу.

Різноманітні інтерактивні формати, такі як бінарний урок, брифінг, вебінар, відеоконференція, відеолекція, віртуальна консультація та віртуальні уроки, дозволяють адаптувати навчальний процес до потреб сучасних учнів, забезпечуючи гнучкість, доступність і можливість залучення до навчання з будь-якої точки світу.

Аналіз сучасних освітніх підходів та методик навчання інформатики показує, що розглянуті вище методи дозволяють краще підготувати учнів до викликів сучасного цифрового світу. Незважаючи на позитивні результати, впровадження нових методик потребує значних ресурсів, зокрема, часу на підготовку матеріалів і технічного забезпечення. Також важливо навчати вчителів ефективно застосовувати нові технології та адаптувати їх під конкретні потреби учнів. Ще однією проблемою є необхідність розробки більшої кількості інтерактивних платформ та симуляцій для уроків інформатики, які могли б допомогти вчителям інтегрувати практичні завдання в навчальний процес.

Таким чином, інноваційні підходи підвищують ефективність навчання, сприяють розвитку практичних навичок учнів і формують зацікавленість у предметі. Гейміфікація, проектно-орієнтоване навчання, STEM-підхід, перевернуте навчання та індивідуалізація мають свої переваги та обмеження, але в комплексі забезпечують всебічний підхід до вивчення інформатики.

Література:

1. Wing J., Harper S. Trends and Perspectives in Informatics Education. *ACM Transactions on Computing Education*. 22(3). 2022. P. 256–280. doi:10.1145/3520804
2. Rich K., Tsan J. Exploring the Impact of Project-Based Learning on Student Engagement in Computer Science. *Journal of Educational Computing Research*. 59(5). 2021. P. 963–987. doi:10.1177/07356331211045201
3. Medeiros R., Ramalho G.L., Falcao T.P. Flipped Classroom in Computer Science Education: Challenges and Opportunities. *Computers & Education*. 177. 2022. 104374. doi:10.1016/j.compedu.2022.104374
4. Veerasamy A.K., Shukor N.A. A Review of Computational Thinking and Problem-Solving Skills in Secondary Education. *Journal of Computer Assisted Learning*. 39(1). 2023. P. 45–61. doi:10.1111/jcal.12614
5. Woessner M., Scherzinger M. Adapting AI for Personalized Learning in Informatics. *British Journal of Educational Technology*. 55(3). 2024. P. 201–218. doi:10.1111/bjet.13206

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-126>

ЛОГІКА В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГА

Григор'єва Т. І.

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна

Логіка забезпечує основу системного та раціонального мислення, що є критичним місцем у професійній діяльності психолога. Незалежно від того, чи йдеться про терапевтичну практику, консультування або наукові дослідження, психолог постійно стикається з необхідністю використання логічних принципів для прийняття обґрунтованих рішень, аналізу емпіричних даних та інтерпретації отриманих результатів [1]. Психологічна діяльність, що ґрунтується на правильних логічних міркуваннях, є основою для ефективного вирішення проблем клієнтів, наукового пошуку та розвитку психологічної теорії.

Логічна культура психолога включає в себе здатність до правильного мислення, що базується на знанні законів логіки, а також уміння застосовувати ці принципи в процесі наукового дослідження, аналізу

ситуацій та вирішення професійних задач. Важливими аспектами є: аналіз причинно-наслідкових зв'язків між подіями, явищами та поведінковими реакціями клієнтів; вміння правильно формулювати гіпотези на основі логічних міркувань та дослідницьких даних; обґрунтування висновків і рішень, що приймаються на основі логічних моделей; здатність до критичного мислення, що дозволяє уникати впливу стереотипів, упереджень або надмірної емоційної оцінки.

У наукових дослідженнях психологи використовують логічні принципи для побудови гіпотез, планування експериментів, збору даних та їх інтерпретації. Ключова роль логіки в дослідженнях полягає в тому, щоб забезпечити послідовність і об'єктивність у процесі аналізу [2]. Логічне мислення допомагає уникати помилок в інтерпретації результатів, особливо у випадках, коли результати можуть бути неоднозначними або суперечливими. Крім того, правильне застосування логічних принципів дозволяє психологам будувати теоретичні моделі та робити обґрунтовані висновки.

Важливою складовою підготовки майбутніх психологів є розвиток їх логічної культури. Це можна досягти через інтеграцію логічних дисциплін у навчальний процес, включення вправ з критичного мислення, аналізу наукових текстів і кейс-методів. Практичні завдання на основі реальних ситуацій допоможуть студентам розвивати здатність до логічного мислення, аналізу причинно-наслідкових зв'язків і ухвалення обґрунтованих рішень у психологічній практиці.

Рольові ігри та моделювання ситуацій дозволяють майбутнім психологам у практичному контексті застосовувати логічне мислення, аналізуючи поведінку клієнтів, визначаючи логічні зв'язки між їх діями та емоціями, а також розробляючи стратегії втручання, що ґрунтуються на логічних принципах.

У контексті постійних змін у психотерапевтичних методах, наукових теоріях та загальних вимогах до професіоналізму психолога, розвиток логічної культури стає необхідністю. Постійне вдосконалення навичок логічного мислення сприяє підвищенню ефективності професійної діяльності психолога. Для цього важливо проводити регулярні тренінги з розвитку логічного мислення, вивчати новітні дослідження в галузі психології та інших суміжних наук.

Серед структурних компонентів логічної культури, які потрібно формувати в майбутніх психологів, можна назвати кілька ключових аспектів [3, 4]. Першим є критичне мислення, яке є основою для аналізу й оцінки інформації, виявлення логічних помилок і упереджень. У процесі навчання майбутні психологи повинні навчитися ставити під сумнів безперечні твердження, формулювати власні аргументи на основі логіки та доказів. Це допомагає не лише в науковій діяльності, а й у практиці роботи

з клієнтами, оскільки важливо уникати поверхневих емоційних оцінок і стереотипів. Другим важливим компонентом є вміння аналізувати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами та поведінковими реакціями клієнтів. Психолог має вміти знаходити логічні зв'язки між факторами, що впливають на ситуацію, що дозволяє точніше зрозуміти причини проблем і вибрати ефективні стратегії їх вирішення. Також важливим компонентом є здатність будувати логічні висновки. Психолог повинен навчитися правильно організовувати отриману інформацію, формулювати гіпотези та висновки на основі логічних принципів. Це включає вміння використовувати індукцію й дедукцію, які допомагають приймати правильні рішення в практичній діяльності та наукових дослідженнях. Логічне мислення допомагає психологу чітко та логічно обґрунтувати свої рішення, що є важливим як для інтерпретації поведінки клієнтів, так і для проведення досліджень.

Системність мислення є ще одним ключовим компонентом логічної культури. Це означає здатність психолога бачити зв'язки між різними аспектами ситуації, враховувати всі фактори, що впливають на клієнта, і розглядати проблему в більш широкому контексті. Системне мислення дозволяє психологу оцінити проблему з різних точок зору та розробити комплексне рішення.

Емпіричний підхід та об'єктивність є також важливими складовими логічної культури психолога. Психолог повинен здатись працювати з фактами, уникати упереджень і стереотипів, а також уміти збирати та аналізувати дані, що ґрунтуються на достовірних джерелах. Це особливо важливо в наукових дослідженнях та в процесі консультування або психотерапії, де точність і об'єктивність є ключовими для ефективності роботи. Гнучкість і адаптивність у мисленні також є важливими для майбутніх психологів. Вони повинні мати здатність швидко реагувати на зміни, коригувати свої підходи в залежності від обставин і нових даних. Це дозволяє бути ефективними у динамічних умовах, коли рішення потрібно приймати в умовах невизначеності або змін.

Комунікативні навички є не менш важливими для розвитку логічної культури. Психолог повинен уміти чітко та зрозуміло формулювати свої думки як усно, так і письмово, щоб уникнути непорозумінь і забезпечити ефективну взаємодію з клієнтами та колегами. Логічно структуроване пояснення своїх висновків і рекомендацій є важливою частиною професійної діяльності психолога. Розвиток цих компонентів логічної культури є необхідною умовою для ефективної професійної діяльності психолога.

Таким чином, логіка є невід'ємною частиною професійної діяльності психолога, забезпечуючи ефективність у роботі з клієнтами, аналізі наукових даних та розвитку психології як науки. Формування логічної

культури у майбутніх психологів є важливим етапом їх професійної підготовки, що сприяє розвитку критичного, системного і гнучкого мислення, необхідного для вирішення складних психологічних завдань.

Література:

1. Панок В. Г. Проблеми професійної підготовки психологів. *Професійна підготовка психологів в Україні : стратегічні завдання* : матеріали всеукраїнського круглого столу 23 квітня 2024 року : зб. матеріалів / за ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2024. С. 5–8.

2. Олексенко Р. І., Нікітенко В. О. Логіка як наука про прийняття управлінських рішень в інформаційному суспільстві: соціально-філософський аналіз. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia* : Zaporizhzhia National University, 2021. 8 (85). Р. 40–47. doi: <https://doi.org/10.26661/hst-2021-8-85-04>

3. John P. Burgess, *Philosophical Logic*, Princeton University Press, 2009, 168 р.

4. Улунова Г. Структура та рівні культури професійного спілкування як інваріанта професійної психологічної культури. *Світогляд – Філософія – Релігія* : збірник наукових праць. 2012. Випуск 2. С. 300–309.

**ДОСЛІДЖЕННЯ МОДЕЛЕЙ І МЕТОДІВ ОЦІНКИ ЯКОСТІ
ОБСЛУГОВУВАННЯ НИЗЬКОШВИДКІСНИХ РАДІОМЕРЕЖ
ЗВ'ЯЗКУ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ**

Золотухін Р. В.

*аспірант за спеціальністю 121 – Інженерія програмного забезпечення
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Стрелковська Ю. О.

*кандидат юридичних наук, доцент
Вортінгський коледж
Вортінг, Велика Британія*

Стрімкий розвиток технологій кінця XX – початку XXI століття стало поштовхом для створення та реалізації цифрових автоматизованих систем управління (АСУ). Сучасні АСУ широко використовуються при управлінні підприємствами, виробництвом, суспільними організаціями та в державному управлінні. АСУ державного рівня низової ланки управління з активним переміщенням користувачів призначені для вирішення особливо важливих задач та мають високі вимоги до оперативності, безпечності, надійності, живучості та масштабованості. Такі системи, в основному, працюють у мережах зв'язку на базі ультракоротко-хвильових (УКХ) радіостанцій. Отримані в роботі [1] характеристики QoS показують, що використання стандартних протоколів для передачі даних в УКХ радіомережах неможливо через низьку швидкість та велику затримку передачі даних, великий джитер затримки передачі даних, велику ймовірність втрати даних в каналі. Для таких каналів зв'язку було створено ряд протоколів, одним з яких є протокол JDSS стандарту STANAG 4677 [2].

При плануванні та проектуванні низькошвидкісних мереж зв'язку на базі УКХ радіостанцій досить важливою проблемою є прогнозування характеристик трафіку сервісів, які необхідно забезпечувати в таких системах зв'язку. Ця проблема приводить до ускладнення обґрунтованого вибору обладнання та його функціональних характеристик та прогнозування доступності сервісів. Існуючих даних недостатньо для розрахунку доступності сервісів та прогнозування параметрів трафіку при побудові АСУ державного рівня низової ланки управління, адже на сьогодні відсутні методи розрахунку показників трафіку протоколу JDSS, AdatP-36

та інших спеціалізованих протоколів АСУ [2]. Сучасні протоколи передачі файлів були створені для передачі даних в високошвидкісних мережах зв'язку, що призвело до відсутності рекомендацій чи стандартів щодо передачі файлів в АСУ, побудованих на базі низькошвидкісних мереж зв'язку [3]. Все вищезазначене дозволяє стверджувати, що питання формування та надання комплексних сервісів в умовах функціонування низькошвидкісної мережі зв'язку АСУ державного рівня з підтримкою гарантованої якості обслуговування залишається відкритим [1–4]. Створення моделей та методів оцінки якості обслуговування низькошвидкісних радіомереж зв'язку автоматизованих систем управління державного рівня низової ланки управління з активним переміщенням користувачів дозволить вирішити цю проблему ще на етапі проектування такої системи.

Метою та завданням дослідження моделей та методів оцінки якості обслуговування низькошвидкісних радіомереж зв'язку АСУ є:

1. Отримати моделі показників функціонування та моделей обслуговування АСУ.

2. Визначити методи оцінки якості обслуговування мереж зв'язку АСУ.

3. Розробити програмне забезпечення імітаційного моделювання трафіку АСУ щодо визначення ймовірності обслуговування сервісів мережею зв'язку.

4. Розробити програмне забезпечення для розрахунку показників обслуговування АСУ державного рівня низової ланки управління з активним переміщенням користувачів.

Предметом дослідження є комп'ютерні моделі телекомунікаційного обладнання, УКХ радіостанцій, спеціалізованого програмного забезпечення та протоколів обміну інформації низькошвидкісних радіомереж зв'язку автоматизованих систем управління державного рівня низової ланки управління з активним переміщенням користувачів та програмні методи оцінки якості обслуговування таких систем. Основними підходами щодо проведення дослідження є використання аналітичних та числових методів, проведення вимірювань та експериментів, проведення статистичного моделювання та імітаційного моделювання, декомпозиція та використання програмної інженерії при розробці програмного забезпечення.

Практичне значення роботи полягає у розробці комп'ютерних моделей та програмних методів оцінки якості обслуговування низькошвидкісних радіомереж зв'язку автоматизованих систем управління державного рівня низової ланки управління з активним переміщенням користувачів. Результати дослідження дозволять визначати доступність сервісів в низькошвидкісних мережах зв'язку АСУ, що дозволить підвищити ефективність розрахунків навантаження на канали зв'язку та зменшити

ймовірність відмов на обслуговування ще на етапі планування та проектування системи зв'язку. Апробація результатів дослідження дозволить раціонально вибирати телекомунікаційне обладнання та будувати мережі зв'язку АСУ державного рівня з необхідними показниками якості обслуговування.

Література:

1. Strelkovskaya I., R. Zolotukhin Research of low-bandwidth radionetworks QoS parameters. *Information and Telecommunication Sciences, International Research Journal*, Volume 11, Number 1(20), January-June 2020, DOI: <https://doi.org/10.20535/2411-2976.12020.77-81>.

2. Strelkovskaya I.V. Modeling of telecommunication components of automated control systems in low-bandwidth radio networks / I. V. Strelkovskaya, R.V. Zolotukhin, A.O. Makoganiuk. In: P. Vorobiyenko, M. Ilchenko, I. Strelkovska. *Current Trends in Communication and Information Technologies. Lecture Notes in Networks and Systems*, 2021. P 150–170. Springer, Cham, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-76343-5_9

3. Strelkovskaya I. Comparative analysis of file transfer protocols in low-bandwidth radionetworks / I. Strelkovskaya, R. Zolotukhin, J. Strelkovska. *Proceedings of the 9rd International Conference on Applied Innovations in IT (ICAIIIT-2021)*, Vol. 9, Is. 1, Koethen, Germany, March, 16, 2017. Anhalt University of Applied Sciences. P. 27–32.

4. Strelkovskaya I., Zolotukhin R., Pascalenko V., «Research of audio and video traffic the characteristics in low-bandwidth radio communication networks». *Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процес.* Вип. 4.С. 183–190. Лис 2023. DOI: <https://doi.org/10.31891/2219-9365-2023-76-26>.

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗРОБКИ МОБІЛЬНИХ ЗАСТОСУНКІВ

Гляшенко О. М.

аспірант за спеціальністю 123 – Комп'ютерна інженерія

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Вакарчук А. О.***

кандидат технічних наук,

доцент кафедри комп'ютерної інженерії

та інноваційних технологій факультету кібербезпеки,

програмної інженерії та комп'ютерних наук

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

На сьогоднішній день інформаційні технології займають одну з ключових ролей в багатьох сферах діяльності і все більше стають невід'ємною частиною нашого життя. Складно уявити сучасність без використання комп'ютерів та смартфонів. Ці пристрої, разом з прикладними програмами, допомагають у вирішенні широкого спектру задач, як для окремих людей так і для суспільства в цілому. Навіть якщо ми не взаємодіємо з ними безпосередньо, все одно наше життя переплітається з результатами їх використання – вони стали нашими вірними асистентами в повсякденному житті.

Поступово, в умовах постійної діджиталізації, з'являється все більше мобільних пристроїв, котрі ми можемо постійно тримати при собі і основним завданням яких є надання доступу до інформації, різноманітних сервісів і спілкування з іншими людьми. Їх можна винести в окрему категорію, котра має високу мобільність і зручність там де не можливо використовувати стаціонарні комп'ютери. До найбільш поширених таких пристроїв можна віднести смартфони на базі операційних систем Android і IOS [1].

Функціональність смартфона формується набором застосунків, котрі на нього встановлюються, що робить його гнучким інструментом для створення рішень, спрямованих на вирішення різноманітних завдань. Фактично, вони переходять з розряду іграшкових приладів в категорію критично важливих, здатних допомагати в наданні фінансових та соціальних послуг, пришвидшувати та полегшувати обмін інформацією, моніторити життєво важливі функції, а також вирішувати вузькоспеціалізовані задачі.

Домінування Android і iOS зумовлена постійним впровадженням нових технологічних досягнень, збільшенням функціональності, покращенням рівня захисту, а також розвиненими екосистемами з великим набором застосунків котрі користувачі можуть встановлювати на свої пристрої [2, 3]. Саме розвинена екосистема є фундаментально важливою і відіграє ключову роль у популярності цих платформ. Екосистема включає в себе більше ніж просто набір програм, до неї входить: операційна система, магазин додатків, інструменти для розробки, документація, ком'юніті, програми та сервіси, апаратні пристрої, інтеграція з іншими пристроями, оновлення та покращення безпеки, економічна складова та постійне вдосконалення користувацького досвіду. Розробка нового програмного забезпечення зміцнює позиції платформи, тому що це покращує її функціональні можливості, що в свою чергу спонукає розробників підтримувати її в своїй продуктах, для того щоб охопити більшу аудиторію.

Конкуренція є одним з найважливіших рушіїв змін і впровадження нових рішень в нашому світі, вона приносить багато позитивних ефектів як для споживачів так і для виробників товарів, або надавачів послуг. Незважаючи на всі переваги, кожна із згаданих операційних систем, також має свої недоліки, тому повне домінування на ринку відсутнє і між ними зберігається конкуренція. Кінцеві користувачі тільки виграють від наявної конкуренції, але розробникам необхідно витратити більше часу і зусиль щоб розробляти мобільні застосунки під обидві платформи. Розробка ускладнюється не тільки різним API (application programming interface) на рівні операційної системи, а ще і різними мовами програмування (Kotlin/Swift), різним підходом до побудови UI (user interface), різними SDK (software Development Kit). Все це призводить до того що розробка одного застосунку потребує дублювання коду, що в свою чергу призводить до збільшення термінів розробки, або необхідності залучення декількох спеціалістів. Обидва підходи збільшують загальні витрати часу, а це збільшує вартість кінцевого продукту і часто є критичним для багатьох компаній, призводячи до відмови від розробки мобільних застосунків.

Проаналізувавши більш детально життєвий цикл програмного забезпечення, для мобільних пристроїв, можна помітити проблеми не тільки під час розробки, а ще і під час підтримки. Найчастіше компанії обирають підхід з окремими розробниками під кожен платформу, тому один і той самий функціонал може мати відмінності, або специфічні помилки в реалізації бізнес логіки. Так як декілька розробників використовуються не для декомпозиції задачі і прискорення розробки, а для дублювання логіки ми отримуємо додаткові навантаження на менеджмент, планування і синхронізацію. Все це негативно впливає на кількість програмних рішень для мобільних пристроїв, і стимулює ринок

до пошуку більш гнучких і швидких підходів які допомагають вирішити описані вище проблеми [4].

До таких рішень можна віднести React Native від Meta, Flutter від Google, Kotlin Multiplatform від JetBrains та інші [5–7]. Кожне з представлених рішень має певні переваги і недоліки, що обумовлені різницею в підходах до написання і виконання програмних застосунків. В зв'язку з цим потрібно робити усвідомлений вибір, в кожному випадку окремо, бо вибір неправильного інструменту може стати катастрофою для вашого проєкту. Отже потрібно розглянути та з'ясувати, де і коли найефективніше застосовувати кожен з фреймворків, або віддавати перевагу нативній розробці, для отримання найкращого результату.

Вибір підходящого фреймворку є фундаментальним, але це не єдина річ яка буде впливати на ефективність. Ми завжди шукаємо популярні і стабільні рішення для прискорення процесу розробки, одним з них є використання open-source software (OSS). Відкрите програмне забезпечення дає потужний поштовх для розвитку багатьох важливих технологій, ринок мобільних застосунків не є виключенням. Такий підхід сприяє відкритому співробітництву і дає можливість розробникам ділитися своїми змінами зі спільнотою. Децентралізована модель розробки пришвидшує вдосконалення і оновлення продукту, що покращує безпеку і надійність.

Окрім явних факторів які впливають на ефективність розробки варто звернути увагу на такі речі як: інструменти для управління проєктами та задачами, CI/CD (continuous integration/continuous delivery), автоматизація тестування, рішеннями на базі ШІ (штучний інтелект). Інструменти для управління проєктами структурують і розподілять задачі в порядку пріоритетності, допоможуть організувати роботу не окремого розробника, а цілої команди як єдиного механізму. CI/CD спростить збірку і доставку кожної нової версії застосунку, що звільнить розробників від монотонної ручної роботи і надасть можливість використати цей час в більш важливих цілях. Автоматизоване тестування допоможе покращити якість продукту, надавши змогу перевіряти попередній функціонал після нових змін, це вбереже розробника від фантомних помилок які складно зрозуміти. ШІ все більше проникає в різні сфери нашого життя, беручи на себе виконання різних обов'язків, це також дає змогу звільнитися від монотонної роботи і сконцентруватися на більш важливих аспектах продукту.

Уміння правильного вибору технологій і побудови процесів розробки, прямо впливають на кінцевий результат, часто стаючи вирішальним фактором в успішності втілення ідеї в життя.

Література:

1. Operating System Market Share Worldwide. URL: <https://gs.statcounter.com/os-market-share>
2. Android version history. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Android_version_history
3. iOS version history. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/iOS_version_history
4. The Six Most Popular Cross-Platform App Development Frameworks. URL: <https://www.jetbrains.com/help/kotlin-multiplatform-dev/cross-platform-frameworks.html>
5. React Native Guide. URL: <https://reactnative.dev>
6. Flutter Documentation. URL: <https://flutter.dev>
7. Kotlin Multiplatform. URL: <https://kotlinlang.org/docs/multiplatform.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-129>

РОЛЬ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В РОЗПІЗНАВАННІ І ПРОТИДІЇ КІБЕРАТАКАМ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІАЛЬНОЇ ІНЖЕНЕРІЇ

Ковальчук Д. А.

*здобувач вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня
за спеціальністю 125 – Кібербезпека*

Міжнародний гуманітарний університет

*Науковий керівник: **Йона Л. Г.***

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри комп'ютерної інженерії та інноваційних технологій

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Соціальна інженерія стала потужним інструментом у руках зловмисників, які використовують психологічні слабкості людей для отримання доступу до конфіденційної інформації. Зі збільшенням складності та масштабів таких атак зростає потреба в інноваційних засобах захисту. Штучний інтелект має значний потенціал для виявлення та запобігання соціально-інженерним атакам завдяки здатності аналізувати великі обсяги даних, автоматично виявляти аномалії та адаптуватися до нових загроз.

Методи виявлення соціально-інженерних атак за допомогою ШІ

1. Машинне навчання для аналізу поведінкових патернів

Машинне навчання (ML) забезпечує аналіз та ідентифікацію шаблонів поведінки користувачів, які можуть вказувати на спроби соціальної інженерії. Наприклад, раптова зміна часу доступу до корпоративної системи, незвичний обсяг завантажених даних або поведінка, яка відхиляється від типового профілю користувача, може сигналізувати про потенційну загрозу. У таких випадках алгоритми ML відстежують ці аномалії, попереджаючи безпекові команди про можливі ризики. Особливо ефективним є поєднання ML із системами управління доступом, які автоматично блокують потенційно шкідливі дії.

2. Обробка природної мови (NLP)

NLP дозволяє виявляти ознаки шахрайства в текстових повідомленнях, електронних листах та інших формах комунікації. Наприклад, системи на основі NLP можуть аналізувати емоційний тон тексту, частоту вживання імперативних форм або маніпулятивних фраз. Аналізуючи фішингові повідомлення, ШІ визначає, чи містять вони характерні маркери, як-от погрози, терміновість або надмірну емоційність. Такі моделі можуть бути інтегровані у фільтри електронної пошти для автоматичного блокування підозрілих повідомлень.

3. Генеративний ШІ для моделювання атак

Використання генеративних моделей, таких як GPT, дозволяє створювати сценарії потенційних атак на основі даних про попередні інциденти. Це корисно для тренування систем кіберзахисту та персоналу, забезпечуючи підготовку до реальних загроз. Наприклад, згенеровані ШІ сценарії фішингових атак допомагають працівникам розпізнавати ознаки маніпуляцій і вдосконалювати свої навички кіберграмотності.

4. Адаптивні моделі виявлення загроз

ШІ дозволяє створювати системи, які постійно вдосконалюються завдяки зворотному зв'язку. Наприклад, якщо новий тип атаки виявлено в одній організації, адаптивна система вивчає її характеристики й автоматично оновлює захисні алгоритми для інших клієнтів. Це забезпечує глобальний проактивний підхід до боротьби з соціальною інженерією.

Переваги використання ШІ у протидії соціальній інженерії

1. Автоматизація та швидкість реагування

Традиційні підходи до захисту часто залежать від ручної перевірки підозрілих дій, що може займати багато часу і ресурсів. Завдяки ШІ автоматизуються такі завдання, як моніторинг систем, виявлення загроз і реагування на інциденти. Наприклад, у випадку фішингової атаки система на основі пояснювального ШІ миттєво ідентифікує підозрілий лист і блокує/ізолює його ще до того, як користувач встигне його

прочитати. Це значно зменшує час реагування та обмежує можливості зловмисників.

2. Мінімізація людського фактору

Люди залишаються найуразливішим елементом будь-якої системи безпеки, оскільки вони можуть піддаватись емоційному чи психологічному впливу. ШІ не тільки автоматизує процеси, але й допомагає навчати працівників через інтерактивні симуляції атак. Наприклад, за допомогою генеративного ШІ можна створювати персоналізовані фішингові сценарії, щоб працівники краще розуміли, як уникати маніпуляцій.

3. Проактивне виявлення загроз

На відміну від традиційних систем безпеки, які часто реагують вже після факту атаки, ШІ дозволяє прогнозувати потенційні загрози. Завдяки аналізу великих обсягів даних і поведінкових патернів ШІ моделі можуть передбачати вірогідність соціальних атак на основі історичних даних та контексту поточних взаємодій. Це дозволяє організаціям діяти на випередження, вживаючи заходів до того, як загроза стане реальною.

4. Покращення взаємодії з користувачами

Системи ШІ дозволяють забезпечити інтуїтивно зрозумілу взаємодію для кінцевих користувачів. Наприклад, ШІ може автоматично проводити освітні модулі після виявлення помилок у поведінці працівника, підвищуючи загальну кіберграмотність у компанії.

5. Економія ресурсів

Інтеграція ШІ в кіберзахист дозволяє організаціям знижувати витрати на ручний моніторинг і розслідування. Завдяки автоматизації організації можуть ефективніше розподіляти свої ресурси, концентруючись на стратегічних завданнях.

Таким чином, ШІ не лише забезпечує багаторівневий захист від соціально-інженерних атак, але й трансформує підходи до кібербезпеки, роблячи їх більш гнучкими, адаптивними та ефективними.

Штучний інтелект відкриває нові горизонти у сфері кібербезпеки, зокрема у боротьбі з атаками, що використовують методи соціальної інженерії. Завдяки машинному навчанню, обробці природної мови та генеративним моделям, ШІ здатний аналізувати та виявляти аномалії в поведінці користувачів, автоматизувати захист і прогнозувати нові загрози. Це значно підвищує швидкість реагування на атаки та знижує ризики, пов'язані з людським фактором.

Проте, незважаючи на значний потенціал ШІ, його впровадження супроводжується викликами, такими як етичні аспекти, прозорість прийняття рішень та захист даних. Для забезпечення максимальної ефективності таких систем важливо дотримуватися балансу між

автоматизацією та контролем з боку людини, розвивати кіберграмотність користувачів і впроваджувати інтерактивні навчальні програми.

Компромісним варіантом може бути розробка програмного забезпечення, яке використовує пояснювальний ШІ для аналізу вхідних і вихідних електронних листів, дзвінків, повідомлень тощо, з подальшим ранжуванням цих даних за рівнем ризику надання несанкціонованого доступу кіберзлочинцям або витoku чутливої інформації. Якщо відсоток ризику перевищує визначений поріг, лист, повідомлення або запис дзвінка автоматично переміщується в карантин для подальшого аналізу відповідним IT-відділом.

Такий підхід дозволяє автоматизувати пошук вразливостей у системі, знижуючи ймовірність успішного здійснення соціально-інженерних кібератак. При цьому працівникам не потрібно постійно проходити нові тренінги з кібербезпеки, що зменшує витрати часу і ресурсів, зберігаючи високий рівень захисту.

Використання ШІ в кібербезпеці є перспективним напрямом, який дозволяє створювати проактивні та адаптивні стратегії захисту. Це робить його невід'ємним елементом сучасних цифрових екосистем і фундаментом для подальшого розвитку систем протидії соціальній інженерії.

Література:

1. Gray J. Practical Social Engineering: A Primer for the Ethical Hacker. 2022.
2. Gururaj H. L., Janhavi V., Ambika V. Social Engineering in Cybersecurity: Threats and Defenses. 2024.
3. Hadnagy C. Human Hacking: Win Friends, Influence People, and Leave Them Better Off for Having Met You. 2021.
4. Sipola T., Kokkonen T., Karjalainen M. Artificial Intelligence and Cybersecurity: Theory and Applications. 1st ed. 2023.
5. Sarker H. I. AI-Driven Cybersecurity and Threat Intelligence: Cyber Automation, Intelligent Decision-Making and Explainability. 2024.

АНАЛІЗ ПОТОЧНОГО СТАНУ КРИПТОГРАФІЧНИХ ПРОТОКОЛІВ

Петков Є. І.

аспірант за спеціальністю 125 – Кібербезпека та захист інформації

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Йона Л. Г.

кандидат технічних наук,

завідувач, доцент кафедри комп'ютерної інженерії

та інноваційних технологій

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

На сьогодні TLS/SSL – це один із ключових протоколів забезпечення безпеки передачі даних в Інтернеті та в корпоративних мережах. Він гарантує конфіденційність, цілісність та автентичність переданих даних, що робить його незамінним для захисту онлайн-комунікацій. Зазвичай він працює між клієнтом (наприклад, веб-браузер) та сервером (веб-сервер).

TLS є більш сучасною і безпечною версією протоколу SSL. Історично SSL був розроблений компанією Netscape у 1990-х роках, а TLS став його вдосконаленим і стандартизованим варіантом після того, як SSL був визнаний небезпечним через виявлені вразливості. Тому в сучасній практиці зазвичай використовується саме TLS (чинні версії TLS 1.2 та TLS 1.3), хоча термін SSL все ще часто використовується для позначення цього типу захисту.

Найбільш розповсюджене використання TLS/SSL – це протокол HTTPS (як SSL/TLS в комбінації з HTTP). Також цей протокол використовується в інших сервісах, а саме:

- протоколи SMTPS, POP3S, IMAPS, використовують TLS для захищеного поштового трафіку;

- протокол FTPS (FTP Secure) використовує TLS для захищеного трансферу файлів;

- для шифрування даних у VPN-з'єднаннях.

Протокол SSH забезпечує безпечний спосіб підключення користувачів до віддалених систем (серверів), виконання команд, керування мережевими пристроями і, навіть, передачу файлів через зашифрований канал. Протокол працює в клієнт-серверній моделі, з встановленням підключення SSH-клієнтом до SSH-сервера.

Перша версія протоколу (SSH-1), розроблена в 1995 році фінським дослідником Тату Ілоненом з Технологічного університету Гельсінкі. SSH-2 – поточна та безпечніша версія протоколу, в якій виправлено деякі архітектурні проблеми та вразливості першого. Вона підтримує надійніші алгоритми шифрування та протоколи обміну ключами.

Найбільш розповсюдженим є використання протоколу SSH:

- для віддаленого підключення до серверів та передачі команд для керування системою;

- для захищеного передавання файлів за допомогою протоколів SCP (Secure File Copy), або SFTP (SSH File Transfer Protocol).

Клієнт SSH керує процесом встановлення з'єднання до сервера та ініціює встановлення TCP-з'єднання (як правило по порту 22, але це може бути і не стандартний порт). На стадії обміну ключами, клієнт та сервер домовляються про використання алгоритму шифрування та обмінюються криптографічними ключами для встановлення спільного сеансового ключа, що буде використовуватись далі для шифрування даних. На стадії аутентифікації клієнт може підтвердити свою особу перед сервером двома способами:

- за допомогою введення персонального пароля при паролній аутентифікації;

- за допомогою пари ключів (публічного і приватного) при безпаролній аутентифікації.

Після вдалої аутентифікації встановлюється зашифроване з'єднання (як правило вже симетричним шифруванням), для безпечної передачі команд або даних між клієнтом і сервером.

IPSec – це сучасний протокол (або набір протоколів) для створення VPN-з'єднань, захисту корпоративних мереж при передачі конфіденційної інформації через відкритий незахищений канал зв'язку (як Інтернет, або будь-який інший). IPsec працює на мережевому рівні (Layer 3 OSI) і використовується для захищеної комунікації між двома віддаленими пристроями в мережі (як то маршрутизатори, або файерволи), забезпечуючи шифрування, автентифікацію та цілісність даних.

Основні компоненти IPSec:

- протокол АН (Authentication Header). Призначений для автентифікації даних та їх цілісності. АН не шифрує дані, але додає заголовок для перевірки автентичності та цілісності переданого;

- протокол ESP (Encapsulating Security Payload). Призначений для шифрування, автентифікації даних та їх цілісності;

- протокол IKE (Internet Key Exchange). Призначений для обміну ключами та аутентифікації між двома сторонами перед створенням захищеного з'єднання IPSec. Протокол IKE працює раніше протоколів АН

та ESP, узгоджує параметри обох кінцевих сторін, встановлює між двома сторонами логічне з'єднання, яке в IPSec носить назву «безпечна асоціація» (Security Association, SA). Остання та вдосконалена версія протоколу з покращеною безпекою – це IKEv2.

WPA3 (Wi-Fi Protected Access 3) – протокол безпеки для бездротових мереж, це третя та остання наразі версія стандарту, розробленого Wi-Fi Alliance. Він був анонсований у 2018 році для заміни попереднього стандарту WPA2 разом зі своїми недоліками. В WPA3 додані нові функції безпеки в персональних та корпоративних мережах завдяки підвищенню криптографічної стійкості та підвищення безпеки автентифікації для всіх кінцевих користувачів WPA3. Стандарт WPA3 використовує останні методи та протоколи безпеки, забороняє використання застарілих протоколів, та робить обов'язковим використання технології PMF (Protected Management Frames). Остання технологія додатково захищає бездротовий канал від таких атак, як відмова в обслуговуванні (DoS), honeypots (пастка або приманка) та прослуховування трафіка.

Таблиця 1

Порівняння характеристик криптографічних протоколів

Протокол	SSL/TLS	SSH	IPSec	WPA
Актуальна версія	TLS 1.2, TLS 1.3	SSH-2	IKEv2, ESP/AH	WPA3
Використання	HTTPS, SMTPS, POP3S, IMAPS, FTPS	SSH, SFTP, SCP	VPN-з'єднання між віддаленими мережами	Бездротові Wi-Fi мережі 802.11ac, 802.11ax (Wi-Fi 6)
Шифрування	AES (Advanced Encryption Standard); AES-CCM, AES-GCM; ChaCha20-Poly1305	AES: AES-128, AES-256; ChaCha20	AES: AES-128, AES-192, AES-256; ChaCha20	AES CCMP (Counter Cipher Block Chaining Message Authentication Code Protocol); GCMP (Galois/Counter Mode Protocol)
Автентифікація	RSA (Rivest–Shamir–Adleman), ECDSA (Elliptic Curve Digital Signature Algorithm)	RSA, DSA (Digital Signature Algorithm), ECDSA, Ed25519	HMAC (Hash-Based Message Authentication Code)	SAE (Simultaneous Authentication of Equals) для WPA3-Personal; 802.1X для WPA3-Enterprise
Обмін ключами	ECDH (Elliptic Curve Diffie-Hellman), RSA, Pre-Shared Keys (PSK)	DH (Diffie-Hellman), ECDH, RSA	IKEv2 включає: DH з різними групами (Group 1, 2, 5, 14, 15, 16, тощо); ECDH	SAE, SAE з Diffie-Hellman

Оскільки Wi-Fi Alliance відрізняє мережі Wi-Fi за своїми цілями використання та потребами безпеки, WPA3 містить додаткові можливості як для персональних, так і для корпоративних мереж. Користувачі WPA3-Personal отримали посилений захист від повторюваних спроб вгадування пароля, а користувачі WPA3-Enterprise мають можливість скористатися перевагами протоколів безпеки вищого рівня для конфіденційних мереж.

WPA3-Personal надала посилений захист окремим користувачам, забезпечуючи більш надійну автентифікацію на основі пароля, навіть якщо користувачі вибирають прості паролі, які не відповідають рекомендаціям щодо своєї складності. Цю функцію забезпечує технологія Simultaneous Authentication of Equals (SAE). Технологія стійка до так званих «словникових атак» в режимі оффлайн, коли зловмисник намагається визначити пароль, пробуючи можливі паролі без подальшої взаємодії з мережею. Відповідно, користувачам дозволяється обрати паролі, які легше запам'ятати. У табл. 1 представлено порівняльні характеристики криптографічних протоколів

Для кожного із розглянутих протоколів є своє ключове призначення. Для SSL/TLS – це переважно, захист клієнт-серверних з'єднань веб трафіку, а також захисту даних для інших відомих протоколів передачі даних. Для SSH першочергова місія – це безпечний доступ до віддалених систем та передача команд керування, а також захищена передача файлів. Для IPsec – захист каналу зв'язку на мережевому рівні між віддаленими мережами (VPN технологія). Для WPA3 – це безпека підключення користувачів та обміну даних в бездротових Wi-Fi мережах. В основі більшості розглянутих вище протоколів лежать відомі базові криптографічні протоколи, наприклад, AES (симетричне шифрування), RSA (автентифікація), DH (обмін ключів) та їх більш сучасні модифікації.

Література:

1. Encryption Consulting. What are Encryption Protocols and How Do They Work? URL: <https://www.encryptionconsulting.com/what-are-encryption-protocols-and-how-do-they-work/>
2. F5. What is SSL/TLS Encryption? URL: <https://www.f5.com/glossary/ssl-tls-encryption>
3. Wikipedia. Transport Layer Security. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Transport_Layer_Security
4. SSH Protocol – Secure Remote Login and File Transfer. URL: <https://www.ssh.com>
5. Introduction to Cisco IPsec Technology. URL: https://www.cisco.com/c/en/us/td/docs/net_mgmt/vpn_solutions_center/2-0/ip_security/provisioning/guide/IPsecPG1.html

6. Understand IPsec IKEv1 Protocol. URL: <https://www.cisco.com/c/en/us/support/docs/security-vpn/ipsec-negotiation-ike-protocols/217432-understand-ipsec-ikev1-protocol.html>

7. Wi-Fi Alliance. URL: <https://www.wi-fi.org/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-131>

ДОСЛІДЖЕННЯ МЕТОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИСТРОЇВ МОБІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ

Потанальський К. В.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 172 – Електронні комунікації та радіотехніка
Міжнародний гуманітарний університет*

Бублик М. І.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
за спеціальністю 172 – Електронні комунікації та радіотехніка
Міжнародний гуманітарний університет*

*Науковий керівник: **Вакарчук А. О.***

кандидат технічних наук,

*доцент кафедри комп'ютерної інженерії та інноваційних технологій
факультету кібербезпеки, програмної інженерії та комп'ютерних наук*

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

У сучасному світі мобільні пристрої стали невід'ємною частиною життя людей, забезпечуючи не лише зв'язок, але й доступ до інформації, розваг та послуг. Зі зростанням обсягів використання мобільних технологій виникають нові виклики, пов'язані з ефективністю роботи пристроїв, зокрема зі зменшенням енергоспоживання, підвищенням продуктивності, покращенням якості зв'язку та забезпеченням стійкої роботи в умовах високого навантаження на мережі.

Актуальність теми полягає в тому, що зростаючий попит на мобільні пристрої та технології створює потребу у впровадженні нових підходів до їх оптимізації. Ефективне використання мобільних пристроїв стає критичним як для кінцевих користувачів, так і для операторів мобільного зв'язку. Покращення технічних характеристик пристроїв та оптимізація використання мережевих ресурсів сприятиме розвитку галузі та

задоволенню зростаючих потреб суспільства. Телекомунікаційні компанії, які займаються зв'язком, змушені забезпечувати перехід на нові сучасні технології, при цьому підтримуючи функціонування раніше працюючих технологій. Тому проведення аналізу стану технологій, що дозволяють збільшити швидкість передачі інформації по бездротовому зв'язку є актуальним питанням. Результати аналізу дозволять прогнозувати впровадження наступного покоління стандартів стільникового зв'язку.

На сьогоднішній день використання сучасних технологій, таких як LTE, 5G та Wi-Fi 6, дало велике стрибок у телекомунікаціях. Ці технології дають можливості значно підвищувати ефективність мобільних пристроїв і мереж, забезпечуючи високу швидкість передачі даних, низьку затримку, підвищену пропускну здатність і покращену енергоефективність. Ці технології є критично важливими для задоволення зростаючих потреб користувачів у швидкому і надійному зв'язку. Зведемо до табл. 1 основні особливості даних технологій [1, 3, 4].

Таблиця 1

Порівняння сучасних технологій бездротового зв'язку

Назва технології	Пікова швидкість передачі даних	Додаткові можливості
LTE	до 100 Мбіт/с	MIMO (Multiple Input Multiple Output) та OFDM (Orthogonal Frequency-Division Multiplexing)
5G	до 10 Гбіт/с	нові діапазони частот (мм-хвилі), вдосконалені методи модуляції, масивні MIMO та технологію beamforming
Wi-Fi 6	до 9,6 Гбіт/с	OFDMA (Orthogonal Frequency-Division Multiple Access), 1024-QAM (Quadrature Amplitude Modulation) та BSS Coloring

При виборі певної технології необхідно пам'ятати про основні причини виникнення завад та їх різновиди [2]. При виборі технології для мобільного зв'язку важливо усвідомлювати основні причини виникнення завад і їх різновиди. Основні причини завад можуть включати:

1. Інтерференцію, яка виникає внаслідок перекриття сигналів від інших пристроїв чи суміжних мереж.
2. Шуми, як електромагнітні чи фізичні спотворення, які впливають на якість сигналу.
3. Затримку, яка може бути викликана різноманітними факторами, такими як обробка сигналу, відстань до передавача або перенавантаженість мережі.

4. Ефект множинних відбиттів, коли сигнал може досягти приймача кількома шляхами, що призводить до інтерференції між цими сигналами.

Різновиди завад можуть включати статичні чи динамічні завади, які можуть бути тимчасовими або постійними в залежності від умов. Пізнання цих причин і різновидів завад дозволяє ефективно вибирати технології, що зменшують вплив цих факторів на якість зв'язку і підвищують надійність системи мобільного зв'язку [5]. Вивчення цих різновидів завад дозволяє розробникам та операторам мобільних мереж ефективно вибирати технології та розглядати стратегії, спрямовані на зменшення впливу цих факторів на якість зв'язку і підвищення надійності систем мобільного зв'язку.

Проведене дослідження показало, що використання новітніх технологій, таких як LTE, 5G та Wi-Fi 6, значно покращує швидкість та якість передачі даних, що сприяє підвищенню загальної ефективності мобільних пристроїв.

Виявлено, що впровадження технологій оптимізації енергоспоживання, таких як адаптивне керування живленням та вдосконалені алгоритми обробки сигналу, може суттєво продовжити час роботи мобільних пристроїв без підзарядки. Дослідження показало, що використання багатоканальних технологій та методів агрегації спектра дозволяє значно збільшити пропускну здатність мобільних мереж, що є критичним для задоволення зростаючих потреб користувачів у передачі великих обсягів даних. Аналіз методів покращення якості сигналу, таких як використання передових антенних систем і технологій обробки сигналу, показав, що ці підходи дозволяють зменшити рівень шумів та інтерференцій, що призводить до стабільнішої та якіснішої передачі даних.

На основі результатів дослідження розроблено рекомендації для операторів мобільного зв'язку та розробників мобільних технологій щодо впровадження новітніх технологічних рішень та оптимізації існуючих систем з метою підвищення ефективності використання мобільних пристроїв.

З огляду на швидкий розвиток технологій, подальші дослідження повинні зосереджуватися на інтеграції нових технологічних стандартів та удосконаленні існуючих методів оптимізації з метою забезпечення високої ефективності та якості мобільного зв'язку в майбутньому.

Результати цього дослідження можуть бути використані для покращення користувацького досвіду, підвищення конкурентоспроможності телекомунікаційних компаній та забезпечення надійного і якісного зв'язку для користувачів мобільних пристроїв.

Література:

1. Zaidi A. et al. 5G Physical Layer: Principles, Models and Technology Component. Academic Press, 2018. 312 p.
2. Saad Asif 5G Mobile Communications. CRC Press, 2018. 336 p.
3. Harri Holma; Antti Toskala LTE for UMTS: Evolution to LTE-Advanced. Wiley Telecom, 2011. 576 p.
4. Susinder R Gulasekaran and Sundar G Sankaran Wi-Fi 6 Protocol and Network. Artech House Publishers, 2020. 248 p.
5. Вакарчук А. О., Склярчук А. В., Веремій Є. В. Оцінка параметрів антен базової станції мобільної мережі радіодоступу на енергетику лінії. VII Міжнародна науково-практична конференція «Фізико-технологічні проблеми передавання, оброблення та зберігання інформації в інфо-комунікаційних системах», м. Чернівці, 8–10 листопада 2018 року. С. 85–86.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-479-8-132>

ВИКОРИСТАННЯ ШІ У РОЗРОБЦІ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА АРХІТЕКТУРИ

Проценко М. М.

*здобувач вищої освіти третього (аспірантського) рівня
за спеціальністю 123 – Комп'ютерна інженерія
Міжнародний гуманітарний університет
Науковий керівник: Мірошник М. А.
кандидат технічних наук, професор
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному цифровому світі програмне забезпечення стає дедалі складнішим, а вимоги до нього постійно зростають. Традиційні методи розробки не завжди можуть впоратися з цими викликами. Штучний інтелект, зокрема великі мовні моделі (LLM), відкривають нові горизонти в розробці програмного забезпечення та архітектурних рішень [1]. Великі мовні моделі революціонізують підхід розробників та архітекторів до своєї роботи. Вони навчаються на великих наборах даних коду та архітектурних патернів, допомагаючи автоматизувати генерацію коду, виявляти помилки та пропонувати оптимальні дизайнерські рішення. Це не лише прискорює

цикл розробки, але й підвищує загальну якість програмних продуктів, дозволяючи командам відповідати зростаючим вимогам ринку.

Однак існують обмеження традиційних практик оптимізації в архітектурі та кодуванні. Ручні процеси стають неефективними зі зростанням розміру та складності систем. Знання розподілені між окремими фахівцями, що створює ризики при їх відсутності чи неможливості співпраці. Тиск швидких релізів не дозволяє проводити глибокий аналіз та оптимізацію. Традиційні методи не встигають за швидкими технологічними змінами, а людський фактор призводить до високої ймовірності помилок та пропуску критичних проблем. Ці виклики підкреслюють необхідність більш просунутих інтелектуальних інструментів, які можуть доповнити людські можливості та йти в ногу з вимогами галузі [4].

Для оцінки великих мовних моделей у генерації коду та архітектури було використано бенчмарк BigCodeBench, який оцінює моделі на основі задач завершення та генерації коду. Колонки бенчмарку пояснюються таким чином: Complete оцінює здатність моделі виконувати завершення коду на основі структурованих докстрингів, тестуючи її можливості у кодуванні. Instruct вимірює здатність моделі генерувати код на основі природних мовних інструкцій, оцінюючи розуміння людських намірів. Average є середнім значенням показників Complete та Instruct, коли обидва доступні. Elo Rating – це система рейтингу продуктивності, яка починається з 1000 і коригується на основі продуктивності в задачах.

T	Model	Complete	Instruct	Average	Elo Rating
◆	GPT-4o-Turbo-2024-04-09	35.1	29.1	32.1	1235
◆	Owen2.5-Coder-32B-Instruct	33.8	27.7	30.8	1231
◆	GPT-4o-2024-08-06	36.5	25	30.8	1227
◆	DeepSeek-Coder-V2-Instruct_(2024-07-24)	33.1	25.7	29.4	1219
◆	Claude-3.5-Sonnet-20241022	35.1	25.7	30.4	1211
◆	Claude-3.5-Haiku-20241022	34.5	25.7	30.1	1210
◆	DeepSeek-V2-Chat_(2024-06-28)	32.4	25	28.7	1207
◆	Claude-3.5-Sonnet-20240920	33.1	25.7	29.4	1204
◆	Gemini-1.5-Pro-Exp-0827	31.8	27	29.4	1203
◆	o1-Preview-2024-09-12_(temperature=1)	34.5	23	28.8	1184
◆	DeepSeek-Coder-V2-Instruct	29.7	24.3	27	1184

Порівнювалися такі моделі: Qwen2.5-Coder-7B-Instruct – відкрита модель з 7,61 мільярдами параметрів, спеціалізована на генерації коду, розумінні та виправленні, підтримує довгі контексти до 128 тисяч токенів. DeepSeek-Coder-V2-Instruct – відкрита модель типу Mixture-of-Experts (MoE) з версіями на 16 та 236 мільярдів параметрів. GPT-4o – закрита модель від OpenAI з приблизно 1,8 трильйонами параметрів, використовує архітектуру трансформера із значними покращеннями та оптимізаціями. o1-preview – оновлена версія GPT-4 з покращеною здатністю до міркування та виконання складних завдань, має доступ до знань до квітня 2023 року. Claude-3.5-Sonnet – закрита модель від Anthropic

з мультимодальними можливостями. Gemini-1.5-Pro – мультимодальна модель від Google з архітектурою Mixture-of-Experts (MoE), оптимізована для ефективної роботи з довгим контекстом до 1 мільйона токенів.

Проте використання лише великих мовних моделей у розробці та архітектурі має обмеження. Моделі можуть не враховувати специфіку проєкту, внутрішні бібліотеки або власні API, що призводить до неточних рекомендацій. Існує ризик генерації неправдивого або нерелевантного коду – так званих галюцинацій. Використання закритих моделей може призвести до витоку конфіденційної інформації. LLM не мають доступу до внутрішньої документації, баз даних або інших корпоративних ресурсів. Є також обмеження в налаштуванні: закритий код моделей не дозволяє їх тонко налаштування під специфічні потреби організації. Ці обмеження підкреслюють необхідність підходу, який би поєднував потужність LLM з доступом до специфічних знань організації, зберігаючи при цьому безпеку даних.

Щоб подолати обмеження великих мовних моделей та покращити процеси архітектури та розробки програмного забезпечення, пропонується інтеграція LLM з технологією Retrieval-Augmented Generation (RAG). Цей підхід поєднує генеративні можливості LLM з контекстуальною релевантністю, яку надає RAG, шляхом інтеграції зовнішніх баз знань. Retrieval-Augmented Generation (RAG) – техніка, яка покращує роботу LLM шляхом інтеграції зовнішніх баз знань [2, 3]. Це дозволяє моделям отримувати доступ до актуальної та специфічної для домену інформації під час генерації коду чи рекомендацій.

Механізм роботи RAG передбачає створення бази знань, де зберігаються внутрішні документи, код, керівництва та інша релевантна інформація. Документи перетворюються у векторні представлення (ембедінги) за допомогою моделей типу textembedding-gecko. Введені користувачем запити також конвертуються у ембедінги. За допомогою пошуку подібності знаходяться релевантні документи. Потім LLM генерує відповіді, використовуючи отриману інформацію, що підвищує точність та релевантність.

Переваги нової моделі проєктування та розробки з використанням RAG включають підвищення точності та релевантності, оскільки відповіді підкріплюються реальними, контекстно специфічними даними, що зменшує помилки. Безпека даних покращується, адже конфіденційна інформація зберігається в межах організації, мінімізуючи ризик витоку даних. Гнучкість та налаштування дозволяють організаціям адаптувати базу знань відповідно до своїх потреб, дозволяючи моделі пристосовуватися до специфічних сфер та вимог. Динамічне навчання означає, що модель може інтегрувати останню інформацію без необхідності перенавчання LLM, що сприяє швидкій адаптації до змін.

Практичні приклади впливу RAG на процеси проектування та розробки демонструють його ефективність. Наприклад, у сценарії використання внутрішніх API без RAG модель не знає про внутрішній API, що призводить до помилок, тоді як з RAG завдяки доступу до документації API генерується коректний код. У проектуванні з урахуванням політик безпеки без RAG модель може пропонувати рішення, що не відповідають вимогам безпеки, а з RAG інтеграція політик безпеки забезпечує відповідність та оптимізацію. При вирішенні унікальних помилок без RAG LLM не може допомогти з приватними кодами помилок, тоді як з RAG модель надає точні кроки налагодження, використовуючи внутрішню документацію.

Використання великих мовних моделей у поєднанні з пошуком з доповненою генерацією відкриває нові можливості у розробці програмного забезпечення та архітектури. Цей підхід дозволяє подолати обмеження стандартних LLM, забезпечуючи точність, релевантність та безпеку даних. Інтеграція RAG у процеси розробки сприяє підвищенню ефективності, гнучкості та інноваційності, що є ключовими факторами успіху у сучасному технологічному середовищі.

Література:

1. Alammari J., Grootendorst M. Hands-On Large Language Models: Building and Deploying Large Language Models for Production. США : O'Reilly Media, 2024. 425 с.

2. Chapman L. Retrieval Augmented Generation: A Holistic Guide to Getting Started with RAG Language Models and Applications for Beginners. США : Independent Publishing, 2024. 203 с.

3. Zhao P., Zhang H. Retrieval-Augmented Generation for AI-Generated Content: A Survey. arXiv Computer Science, 2024. URL: <https://arxiv.org/html/2402.19473v1> (дата звернення: 22.11.2024).

4. Yetistiren B., Ozsoy I., Ayerdem M., Tuzun E. Evaluating the Code Quality of AI-Assisted Code Generation Tools: An Empirical Study on GitHub Copilot, Amazon CodeWhisperer, and ChatGPT. arXiv Computer Science, 2023. URL: <https://ar5iv.labs.arxiv.org/html/2304.10778> (дата звернення: 22.11.2024).

5. Nsaif W.S., Salih H.M., Saleh H.H., Al-Nuaim B.T. Conversational Agents: An Exploration into Chatbot Evolution, Architecture, and Important Techniques. Journal of Artificial Intelligence Research, 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/383147827_Conversational_Agents_An_Exploration_into_Chatbot_Evolution_Architecture_and_Important_Techniques (дата звернення: 23.11.2024).

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ТА МОДЕЛЕЙ ВЕРИФІКАЦІЇ КОМП'ЮТЕРНИХ СИСТЕМ КРИТИЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ДІАГНОСТИЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ

Салагор В. І.

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
за спеціальністю 123 – Комп'ютерна інженерія
факультету кібербезпеки, програмної інженерії
та комп'ютерних наук
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

Комп'ютерні системи критичного призначення є важливими компонентами багатьох галузей, таких як транспорт, енергетика та медицина, де від них залежить безпека користувачів і надійність інфраструктур. Ключовою вимогою до таких систем є безпомилкова робота у визначених умовах, що досягається за допомогою різних методів верифікації, таких як модельна перевірка, формальна верифікація та діагностичні експерименти. Діагностичні експерименти дозволяють виявляти й аналізувати відмови, забезпечуючи тим самим підвищену надійність систем у реальних умовах експлуатації.

Тестування на основі діагностичних експериментів дозволяє імітувати аварійні ситуації або сценарії відмов з метою оцінки готовності системи до коректної реакції на потенційні помилки [1]. Це особливо важливо для інтерактивних мереж, де діагностичні експерименти дозволяють перевірити ефективність відновлення системи після збоїв та надійність її складових. Основною перевагою є реалістичність перевірки, адже метод дозволяє виявити недоліки, які не завжди можливо визначити під час інших типів тестування.

Верифікація в реальному часі (runtime verification) застосовується для перевірки поведінки системи під час її фактичного функціонування [2]. Цей підхід передбачає моніторинг поточного стану системи й виявлення можливих відхилень у її роботі. Особливість цього методу полягає в його здатності забезпечувати високу швидкість реагування на можливі загрози або помилки, що є важливим для критичних систем, які функціонують у реальному часі.

Одним із сучасних підходів є співпраця між забезпеченням безпеки та надійності при верифікації критичних систем [3]. Це дозволяє оптимізувати процеси тестування та забезпечити комплексну надійність

комп'ютерних систем критичного призначення. Дослідження вказують на важливість розробки інтегрованих підходів, що дозволяють забезпечити як фізичну безпеку системи, так і її інформаційну захищеність.

Незважаючи на значні досягнення в галузі верифікації комп'ютерних систем критичного призначення, існує низка нерозв'язаних проблем. По-перше, обмеженість обчислювальних ресурсів для виконання верифікації великих інтерактивних мереж залишається актуальною. Крім того, висока вартість діагностичних експериментів у критичних системах потребує значних витрат на спеціальне устаткування і тестові середовища. Існує також потреба у розробці методів інтеграції верифікаційних і безпекових процесів для забезпечення комплексного захисту систем.

Виходячи з цього, основними актуальними завданнями залишаються такі: розробка ефективних методів масштабованої модельної перевірки, які можуть бути застосовані до великих інтерактивних мереж; вдосконалення методів діагностичних експериментів для оптимізації часу і ресурсів, необхідних для тестування складних критичних систем; інтеграція методів реального часу в системи безпеки та моніторингу для підвищення швидкості реакції системи на можливі загрози; розробка комплексних верифікаційних платформ, що дозволять об'єднати кілька методів верифікації в одну систему для зручності користування і підвищення ефективності.

Діагностичні експерименти, модельна перевірка та runtime verification є ключовими елементами забезпечення надійності систем, однак вони потребують вдосконалення для оптимального застосування у складних і динамічних середовищах.

Література:

1. Kassab M. Testing Practices of Software in Safety Critical Systems: Industrial Survey. In *Proceedings of the 20th International Conference on Enterprise Information Systems*. Volume 2: ICEIS; SciTePress, 2018, pp. 359–367. DOI: 10.5220/0006797003590367
2. Ceresa M., Gorostiaga F., Sánchez C. Declarative stream runtime verification (hLola). In: Oliveira, B.C.S. (ed.) *APLAS 2020*. LNCS, vol. 12470, 2020, pp. 25–43. Springer, Cham (2020). https://doi.org/10.1007/978-3-030-64437-6_2
3. Gleirscher M., Kugele S., & Calinescu R. Safety and Security Co-engineering: A Comprehensive Survey. *ACM Computing Surveys*, 53(5), 2020, 102 p.

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ ТА МОЛОДИХ УЧЕНИХ

**«ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ, НАУКИ,
БЕЗПЕКИ ТА ЗДОРОВ'Я В СУЧАСНИХ УМОВАХ:
ПОШУКИ МОЛОДИХ ВЧЕНИХ»**

м. Одеса, 12 грудня 2024 року

Підписано до друку 16.12.2024. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 25,34. Тираж 100. Замовлення № 0325-029.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.